ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ
କେବା ସହୁ

ଚିତ୍ତରଂଜନ ଦାସ

ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ କେବା ସହୁ

ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଦାସ

ଶିକ୍ଷାସନ୍ଧାନ
ଭୁବନେଶ୍ୱର

ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ କେବା ସହୁ

ଲେଖକ: ଚିତ୍ତରଞ୍ଜନ ଦାସ

ପ୍ରକାଶନ କାଳ: ଜାନୁଆରୀ ୩୦, ୨୦୦୨

ପ୍ରକାଶକ:
ଶିକ୍ଷାସନ୍ଧାନ,
ଏ-୧୨, ହାଉସିଂ ବୋର୍ଡ଼ କଲୋନୀ,
ବରମୁଣ୍ଡା, ଭୁବନେଶ୍ୱର - ୭୫୧ ୦୦୩
ଫୋନ୍: ୫୫୬ ୧୦୯/୫୫୦ ୬୫୬

ମୁଦ୍ରଣ: ରିପ୍ରୋପ୍ରିଣ୍ଟ୍, ଭୁବନେଶ୍ୱର

ମୂଲ୍ୟ: ୫୦/-

*****

Dekhun Dekhun Keba Sahu

Author: **Chittaranjan Das**

Published by :
Sikshasandhan,
A-12, H.B.Colony
Baramunda, Bhubaneswar - 751 003
Tel : 556 109/ 550 656

First Edition : **January 30, 2002**

Printed at :Reproprint, Bhubaneswar

Price. 50/- Only

ISBN : 81-87982-03-9

— ବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ଆଶ୍ରା କରିବାର ମାର୍ଗରେ ଭେଦମାନେ ହୁଏତ ରହିବେ । ବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ବଖାଣିବାକୁ ଆଗ୍ରହୀ ହୋଇ ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ବି ହୁଏତ ନାନାଭଳି ବାହାରିବେ । ମାତ୍ର, ବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ଆଳ କରି ବିବାଦ କାହିଁକି ହେବ ? ମହିମାର ଅନୁଗାମୀମାନେ କାହିଁକି ଆଦୌ କୌଣସି ବୈମନସ୍ୟ ଭିତରେ ଘାଣ୍ଟି ହେବେ, — ଶକ୍ତି ସାରିବେ ଏବଂ ମୂଲ୍ୟବାନ୍ ମୁହୂର୍ତ୍ତଗୁଡ଼ିକୁ ଗଡ଼ାଇ ଦେବାରେ ଲାଗିଥିବେ ? ସେମାନେ ଫେରି ଆସନ୍ତୁ । ଅନନ୍ତ ମହିମାମୟ ବିଶ୍ୱକୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସନ୍ତୁ ।

ବିଶ୍ୱ-ଅଧ୍ୟାତ୍ମର ସାଂପ୍ରତିକ ଇତିହାସରେ ମହିମାମାର୍ଗଟି ହେଉଛି ଓଡ଼ିଶା ନାମକ ଏହି ଭୂମିଟି ତରଫରୁ ନିବେଦିତ ଏକ ବହୁମୂଲ୍ୟବାନ୍ ସମ୍ପଦ । ଏହାର ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତା ଏବେ ମଧ୍ୟ ରହିଛି, — ଆଗକୁ ମଧ୍ୟ ରହିବ; ସମ୍ଭବତଃ ଦିନୁଁ ଦିନ ଆହୁରି ଅଧିକ ହେବ । ପୁରୁଣା ଘରଗୁଡ଼ିକୁ ଭାଙ୍ଗିବ, ନୂଆ ଘରଟିକୁ ଗଢ଼ି ଗଢ଼ି ଯାଉଥିବ ।

ଇହାଦେ ଆପଣାକୁ ଅଲଗା ଅଲଗା କରି ଦେଖୁଥିବା ଶିବିର ତଥା ଥାନମାନେ ଅସଲ ଆହ୍ୱାନଗୁଡ଼ିକୁ ଶୁଣି ପୁଣି ଲାଗି ଲାଗି ଆସିବେ । ସେହି ଗୋଟିଏ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତାର ପ୍ରତିନିଧି ହୋଇ ବାହାରିବେ । ନାନାପ୍ରକାରେ ଭାଙ୍ଗି ଭାଙ୍ଗି ଯାଇଥିବା ଆମ ପୃଥିବୀଟିର ପୁଣି ଯୋଡ଼ି ହୋଇ ଆସିବାରେ ଆପଣାର ଭୂମିକାଗୁଡ଼ିକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ।

ସେହି ମୁହୂର୍ତ୍ତଟିକୁ ସମ୍ମୁଖରେ ଥାପି ରଖି ପ୍ରସ୍ତୁତ ସଂକଳନଟିକୁ ମୁଁ ମହିମାକୁ ବାଛିଥିବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଘରଟି ହାତରେ, — ଗୃହୀ ଓ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ, କୌପୀନଧାରୀ ଏବଂ ବଳ୍କଳଧାରୀ, ଜୋରନ୍ଦା ଓ ଖଲିଆପାଲି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପ୍ରଣାମ କରି ସମର୍ପଣ କରୁଛି ।

ସୂଚୀପତ୍ର

ପୃଷ୍ଠା ସଂଖ୍ୟା

୧. ମହିମା-ମହାମେରୁ - ୧,୨,୩............... ୧

୨. ମହିମା ତରଙ୍ଗ................................ ୧୧

୩. ମହିମାର ଉପଲବ୍ଧି........................... ୧୪

୪. ଆତ୍ମଚେତନା ଓ ବିଶ୍ୱଚେତନା................ ୧୮

୫. ଭୀମଭୋଇଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି........................... ୨୧

୬. ମହିମାଧର୍ମ.................................... ୨୫

୭. କବି ଭୀମଭୋଇ : ସୃଷ୍ଟି ଓ ଦୃଷ୍ଟି............. ୨୮

୮. ସନ୍ଥକବି ଭୀମଭୋଇ.......................... ୩୭

୯. ମହିମାଧର୍ମର କବି ଭୀମଭୋଇ................ ୫୭

୧୦. ଭୀମଭୋଇ : ଏକ ଜୀବନାକାଶ............. ୭୩

୧୧. ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ କେବା ସହୁ !..................... ୮୩

୧୨. ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ସାହିତ୍ୟଦୃଷ୍ଟି.................. ୯୪

୧୩. ଆଧୁନିକ ଆଖିରେ କବି ଭୀମଭୋଇ..........୧୧୦

୧୪. ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ - ବ୍ରହ୍ମବିବାଦୀ..................... ୧୨୭

ପରିଶିଷ୍ଟ

୧୫. Bhima Bhoi : The Poet and His Cult .. ୧୫୪

ମହିମା ମହାମେରୁ(୧)

ପ୍ରଶ୍ନ ପଚାରି ପଚାରି ଜିଜ୍ଞାସୁ ଓ ଶ୍ରଦ୍ଧାବାନ୍‌ମାନେ ଯେଉଁଠାରେ ଆସି ଅଟକି ଯାଇଛନ୍ତି, ସେଠାରେ ସେମାନେ ଅନେକ ସମୟରେ 'ନେତି ନେତି' ଅଥବା 'ଶୂନ୍ୟ' ପାଖରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଛନ୍ତି । ଜିଜ୍ଞାସୁ ଅର୍ଥାତ୍ ଯିଏ ଆଗକୁ ଯିବାକୁ ଚାହେ; ଯିଏ ଆହୁରି ସେପାଖକୁ ଯିବାକୁ ଚାହେ, ଯିଏ ଆମ ଚାରିପାଖରେ ଓ ଆମ ଉପରିଭାଗରେ ଆମକୁ ବେଢ଼ି ରହିଥିବା ଏହି ସବୁକିଛିକୁ ଭେଦି ଆହୁରି ଅଧିକ ଗଭୀରକୁ ଯିବାକୁ ମନକରେ । ଜିଜ୍ଞାସୁର ପ୍ରଶ୍ନ ସରେ ନାହିଁ, କାରଣ ତା'ର ଉପଲବ୍ଧିର ସ୍ତର ମଧ୍ୟ ସରେ ନାହିଁ । ସ୍ତର ପରେ ସ୍ତର ଲାଗି ରହିଥାଏ, ସବା ସେପାଖକୁ ଅନାଇଲେ ଆହୁରି ସେପାଖକୁ ବି ଦେଖାଯାଉଥାଏ । ଜଣେ ଜିଜ୍ଞାସୁକୁ 'ନେତି ନେତି' ଅଥବା ଶୂନ୍ୟ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଇ ଯେଉଁ ପଣ୍ଡିତ ଓ ବ୍ୟାଖ୍ୟାକାରମାନେ ତାର ଜିଜ୍ଞାସାକୁ ପରିଶାନ୍ତ କରି ପକାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି, ଶାସ୍ତ୍ରର ଇତିହାସରେ ସେମାନେ ମାୟାବାଦର କଥା କହିଛନ୍ତି, ଶୂନ୍ୟବାଦର କଥା ମଧ୍ୟ କହିଛନ୍ତି ଏବଂ ସେମାନଙ୍କର ସକଳ ସଦିଚ୍ଛା ଓ ସଦ୍‌ଭାବନା ସତ୍ତ୍ୱେ ଏହି ମାୟାବାଦ ଓ ଶୂନ୍ୟବାଦ ଭାରତବର୍ଷରେ ଅନେକ ପ୍ରକାରର ନାସ୍ତିବାଚକତାର କ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ଏ ପାଖର ଯାବତୀୟ ସୀମା ଭିତରେ ଅସଲ ସତ୍ୟଟିକୁ କଦାପି ଦେଖିହେବ ନାହିଁ ବୋଲି ଯୁକ୍ତି କରି ସେମାନେ ଜଗତକୁ ମିଥ୍ୟା ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି । ଜୀବନକୁ ଭ୍ରମ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି ।

ଏ ଜୀବନ କିଛି ନୁହେଁ, ଏହି ସଂସାର କିଛି ନୁହେଁ, ଏଠାରେ ନାନା ଗଣ୍ଠି ପଡ଼ି ଗଢ଼ା ଯାଉଥିବା ସମ୍ବନ୍ଧଗୁଡ଼ାକ ମଧ୍ୟ ଆଦୌ କିଛି ନୁହେଁ, - କାରଣ, ଯାହା ଅସଲ ତାହା ଏ'ସବୁର ସେପାଖରେ ରହିଛି । ପଣ୍ଡିତମାନେ ଏହିପରି କହି ଆମକୁ ଆମର ଭାରି ଅଜାଣତରେ ମାୟାବୀ କରି ପକାଇଛନ୍ତି, ଆମ ଆଗ୍ରହ ଓ ଆକାଂକ୍ଷାର ଅସଲ ଅବଲମ୍ବନ ଗୁଡ଼ିକୁ ଭାରି ନାସ୍ତିବାଚକ ଓ ନକାରାତ୍ମକ କରି ପକାଇଛନ୍ତି । ଯାହାକିଛି ଅସଲ, ତାହା ଏହି ସବୁ ସୀମାଗୁଡ଼ିକର ଏକାବେଳେକେ ସେପାଖରେ ରହିଛି — ଏ' କଥାଟି ଯେତିକି ସତ, ତାହା ଏଇଠି ଏହି ସବୁକିଛିର ଅନ୍ତର ଭିତରେ ରହିଛି, ସେକଥା ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ସେତିକି ପରିମାଣରେ ସତ । ଯାହା ଚିରନ୍ତନ, ତାହା ଆମ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଗୁଡ଼ିକର ବାହାରେ ନୁହେଁ; ସେଗୁଡ଼ିକର ଭିତରେ ହିଁ ରହିଛି । ତାହା କୌଣସିଟିରୁ ମୋଟେ ବିଲଗ ହୋଇ ରହିନାହିଁ । ତାହାକୁ ଆମଠାରୁ ଅଲଗା କରି କେବଳ ମିଥ୍ୟା ବୋଲି ଦେଖୁଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ, ଏ ପାଖଟା ଯେ କେବଳ ମିଥ୍ୟା ଓ ମାୟା ବୋଲି ଦେଖାଯାଉଥିବ, ସେଥିରେ ଆଦୌ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ

ନାହିଁ । ଏହି ଧୂଳିଠାରୁ ଅସୁମାରି ପାହାଚ ଦେଇ ଅପହଞ୍ଚ ସବା ସେପାଖ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେହି ଗୋଟିଏ ନିଶୁଣି ପଡ଼ିଛି, ସେହି ଗୋଟିଏ ଡୋର ବାନ୍ଧି ହୋଇ ରହିଛି - ଗୋଟିଏ ଚେତନା ଏହି ସବୁକିଛିକୁ ଏକ ସମଗ୍ର ମଧ୍ୟରେ ପରମ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟମୟ କରି ରଖିଛି । ନକାରାତ୍ମକ ଭାବରେ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଆଗକୁ ଯାହାକୁ ଶୂନ୍ୟ ବୋଲି କହିଥିଲେ, ''ନେତି ନେତି'' ବୋଲି କହିଥିଲେ, ମହିମାମାର୍ଗରେ ତାହାକୁ ହିଁ ଏକ ସକାରାତ୍ମକ ଅର୍ଥାତ୍ ଭାବାତ୍ମକ ଅର୍ଥରେ 'ମହିମା' ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି ।

ମହିମା ରହିଛି ଅର୍ଥାତ୍ ସଂସାର ରହିଛି । ସତ୍ୟ ରହିଛି, ଶ୍ରଦ୍ଧା ରହିଁଛି । ତେଣୁ ଏକ ଭାବାତ୍ମକ ସାଧନା ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ମଝିରେ ଗୋଟାଏ ପାଚେରୀ ପକାଇ ଦେଖିଲେ ସେ ପାଖଟାକୁ ସତ୍ୟ ବୋଲି ଦେଖିବା ମାତ୍ରକେ ଏପାଖଟା ମିଥ୍ୟା ଓ ମାୟା ପରି ଦେଖାଯାଉଛି । ମାତ୍ର ଏ ପାଖରୁ ସେପାଖ ଯାଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ଏହି ସବାତଳୁ ସବା ଉପର ଯାଏ ନିଶୁଣିଟିଏ ପକାଇ ଦେଖିପାରିଲେ ଏ ପାଖ ଏବଂ ସେପାଖ ମଧ୍ୟରେ ରହିଥିବା ସକଳ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱ ଓ ବ୍ୟବଧାନ ଦୂର ହୋଇ ଯାଉଛି । ଆଗ ଏ ପାଖର ଚେତନାଟିକୁ କାଟିଦେଲେ ଯାଇ ଆମକୁ ଯେ ସେପାଖର ଅସଲ ଚେତନାଟି ଉପଲବ୍ଧ ହୋଇପାରିବ, ସେଭଳି କୌଣସି ବିଭାଜନବାଦୀ ଯୁକ୍ତି ଆମକୁ ଆଉ ଆଦୌ କବଳିତ କରି ରଖି ପାରୁନାହିଁ । ଏ ପାଖର ଏହି ଚେତନାକୁ ପ୍ରସାରିତ, ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ପ୍ରସାରିତ କରିଦେଇ ପାରିବାର ଶ୍ରଦ୍ଧା ଏବଂ ସାହସ ରଖିଥିଲେ ଅଧିକ ଗଭୀରକୁ ତଥା ଅଧିକ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଲମ୍ବିଯାଇ ପାରିବାର ସ୍ପୃହାଟିକୁ ନିଜ ଜୀବନସାଧନାର ଅସଲ ସତ୍ୟରେ ପରିଣତ କରି ରଖି ପାରିଥିଲେ ଯେ ଆମେ ଯୁକ୍ତିବାଦୀ ମାନଙ୍କର ଯାବତୀୟ ବିଭାଜନକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ଯଥାର୍ଥ ଶରଣ ମଧ୍ୟରେ ଯାଇ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହୋଇ ପାରିବା, ମହିମା-ମାର୍ଗ ଆମକୁ ସେହି ପ୍ରେରଣାଟିକୁ ଯୋଗାଇ ଦେବାର ପ୍ରୟାସ କରିଛି । ମହିମା ହେଉଛି ଏହି ସଂସାର-ବିଚରଣର ସର୍ବପ୍ରଧାନ ସନ୍ତକ, — ଏହି କଥାଟିକୁ ଅନୁଭବ କରୁଥିବା ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି 'ନେତି ନେତି' ଭିତରକୁ ପ୍ରବେଶ କରିବାର ଆଦୌ କୌଣସି ଆବଶ୍ୟକତା ଅନୁଭବ କରିବ ନାହିଁ । ସିଏ ଶୂନ୍ୟବାଦୀ ହେବ ନାହିଁ । ଯାହା ଅଲେଖ ଅର୍ଥାତ୍ ଯିଏ ଲେଖା ହୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ, ଭାବାତ୍ମକ ଆଖିରେ ଦେଖିଲେ ସେହି ହେଉଛନ୍ତି ମହିମା । ସିଏ ମୋତେ କଦାପି ଛାଡ଼ିକରି ରହିନାହିଁ, ତାହା ମୋତେ ଆବୋରି କରି ରହିଛି । ଯାହା ପୂର୍ଣ୍ଣ ତାହା ଆମ ଆଖିକୁ ଅପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି ଦିଶୁଥିବା ଏହି ସବୁକିଛିକୁ ମୋଟେ ଛାଡ଼ି କରି ରହିନାହିଁ । ତାହା ଏହି ସବୁକିଛିକୁ ଆବୋରି କରି ରହିଛି ।

ମହିମା ଏକ ଧର୍ମ ନୁହେଁ, ଏହା ହେଉଛି ଏକ ମାର୍ଗ । ମାର୍ଗକୁ ଏକ ଧର୍ମରେ ପରିଣତ କରି ପକାଇବାର ଏକ ବଳବାନ୍ ଅପପରମ୍ପରା ଆମ ଭାରତବର୍ଷରେ ପ୍ରାୟ ଆବହମାନ କାଳରୁ ରହି ଆସିଛି । ଏଠାରେ ଅସଲ ପ୍ରେରଣାଗୁଡ଼ିକ ଦେବତାରେ ପରିଣତ

ହୋଇଯାଇଛନ୍ତି, ପ୍ରକୃତ ଉପଲବଧି ଦ୍ୱାରା ଗମି ପାରିବାର ସର୍ତ୍ତମାନେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଠାକୁରରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି; ଜିଜ୍ଞାସା ଗୁଡ଼ିକର ଜାତି ନିର୍ଣ୍ଣୟ କରାଯାଇ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଧର୍ମ କରିଦିଆଯାଇଛି । ଫଳ ସ୍ୱରୂପ ଯାହା ଏକ ସଂଘ ହୋଇ ରହି ସାଧନା ଏବଂ ସାଧକକୁ ନିତ୍ୟ ପ୍ରେରଣା ଯୋଗାଇ ଦେଇ ପାରୁଥାଆନ୍ତା, ତାହା ନାନା ସଂପ୍ରଦାୟର ବିଭାଜନ ଭିତରେ ପ୍ରାୟ ପଚି ସଢ଼ି ଯାଇଛି । ପାଚେରୀ ପକାଇଛି, ଭେକ ବଢ଼ାଇଛି ଓ ତେଣୁ ଜିଜ୍ଞାସାକୁ ମାରି ଦେଇଛି । ଭେକକୁ ଛାଡ଼ିଲେ ଯାଇ ସାଧକ ଅସଲ ମାର୍ଗକୁ ଆସେ । ମାର୍ଗକୁ ଛାଡ଼ି ଯାଇଥିବା ମଣିଷ ଭେକ ଗୁଡ଼ାକୁହିଁ ସତେଅବା ଆପଣାର ପରମ ସମ୍ବଳ କରି ଯାବୁଡ଼ି ଧରିଥାଏ । ଯେଉଁ ମାର୍ଗ ମହିମାକୁହିଁ ଆପଣାର ଅସଲ ଆକାଶ ଓ ଅସଲ ଲକ୍ଷ୍ୟନ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରେ, ତାହା ମୋଟେ ପାଚେରୀ ଗୁଡ଼ାକୁ ଦେଖିପାରେ ନାହିଁ । ତାହା ପାଚେରୀଗୁଡ଼ାକୁ ମୋଟେ ମାନେ ନାହିଁ, ପାଚେରୀଗୁଡ଼ାକୁ ଭାଙ୍ଗେ । ଏହି ମହିମା ସଂସାରର କେବଳ ବାହାରେ ନାହିଁ, ଏହି ସଂସାରର ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ମହିମା ମଣିଷର ଭିତରେ ବି ରହିଛି, ସବୁ ମଣିଷଙ୍କ ଭିତରେ ରହିଛି । ତାହା ଭେକ ଅନୁସାରେ କଦାପି ମଣିଷକୁ ବାଛୁନାହିଁ । ଯେପରି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏହି ପୃଥିବୀରେ ଆଦୌ କିଛି ନ ବାରି ଆପଣା କିରଣର ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟାକୁ ଅକାତର ଓ ଅପ୍ରମତ୍ତ ହୋଇ ସବୁଠାରେ ଅଜାଡ଼ି ଦେଇ ପାରୁଛି, ସେହିପରି ମହିମା ଆଦୌ କୌଣସି ଜାତି ବାରୁ ନାହିଁ । ମଣିଷକୁ ମଣିଷ ଠାରୁ ମୋଟେ ଅଲଗା କରି ଦେଖୁନାହିଁ । ତେଣୁ ଧନ୍ଦାରେ ପଡ଼ି ପରମ ସତ୍ୟକୁ କେତେଟା ବ୍ୟୂହ ଭିତରେ ବିଭକ୍ତ ଏବଂ ଙ୍କଳୀକୃତ କରି ରଖିବାର କୌଣସି ଅବକାଶ ମହିମାର ବିଚାରଟି ମଧ୍ୟରେ ରହିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ ।

ମହିମା ମିଶାଇ ଦେବ, ଯୋଡ଼ିବ, ଏକାଠି ଅନୁପ୍ରାଣିତ କରି ଆଣିବ । ମହିମା ଏକତାର ଘୋଷଣା କରିବ । ଏକାତ୍ମକତା ଲାଗି ଏକ ଉତ୍ସାହର ସୃଷ୍ଟି କରିବ । ସର୍ବୋପରି ମଣିଷର ନିଜ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ତାହା ମଣିଷକୁ ତା'ର ଯଥାର୍ଥ ମହିମାର ପରିଚୟ ଦେଇଯିବ । ତେବେ ଯାଇ ସଂସାର ଭିତରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଆମର ଏକ ଯାବତୀୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ଭିତରେ କେବଳ ତାଙ୍କରି ଆଜ୍ଞାହିଁ କାର୍ଯ୍ୟକାରୀ ହେଉଥିବା ପରି ଅନୁଭବ ହୋଇ ପାରୁଥିବ । ମହିମା ଜ୍ୱର ବଢ଼ାଇବା ନାହିଁ, ଜ୍ୱରର ଉପଶମ ଘଟାଇବ । ମହିମା କିଳି ପକାଇବ ନାହିଁ, ଉନ୍ମୋଚିତ କରି ଆଣିବ । ବାଡ଼ପରେ ବାଡ଼ ଅତିକ୍ରମ କରି ଯାଉଥିବ । ତେବେ ଯାଇ ଆମ ସାଧନା ଆମକୁ ସମ୍ପଦବାନ୍ କରିବ, ଚକ୍ଷୁସମ୍ପନ୍ନ କରିବ ।

୨୫.୮.୮୨

(ମହିମା-ମୟୂଖ, ୯/୩, ଅକ୍ଟୋବର, ୧୯୮୨)

□□

ମହିମା-ମହାମେରୁ(୨)

ତୁଚ୍ଛା ବିଜ୍ଞାନବାଦୀ ପାଇଁ ଯାହା ଶୂନ୍ୟ, ସନ୍ଥଲାଗି ତାହାହିଁ ମହିମା । ତୁଚ୍ଛା ପଣ୍ଡିତ ପାଇଁ ଯାହା 'ନେତି ନେତି'ରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ସେଇ 'ନେତି ନେତି'ରେ ହିଁ ଶେଷ ହୋଇଛି, ଭକ୍ତମାନେ ତାହାକୁ ହିଁ ମହିମା ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ଭକ୍ତ ସେହି ମହିମାର ଗୁଣ କୀର୍ତ୍ତନ କରିଛି, ସିଏ ସେହି ମହିମାକୁ ଆପଣା ଭିତରେ ଅନୁଭବ କରିଛି । ଏହି ସବୁକିଛି ଭିତରେ ଅନୁଭବ କରିଛି । ମହିମାର ସିଡ଼ିଟି ଦେଇ ସିଏ ସବୁକିଛିକୁ ଦେଖିପାରୁଛି ବୋଲି ତାକୁ ସବୁକିଛି ଭାରି ନିକଟ ଲାଗୁଛି । ହିସାବ କଷିଲେ ଯିଏ ଅନେକ ଦୂର, ସେହି ଗୋଟିଏ ସିଡ଼ିରେ ଏକାଠି ଗୁନ୍ଥି ଏଠୁ ସେଯାଏ ଆପଣାର ଅନୁଭବକୁ ଲମ୍ବାଇ ରଖିପାରିଲେ ସିଏ ପ୍ରକୃତରେ ଅତି ନିକଟ । ସେହି କାରଣରୁ ହିଁ ତୁଚ୍ଛା ଜ୍ଞାନୀ ନିରାଶ ହୋଇ ଲେଉଟି ଆସେ, ଆପଣାର ଯୁକ୍ତିଗୁଡ଼ାକର ଲାଙ୍ଗୁଳ ଧରି ଭଉଁରୀ ବୁଲିବାରେ ଲାଗିଥାଏ । ମାତ୍ର ସନ୍ଥ କେବେହେଲେ 'କିଛି ନାହିଁ' ବୋଲି କହେ ନାହିଁ । ଏକ ଅନ୍ତର୍ଗତ ସ୍ୱୀକାରଧର୍ମିତା ଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହୋଇ ସିଏ ସବୁକିଛି ଅଛି ବୋଲି ଘୋଷଣା କରେ । ତେଣୁ ଅସଲ ସ୍ୱର୍ଶଟିକୁ ପାଏ ଏବଂ ଆପଣାକୁ ସେହି ସ୍ୱର୍ଶର ଯୋଗ୍ୟ କରେ । ଯୋଗ୍ୟ ହେବାର ସୋପାନରେ ପାହାଚକୁ ପାହାଚ ଉଠି ସିଏ ସମଗ୍ର ଜୀବନ ଓ ସମଗ୍ର ଜଗତକୁ ହିଁ ସେହି ସ୍ୱର୍ଶର କାଠିଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ସାଉଁଟି ନେଉଥାଏ । ତେଣୁ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯିବା ଲାଗି କୌଣସି ପ୍ରଶ୍ନ ହିଁ ଉଠେ ନାହିଁ । ସନ୍ଥ ଯାହାର ଅନ୍ୱେଷଣ କରୁଛି, ଯଦି ତାହା ମୋଟେ କୌଣସିଠାରୁ ବିଲଗ ହୋଇ ରହିନାହିଁ, ତେବେ ସିଏ ଆଉ ଘର ଛାଡ଼ି ପଳାଇବା ପାଇଁ ମନ କରିବ କାହିଁକି ? ତେଣୁ ସନ୍ଥର ଘର ହେଉଛି ସନ୍ଥର ଅସଲ ଭୂଇଁ । ସେହି ଭୂଇଁର ବ୍ୟାସ ଓ ପ୍ରସ୍ଥଗୁଡ଼ାକ ନିରନ୍ତର ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇ ଯିବାରେ ଲାଗିଥାଏ । ଏକ କ୍ରମପୂର୍ଣ୍ଣତର ସମଗ୍ର ମଧ୍ୟରେ ସନ୍ଥ ଏହି ଅପୂର୍ଣ୍ଣଗୁଡ଼ାକୁ ଦେଖିବା ସକାଶେ ଯୋଗ୍ୟ ହୋଇ ଅପୂର୍ଣ୍ଣତାଗୁଡ଼ାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରେ ।

ଏପାଖରୁ ଦେଖିଲେ ଯାହା ଏହି ସବୁକିଛିକୁ ସମ୍ଭାରି ଧରି ମହିମା ରୂପେ ବିରାଜିତ ହୋଇ ରହିଛି, ତାକୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଆଡୁ କଳନା କରି ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ ତାହାହିଁ 'ଆଜ୍ଞା' ରୂପେ ଏହି ବିଶ୍ୱଚରାଚରରେ ପ୍ରକଟ ହୋଇ ରହିଛି । ଅନ୍ୟ ଏକ ଭାଷାରେ କହିଲେ, ତାହାହିଁ 'ଆଜ୍ଞା' ହୋଇ ଏହି ବିଶ୍ୱଚରାଚର ରୂପେ ପ୍ରକଟ ହୋଇଛି । ଆମର ଏପାଖରୁ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱ ଆଡ଼କୁ ଅନାଇଲେ ଯାହା ମହିମା ବୋଲି ଦେଖାଯାଉଛି, ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱଆଡୁ କଳନା କଲେ ତାହା ଆଜ୍ଞା ରୂପେ ତଳକୁ ତଳକୁ ଅବତରଣ କରି ଆସିଛି । କବି ଭୀମଭୋଇ

ଏକଦା ସେହି ଆଜ୍ଞାର କଥା ହିଁ କହିଥିଲେ । ସେପାଖରୁ ଦେଖିଲେ ଆଜ୍ଞା, ଏପାଖରୁ ଦେଖିଲେ ସମ୍ମତି । ତେଣୁ ସମ୍ମତ ଅର୍ଥାତ୍ ସମର୍ପିତ ମଣିଷ ଲାଗି ସେହି ଆଜ୍ଞା ଆଦୌ କୌଣସି କ୍ରୂର ଶାସକର ଶାସନ ନୁହେଁ । ସନ୍ଥ ଅର୍ଥାତ୍ ଏକ ସମ୍ମତ ମଣିଷ, ଭକ୍ତ ଅର୍ଥାତ୍ ଏକ ସମ୍ମତ ବା ସମର୍ପିତ ମଣିଷ । ସମ୍ମତ ହୋଇ ସେହି ଆଜ୍ଞାକୁ ବହନ କରିନେବା, - ତାହାହିଁ ଭକ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ଏକ ସମଗ୍ର ସ୍ୱୀକୃତି । ଏହି ସ୍ୱୀକୃତି ଆମ ଜୀବନକୁ ଏକ ସମର୍ପିତ ସମଗ୍ର ପ୍ରେରଣାରେ ହିଁ ପରିଣତ କରିଥାଏ । ଆମେ କାହାରି ଭୟରେ ନୁହେଁ, କାହାଠାରୁ ପୁରସ୍କାର ପାଇବାର ଲୋଭରେ ପଡ଼ି ନୁହେଁ ଅଥବା କାହାରି କ୍ରୋଧରୁ ଆପଣାକୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବାର ଆତୁରତାରେ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ, ମାତ୍ର ଯାହାକୁ ଛୁଇଁବା ଲାଗି ଆମେ ଆମ ଜୀବନର ସକଳ ମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ସମ୍ମତ ହୋଇ ବାଟ ଚାଲୁଛୁ, ତାହାରି ଲାଗି ଏକ ପରମ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଦ୍ୱାରା ଅନୁପ୍ରେରିତ ହୋଇ ହିଁ ଆମେ ତାହାର ଯାବତୀୟ ବିଧାନକୁ ଆଜ୍ଞା ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରି ନେଇଥାଉ । ଏହିପରି ଏକ ସମ୍ମତିପ୍ରସନ୍ନ ଉତ୍ତରଣ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରେରିତ ହୋଇ ହିଁ ଭକ୍ତ ଆପଣାକୁ ଦାସ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରେ । ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରାୟ ଚାରିଶହ ବର୍ଷ ତଳେ ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଆପଣା ସମେତ ଆପଣାର ଅନ୍ୟ ଚାରି ସଖାଙ୍କୁ ଶୂଦ୍ର ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ । ଯେତେବେଳେ ଆଜ୍ଞାଗୁଡ଼ାକ ବାହାରୁ ଆସୁଥାଏ, ଉପରୁ ଲଦି ଦିଆ ଯାଉଥାଏ, କୌଣସି ପ୍ରୟୋଜନ କିମ୍ବା ପ୍ରଲୋଭନରେ ପଡ଼ି ଯେତେବେଳେ ଆଜ୍ଞାଗୁଡ଼ାକୁ ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିଧିସର୍ବସ୍ୱ ଭାବରେ ପାଳନ କରିବାକୁ ପଡୁଥାଏ, ସେତେବେଳେ ଶୂଦ୍ର ହେବା ମୋଟେ ସମ୍ଭବ ହୁଏ ନାହିଁ । ଆମର ଯାବତୀୟ ବାହ୍ୟ ନମ୍ରତା ପଛରେ ସେତେବେଳେ ଏକ କଉଶଳୀ ଅହଙ୍କାରର ଗାରିମାଗୁଡ଼ାକ କେତେମନ୍ତେ ଚିତାଚଇତନ ହୋଇ ଆପଣାକୁ ଶୋଭମଣ୍ଡିତ କରି ରଖିଥାଆନ୍ତି । ସଂପ୍ରଦାୟଗୁଡ଼ାକ ଭାରି କୋପଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଜୀବନଦୀକ୍ଷାର ଯାବତୀୟ ସହଜତାକୁ ନଷ୍ଟ ଅଥବା ବିକୃତ କରିଦେବାରେ ବି ଲାଗିଥାନ୍ତି ।

ସଂପ୍ରଦାୟମାନେ ସେତେବେଳେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମପଥିକ ଅସଲ ମଣିଷଟିକୁ ସତେଅବା ଏକାବେଳେକେ ଗିଳି ପକାଇବାକୁ ଆସନ୍ତି । ବିଧି, ବିଧାନଗୁଡ଼ାକ ସତେଅବା ଦଉଡ଼ି ପରି ହୋଇ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରୁ ବାନ୍ଧିପକାଇବାକୁ ଭାରି ମନ କରୁଥାନ୍ତି । ଗୁରୁ ଓ ଗୁରୁଜନମାନେ ଆଗକୁ ବାଟ ଛାଡ଼ି ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଯିଏ ବୋଲମାନେ, ସେଇ ପଲ ଭିତରେ ରହିବାର ପ୍ରମାଣପତ୍ର ପାଏ । ବୋଲ ଅପେକ୍ଷା ଯିଏ ବିବେକକୁ ଅଧିକ ମାନିବାକୁ ଆଗ୍ରହ କରେ, ସେତେବେଳେ ତାକୁ କେତେ ପ୍ରକାର ପ୍ରମାଦର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ହୁଏ । ଏହିପରି ଭାବରେ ଅରୀତିଗୁଡ଼ାକୁ ରୀତି ବୋଲି ଭରଣା କରିଦେଇ ସଂପ୍ରଦାୟମାନେ କେତେଭଳି ନଅର ତୋଳିଛନ୍ତି, କେତେଭଳି ବାନା ଉଡ଼ାଇଛନ୍ତି ଓ ଦେଉଳ ଗଢ଼ିଛନ୍ତି । ସେହିଗୁଡ଼ାକର ଗାରିମାକୁ ଡିଣ୍ଡିମ କରି ବଜାଇବା ଲାଗି ଦାର୍ଶନିକମାନେ କେତେକେତେ ଗ୍ରନ୍ଥ ରାନ୍ଧି ଥୋଇ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ମହିମା ଆଢୁଆଳ ହୋଇ ରହିଯାଇଛି । ଯେଉଁ ଆଜ୍ଞା ଅନୁଭବ ଓ ଅନ୍ତର୍ଗତର ସମ୍ପଦ ହୋଇ ଆମ ଜୀବନକୁ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଏବଂ ଉନ୍ମୋଚିତ କରିଥାନ୍ତା, ଆମ ଜୀବନର ଯାବତୀୟ ଉପଲବ୍ଧିକୁ ସେହି ମହିମାକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିବାର ପଥରେ ହିଁ ପାହାଚପରି ସେଠୁ ଏଯାଏ ଜକଜକ ହୋଇ ଦିଶୁଥାନ୍ତା, ସେହି ଆଜ୍ଞା କେତେଟା ସଂପ୍ରଦାୟଗତ ବୋଲ ମାନିବାରେ ହିଁ ଅଧୋଗତ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ଭକ୍ତକୁ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନକ୍ସାରେ ଚିତା ଲଗାଇବାକୁ ଓ ପଇତା ପିନ୍ଧିବାକୁ କୁହାଯାଏ । ଅସଲ ସୂତ୍ରଗୁଡ଼ାକୁ ଉଢୁଆଳ କରି ରଖି ବହିର ସୂତ୍ରଗୁଡ଼ାକୁ ଶ୍ରୀମନ୍ତତମ ଫଳ ବୋଲି ଧରାଇ ଦିଆଯାଏ । ଉପଲବ୍ଧିର ଆହ୍ୱାନଟି କେତେଟା ବାହ୍ୟୋପାସନାର ଗାରକଟା ପଟାଳି ଭିତରେ ଫସରଫାଟି ଯାଏ । ଏପରି କାହିଁକି ହୁଏ ? କାହା ମାୟାରେ ହୁଏ ? କାହାର ପୁଷ୍ଟି ପାଇଁ ହୁଏ ଓ କେଉଁ ବାନାର ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ସକାଶେ ହୁଏ ? ଆପଣାର ପାହାଚଗୁଡ଼ାକୁ ଭିତରବାହାର ମିଳାଇ ଗିରିଶିଖରକୁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ରଖି ବାଟ ଚାଲୁଥିବା ବେଳେ ଅନେକ ସମୟରେ ଠିକ୍ ଏହି ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକ ହିଁ ହାବୁଡ଼ି ଗଲାପରି ମନେ ହୋଇଥାନ୍ତି ।

ମହିମା ଆଗ, ସଂପ୍ରଦାୟ ପଛ । ଆଜ୍ଞା ଆଗ, ତା'ପରେ ଯାଇ ପଥରକୁ ପଥର ବସା ହୋଇ କୌଣସି ସଂପ୍ରଦାୟକୁ ବାନ୍ଧି ରଖିଥିବା ବୋଲଗୁଡ଼ାକ ବା ନିୟମଗୁଡ଼ାକ । ଆଗ ଅନୁଭବ, ଏବଂ ଯାବତୀୟ ବିଧି ଓ ବିଧାନ ଆମର ସେହି ଅନୁଭବଟିକୁ ହିଁ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ନିବିଡ଼ ଏବଂ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ହୋଇ ପାରିବାଲାଗି ବାଟ ଛାଡ଼ି ଦେଉଥିବା ଉଚିତ । ବିଧିବିଧାନ କୌଣସି ଗୋଳ କରିବନାହିଁ, ଚାଲୁଥିବା ବାଟୋଇର କାନ୍ଧ ଉପରେ ଯାଇ ଚକା ବାନ୍ଧି ବସି ଯିବନାହିଁ ଅଥବା ତା'ର ଗୋଡ଼ରେ ପଥର ପରି ବାନ୍ଧିହୋଇ ବି ଯିବନାହିଁ । ସଂପ୍ରଦାୟର ପାହାଚରେ ଯେଉଁମାନେ ବଡ଼, ବୟସ୍କ ଅର୍ଥାତ୍ ଅଧିକ ଅନୁଭୂତିସମ୍ପନ୍ନ ଓ ତେଣୁ ଅଧିକ ସହାନୁଭବ-ସମର୍ଥ, ସେମାନେ ସାନ ଅର୍ଥାତ୍ କନିଷ୍ଠମାନଙ୍କ ଭିତରେ ସବାଆଗ ଏହି ମହିମାକୁ ହିଁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିବେ ଏବଂ ସେହି ଅନୁସାରେ ହିଁ ସେମାନଙ୍କୁ ଆବଶ୍ୟକ ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଏବଂ ପ୍ରେରଣା ଦେବେ । ଭାରତୀୟ ସାଧନାର ଇତିହାସରେ ଅଧିକାଂଶ ସମୟରେ ସେକଥା ହୋଇ ପାରିନାହିଁ । ସଂପ୍ରଦାୟଗୁଡ଼ାକୁ ଟାଣ କରିବାର ଉତ୍ସାହରେ ଆଖିଗୁଡ଼ାକୁ ଗିଳି ପକାଇବା ସକାଶେ ଅଧିକ ମନ କରାଯାଇଛି । ତେଣୁ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଉଢୁଆଳ ହୋଇ ରହିଯାଇଛି । ଅନେକ ସମୟରେ ଅସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇ ରହିଛି । ଉଗ୍ରତାମାନେ ସ୍ୱର୍ଗଉଞ୍ଚରେ ଯାଇ ଉଡ଼ିଛନ୍ତି ଏବଂ ବେତଧରି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଭିତରେ ଦୃଢ଼ ହୋଇ ଅର୍ଥାତ୍ ସ୍ଥାଣୁ ହୋଇ ରହିବା ଲାଗି ବାଧ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । ଅସଲ ମେରୁଟି ସତେଅବା ଉଢୁଆଳ ହୋଇ ରହିଛି । ଏହି ସଂସାରର ଅନ୍ୟ ମେରୁଗୁଡ଼ାକୁ ଅଧିକ ଆକର୍ଷଣୀୟ କରି ଦେଖାଇ ଦିଆଯାଇଛି । ଆମର ଅସଲ ସଂଗ୍ରାମଟି ଅଜ୍ଞାନ ସହିତ ହୋଇଥାନ୍ତା, ଜଡ଼ତା ସହିତ ହୋଇଥାନ୍ତା, ଅକ୍ଷମତା

ଓ ଉଗ୍ରତାଗୁଡ଼ାକ ସହିତ ହୋଇଥାନ୍ତା । ମାତ୍ର ଆମେ ତା' ବଦଳରେ ପରସ୍ପର ସହିତ ସଂଗ୍ରାମ କରିବାରେ ହିଁ ଆମର ସର୍ବାଧିକ ଶକ୍ତିକୁ ନିୟୋଜିତ କରି ଆସିଛୁ ।

ଅଧିକାଂଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏପରି ହୋଇଛି ବୋଲି ଯେ ସବୁଦିନେ ତାହା ହିଁ ହେବ, ସେପରି ଅନୁମାନ କରିବାର ଆଦୌ କୌଣସି କାରଣ ନାହିଁ । ଆମେ ମନ କଲେ ତାହା ଅବଶ୍ୟ ଅନ୍ୟପ୍ରକାର ହେବ । ବହିର ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ାକ ଜୀବନବାକ୍ୟକୁ ଉତ୍ତୋଳିତ ହୋଇଯାଇ ପାରିବ । ପରସ୍ପରର ପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ନହୋଇ ଆମେ ପରସ୍ପରର ସମ୍‌ଧର୍ମୀ ଉତ୍ସାହଦାତା ବି ହୋଇ ପାରିବା । ସେତେବେଳେ ଆମେ ଆଉ କାହାରିକୁ ବି ଈର୍ଷା କରିବାନାହିଁ । ବଡ଼ ବି ସାନକୁ ଆଉ ମୋଟେ ଈର୍ଷା କରିବନାହିଁ । ମହିମା ଈର୍ଷା କରେନାହିଁ । ଆପଣାର ଆଜ୍ଞାକୁ ନେଇ ମହିମା କଦାପି କାହାଉପରେ ଲଦିଦିଏନାହିଁ । ଯଥାର୍ଥ ହୃଦୟଟିର ଉନ୍ମୀଳନ ଲାଗି ଅପେକ୍ଷା କରିଥାଏ । ବିଶ୍ୱାସର ସହିତ ଅପେକ୍ଷା କରିଥାଏ । ବିଧାନଗୁଡ଼ାକ ଅପେକ୍ଷା ହୃଦୟ ଉପରେ ହିଁ ଅଧିକ ଭରସା ରଖିଥାଏ । ଆମେ ବି ହୃଦୟକୁ ଭରସା କରି ଶିଖିବା । ତେବେଯାଇ ଆଜ୍ଞାର ଅସଲ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟଟିକୁ ବୁଝି ପାରିବା । ଆଜ୍ଞା ଲାଗି ଆପଣାକୁ ଯଥାର୍ଥ ଯୋଗ୍ୟ ଭାବରେ ତିଆରି କରି ପାରିବା ।

(ମହିମା ମୟୂଖ, ୨୧, ମଇ, ୧୯୮୩)

❑❑

ମହିମା ମହାମେରୁ (୩)

ମହିମାକୁ ମୋର ବୋଲି କହିଲେ, ମୁଁ ନିଜେ କ୍ଷୁଣ୍ଣ ହୋଇ ରହେ, ନିଜେ କ୍ଷୁଦ୍ର ହୋଇଯାଏ । ମହିମାକୁ ଅନୁଭବ କରିହୁଏ, ମହିମାର ଉପଲବ୍ଧି କରିହୁଏ । ଗୋଟିଏ କଥାରେ କହିଲେ ମହିମାକୁ ଦେଖିହୁଏ । ଆକାଶକୁ ଅନାଇ ଦେବା ମାତ୍ରକେ ଏକ ଅନନ୍ତ ଆତ୍ମୀୟତା ରୂପେ ସେହି ମହିମାର ହିଁ ଦର୍ଶନ ମିଳେ । ନିଜକୁ ଅନାଇଦେବା ମାତ୍ରକେ ଆକାଶର ଦର୍ଶନ ମିଳେ । ଆକାଶକୁ ଗୋଟାସୁଦ୍ଧା ଛୁଇଁ କରି ରହିଥିବା ପରି ଅନୁଭବ ହୁଏ । ନିଜକୁ ସତକୁସତ ଛୁଇଁ ପାରିବା ମାତ୍ରକେ ସବୁକିଛିକୁ ଛୁଇଁ କରି ରହିଥିବାପରି ଅନୁଭବ ମିଳିଥାଏ । ଆଦୌ କିଛିହେଲେ ବାଦ୍ ପଡ଼େ ନାହିଁ ।

ଅନେକ ମଣିଷ ଅଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ କି ମହିମାକୁ ଠୁଳ ଏବଂ ସଘନ ଭାବରେ ଅନୁଭବ କରିବେ ବୋଲି, ଆପଣାର ଆଖି ସାମନାରେ କ'ଣ ଗୋଟିଏ ଥାପିକରି ରଖିବାକୁ ମନ କରନ୍ତି । ଏହି ଆଗ୍ରହରେ ସେମାନେ କେତେ ନିଷ୍ଠାକୁ ଏକାଠି ଛନ୍ଦି ମୂର୍ତ୍ତିଟିଏ ତିଆରି କରନ୍ତି । ମୂର୍ତ୍ତିରେ ସତେଅବା ଏକ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ସମ୍ପର୍କର ଜୀବନ୍ୟାସ ଆଣିଦେବା ଲାଗି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ବିଧିର ଭିଆଣ କରନ୍ତି । ବିଧି ଭିଆଣର ଫରକ ଅନୁସାରେ କ୍ରମେ ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ାକ ବି ଫରକ ଫରକ ହୋଇ ଦିଶନ୍ତି । ଫରକ ଫରକ ଦିଶିବାରୁ ଗୋଟିଏ ମୂର୍ତ୍ତିକୁ ଆଉ ଗୋଟିଏ ମୂର୍ତ୍ତିଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କରି ମନେ ରଖିବା ଲାଗି ଫରକ ଫରକ ପୂଜାର ଉଦ୍‌ଭବ ହୁଏ । ଫରକ ଫରକ ହୋଇ ଦିଶିବାଟା ଆମର ଫାଶଗୁଡ଼ାକ ଭିତରେ ଆସି ବାନ୍ଧି ହୋଇଯିବା ପରେ ମୂର୍ତ୍ତିମାନେ କ୍ରମଶଃ ଉଚ୍ଚନୀଚ ହୋଇ ଦିଶନ୍ତି । ବଡ଼ସାନ ହୋଇ ଦିଶନ୍ତି । ତା'ପରେ ପ୍ରଶସ୍ତିକାର ପ୍ରମଥମାନେ ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ିକୁ ନେଇ ପୁରାଣ ଲେଖନ୍ତି । ମହିମାଗୁଡ଼ାକୁ ବାଣ୍ଟ ବାଣ୍ଟ କରି ମୂର୍ତ୍ତିମାନଙ୍କ ସହିତ ବାନ୍ଧି ଦିଆଯାଏ । ମହିମା ଭାଗ ଭାଗ ହେବାରୁ ସଂପ୍ରଦାୟ ଗୁଡ଼ିକର ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ । ସଂପ୍ରଦାୟୀମାନେ ମହିମାକୁ ଆତ୍ମସାତ୍ କରିନିଅନ୍ତି । ମହିମା ନାମରେ ଘଣ୍ଟ ବାଜେ, ଧୂନି ଜଳେ, ଚାମର ଓ ଛତିମାନ ଟେକାଯାଏ ଏବଂ ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଅସଲ ଆକାଶଟି ଭାରି ସୂତରରେ ପାଶୋର ହୋଇ ରହିଯାଏ । ମହିମା ଗୋଟାସୁଦ୍ଧା ଆମର ହୋଇ ରହନ୍ତି ।

ପୃଥିବୀରେ ଅଧିକାଂଶ ଧର୍ମର ଇତିହାସରେ ପ୍ରାୟ ଏହି କାହାଣୀଟିରହିଁ ପୁନରାବୃତ୍ତି ହୋଇଛି । ଜଣେ ଦ୍ରଷ୍ଟାଙ୍କର ସାଧନା ଓ ଉପଲବ୍ଧିରୁ ସତ୍ୟର ଏକ ବିଶେଷ ସନ୍ଦେଶ ପୃଥିବୀରେ ପ୍ରକଟ ହୋଇଛି । ପ୍ରାୟ ସବୁଠାରେ ସମକାଳୀନ ସମାଜ ଓ ସାମୂହିକ ଜଳବାୟୁର ଭୂମି ଉପରେ ତାହାର ଏକ ବିଶେଷ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତା ରହିଥିବା ପରି ମଧ୍ୟ ଅନୁଭୂତ ହୋଇଛି ।

ସତେ ଅବା ଏହି ମହୀତଳେ ମଣିଷ ଭିତରେ ଏକ ବିଶେଷ ଆବଶ୍ୟକତାର ପୂରଣ କରି ଅର୍ଥାତ୍ ଏକ ବିଶେଷ ବ୍ୟାକୁଳତାର ଜବାବ ଦେଇ ଦ୍ରଷ୍ଟାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟିଟି ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱରୁ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଥାଏ । ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଲେ ସତ୍ୟ ଏକ ଅନୁରାଗରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଏ । ସେହି ଅନୁରାଗହିଁ ଅନେକ ଉନ୍ମୋଚନର କାରଣ ହୁଏ । ତାହାରି ବଳରେ ପ୍ରାୟ ଅସାଧ୍ୟ ହୋଇ ରହିଥିବା ଗଣ୍ଠିଗୁଡ଼ାକ ଫିଟି ଫିଟି ଯାଏ । ଆଗକୁ ଆଗକୁ ବାଟ ଫିଟିଯାଏ, ଶକ୍ତି ସହସ୍ର ଗୁଣ ହୁଏ । ମହିମାର ଏହି ତାତ୍କାଳିକ ଆବିର୍ଭାବଗୁଡ଼ିକୁ ଆମେ ଆମ ଭାଷାରେ ଅବତାର ବୋଲି କହୁ । ଅବତାର ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କ ଲାଗି ଆମ୍ ଜୀବନରେ ଅନେକ ନୂତନ ଆହ୍ୱାନର ଅବତାରଣା କରି ଆମର ଅତ୍ୟନ୍ତ ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ଅବତାରର ପ୍ରେରଣା ଆମକୁ ଉତ୍ତୋଳିତ କରିନିଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ତାହା ଆମ ଭିତରକୁ ସଂକ୍ରମିତ ହୋଇଆସେ । ଭୂଇଁ ଗୁଡ଼ାକୁ ନେଇ ଆକାଶ ସହିତ ଲଗାଇଦିଏ । ଆକାଶର ଦର୍ପଣ ଉପରେହିଁ ଭୂମିଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରତିଫଳିତ କରାଏ । ଭଗବାନ ଏଇଠି ବିଚରଣ କରୁଥିବା ପରି ମନେ ହୁଅନ୍ତି । ଆପଣା ଜୀବନର ସକଳ ବିଚରଣରେ ମହିମାହିଁ ସଞ୍ଚରି ରହିଥିଲା ପରି ଓ ପରିଚାଳିତ କରି ନେଉଥିବାପରି ଅନୁଭବ ହେଉଥାଏ । ବାଡ଼ଗୁଡ଼ିକ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇଯାଏ । ସଂପ୍ରଦାୟଗୁଡ଼ାକୁ ମୋଟେ ବୁଝିହୁଏ ନାହିଁ । ଯିଏ ଯେଉଁ ବାଟରେ ଯାଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାକୁ ସତେଅବା ଜଣେ ସହଚାରୀ ବୋଲି ମନେହୁଏ । ସାଥୀ ବୋଲି ମନେହୁଏ । ଆମ ଜୀବନରୂପୀ ବିଚରଣଟି ଯଥାର୍ଥରେ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟମୟ ହୋଇ ରହିଥାଏ ।

ମାତ୍ର, ଯଥାର୍ଥ ଦୃଷ୍ଟି ଏବଂ ଯଥାର୍ଥ ଅନୁରାଗଟି ଲାଗି ବାସନା ନ ରହିଥିଲେ ମଣିଷ ବୋଲଗୁଡ଼ାକୁ ମାନିବାକୁ ହିଁ ଧର୍ମ ବୋଲି ଧରିନିଏ । ବୋଲଗୁଡ଼ାକ ବହିରେ ଲେଖା ହୋଇଥାଏ । ବୋଲ ମାନିବାରେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିବା ମଣିଷମାନେ ହିଁ ସେହିସବୁ ବହିକୁ ଲେଖିଥାନ୍ତି । ସେହି ବୋଲ ଗୁଡ଼ାକୁ ହିଁ ସର୍ବସ୍ୱ କରି ଚଳାଇବାକୁ ମନକଲେ ସେଇଥିରୁ ସଂପ୍ରଦାୟ ବାହାରେ । ଭେକଗୁଡ଼ାକର ଉଦ୍‌ଭାବନ ହୁଏ । ବୋଲ ମନାଇ ମଣିଷର ଅସଲ ଭୋକଟିକୁ ଭାରି କଉଶଳରେ ଭୁଲାଇ ରଖାଯାଏ । ବୋଲ ବା ନିୟମଗୁଡ଼ାକୁ ସାରକରି ଧରିଥିବା ସଂପ୍ରଦାୟୀ ଗୁରୁମାନେ ମହିମାକୁ ଅଡ଼ା ଭିତରେ ଆଣି ବନ୍ଦୀ କରି ରଖନ୍ତି । 'ମହିମା' ସଂପ୍ରଦାୟର ସମ୍ପତ୍ତି ହୋଇ ରହେ । ତାହାକୁହିଁ ସଂସାରରେ ବୃହତ୍ତମ ସଂପତ୍ତି ବୋଲି ପ୍ରତିପାଦନ କରି ଏଡ଼େ ପାଟିରେ ଘୋଷଣା କରାଯାଏ । ଘୋଷିତ ଧର୍ମକୁ ପୃଥିବୀର ଶ୍ରେଷ୍ଠଧର୍ମ ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ଗୁରୁମାନେ ପ୍ରବଳରୁ ପ୍ରବଳତର ହୁଅନ୍ତି । ମୁକ୍ତିମଣ୍ଡପରେ ବସନ୍ତି, ଶାସନ କରନ୍ତି । ବାଟଗୁଡ଼ାକୁ ବନ୍ଦକରି ରଖନ୍ତି ।

ମହିମା ମୋ'ର ନୁହେଁ । ମହିମାକୁ ମୋ'ର ଅଥବା ଆମର ବୋଲି କହି କେତେଟା ନିୟମ ଓ ବୋଲ ଭିତରେ ତାହାର ପ୍ରେରଣାକାଶଟିକୁ ଶାସ୍ତାଗାର ଅଥବା ଆଚାର କରି ରଖିଦେଲେ ତଦ୍ୱାରା ସଂପ୍ରଦାୟମାନେ ସଂସାରରେ ଅଧିକ ପ୍ରତାପଶାଳୀ ହୁଅନ୍ତି ସତ,

ମାତ୍ର ସ୍ୱୟଂ ମହିମା ଆମର ପାଖଛାଡ଼ି ଚାଲିଯାଏ । ଆମର ସବୁ ଆଡ଼ମ୍ବର ସତ୍ତ୍ୱେ ଆମେ ଭାରି ଅଳପ ହୋଇ ରହିଥାଉ । ଭାରି କ୍ଷୁଦ୍ର ହୋଇଯାଉ । ସଂସାରକୁ ହୁଏତ ଭାରି ଫୁଲିଥିଲା ପରି ଦିଶୁ, ମାତ୍ର ଭିତରେ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାତ ହେଉ । ଆକାଶଟିକୁ ହରାଇବସୁ । ଦୃଷ୍ଟି ଉପରେ ଦମ୍ଭର ରାଜତ୍ୱ ଜାରି ହୋଇ ରହିଥାଏ । ମାତ୍ର ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ, ମହିମାର ସ୍ପର୍ଶପାଇ ଯିଏ ନିଜେ କ୍ରମଶଃ ସେହି ଆକାଶର ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହେବାକୁ ହିଁ ଅସଲ ସାଧନା ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରେ, ଯିଏ ଯଥାର୍ଥରେ ଭାଜନ ହୁଏ, ସିଏ ଆଦୌ କୌଣସି ସଂପ୍ରଦାୟର ବୋଲ ମାନେ ନାହିଁ । ସିଏ ପ୍ରମତ୍ତତାର ଗଣ୍ଠିଗୁଡ଼ିକୁ ଗୋଟି ଗୋଟି କରି ଫିଟାଇବାକୁ ରାଜି ହୋଇଯାଏ । ସିଏ ମହିମାର ହୋଇଯାଏ । ଏହି ଜୀବନକୁ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଯୋଗ୍ୟକରି କାହାଲାଗି ସମର୍ପିତ କରି ରଖିବା, ତାହାହିଁ ଜୀବନରେ *ଯଥାର୍ଥ* ବେଗ ଆଣିଦିଏ । *ଯଥାର୍ଥ* ଉତ୍ତୋଳନ ଏବଂ ଯଥାର୍ଥ ପ୍ରସାରଣ ଆଣିଦିଏ । ତା'ପରେ ଆଉ କୌଣସି ପଇତା ତାକୁ ଯଥେଷ୍ଟ ବୋଲି ମନେହୁଏ ନାହିଁ । ପଇତାଗୁଡ଼ାକ ଆପେ ଆପେ ଛିଡ଼ିଯାଏ, ଜୀବନରେ ଏକ ଅତିକ୍ରମଣ ସମ୍ଭବ ହୁଏ । ଏକ ନୂତନ ସମ୍ମେଳନ ସମ୍ଭବ ହୁଏ । ଅସଲ ସାଧିକ ଓ ଅସଲ ବାର୍ତ୍ତାବହମାନେ ଏହି ଅତିକ୍ରମଣ ଓ ସମ୍ମେଳନକୁ ସହଜ କରିଦେବାକୁ ହିଁ ଜଗତକୁ ଆସନ୍ତି । ଆମେ ସେମାନଙ୍କ ଚାରିପାଖରେ ପାଚେରୀ ତିଆରି କରିଦେଉ । ମନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ାକୁ ନିୟମରେ ପରିଣତ କରିଦେଉ । ତୁଚ୍ଛା ମୂର୍ତ୍ତିଗୁଡ଼ାକୁ ଆମର ବୋଲି ଆଡ଼ମ୍ବର କରି ଆମେ ଆପଣାକୁହିଁ ନାନା ପାଚେରୀ ମଧ୍ୟରେ ଆବଦ୍ଧ କରି ରଖିଦେଉ । ଫରକ କାଟୁ । ଯୁଦ୍ଧ ଲଢୁ । ପ୍ରମତ୍ତ ହୋଇରହୁ । ପୂଜା ପାଉ ।

ତେଣୁ ମହିମା ମୋର ନୁହେଁ । ମୁଁ ମହିମାର । ମୋର ମୁହୂର୍ତ୍ତଗୁଡ଼ିକ ଯେତେବେଳେ ସେହି ମହିମାକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିପାରିବ, ମୋ ଜୀବନର ଡୋରଗୁଡ଼ିକ ଯେତେବେଳେ ଏହି ସବୁଟିକୁ ଓ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏକାଠି କରି ବାନ୍ଧି ରଖିଥିବା ମହିମାର ହିଁ ସନ୍ତକ ପାଇବ, ସେତିକିବେଳେ ମୋର ବିମୋଚନ ଘଟିବ । ତେଣୁ ମୁଁ ଏହି ଭେକଗୁଡ଼ାକୁ ଡେଇଁଯିବି । ଏହି ବୋଲଗୁଡ଼ାକୁ ଡେଇଁଯିବି । ସାଂପ୍ରଦାୟିକ କର୍କଶତାର ଗାରଗୁଡ଼ାକୁ ମଧ୍ୟ ଅତିକ୍ରମ କରିଯିବି । ତେବେଯାଇ ତାଙ୍କର ହୋଇପାରିବି । ଯଦି ମୁଁ ଗୁରୁ ହୋଇଥିବି, ତେବେ ମୋଠାରେ ଆସ୍ଥା ରଖିଥିବା ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମୁଁ କେବଳ ତାଙ୍କରି ଆଡ଼କୁ ଉତ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ କରାଇ ନେଇଯିବି । ମୋ ପାଖରେ କଦାପି ବାନ୍ଧିକରି ରଖିବି ନାହିଁ । ମୁଁ ସେତୁଟିଏ ହୋଇ ଆହୁରି ଆଗକୁ ବାଟ କଢ଼ାଇଦେବି । ତେବେ ଯାଇ ତାଙ୍କର ହୋଇପାରିବି । ମୋର ଜ୍ଞାନ, ମୋର ସାମର୍ଥ୍ୟ ଓ ମୋର ଯାବତୀୟ ଅର୍ଜନ କେବଳ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଲାଗି ସେତୁଟିଏ ହୋଇ ରହିଥିବ, କେବଳ ଆଗକୁ ବାଟ ଦେଖାଇ ଦେଉଥିବ ।

(ମହିମା ମୟୂଖ, ନଭେମ୍ବର-ଫେବ୍ରୁଆରୀ, ୧୯୮୩-୮୪)।

ଦଦ

ମହିମାର ତରଙ୍ଗ

ବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ଯିଏ ମହିମା ବୋଲି ଉପଲବ୍ଧି କରିଛନ୍ତି, ସିଏ ତାଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚୟ ତରଙ୍ଗରୂପେ ଅନୁଭବ କରୁଥିବେ କି ? ଖାଲି ଅନୁଭବ କରି ନଥିବେ, ତରଙ୍ଗରୂପେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ମଧ୍ୟ କରିଥିବେ । ତାଙ୍କୁ ଲେଖି ହେବନାହିଁ ବୋଲି ଯେ ତାଙ୍କର ନାମ ଅଲେଖ ହୋଇଛି, ସେ କଥା ଆଦୌ ସତ ନୁହେଁ । ତାଙ୍କୁ ଅଲବତ ଲେଖିହେବ; କିନ୍ତୁ ଯେତେ ଲେଖିଲେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣରୂପେ ଲେଖି ହେବନାହିଁ । ଯେଉଁ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ସମ୍ପ୍ରଦାୟମାନେ ତାଙ୍କୁ ଲେଖିବାକୁ ମନ କରି ତାଙ୍କ ଚାରି ପାଖରେ ଏକ ମୁଣ୍ଡଳା ବୁଲାଇ ଦେଇଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଆମକୁ ଭାରି ଭଣ୍ଡୁରରେ ପକାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ସେମାନେ ତାଙ୍କୁ ଅମୁକ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି, ସମୁକ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଏତେଟା ମୁଖ ଅଥବା ଏତେଟା ଭୁଜର ବର୍ଣ୍ଣନା ଦେଇଛନ୍ତି । ସେହିସବୁ କଳ୍ପନା ଅନୁସାରେ କାରିଗରମାନେ ତାଙ୍କର ଭବ୍ୟ ମୂର୍ତ୍ତିମାନ ଗଢ଼ି ଥୋଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ମୂର୍ତ୍ତିମାନଙ୍କ ଲାଗି ମନ୍ଦିରମାନ ଗଢ଼ା ହୋଇଛି ।

ମହିମା କହିଲେ କଦାପି ମୂର୍ତ୍ତିଏ ପଥର କିମ୍ବା ମୂର୍ତ୍ତିଏ ପିତ୍ତଳକୁ ବୁଝାଇବ ନାହିଁ । 'ନ ତସ୍ୟ ପ୍ରତିମା ଅସ୍ତି' ବୋଲି ଉପନିଷଦରେ ତାଙ୍କୁ ଯଥାର୍ଥ ଅନୁଭବୀମାନେ କହିଛନ୍ତି । ମଣିଷ ନିଜେ ଯେତିକି, ତା'ର ପ୍ରତିମାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ସେତିକି ବା ସେଡ଼ିକି । ଇତିହାସରେ ପ୍ରାୟ ସବୁଠାରେ, ଅଳପକାମୀ ମଣିଷ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ, ସତ୍ୟକୁ, ମହିମାକୁ ନିଜ ମାପରେ ମାପି ଅଙ୍କ କଷିଲା ପରି ତାଙ୍କୁ ଏତିକି ବା ଏଡ଼ିକି ବୋଲି ଘୋଷଣା କରି ଦେଖାଇ ଦେଇଛି । ଏହିସବୁ ମାପର ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଆୟତନକୁ ସବୁଯାକ ସତ୍ୟପ୍ରାୟ ମାନି ନେଇ ପୃଥିବୀରେ ଧର୍ମଗୁଡ଼ିକର ସର୍ଜନା ହୋଇଛି । ସ୍ୱୟଂ ମଣିଷ ଏଗୁଡ଼ିକର ସର୍ଜନା କରିଛି । ଭଗବାନଙ୍କ ନାମରେ ନାଟ ଲଗାଇଛି, ନାନା ବିଭ୍ରାଟର ସୃଷ୍ଟି କରିଦେଇଛି । ସମ୍ପ୍ରଦାୟର କର୍ଦ୍ଦମ ଭିତରେ ପଡ଼ି ଲଟରପଟର ହେଉଛି ।

ମନୁଷ୍ୟର ସମ୍ପ୍ରଦାୟମାନ ରହିଛି, ଭଗବାନଙ୍କର କୌଣସି ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ନାହିଁ । ମହିମାର ଆଦୌ କୌଣସି ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ନାହିଁ । ଯିଏ ମହିମାକୁ ସତକୁ ସତ ତରଙ୍ଗରୂପେ ଅଙ୍ଗେ ନିଭାଇବ, ସିଏ କଦାପି ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଭିତରକୁ ମଥା ବଳାଇବ ନାହିଁ । ସିଏ ଆପଣାକୁ ଉନ୍ମୋଚିତ କରି ରଖିବ । ନିଜକୁ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଉନ୍ମୋଚିତ କରିଦେବାରେ ଲାଗିଥିବ । ତା'ପରେ ମହିମା ନିମନ୍ତେ ଥାନ କରିବାକୁ ତାକୁ ମନ୍ଦିର ଅଣ୍ଟିବ ନାହିଁ, ଧର୍ମ ଅଣ୍ଟିବ ନାହିଁ । ବିଧି ଅଣ୍ଟିବ ନାହିଁ କିମ୍ବା ନିଷ୍ଠା ଅନିଷ୍ଠାର ବାଡ଼ଗୁଡ଼ାକ ବି ମୋଟେ ଅଣ୍ଟିବ ନାହିଁ । ଯିଏ ସତକୁ

ସତ ଆସ୍ତିକ ହୋଇଥିବ ଅର୍ଥାତ୍ ଭଗବାନଙ୍କର ବ୍ରହ୍ମରାଶିର ଅସ୍ତିତ୍ୱରେ ପ୍ରକୃତରେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିବ, ସିଏ ନାସ୍ତିକ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କୁ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବ । ସେ ଖିଦ୍ର କରିବାକୁ ଏକାନ୍ତ ଅସମର୍ଥ ହୋଇପଡ଼ିବ । ତେଣୁ ଖେଦକୁ ପାରି ହୋଇଯିବ ।

ତରଙ୍ଗବତ୍ ସେହି ପରମ ସତ୍ୟକୁ, ସେହି ପରମ ପ୍ରେମକୁ ଓ ପରମ ପିତାଙ୍କୁ ଯିଏ ଦର୍ଶନ କରିବ, ସିଏ କାହିଁକି ଏହି ସଂସାରରେ ବାଡ଼ ବସାଇବ, ସିଏ କାହିଁକି ଜାତି ଅଜାତି ମାନିବ, ଦିବ୍ୟ ଅଦିବ୍ୟ ମାନିବ, ସିଏ କାହିଁକି ଭେକରୁ ଭିତରକୁ ଚିହ୍ନିବାକୁ ମନ କରିବ, ସିଏ କାହିଁକି ପଇତା ଦେଖି ବ୍ରାହ୍ମଣ ଅବ୍ରାହ୍ମଣ ବାରିବ ? କେବଳ ମୁହିଁ ସତ୍ୟକୁ ପାଇଛି ବୋଲି ସିଏ କାହିଁକି ସଂସାରରେ ଢମ କରି ବାହାରିବ, ଆପଣା ମୋହ-କାମନାଗୁଡ଼ିକର ମାର୍କାଦ୍ୱାରା ସିଏ କାହିଁକି ଅନନ୍ତ ସତ୍ୟରାଶି ଅଥବା ପ୍ରେମରାଶିକୁ ଢାଙ୍କି ପକାଇବାକୁ ବାହାରିବ ? ନିଜର ମେଘଗୁଡ଼ାକୁ ଦେଇ ସିଏ କାହିଁକି ସୂର୍ଯ୍ୟକୁ ଆବୃତ କରି ପକାଇବାର ସେହି ମିଛ ଧାର୍ମିକତାରେ ମାତିବାକୁ ମନ ବଳାଇବ ?

ଖାଲି ଭାରତବର୍ଷରେ ନୁହେଁ, ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀର ଅଧିକାଂଶ ମଣିଷ ଆଜି ସତେ ଯେପରି ମାର୍କାଗୁଡ଼ାକୁ ନେଇ, ପ୍ରତୀକ ବା ସଙ୍କେତଗୁଡ଼ାକୁ ନେଇ ବାନା ଉଡ଼ାଇ ବାହାରିଛନ୍ତି । କେବଳ ନିଜର ମାର୍କାଟିକୁ, ନିଜର ଶାସ୍ତ୍ରଟିକୁ ଅଥବା ନିଜର ବିଧି ବା ମନ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ାକୁ ଏକମାତ୍ର ଅସଲ ଓ ଅଉଲ ବୋଲି କେଡ଼େ ପାଟିକରି କହୁଛନ୍ତି । ଏମାନେ ସମସ୍ତେ କିଳିହୋଇ ବସିଛନ୍ତି । ଆଦର୍ଶବାଦୀର ଆଦର୍ଶ କେତେ ଛଦ୍ମରେ ଫୁଲି ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଦିଶୁଛି ଏବଂ କେବଳ ତାହାରି ହିସାବରେ ପୃଥିବୀଯାକ ଚାଲିବେ ବୋଲି ଧମକାଇବାରେ ଲାଗିଛି । ପୃଥିବୀର ରାଜନୀତି ଏବେ ପ୍ରଧାନତଃ କିଳି ହୋଇ ବସିଥିବା ଏହି ଅନର୍ଥକାରୀମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଚାଲିଛି । ପୃଥିବୀର ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ପଇସା, ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ସୈନ୍ୟ ଓ ଅସ୍ତ୍ରବଳ ସେହି ଅନର୍ଥକାରୀ ଆଦର୍ଶବାଦୀଙ୍କ ହାତରେ ରହିଛି । ଅସଲ ମହିମାକୁ ଢାଙ୍କି ଦେଇ ଏହିମାନେ ହିଁ ଆମ ଭାଗ୍ୟଗୁଡ଼ାକ ଉପରେ ମହିମା ବିସ୍ତାର କରି ରହିବାର ଖଳପଣ କରି ବାହାରିଛନ୍ତି ।

ଏହି ଅପପ୍ରବୃତ୍ତିଗୁଡ଼ିକୁ ରୋକିବାକୁ ହେଲେ ଆମକୁ ଏପରି ଅନ୍ୟପ୍ରକାରର ସଙ୍ଗୀମାନଙ୍କୁ ଖୋଜି ବାହାର କରିବାକୁ ହେବ, ଯେଉଁମାନେ କି ମହିମାକୁ ଏକ ମୂର୍ତ୍ତି ବା ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଭିତରେ ନ ଖୋଜି ତାହାକୁ ତରଙ୍ଗରୂପେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିବାକୁ ସାହସ ଧରି ବାହାରିଥିବେ । ମୁଁ ତାଙ୍କୁ ଯେତିକି ଅଳପ କିମ୍ବା ଅଧିକ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ମନ କରିବି, ମହିମା ମୋତେ ସେତିକି ଅଳପ ଅଥବା ଅଧିକ ହୋଇ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ହେବେ । ଅର୍ଥାତ୍, ମୁଁ ତାଙ୍କୁ କେବଳ ମନ୍ଦିରଟି ଭିତରେ ଦେଖିବାକୁ ଜିଦ୍ ଧରି ବସିଥିଲେ ସିଏ ମତେ କେବଳ ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ହିଁ ଦୃଶ୍ୟ ହେବେ । ମାତ୍ର, ଆପଣା ହୃଦ୍‌ବିସ୍ତାରର ତରଙ୍ଗ ଉପରେ ବସି ମୁଁ ମନ୍ଦିରର ବେଢ଼ାଟାକୁ ଡେଇଁ ଯାଇପାରିଲେ ସିଏ ମତେ ମନ୍ଦିରର ବାହାରେ ମଧ୍ୟ ଦୃଶ୍ୟ ହେବେ । ଯୁଗପତ୍ ଭାବରେ

ବେଢ଼ା ଭିତରେ ଓ ବେଢ଼ା ବାହାରେ ଦୃଶ୍ୟ ହୋଇପାରିବେ । ବଡ଼ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଆଶ୍ରେ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଥିଲେ ନିଜର ବୁଦ୍ଧିକୁ ମଧ୍ୟ ଅନୁରୂପ ଭାବରେ ବଡ଼ କରିବା ଲାଗି କବି ଭୀମଭୋଇ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପଦରେ ଆମକୁ ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେଇଛନ୍ତି । ଏହି ଅନୁଜ୍ଞାଟିକୁ ଆମେ କିଞ୍ଚିତ୍ ବଦଳାଇ ମଧ୍ୟ କହିପାରିବା ଯେ, ଆମେ ଏକ ଅନ୍ୟ ବାସନାଦ୍ୱାରା ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ହୋଇ ନିଜର ବୁଦ୍ଧିକୁ, ନିଜର ଆଖିକୁ ଓ ନିଜ ଗ୍ରହଣଶୀଳତାକୁ ଯେତିକି ଯେତିକି ବୃହତ୍ ଓ ପ୍ରସାରିତ କରିବାରେ ଲାଗିଥିବା, ଆମର ପ୍ରଭୁ ମଧ୍ୟ ସେତିକି ବଡ଼ ହେବାରେ ଲାଗି ଥିବେ ।

ବଡ଼ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଆଶ୍ରା କଲେ ଆମେ ଏହି ପୃଥିବୀରେ ତାଙ୍କର କାମରେ ଲାଗିବା ସକାଶେ ଅଧିକ ଯୋଗ୍ୟ ହୋଇପାରିବା । ସେତେବେଳେ ମହିମାରୂପୀ ତରଙ୍ଗ କେବଳ ଆମର ଚିହ୍ନା ସରୋବରଟିରେ ଆବଦ୍ଧ ରହି ଆମକୁ କଦାପି ଜାଲରେ ବାନ୍ଧି ରଖି ପାରିବ ନାହିଁ। ତାହା ମହାସମୁଦ୍ରର ତରଙ୍ଗକୁ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଯିବ। ମହାସମୁଦ୍ରର ଆହ୍ୱାନସ୍ପର୍ଶରେ ଆମର ଯାବତୀୟ ସରୋବର ଧନ୍ୟ ହୋଇଯିବ । ମହିମାର ତରଙ୍ଗ ସେହିପରି ଏକ ମହାସମୁଦ୍ରର ତରଙ୍ଗ, ଏକ ମହାସମୁଦ୍ରରର ହିଁ ଆହ୍ୱାନ, ଏକ ମହାଜୀବନ ଲାଗି ଆହ୍ୱାନ । ମହିମାକୁ ଆଶ୍ରେ କରିଥିବା ଆମେ ସମସ୍ତେ ସେହି ଆହ୍ୱାନଟିକୁ ଶୁଣି ପାରିବା ଲାଗି ଯୋଗ୍ୟ ହେବା ।

ତେଣୁ, ମହିମାଧର୍ମ ଧର୍ମର ଲୌକିକ ଅର୍ଥରେ ଆଦୌ ଏକ ଧର୍ମ ନୁହେଁ । ଅଧିକାଂଶ ତଥାକଥିତ ଧର୍ମରେ କେତୋଟି ଆଚାର ଅର୍ଥାତ୍ ଅଭ୍ୟାସକୁ ନିଷ୍ଠାର ସହିତ ମାନିବାକୁ ହିଁ ଧର୍ମର ସର୍ବସାର ବୋଲି କୁହା ଯାଇଥାଏ । ମହିମା ହେଉଛି ଏକ ଉପଲବ୍‌ଧି, ଏକ ସତ୍ୟଦର୍ଶନ ଓ ସେହି ଦର୍ଶନଦ୍ୱାରା ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ଏବଂ ନିତ୍ୟସମ୍ମତ ହୋଇ ରହିଥିବା ଏକ ଜୀବନ । କେବଳ ବ୍ୟକ୍ତିର ଜୀବନ ଭିତରେ ଅର୍ଥାତ୍ ପାରମ୍ପରିକ ଅର୍ଥରେ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ନୈତିକତା ଭିତରେ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିବାକୁ ମହିମାର ଉପଲବ୍‌ଧି ଆଦୌ ଯଥେଷ୍ଟ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରେନାହିଁ। ମହିମାର ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଏକ ଅନ୍ୟ ସାମୂହିକତା ଲାଗି ଅଭିପ୍ରେତ । ସେଥିଲାଗି ମହିମାକୁ ଆଶ୍ରେ କରି ଜୀବନଟିଏ ବଞ୍ଚୁଥିବା ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ଲାଗି ଏଥିରେ ସତତ ଗତିଶୀଳ ହୋଇ ରହିବାକୁ କୁହାଯାଇଛି । ଜଗତର ଉଦ୍ଧାର ହେବାର ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ସମର୍ପିତ ସହଯୋଗୀଟିଏ ହୋଇ ବାହାରିବାର କଥା କୁହାଯାଇଛି । କାରଣ ଜଗତର ଉଦ୍ଧାରରେ ହିଁ ବ୍ୟକ୍ତିର ଉଦ୍ଧାର, ଜଗତର ପ୍ରତିଷ୍ଠାରେ ଯାଇ ସତ୍ୟରାଶିର ପ୍ରତିଷ୍ଠା, ବ୍ରହ୍ମର ପ୍ରତିଷ୍ଠା । ମହିମାର ସ୍ପର୍ଶ ପାଇଥିବା ମଣିଷମାନେ କ୍ରମେ ପରସ୍ପରକୁ ଆବିଷ୍କାର କରିବେ ଏବଂ ଏକତ୍ର ଏକ ଅନ୍ୟ ପାରସ୍ପରିକତାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଲାଗି ନିମିତ୍ତ ହୋଇ ବାହାରିବେ, ହୁଏତ ମନୁଷ୍ୟ-ନିୟତିର ପରବର୍ତ୍ତୀ ସୋପାନରେ ଏହାହିଁ ତା'ଲାଗି ଅଭିପ୍ରେତ ହୋଇ ରହିଛି ।

(ମହିମା ତରଙ୍ଗ, ୧୯୩)

ଘଘ

ମହିମାର ଉପଲବ୍ଧି

ମହିମାଧର୍ମ ଏକ ଧର୍ମ ନୁହେଁ । ତାହା ହେଉଛି ମାର୍ଗ । ମହିମାର ଉପଲବ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ଏହି ମାର୍ଗ ଆପଣକୁ ସର୍ବଦା ଅନୁପ୍ରେରିତ କରି ରଖିଥାଏ । ଏହି ମାର୍ଗରେ ଚାଲୁଥିବା ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ମହିମାର ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହେଉଥାଏ ବୋଲି ନିଜ ଭିତରେ ଅନୁଭବ କରୁଥାଏ ସତ, ମାତ୍ର ସିଏ କେବେହେଲେ ଶେଷମୁଣ୍ଡରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଗଲା ବୋଲି ଦାବୀ କରିପାରେ ନାହିଁ । ପୃଥିବୀରେ ଧର୍ମମାନେ ହିଁ ପ୍ରାୟ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଏକାବେଳେକେ ଶେଷମୁଣ୍ଡରେ ତଥା ଏକମାତ୍ର ସତ୍ୟରେ ପହଞ୍ଚି ଯାଇଛନ୍ତି ବୋଲି ଦାବୀ କରି ଆସିଛନ୍ତି ଏବଂ ପୃଥିବୀକୁ ଧର୍ମରେ ରଖିବାର ଉଦ୍ୟମଟିରେ ଅନେକ ସମୟରେ କାଳ ହୋଇଛନ୍ତି, ବହୁ ଜଞ୍ଜାଳର ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି ।

ପୃଥିବୀରେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ନେଇ ଦଳ ଦଳ ମଧ୍ୟରେ ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେଉଁ ତକରାଳ ଓ କୋଳାହଳ ଲାଗିଛି, ସେସବୁ ଧର୍ମଗୁଡ଼ିକ ଭିତରେ ଲାଗିଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧର୍ମ ଆଉ ଆଉ ଧର୍ମମାନଙ୍କ ତୁଳନାରେ ଆପଣାକୁ ଅଧିକ ସରସ ବୋଲି କହୁଛନ୍ତି । ସେହି ଉତ୍ସାହରେ ସେମାନେ ନିଜର ପରିମଳଟିକୁ ଭାରି ଦୟନୀୟ ଭାବରେ ହରାଇ ବସୁଛନ୍ତି । ଭଗବାନଙ୍କୁ ସେମାନେ ଭଳି ଭଳି ଠାକୁର କରି ବସାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ଠାକୁରମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଭଳି ଭଳି ମନ୍ଦିର ତିଆରି କରାଯାଇଛି । ମନ୍ଦିରଗୁଡ଼ିକ ଅଲଗା ଅଲଗା ଦିଶୁଛି । ମନ୍ଦିର ଅନୁସାରେ ଅଲଗା ଅଲଗା ବିଧିରେ ପୂଜା ଓ ଉପାସନା ହେଉଛି । କେଉଁ ବିଧିଟା ଅଧିକ ଭଲ ଓ ଫଳଦାୟକ, ସେଥିଲାଗି ଧର୍ମପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ଭିତରେ କନ୍ଦଳ ଲାଗିଛି । କନ୍ଦଳଗୁଡ଼ିକୁ ଅଧିକ ବାହୁବଳ ଆଣିଦେବାକୁ ଶାସ୍ତ୍ରମାନ ଲେଖାଯାଇଛି । ପଣ୍ଡିତ ପଣ୍ଡିତଙ୍କ ଭିତରେ ଲଢ଼େଇ ଲାଗିଛି । ଜଣେ ପଣ୍ଡିତ ଆଉଜଣେ ପଣ୍ଡିତଙ୍କୁ ଯୁକ୍ତିରେ ପରାସ୍ତ କରି ଦେବାପରେ ଗୋଟାଏ ଧର୍ମ ଜିତିଲା ଓ ଆଉସବୁ ଧର୍ମ ହାରିଗଲା ବୋଲି ହୁରି ପଡ଼ିଯାଉଛି । ଏବେ ତ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ସହିତ ପଲମାନେ ବି ବାହାରିଲେଣି । ସେମାନେ ବେଳେ ବେଳେ ଠେଙ୍ଗାବାଡ଼ି ଧରି ବାହାରିବାକୁ ମନ କଲେଣି । ଆମର ଏହି କଳିଯୁଗରେ କ୍ରମେ ରାଜନୀତିକ କ୍ଷମତା ହିଁ ସତେ ଯେପରି ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଠେଙ୍ଗାବାଡ଼ି ବୋଲି ସ୍ୱୀକୃତ ହେବାକୁ ବସିଲାଣି ।

ମହିମାର ମାର୍ଗରେ ବି ମନ୍ଦିରଟିଏ ଅଛି । ତାହାକୁ ଶୂନ୍ୟମନ୍ଦିର ବୋଲି କୁହାଯାଉଛି । ଶୂନ୍ୟମନ୍ଦିର ଭିତରେ ଶୂନ୍ୟନିବାସୀ ରହିଛନ୍ତି । ଶୂନ୍ୟନିବାସୀ ମନ୍ଦିରର ବାହାରେ ସର୍ବତ୍ର

ରହିଛନ୍ତି । ତଥାପି ଶୂନ୍ୟମନ୍ଦିର ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ଅଛନ୍ତି । ସେହି ମନ୍ଦିରରେ ପହଡ଼ ପଡୁଛି ଓ ପହଡ଼ ଖୋଲୁଛି । ବାଲ୍ୟଭୋଗ ହେଉଛି । ଛତି ଓ ଚାମର ବାହାର କରାଯାଇ ଶୂନ୍ୟାବାସୀଙ୍କ ପାଇଁ ଆରତି ମଧ୍ୟ ହେଉଛି । ଅନ୍ୟଧର୍ମୀୟ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ ଯାହା କିଛି ହେଉଛି, ଶୂନ୍ୟମନ୍ଦିରରେ ବାହାରକୁ ଦେଖିବାକୁ ଅଧିକାଂଶତଃ ତାହାହିଁ ହେଉଚି । ଏହିସବୁ ନୀତି, ରୀତି, ଅର୍ଚ୍ଚନା ଓ ଉପାସନା ସାଧାରଣ ଓ ସରଳ ଲୋକମନର ପ୍ରୀତ୍ୟର୍ଥେ କରାଯାଉଛି ବୋଲି ମହିମାମାର୍ଗର ଅନୁଗାମୀମାନେ କହି ଆସିଛନ୍ତି । ତଥାପି, କାଳକ୍ରମେ ସେହି ସାଧାରଣଙ୍କ ମନରେ ମହିମାର ମାର୍ଗ ଅନ୍ୟାନ୍ୟ ଧର୍ମମାନଙ୍କ ପରି କେବଳ ଏକ ଅନ୍ୟତମ ଧର୍ମ ବୋଲି ଏକ ଭ୍ରମ ଆସି ବାନ୍ଧି ପକାଇବ ନାହିଁ ତ ? ପୃଥିବୀର ଯାବତୀୟ ଧର୍ମ ଅଧ୍ୟାତ୍ମରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା, ଭିତରକୁ ଏକ ଅନ୍ୟଭଳି ବାଟ ଦେଖାଇ ବାହାରର ବହୁ ପ୍ରତିଭାସ ମଧ୍ୟରୁ ଯୁଗର ମାନସକୁ ସତକୁ ସତ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଏକ ଶାଶ୍ୱତ ସତ୍ୟ ଆଡ଼କୁ ମୁହାଁଇ ନେବାର ଅଭିଳାଷରେ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ତଥାପି, ପିତୁଳାପୂଜା ପୌତ୍ତଳିକାତରେ ପରିଣତ ହେଲା, ନୀତିନିୟମ ପାଳନ କରିବା ଯାନ୍ତ୍ରିକତାରେ ପରିଣତ ହେଲା, ବହୁବିଧ ପ୍ରତିମାଦୃଷ୍ଟା ମଣିଷମାନଙ୍କୁ ବଡ଼ ଅଣଅକ୍ତିଆର ଭାବରେ ରାଜସିକତା ଏବଂ ତାମସିକତାର ଲୋଭ ଭିତରେ ନେଇ ପକାଇଦେଲେ । ଠାକୁରଙ୍କୁ ନେଇ ଘୃଣାର ପ୍ରଚାର ହେଲା, ଘୃଣାର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ମଧ୍ୟ ହେଲା । ମହିମାମାର୍ଗର ହୃଦୟଟିକୁ ଯେଉଁମାନେ ଚିହ୍ନିଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ଉପଲବ୍ଧିର ମାର୍ଗରେ ରହିଛନ୍ତି, ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେମାନଙ୍କର ଏକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୁରୁଦାୟିତ୍ୱ ରହିଛି । ସେମାନେ ଉଚିତ ପ୍ରତ୍ୟୟଗୁଡ଼ିକ ସହିତ ମଙ୍ଗ ଧରିଥାଆନ୍ତୁ, ଡଙ୍ଗାଟିକୁ ସମ୍ଭାଳି ରଖିଥାନ୍ତୁ । ଧର୍ମରେ ପରିଣତ ହୋଇଯବାର ଯାବତୀୟ ପ୍ରଲୋଭନରୁ ସେମାନେ ମହିମାମାର୍ଗକୁ ରକ୍ଷା କରନ୍ତୁ । ଏହି ମାର୍ଗର ସବାମୂଳ ଆବେଦନଗୁଡ଼ିକୁ ସେମାନେ ସବାଆଗରେ ଉତ୍ତୋଳିତ କରି ରଖିଥାନ୍ତୁ, ଡାଳଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ମୂଳଟିକୁ ଦେଖାଇ ଦେଇ ପାରୁଥାନ୍ତୁ ।

ଧର୍ମଲିପ୍ତତାର ଅନ୍ଧାରକୁ ପ୍ରତିବାଦ ଜଣାଇ ଯେତେବେଳେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତାର ଉଦୟ ହୋଇଛି, ସେତେବେଳେ ଉଗ୍ର ଧର୍ମୀୟମାନେ ତାହାକୁ ଆଦୌ ସହ୍ୟ କରିପାରି ନାହାନ୍ତି । ଯୁଗର ଶାସକମାନେ ନୂତନଟି ବିରୋଧରେ ଖଡ଼୍‌ଗ ଉତ୍ତୋଳନ କରିଛନ୍ତି । ଗତ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେତେବେଳେ ମହିମାର ସନ୍ଦେଶ ପ୍ରଚାରିତ ହୋଇଥିଲା, ସେତେବେଳେ ତାହାକୁ ଆଦୌ କମ୍ ପ୍ରତିରୋଧର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡ଼ିନଥିଲା । କବି ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର 'ସ୍ତୁତି-ଚିନ୍ତାମଣି' ଗ୍ରନ୍ଥରୁ ତାହାର ଭୁରି ଭୁରି ସୂଚନା ମିଳିଯାଏ । ମହିମାର ଅନୁଗାମୀମାନଙ୍କୁ ସେତେବେଳେ କିରସ୍ତାନ ବୋଲି କହି ଅପବାଦ ଦିଆ ଯାଇଥିଲା । କାରଣ, ସପତ ପୁରୁଷରୁ ଲୋକମାନେ ଯେଉଁ ଧର୍ମର ଆଚରଣ କରୁଥିଲେ, ମହିମାର ମାର୍ଗଟି ମୋଟେ ସେପରି ଦିଶୁନଥିଲା । ପୁରାତନ ଶାସ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକରେ ଯେଉଁସବୁ କଥାନଥିଲା, ମହିମାର ମାର୍ଗ

ସେହିକଥା କହୁଥିଲା । ଶତାବ୍ଦୀ ଶତାବ୍ଦୀ ଧରି ଯେଉଁ ଜଗନ୍ନାଥ ବଡ଼ଠାକୁର ହୋଇ ଲୋକଧାରଣାରେ ପୂଜା ପାଉଥିଲେ, ମହିମା ସ୍ୱାମୀ ସେହି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଆହୁରି ଆଗକୁ କଥାମାନ କହିଲେ । ଜଗନ୍ନାଥ ତ ରାଜାଙ୍କର ଅଧୀନ ହୋଇ ରହି ଆସିଥିଲେ । ମହିମାମାର୍ଗ ରାଜାକୁ ମାନିନଥିଲା, ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ମାନିଲା ନାହିଁ, – ମନୁଷ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟ ଭିତରେ ରହିଥିବା ଅଧାତ୍ମର ସୂତ୍ରଟିକୁ ତାହା ଅସଲ ସୂତ୍ର ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲା । ଜାତିଭେଦର ଯାବତୀୟ ବିଚାରକୁ ହସରେ ଉଡ଼ାଇ ଦେଲା ।

ଏହି ସବୁକିଛି ଆଜିକୁ ଶହେବର୍ଷ ତଳର କଥା । ସେତେବେଳେ ସମାଜ ଧର୍ମଚାରଣାର ସ୍ତରରେ ଯେଉଁଠାରେ ଥିଲା, ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେ ସେହି ତୁଳନାରେ ଖୁବ୍ ବେଶୀ ଅଧିକ ଭିନ୍ନ ସ୍ତରରେ ରହିଛି, ସେକଥା ଆଦୌ କୁହାଯାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ରାଜାଙ୍କ ତୁଳନାରେ ବର୍ତ୍ତମାନର ରାଜାମାନେ କମ୍ ଚଣ୍ଡ ଓ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ହୋଇ ବସି ନାହାନ୍ତି । ଜାତିଭେଦ ସହିତ ଆହୁରି ପନ୍ଦର ହଜାର ପ୍ରକାରର ଭେଦ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମର୍ମନ୍ତୁଦ ଭାବରେ ମଣିଷକୁ ମଣିଷଠାରୁ ବହୁଦୂର କରି ରଖିଛି । ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଆରତ ଦେଖି ସେତେବେଳେ ମହିମାର ଅନୁଗାମୀ କବି ପୃଥିବୀର ଉଦ୍ଧାର ନିମନ୍ତେ ଆପେ ଆବଶ୍ୟକ ହେଲେ ନର୍କର ବରଣ କରିବାକୁ ମଧ୍ୟ ଇଚ୍ଛା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ । ଏବେ, ପୃଥିବୀଟା ପଛକେ ଚୂଲୀକୁ ଯାଉ, ମାତ୍ର ମୋ ନିଜର ସବୁଯାକ ସୁଖ ଓ ସ୍ୱାର୍ଥ ବଳୀୟାର ହୋଇ ରହିଥାଉ ବୋଲି ମର ମଣିଷମାନେ ମନ୍ଦିରମାନଙ୍କରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରୁଛନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ସମୂହ ଅଫିମ ଖାଇ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ବାହାରିଲେଣି । ନିଜର ଠାକୁର, ନିଜର ଧ୍ୱଜା, ନିଜର ପରାକ୍ରମ ବ୍ୟତୀତ ପୃଥିବୀରେ ସେମାନେ ସତେଅବା ଆଉ କିଛିହେଲେ ଦେଖିପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ପ୍ରବଳମାନେ ସର୍ବତ୍ର ଭୀରୁ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ଆଗରେ ସତେଅବା ପରମ ବଳର ପ୍ରକୋପ ଦେଖାଇ ବାହାରିଲେଣି ।

ଧର୍ମମାନେ ଧର୍ମାନ୍ଧମାନଙ୍କର ହତିଆର ପରି ବ୍ୟବହୃତ ହେଉଥିବା ସମୟରେ ଯେଉଁ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତା ପୃଥିବୀର ରକ୍ଷା କରି ପାରିବ ବୋଲି ସଂପ୍ରତି ପ୍ରାଜ୍ଞ ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ କହୁଛନ୍ତି, ଓଡ଼ିଶାରେ ଏକଦା ଏକ ବିକଳ୍ପ ରୂପେ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇଥିବା ଏହି ମହିମାମାର୍ଗର ସେଇଟି ସହିତ ବହୁ ସାମଞ୍ଜସ୍ୟ ରହିଛି । ମହିମାର ମାର୍ଗ ଆଦୌ ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଉପାସନାମାର୍ଗ ହୋଇ ରହିବାକୁ ସେହି ଆରମ୍ଭ କାଳରେ ଚେଷ୍ଟା କରିନଥିଲା । ତାହା ମଧ୍ୟରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୃଶ୍ୟମାନ୍ ଭାବରେ ଏକ ସାମୂହିକ ଆବେଦନ ମଧ୍ୟ ସବା ଆଗରେ ରହିଥିଲା । ଯିଏ ନିଜ ଭିତରେ ସେହି ପରମ ପଦକୁ ଉପଲବ୍ଧି କରିବ, ସିଏ କଦାପି ଥିର ହୋଇ, ସ୍ଥବିର ହୋଇ, ପ୍ରତ୍ୟାହୃତ ହୋଇ ରହି ପାରିବ ନାହିଁ । ସିଏ ଏହି ପୃଥିବୀରେ ପରମ ପଦର ସାକାର ବାନାଟିଏ ହୋଇ ବାହାରିବ, ଏକ ସାହସୀ ନିମିତ୍ତ ହୋଇ ବାହାରିବ ।

ଯଥାର୍ଥ ସତ୍ୟ ଭିତରେ ଯେ ଯୁଗଟାକୁ ଆଗକୁ ବାଟ ଦେଖାଇ ନେବାଲାଗି ଏକ ଶକ୍ତି ସନ୍ନିବେଶିତ ହୋଇ ରହିଥାଏ, ସେହି କଥାଟିର ପ୍ରମାଣ ଦେବ । ପୂର୍ଣ୍ଣ ଶକ୍ତିର ସହିତ ନିଜର ବିକଳ୍ପ କଥାଟିକୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଗରେ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିବ ।

ଉପଲବ୍ଧି କରିଥିବା ମଣିଷଟିଏ କଦାପି ଗମ୍ଭୀରି ଭିତରେ ଲୁଚି ରହିବ ନାହିଁ । ବିଧିସର୍ବସ୍ୱ ହୋଇ ସେ କଦାପି ଏକାନ୍ତରେ ରହିଯିବ ନାହିଁ । ସିଏ ବାହାରକୁ ଆସିବ, ଯୁଗରକ୍ଷାରେ ନିମିତ୍ତ ହୋଇ ବାହାରିବ । ମହିମାମାର୍ଗଟି ମଧ୍ୟରେ ସମ୍ଭବତଃ ଶୁଷ୍କ ବୈରାଗ୍ୟ ଅପେକ୍ଷା ପରମପ୍ରଭୁ ରଚନା କରିଥିବା ଏହି ସଂସାର ପ୍ରତି ଶ୍ରଦ୍ଧା ହିଁ ଅଧିକ ରହିଛି । ପୃଥିବୀଯାକ ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ଶ୍ରଦ୍ଧାଟି ଲାଗି ଅପେକ୍ଷମାନ ହୋଇ ରହିଛି । ପୃଥିବୀ ସାହସୀ ଓ କଲ୍ୟାଣକାମୀ ଭଗବଦ୍-ପ୍ରେରିତମାନଙ୍କ ଲାଗି ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଛି ।

(ମହିମା ତରଙ୍ଗ, ୧୯୯୪/୧)

□□

ଆତ୍ମ-ଚେତନା ଓ ବିଶ୍ୱ-ଚେତନା

ଗୋଟିଏ ପାଖରେ ଚେତନା, ଆଉ ଗୋଟିଏ ପାଖରେ ସମ୍ବନ୍ଧ । ଯେଉଁ ମଣିଷମାନେ ନିଜର ହାନିଲାଭ ଭିତରେ କିଳି ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି, ସେମାନେ ପ୍ରକୃତରେ ଚେତନାହତ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ଅସଲ ଚେତନାରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି । ଅନେକ ଧର୍ମରେ କେବଳ ନିଜର ମୁକ୍ତିଲାଭ କରିବା ବିଷୟରେ କୁହାଯାଇଛି । ମଣିଷର ଅସଲ ଚେତା ହେଲେ ଯାଇ କବାଟ ଫିଟେ, ଏବଂ କବାଟ ଫିଟିଲେ ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱର ପରିଚୟ ମିଳିଯାଏ । ସେହି କାରଣରୁ ସତକୁ ସତ ଆତ୍ମ-ପରିଚୟ ଘଟିଲେ ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱ ସହିତ ସମ୍ବନ୍ଧ ଯୋଡ଼ି ହୋଇଯାଏ । ସେତେବେଳେ ନିଜର ମୁକ୍ତି କହିଲେ ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱର ମୁକ୍ତିକୁ ବୁଝାଏ । ନିଜର କଲ୍ୟାଣ କହିଲେ ବିଶ୍ୱର କଲ୍ୟାଣକୁ ବୁଝାଇଥାଏ ।

ମହିମାଧର୍ମରେ କଲ୍ୟାଣର ଅର୍ଥ ହେଉଛି ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱର କଲ୍ୟାଣ । ଏହି ସଂସାର ପରମପ୍ରଭୁଙ୍କର ଆଜ୍ଞାରେ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ଏହି ସଂସାର ସେହି ପରମପ୍ରଭୁଙ୍କର କଳା ବହନ କରୁଛି । ମଣିଷ ମଣିଷ ସହିତ ଏକ ନିବିଡ଼ ଖିଅରେ ବନ୍ଧା ହୋଇ ରହିଛି । ଅଚେତା ମଣିଷକୁ ସେହି ଖିଅ ଅଦୃଶ୍ୟ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ଚେତା ହେଲେ ଦୃଶ୍ୟ ହୁଏ । ସେତେବେଳେ ସବାଆଗ ନିଜର ସୁଖ ପାଇଁ କାମନା କରିବାଲାଗି ମୋଟେ ମନ ହୁଏନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ସମଗ୍ର ସଂସାରର ସୁଖ ନିମନ୍ତେ କାମନା କରାଯାଏ । ତେଣୁ ସତ୍ୟ ପାଖରେ ନିଜକୁ ସମର୍ପିତ କରି ରଖିଥିବା ମନୁଷ୍ୟ ସଂସାରକୁ ଛାଡ଼ି ପଳାଇ ଯାଏନାହିଁ । ସିଏ ସଂସାର ଭିତରେ ରହି ସଂସାର ଲାଗି ବାଟ କଢ଼ାଏ । ଆଲୋକ ଲାଗି ବାଟ କଢ଼ାଏ । ଉଦୟ ଲାଗି ବାଟ କଢ଼ାଏ । ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଆରତ ତା' ନିଜ ଭିତରଟାକୁ ମଧ୍ୟ ଛଟପଟ କରେ । ସିଏ ସଂସାରର ଉଦୟ ଲାଗି କାର୍ଯ୍ୟ କରେ ।

ଆଧାତ୍ମିକ ମାର୍ଗରେ ଆତ୍ମଚେତନା ଓ ବିଶ୍ୱଚେତନା ମଧ୍ୟରେ ସେଥିଲାଗି ମୂଳତଃ କୌଣସି ପ୍ରଭେଦ ନାହିଁ । ନିଜକୁ ଜାଣିବା ହେଉଛି ନିଜର ଭିତରେ ରହିଥିବା ବିଶ୍ୱଜୀବନର ଯଥାର୍ଥ କେନ୍ଦ୍ରଟିକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିବା । ଏହି କେନ୍ଦ୍ର ସତେଅବା ଏକ ଅନନ୍ତ ଖିଅ ହୋଇ ସମୁଦାୟ ବିଶ୍ୱକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରି ରହିଥାଏ । ତେଣୁ, ଆତ୍ମଚେତନା ଦ୍ୱାରା ଯେଉଁ ମୁକ୍ତି ଉପଲବ୍ଧ ହୋଇଥାଏ, ତଦ୍ୱାରା ଏହି ସଂସାରକୁ ଛାଡ଼ି ଆଉ କୁଆଡ଼େ ପଳାଇ ଯିବାକୁ ହୁଏନାହିଁ । ଅସଲ ମୁକ୍ତି ହେଉଛି ନିଜର ସାନ ଗୁହାଟି ଭିତରୁ ମୁକ୍ତି, କ୍ଷୁଦ୍ର ସ୍ୱାର୍ଥକଳ୍ପନା ଗୁଡ଼ିକର କବଳରୁ ମୁକ୍ତି । ଭିତରେ ସ୍ୱାର୍ଥ ଏବଂ କ୍ଷୁଦ୍ରତାମାନେ ରାଜା ହୋଇ ବସିଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଜନବସତି ଛାଡ଼ି ଜଙ୍ଗଲକୁ କିମ୍ବା ପର୍ବତ ଶିଖରକୁ, ପଳାଇଗଲେ ମଧ୍ୟ ତଥାପି ମୁକ୍ତି ମିଳିପାରେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ଗୁହା

ଭିତରୁ ବାହାରି ବିଶ୍ୱ ସହିତ ଯୁକ୍ତହୋଇ ରହିବାକୁ ହୋଇଥାଏ । ଅସଲ ମୁକ୍ତି ଡ଼ୋର ଛିଣ୍ଡାଇବା ନୁହେଁ, ଅସଲ ମୁକ୍ତି ହେଉଛି ଡ଼ୋର ଲଗାଇବା, ଯୁକ୍ତ ହେବା, ଯୁକ୍ତହୋଇ ରହିବା ।

ସଂସାରକୁ ଦୁର୍ଗମ ମଣି ଅନେକ ମଣିଷ ସୁଗମ ଖୋଜି ସଂସାର ଠାରୁ ଦୂରଛଡ଼ା ହୋଇ ରହନ୍ତି ।. ସଂସାରକୁ ଅନ୍ଧାର ମଣି ସେମାନେ ନିଜ ଗୁମ୍ଫାଟି ଭିତରେ କେବଳ ଆପଣା ଲାଗି ଦୀପଟିଏ ଜାଳି ଏକାନ୍ତରେ ବସି ରହିଥାନ୍ତି । ଏମାନେ ଅଲଗା ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି ସିନା, ମାତ୍ର କଦାପି ମୁକ୍ତ ହୋଇ ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଭଗବାନଙ୍କୁ ସଂସାରରେ ଠାବ ନକରି ପାରି ଅନେକ ମଣିଷ ଯେମିତି ଅଲଗା ମନ୍ଦିରଟିଏ ଗଢ଼ି ତାହା ମଧ୍ୟରେ ମୂର୍ତ୍ତିଟିଏ ଥାପି ତାହାକୁ ଭଗବାନ ବୋଲି କହନ୍ତି, ଏହା ପ୍ରାୟ ସେହିପରି କଥା । ସନ୍ନ୍ୟାସ କହିଲେ ସଂସାର ଭିତରୁ ପଳାଇ ଅଲଗା ହୋଇ ଆଉ କେଉଁଠାରେ ବସି ନିଜର ମୁକ୍ତିକୁ ନିଜେ ଆସ୍ୱାଦନ କରିବାକୁ ଆଦୌ ବୁଝାଏ ନାହିଁ । ଅସଲ ସନ୍ନ୍ୟାସ ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱର କଲ୍ୟାଣ ଲାଗି ନିଜର ସବୁକିଛିକୁ ସମର୍ପଣ କରି ଦେଇଥାଏ, — ଏହି ବିଶ୍ୱରେ ସିଏ ବିଶ୍ୱକର୍ତ୍ତାଙ୍କର ପ୍ରତିନିଧିରୂପେ ବିଚରଣ କରୁଥାଏ । ଏହି ଜଗତରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରତିନିଧି ହୋଇ ଜୀବନ ବଞ୍ଚିବା, ତାଙ୍କରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା ଓ ତାଙ୍କରି ଜଗତର କଲ୍ୟାଣ ନିମନ୍ତେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିବା, — ଅସଲ ଯଜ୍ଞ ଏହାକୁହିଁ କୁହାଯାଏ, ଏହାକୁହିଁ ଅସଲ ଭକ୍ତ ଜୀବନର ବ୍ରତ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିନିଏ ।

ସଂସାରରେ ମିଥ୍ୟା ବଢୁଛି, କାରଣ ସଂସାରରେ ସ୍ୱାର୍ଥ ବଢୁଛି । କାରଣ ଆତ୍ମଚେତନା ଲାଭ କରିବା କହିଲେ ଅନେକ ମରିଷ ସତେଅବା ଆପଣାର ଏକ ଗୁହା ଭିତରକୁ ଆସି କିଳିହୋଇ ରହିବାକୁ ବୁଝୁଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ସତ୍ୟ ଅନନ୍ତ ମହିମା ରୂପେ ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱରେ ପୂର୍ଣ୍ଣହୋଇ ରହିଛି ଓ ଖିଅ ପରି ହୋଇ ସମସ୍ତ ବିଶ୍ୱକୁ ଏକତ୍ର ବାନ୍ଧି ରଖିଛି, ଆମେ ସେହି ସତ୍ୟକୁ ମଧ୍ୟ ଆପଣାର ଅଳ୍ପ କଳ୍ପନାରେ ଅଲଗା ନାମଟିଏ ଦେଇ ଅଲଗା ଦିଅଁଟିଏ ପରି ଆମର ସେହି ଗୁହାଟି ଭିତରେ ଆଣି କିଳି ରଖୁଛୁ ଓ ସଂସାରରେ ଅନେକ ପ୍ରମାଦର କାରଣ ହେଉଛୁ । ସେଥିଲାଗି ସଂସାରରେ ଧନ, ଦରବ, ବିଦ୍ୟା ଓ ବିଜ୍ଞାନ ବୃଦ୍ଧି ପାଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତଥାପି ମଣିଷର ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଘୁଞ୍ଚି ପାରୁନାହିଁ । କାରଣ, ଏଣେ ସ୍ୱାର୍ଥ ମଧ୍ୟ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ପରାକ୍ରମୀ ହେବାରେ ଲାଗିଛି ଏବଂ ଉପଦ୍ରବ ଘଟାଇବାରେ ଲାଗିଛି । ବିଶ୍ୱରେ ସୁନା, ରୂପା ଓ କେତେ କ'ଣ ବଢ଼ିବାରେ ଲାଗିଛି । କିନ୍ତୁ ଏକ ବିଶ୍ୱଚେତନା ନବଢ଼ିଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେହି ଯାବତୀୟ ବୃଦ୍ଧି କେବଳ ଅନିଷ୍ଟର କାରଣ ହୋଇ ହିଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରୁଛି । ସେହି ବୃଦ୍ଧିଗୁଡ଼ିକୁ ମନୁଷ୍ୟ କେବଳ ଅକଲ୍ୟାଣରେ ଲଗାଇବାରେ ଲାଗିଛି । ସିଏ ଅଧିକ କ୍ଷମତାର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ଅଧିକ ସୁଖ ଲାଭ କରିପାରିବ ବୋଲି କେତେ ମିଛ ଭାବନାରେ ଭାସି ବୁଲୁଛି, ତାର କ୍ଷୁଦ୍ରତାଗୁଡ଼ିକ ନାନାବିଧ ଅହଙ୍କାର ହୋଇ କେତେ କୁଆଡ଼େ ନାହୁଡ଼ ମାରିଦେଇ ଆସିବା ଲାଗି ମନ କରୁଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ବିଶ୍ୱକଲ୍ୟାଣର ଭାବନା ବୃଦ୍ଧି ପାଉ ନଥିବାରୁ ଅଧିକ ଦ୍ରବ୍ୟ,

ଅଧିକ ଧନ ଓ ଅଧିକ ବିଦ୍ୟା କେବଳ ଅଧିକ ଭୟର କାରଣ ହେବାରେ ଲାଗିଛି । ଅସଲ ବାଟ ଓ ଅସଲ ସୁଖ ବହୁଦୂର ହୋଇ ରହିଛି ।

ତେଣୁ ସତରେ ରହିଥିବା ମଣିଷ ସଂସାରକୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେବ । ସଂସାରକୁ ଲୋଡ଼ିବ । ସଂସାର ପାଇଁ ନିଜକୁ ଦାୟୀ କରି ରଖିବ । ସଂସାରର କଲ୍ୟାଣ ଲାଗି ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ସମର୍ପିତ ହୋଇ ରହିଥିବ । ମହିମାଧର୍ମର ଆଚରଣ-ବିଧିରେ ସେହି କଥାଟି ଭାରି ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ । ଜଗତରେ କେତେକେତେ ମନ୍ଦିର ଭିତରେ କେତେ କୋଳାହଳ ଲାଗିଥାଏ, ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ରାଜସିକ ଭାବରେ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ନିଜପାଇଁ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ମାଗି ନେଇଯିବା ଲାଗି ସେଠାରେ କେତେ ଭିଡ଼ ଲଗାଇଥାନ୍ତି । ଜୀବନ ସହିତ ଜୀବନକୁ ଯୋଡ଼ି ରଖିଥିବା ସେହି ଖିଅଟି ସହିତ ସେମାନଙ୍କର ପରିଚୟ ହୋଇ ପାରେନାହିଁ । ଭଗବାନଙ୍କର ଏହି ବିଶ୍ୱରେ ବାସ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏହି ମଣିଷମାନେ ବିଶ୍ୱ ଭିତରକୁ ବାଟ ପାଉନଥାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କର ହାତଛଡ଼ା ହୋଇ ଯାଇଥିବା ଖିଅଟିକୁ ପୁନର୍ବାର ସେମାନଙ୍କର ହାତରେ ନେଇ ଧରାଇଦେବା, – ଅସଲ ସନ୍ୟାସୀ ଏହାକୁହିଁ ଯଥାର୍ଥ ଜୀବନଧର୍ମ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଥାଏ । ସେହି ଖିଅଟି ହାତକୁ ଆସିଗଲେ ମନୁଷ୍ୟର ଅସଲ ଜାଗୃତି ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ । ସେଥିରୁ ଏକ ବିଶ୍ୱଜାଗୃତି ଜନ୍ମଲାଭ କରେ । ଅନ୍ଧକାର ଦୂର ହୁଏ, ପରସ୍ପରର ଭେଟ ମିଳେ, ମହିମା ପ୍ରକଟ ହୁଅନ୍ତି । ଜୀବନର ଅଗଣିତ ସମ୍ବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକ ଭିତରେ ମହିମାର ଦର୍ଶନ ମିଳିଯାଏ ।

ପ୍ରାୟ ଦେଢ଼ଶହ ବର୍ଷ ତଳେ ମହିମା ଧର୍ମ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏକ ମହନୀୟ ଜାଗୃତିର କାରଣ ହୋଇଥିଲା । ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ସେହି ଜାଗୃତିର ଆବଶ୍ୟକତା ରହିଛି । ତେଣୁ ସନ୍ୟାସୀ ନିମନ୍ତେ ଏକ ବିରାଟ କର୍ମକ୍ଷେତ୍ର ସମ୍ମୁଖରେ ବିସ୍ତାରିତ ହୋଇ ରହିଛି । ସିଏ ସମୁଦାୟ ସଂସାରକୁ ହିଁ ନିଜର ଆଶ୍ରମ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିନେବ । ନିଜେ ଲାଭ କରିଥିବା ଆଲୋକକୁ ଧରି ସିଏ ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱଲାଗି ବାଟ ଦେଖାଇ ବାହାରିବ । ଛିଣ୍ଡିଯାଇଥିବା ଖିଅଗୁଡ଼ିକୁ ପୁନର୍ବାର ଯୋଡ଼ିବ । ହଜିଯାଇଥିବା ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ସିଏ ପୁନର୍ବାର ଆମ ହାତରେ ଆଣି ଧରାଇଦେବ । ଅସଲ ସଙ୍ଗୀ ଠିକ୍ ଏହିପରି ହିଁ କରେ । କେବଳ ଆପଣାକୁ ଲୋଡ଼ି ସିଏ କଦାପି ଆଉ କୁଆଡ଼େ ପଳାଇ ଯାଏନାହିଁ, ପଛରେ ପକାଇଦେଇ ମୋଟେ ଚାଲିଯାଏ ନାହିଁ । ସିଏ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ସାଙ୍ଗରେ ଯାଉଥାଏ । ମୋହମୁକ୍ତ ହୋଇ ବାଟ ଚାଲେ, ମୋହମୁକ୍ତ ହୋଇ ସାଙ୍ଗରେ ରହିଥାଏ । ତେଣୁ ସେଇ ଅସଲ ବାଟ ଦେଖାଏ, ଅସଲ କଲ୍ୟାଣର ସହାୟକ ହୁଏ ।

(ମହିମା ଧର୍ମାଶ୍ରିତ ଆଞ୍ଚଳିକ ଭକ୍ତସମାଜ - ବାଲେଶ୍ୱର ମୟୂରଭଞ୍ଜ ଶାଖା, ସ୍ମରଣିକା, ୧୯୮୬ ।)

□□

ଭୀମଭୋଇଙ୍କ ଦୃଷ୍ଟି

ସୋନପୁରର କେଉଁ ରାଜା କେଉଁ କାରଣରୁ ତାଙ୍କ ମାହାଲଟିର ନାମ ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁର ରଖାଇଥିଲେ କେଜାଣି, ଭୀମଭୋଇଙ୍କୁ ହିଁ ଆମେ ପ୍ରକୃତରେ ସେହି ରାଜ୍ୟରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥିବା ଅସଲ ସୁବର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି କହିବା । ଭୀମଭୋଇ ଖାଲିଆପାଲିରେ ଆସି ରହିବା ସମୟକୁ ସୁବର୍ଣ୍ଣପୁର ସୋନପୁର ହୋଇ ସାରିଥିଲା । ଭୀମ ଭୋଇ ସେହି ସୋନପୁରକୁ ଅମର କରିଦେଇ ଗଲେ, ପବିତ୍ର କରିଦେଇ ଗଲେ । ସମଗ୍ର ଓଡ଼ିଶା ଲାଗି ଏକ ପ୍ରେରଣାର ଥାନରେ ପରିଣତ କରିଦେଇ ଗଲେ ।

ଭୀମଭୋଇଙ୍କୁ ନେଇ ଆଜି ଆମେ ସମସ୍ତେ ଗର୍ବ କରିବା; ଓଡ଼ିଶା ଗର୍ବ କରିବ, ସୋନପୁର ତ ସବା ଆଗ ଗର୍ବ କରିବ । କିନ୍ତୁ ସେ ଆମର ନ ଥିଲେ, ଓଡ଼ିଶାର ନ ଥିଲେ କିମ୍ବା ସୋନପୁରର ବି ନଥିଲେ । ସିଏ ସାଧକ ଥିଲେ, ଦ୍ରଷ୍ଟା ଥିଲେ, ଭକ୍ତ ଥିଲେ, ଭଗବଦ୍‌ପୁତ୍ର ଥିଲେ । ନିଜର ଆଖି ନ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ସିଏ ଆମର ନାନା ଭ୍ରମ ଓ ନାନା ଭୀରୁତାର ଅରଣ୍ୟଗୁଡ଼ାକୁ କେତେ କେତେ ଆଖି ଯୋଗାଇ ଦେଇ ଧନ୍ୟ କରିଯାଇଛନ୍ତି । ଆମ ଜୀବନର ଅନ୍ୱେଷଣଗୁଡ଼ାକୁ ଧନ୍ୟ କରିଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି, ଏବଂ ସେଇଥିପାଇଁ ସିଏ ଆମର ଏଡ଼େ ନିଜର ବୋଲି ମନେ ହେଉଛନ୍ତି । ସାରା ପୃଥିବୀରେ ଯେଉଁଠାରେ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଯିଏ ମଣିଷ ପରି ଠିଆ ହେବାକୁ ମନ କରୁଥିବ, ଯିଏ ନିଜ ଭିତରେ ଆପଣାକୁ ଆବିଷ୍କାର କରିବାଲାଗି ବାହାରୁଥିବ, ଏହି ସଂସାରରେ ଯିଏ ଆପଣାକୁ ଭଗବାନଙ୍କର ସନ୍ତାନ ବୋଲି ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିବ, ସିଏ ଭୀମଭୋଇଙ୍କୁ ଅତି ଆପଣାର ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇପାରିବ । ସିଏ ତାଙ୍କୁ ନିଜ ଭିତରେ ଅନୁଭବ କରିପାରିବ, ତାଙ୍କୁ ଆପଣା ବାଟରେ ଜଣେ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସାଥୀ ପରି ଅନୁଭବ କରିପାରିବ । ମଣିଷର ଜାତି ବଡ଼ ନୁହେଁ, ମଣିଷର ସ୍ଥଳ ବଡ଼ ନୁହେଁ; ତା'ରି ଦୃଷ୍ଟି ହିଁ ଯେ ତାକୁ ମଣିଷ ପରି ମଣିଷ କରେ, ତା'ର ହୃଦୟ ଯେ ତାକୁ ବଡ଼ କରେ, ଅଜ୍ଞାତ ପଲ୍ଲୀଟି ଭିତରେ ରହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏକ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଅନୁରାଗସୂତ୍ର ଯେ ତାକୁ ସକଳ ଜଗତର ଶୁଭ ସହିତ ସଂଯୁକ୍ତ କରି ରଖିଥାଏ, ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ଜୀବନରୁ ଓ କାବ୍ୟସୃଷ୍ଟିରୁ ଆମେ ତାହାରି କେତେ କେତେ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ପାଇପାରିବା ।

ଭୀମଭୋଇ ଯେତେବେଳେ ମହିମାକୁ ହିଁ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଶିଖର ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରି ବାଟ ଚାଲିଲେ ଓ ବାଟ ଚାଲିବାର ଅନୁଭୂତିଗୁଡ଼ିକୁ ଲିପିବଦ୍ଧ କରି ରଖୁଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାରେ ରାଜାମାନଙ୍କ ସମେତ ପ୍ରଜାମାନେ କେତେ ପ୍ରକାର ଅନ୍ୟ ତୃଷ୍ଣାରେ ଭାରି ବିହ୍ୱଳ ଓ ଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ରହିଥିଲେ । ତନ୍ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରତିମାତୃଷ୍ଣା ହିଁ ସର୍ବପ୍ରଧାନ ଥିଲା । ଭୀମଭୋଇ

ଏହାକୁ "ତାଳ ଧରି ନରେ ଆଣ୍ଟ କରୁଛନ୍ତି" ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଏହି ତାଳକୁ "ଅଳ୍ପ" ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି, "ନ ଅଳ୍ପେ ସୁଖଂ ଅସ୍ତି" ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି । ତାଳ ଧରିଥିବା ଲୋକେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଅଳ୍ପକୁ ବହୁତ ଓ ଏପରିକି ସବୁକିଛି ବୋଲି ଆଦରି ନେଇ ଖୁସି ହୋଇ ରହିଥିବା ମଣିଷମାନେ ସାଧାରଣତଃ ଅଧିକ ଆଣ୍ଟ କରିଥାନ୍ତି । ଭୀମଭୋଇ ତାଳକୁ ଛାଡ଼ି ମୂଳକୁ ଆଶ୍ରୟ କରିବାର ସାଧନା କରିଥିଲେ । ମୂଳକୁ ଶାସ୍ତ୍ରରେ "ଭୂମା" ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି, ମହିମା ବୋଲି ଚିହ୍ନାଇ ଦିଆଯାଇଛି । ମହିମା ହେଉଛି ଆକାଶ, ମହିମା ହେଉଛି ପୃଥିବୀ - ଭୀମଭୋଇଙ୍କ ଭାଷାରେ ସେହି ମହିମା ହେଉଛି ପରମ ପାଦ ଏବଂ ଆପଣାର ଅସଲ ଚକ୍ଷୁଟିକୁ ଲାଭ କରିବାର ଆରମ୍ଭରୁ ହିଁ ସେହି ପାଦଟି ସହିତ ଖିଅ ଲଗାଇ ରହିପାରିବାକୁ ସେ ମୋଟେ କୌଣସି ପ୍ରକାର ବାଦରେ ନ ପଡ଼ିବାକୁ ସଂକଳ୍ପ କରି ନେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କରି ଭାଷାରେ କହିଲେ "ଯେଡ଼େ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଭଜିବୁ କର ତେଡ଼େ ବୁଦ୍ଧି"କୁ ସିଏ ସାଧନାର ଅସଲ ଅଭିକ୍ରମ ବୋଲି ମାନି ନେଇଥିଲେ ।

ଜଗତର ରଚନା କରିଥିବା ଭଗବାନଙ୍କୁ କେତେ ଲୋକ କେତେ ପ୍ରକାରେ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ଦର୍ଶନଶାସ୍ତ୍ରର ଅନେକ ବର୍ଣ୍ଣନା ତାଙ୍କୁ କେଉଁ ଦୂରରେ ଏକ ସ୍ୱର୍ଗରାଜ୍ୟରେ କେଡ଼େ ଉଚ୍ଚ ଓ କେଡ଼େ ପର କରି ଥାପି ରଖିଛି । ତାଙ୍କୁ ନିଜର ପିତା ବୋଲି ଅନୁଭବ କରିବା ଏବଂ ପୁଣି ତାହାକୁ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଖରେ ଘୋଷଣା କରି ଭୀମଭୋଇ ସେହି ସାହସ କରିପାରିଛନ୍ତି । ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ସାଧନାର ମାର୍ଗରେ ପ୍ରକୃତରେ ଅଚଳା ବିଶ୍ୱାସ ରହିଥିଲେ ଯାଇ ଏପରି ଏକ ସାହସ ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରିବ । ଏଭଳି ଜଣେ ସାହସୀ ଭକ୍ତ ଲାଗି ଭଗବାନ କୋଉଠି ବିଲଗ ହୋଇ ରହିନଥାନ୍ତି । ସିଏ ମୂର୍ତ୍ତି ଭିତରେ ନଥାନ୍ତି, ଆମର ଏହି ଅବର୍ଜିଆ କଷ୍ଟକଳ୍ପନାଗୁଡ଼ାକ ଭିତରେ ନଥାନ୍ତି – ସିଏ ଏଇ ଭିତରେ ଥାଆନ୍ତି, ଏଇଠି ହିଁ ଥାଆନ୍ତି । " ଅନୁଭବେ ଖୋଜି ଅନ୍ତର୍ଗତେ ହେଜି", – ଇଏ ହେଉଛି ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ନିଜସ୍ୱ ଶବ୍ଦରେ ସେହି ବାଟଟିର ପରିଚୟ । ପ୍ରକୃତ ସତ୍ୟସ୍ପର୍ଶନ ଘଟିନଥିଲେ ଏଡ଼େ ନିଗୂଢ଼ ଓ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଏହି କଥାଟିକୁ କେହି କଦାପି ଏଡ଼େ ସହଜ ଭାବରେ ଭାଷାରେ ବ୍ୟକ୍ତ କରିପାରିନଥାନ୍ତା । ଆଡମ୍ବରୀ ଧର୍ମବାଦୀ କରିପାରି ନଥାନ୍ତା । ଆଡମ୍ବରୀ ତତ୍ତ୍ୱବାଦୀ ମଧ୍ୟ କରିପାରିନଥାନ୍ତା । ଯିଏ ଅନ୍ତର୍ଗତରେ ହେଜିପାରେ ଓ ଅନୁଭବରେ ଖୋଜିପାରେ, କେବଳ ସେଇ ଏପରି ଏକ ବର୍ଣ୍ଣନା ଲାଗି ସମର୍ଥ ହୋଇପାରେ । ଭୀମଭୋଇ ସମର୍ଥ ଭକ୍ତ ଥିଲେ, ସମର୍ଥ କବି ଥିଲେ ।

ମାତ୍ର ସେହି ସାମର୍ଥ୍ୟଟିର ଉପଯୁକ୍ତ ହେବାକୁ ହେଲେ ଆମକୁ ଅନେକ ବାଡ଼କୁ କାଟି ଆଗକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼େ, ବାହାରର ଅନେକ ବାଡ଼ କାଟି ଭିତରକୁ ଯିବାକୁ ପଡ଼େ । ସେଥିଲାଗି ସାହସ ଦରକାର । ନିଜର ଅନୁଭବ-ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ କହିବା ଲାଗି ସେତେବେଳେ ଭୀମଭୋଇଙ୍କୁ ଆଦୌ କମ୍ ସାହସ କରିବାକୁ ପଡ଼ିନଥିବ । ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରାୟ ସବୁ ଯୁଗ

ପରି ସେହି ଯୁଗରେ ମଧ୍ୟ ସବୁ ବାଡ଼ର ମହୁଡ଼ମଣି ହୋଇ ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରବଳତମ ବାଡ଼ ହୋଇ ରହିଥିଲେ । ସେହି ବାଡ଼ର ପୃଷ୍ଟପୋଷକତା କରି ସ୍ୱୟଂ ରାଜା ବି ମଝିରେ ଶାଳୁଆ ଖୁଣ୍ଟ ପରି ଠିଆହୋଇ ରହିଥିଲେ । ଭୀମଭୋଇଙ୍କ ପୂର୍ବରୁ ଓଡ଼ିଶାର ପଞ୍ଚସଖା କେତେ କେତେ ବାଡ଼କୁ କାଟି ଅନେକ ଆଗକୁ ବାହାରି ଆସିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତଥାପି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପାଖରେ ଆସି ବେଳେବେଳେ ଅଟକି ଯାଉଥିଲେ । ଭୀମଭୋଇ ସେତକ ମଧ୍ୟ କାଟିଦେଲେ । ସିଏ କହିଲେ :

ସେ ଯେବେ ଜଗନ୍ନାଥ ହୋନ୍ତା
ଠାବକେ କିମ୍ପାଇଁ କରନ୍ତା,
ଏ କଳିଯୁଗେ ଉଦେ ହେଲୁ
ଜଗନ୍ନାଥର ପଦ ନେଲୁ ।

ସ୍ୱୟଂ ପରଂବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ମୁଖରେ ଭୀମଭୋଇ ଏକଥା କୁହାଇଛନ୍ତି । ସିଏ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଡାଳ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ଅନେକପ୍ରକାର କଟାଳର ସମ୍ମୁଖୀନ ହୋଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ କେତେ ଗାଳି ଖାଇବାକୁ ହୋଇଛି । ରାଜା, ବ୍ରାହ୍ମଣ, ପଣ୍ଡିତ ଓ ଧନିକ, - ସଂସ୍କାରଗତ ନାନା କାରଣରୁ ଯେଉଁମାନେ ନିଜକୁ ବର୍ଣ୍ଣଯୁକ୍ତ ବୋଲି ମନେ କରନ୍ତି, ଭୀମଭୋଇଙ୍କୁ ସେମାନେ ଶାସ୍ତ୍ରପ୍ରମାଣଦ୍ୱାରା ସମ୍ବଳିତ କରି କେତେ ଗାଳି ଦେଇଥିବେ । ''ରାଜା ବିପ୍ରେ ହୋଇଲେଣି ମେଳି, ରହ ପରୀକ୍ଷା ଦେଖିବା ବୋଲି'' ବୋଲି ଭୀମଭୋଇ ନିଜେ ଲେଖିଛନ୍ତି । ''ମନ୍ଦ ଜାତି କନ୍ଧ ଅଟେ ଭୀମଭୋଇ ମହା ଅଜ୍ଞାନୀ ବୋଲି କହିଲେ,'' – ଏକଥାକୁ ବି ଭୀମଭୋଇ ନିଜେ ଲେଖିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ''କିରସ୍ତାନ'' ବୋଲି କହି ଗାଳିଦିଆହୋଇଛି । ଭୀମଭୋଇ ତଥାପି ଡରି ନାହାନ୍ତି । ଆଖି ଥିଲା ଲୋକ ବାଟକୁ ଡରେ ନାହିଁ । ସବୁପ୍ରକାର ଅପବାଦର ଜବାବ ଦେଇ ଭୀମଭୋଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି :

ରାଜାର ପରଜା ନୋହୁ ସିନା ଆମ୍ଭେ
ନୋହୁ ସାହୁର ଖାତକ,
ଯହିଁ ଗୁରୁ ନେବେ ତହିଁ ଯାଉ ଆମ୍ଭେ
କେ ଅବା କରେ ଅଟକ ।

ଭୀମଭୋଇ ଏପରି ସାହସ କରିଥିଲେ, କାରଣ ସିଏ, ତାଙ୍କରି ଭାଷାରେ କହିଲେ, ଭବସିନ୍ଧୁକୁ 'ଭାବସିନ୍ଧୁ' ରୂପେ ଦେଖିଥିଲେ । ଭବସିନ୍ଧୁକୁ ଭୟ କରି ଆତ୍ମମୋକ୍ଷଲୋଭୀ ଅନେକ ମଣିଷ ଆଖି ବୁଜି କେତେ କୁଆଡ଼େ ପଳାଇଯିବାକୁ ମନ କରନ୍ତି । ଅନେକ ଧର୍ମାଚାରୀ ଏହିପରି ପଳାଇଯାଆନ୍ତି, ଅନେକ କବି ପଳାଇଯାଆନ୍ତି, ଏଠି ଏହି ସଂସାରରେ କୌଣସି

ଭାବ ନାହିଁ ବୋଲି ଧରିନେଇଥାନ୍ତି । ଆପଣାର ହୀନତାଗୁଡ଼ାକ ଦ୍ୱାରା ଅତିମାତ୍ରାରେ ଜର୍ଜର ଓ ଉତ୍ତେଜିତ ହୋଇ ରହିଥିବା ଲୋକମାନେ ଏହିପରି ମନେ କରିଥାନ୍ତି । ଅସଲ ବାଟଟିକୁ ଚାଲୁଥିବା ମଣିଷ ପାଖରେ ଉତ୍ସାହ ଥାଏ, ଉତ୍ତେଜନା ନଥାଏ । ଅଟକି ରହିଯାଇଥିବା ବା ଅଟକି ରହିଯିବାକୁ ମନ କରୁଥିବା ମଣିଷ ହିଁ ଅନୁରାଗ ନାମରେ ଅନେକ ଉତ୍ତେଜନାକୁ ଘରସାର କରି ରଖିଥାଏ ଓ ସଂସାରରେ ଭାବର ହ୍ରାସ ଘଟାଇବାରେ ସହାୟତା କରିଥାଏ । ମନ୍ଦିରଗୁଡ଼ାକର ଅତ୍ୟନ୍ତ ପାଖରେ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ସିଏ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ପଶିଥାଏ । ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଭିତରେ ଆମେ ସମ୍ଭବତଃ ଆଦୌ ଏପରି କୌଣସି ବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତ ଉତ୍ତେଜନା ଦେଖିବାକୁ ପାଇବାନାହିଁ । ମୂଳରୁ ଶେଷଯାଏ କେବଳ ଉତ୍ସାହ ହିଁ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବା । ଭବସିନ୍ଧୁକୁ ଭାବସିନ୍ଧୁ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ବାଟ ଚାଲିବାର ଉତ୍ସାହ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବା ।

ଓଡ଼ିଶାର ସାହିତ୍ୟରେ ଭୀମ ଭୋଇ ପ୍ରାୟ ଆଉ କାହାରି ସହିତ ମୋଟେ ମିଶି ପାରନ୍ତିନାହିଁ। କୌଣସି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସଂପ୍ରଦାୟର ଭୁକ୍ତ ହୋଇ ମଧ୍ୟ ତଥାପି ସକଳ ସଂପ୍ରଦାୟ ନିର୍ବିଶେଷରେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଭଲ ଲାଗିଲାଭଳି ଓ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଠାବ ଯୋଗାଇଦେବା ଭଳି ସାହିତ୍ୟର ସୃଷ୍ଟି କରିବା କେବଳ ଏକ ଅସାଧାରଣ ଉଦାରତା ଅର୍ଜନ କରିଥିବା ଅତି ଅଳ୍ପ ମଣିଷଙ୍କ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ । ଭୀମଭୋଇ କେଉଁଠାରେ କେଉଁ ତତ୍ତ୍ୱର ବା କେଉଁ ଭକ୍ତିର ପ୍ରତିପାଦନ କରିଛନ୍ତି, ସେକଥାକୁ ବୁଝିବା ଆଗରୁ ହିଁ, ଭୀମଭୋଇ ଯାହା ଲେଖିଛନ୍ତି, ତାହାକୁ ପାଠ କରିବା ସମୟରେ ଭାରି ଭଲ ଲାଗେ । ହୃଦୟକୁ ଭଲ ଲାଗେ, ଦୁଆରଗୁଡ଼ାକ ସତେଅବା ଖୋଲି ଯାଉଥିବା ପରି ମନେହୁଏ । ଜାତି ହଜିବାକୁ ମୋଟେ ବେଶୀ ବେଳ ଲାଗେ ନାହିଁ । ଭୀମଭୋଇଙ୍କ ସମୟରେ ଯେଉଁମାନେ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଆସିବାବେଳେ ଆଗ ଜାତି ବାରୁଥିଲେ, ତଥାପି ବ୍ରାହ୍ମଣ ହୋଇ ଅଲଗା ରହୁଥିଲେ, ସେମାନେ ପ୍ରକୃତରେ ଭାରି କର୍କଶ ଓ ପଥର ହୋଇଥିବେ । ଯେଉଁ ସାହିତ୍ୟ ଆମ ଭିତରେ ଏକ ଗତିର ସଞ୍ଚାରଣ କରାଇ ଆଣେ, ଏକ ଉତ୍ସର ସନ୍ଧାନ ଦିଏ, ଏକ ବିସ୍ତୀର୍ଣ୍ଣ ଆକାଶର ଅନୁଭବକୁ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରାଏ, ତାହାକୁ ଆମେ ଏକ ମନ୍ତ୍ରସ୍ତରୀୟ ସାହିତ୍ୟ ବୋଲି କହିପାରିବା । ମନ୍ତ୍ରର ସାଧିବାଦ୍ୱାରା ଯେତେବେଳେ ମନ୍ତ୍ର ସହଜ ହୋଇଯାଏ, ଜୀବନରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଏ, ସେତେବେଳେ ସାହିତ୍ୟକାରର ସାହିତ୍ୟ ଆମକୁ ଜଣେ ମନ୍ତ୍ରଦ୍ରଷ୍ଟାର ପରିଚୟ ଆଣିଦିଏ । ଭୀମଭୋଇ ସେହିପରି ଜଣେ ଦ୍ରଷ୍ଟା ଥିଲେ ।

ଆମର ଭାଗ୍ୟ, ଭୀମ ଭୋଇ ଆମ ଭାଷାରେ ସାହିତ୍ୟ ଲେଖିଥିଲେ, ସିଏ ଆମର ଏଇଠି ଏଇ ଧୂଳି ଉପରେ ବିଚରଣ କରିଥିଲେ ।

୨୯.୮.୮୦

(ସୋନପୁର ୧୯୮୦-୮୧, ସୋନପୁର ମହାବିଦ୍ୟାଳୟ, ସୋନପୁର)

□□

ମହିମା-ଧର୍ମ

ମହିମା ଧର୍ମରେ ଧର୍ମର କଥା ନାହିଁ । ମହିମାର କଥା ରହିଛି । ସେହି ମହିମା ବାହାରେ ବିଶ୍ୱବ୍ୟାପୀ ହୋଇ ରହିଛି ଏବଂ ଭିତରେ ଏହି ମଣିଷ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ତୁମ ଭିତରେ, ମୋ' ଭିତରେ, ସମସ୍ତଙ୍କ ଭିତରେ ଅଛି । ଏହି ବିରାଟ ଆକାଶ ମଧ୍ୟରେ ଅଛି । ଏହି ବିରାଟ ଆତ୍ମା ଭିତରେ ରହିଛି । ବାହାରକୁ ଦେଖିଲା ବେଳକୁ ମଣିଷ ପ୍ରକୃତରେ କେଡ଼େ ସାନଟିଏ ପରି ଦେଖାଯାଉଛି । ମାତ୍ର ତାହାରି ଭିତରେ ଯେଉଁ ବିରାଟ ଆତ୍ମା ରହିଛି, ସିଏ ତାହାକୁ ହିଁ ବହନ କରି ରହିଛି ।

'ମହିମା' କଥାଟି ଉପନିଷଦରେ ଅଛି; ଯାହାକୁ ବର୍ଣ୍ଣନା କରିବାକୁ ଯାଇ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ାକର କୁଣ୍ଠ ପାଏନାହିଁ, ମଣିଷ ତାହାକୁହିଁ ଏକାବେଳେକେ ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦରେ ପ୍ରକାଶ କରି ପାରିବାକୁ ଯାଇ ଏହି 'ମହିମା' ଶବ୍ଦଟିର ବ୍ୟବହାର କରିଛି । ଖାଲି ମୁଣ୍ଡରେ ଚିନ୍ତା କରିଥିଲେ ଆମକୁ ଏଡ଼େ ବଡ଼ିଆ ଶବ୍ଦଟିଏ କଦାପି ମିଳି ନଥାନ୍ତା । ମହିମା ହେଉଛି ହୃଦୟର ଶବ୍ଦ । ହୃଦୟ ଦେଇ ଦେଖିଲେ ହିଁ ବାହାର ଆଉ ଭିତର ଉଭୟଟିକୁ ଏକାବେଳେକେ ଦେଖିହୁଏ, ଏକାବେଳେକେ ଏହି ସବୁଟିକୁ ଦେଖିହୁଏ । ଖାଲି ଦେଖି ହୁଏନାହିଁ, ଅନୁଭବ କରି ହୁଏ, ସ୍ପର୍ଶକରି ଆସିଲା ପରି ଲାଗେ । ତାପରେ ନିଜକୁ ଆଉ ସାନ ବୋଲି ମୋଟେ ମନେ ହୁଏ ନାହିଁ । ନିଜକୁ ଆଉ କଦାପି ଅଳପ ଭିତରେ ବୁଝାଇ ସୁଝାଇ ମନାଇ କରି ରଖି ହୁଏ ନାହିଁ । ତାପରେ ଏହି ବାଡ଼ଗୁଡ଼ାକ ଆଉ ମୋଟେ ଭୁଲାଇ ରଖି ପାରନ୍ତିନାହିଁ । ବିଧିଗୁଡ଼ାକ ସତେ ଅବା କେଉଁ ବନ୍ଧନକାରୀର ଚକ୍ରାନ୍ତ ପରି ମନେହୁଅନ୍ତି । ସାନ ଘର ଗୁଡ଼ାକର କାନ୍ଥ ଡ଼େଇଁ ମଣିଷ ବାହାରକୁ ବାହାରି ଆସେ, ପ୍ରାୟ ଅନିକେତ ହୋଇ ବାହାରି ଆସେ । ସିଏ ସମସ୍ତ ସଂସାରକୁ ଆପଣାର ନିକେତନ ରୂପେ ଆବିଷ୍କାର କରେ । ଏକ ଆବିଷ୍କାର ହେଉଛି ପ୍ରକୃତରେ ଏହି ମହିମାମୟ ଆବିଷ୍କାର । ଏହି ଆବିଷ୍କାର ଆମର ଆଖିଗୁଡ଼ାକୁ ବଦଳାଇ ଦିଏ, ଆମ ଜୀବନର କଳନାଗୁଡ଼ାକୁ ବି ବଦଳାଇ ଦିଏ । ଆମର ଧ୍ୟାନକୁ ଉତ୍ତୋଳିତ କରିନିଏ । ଆମର ଚେତନାକୁ ତାହା ଯଥାର୍ଥ ଭାବରେ ମୁକ୍ତ କରି ରଖେ ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରାୟ ଶହେ ବର୍ଷ ତଳେ ଏହିପରି ଏକ ଉତ୍ତୋଳନର ଆହ୍ୱାନ ଆପଣାକୁ ମହିମାଧର୍ମ ରୂପେ ପ୍ରକଟ କରିଥିଲା । ଯେଉଁମାନେ ଏହି ଧର୍ମ ଅର୍ଥାତ୍ ଏହି ଅଭିନବ ପଥର ପ୍ରଥମ ପଥିକ ହୋଇ ବାହାରିଥିଲେ, ସେମାନେ ସେତେବେଳର ଅନେକ ବାଡ଼କୁ ମାନିନଥିଲେ । ସେମାନେ ସଂସାରର ଆକଟ ମାନି ନଥିଲେ, ସମାଜର ଆକଟ ଗୁଡ଼ାକୁ ବି

ମାନି ନଥିଲେ । ସେମାନେ ଜାତି ମାନି ନଥିଲେ, ଦିଅଁ ଦେବତାଙ୍କର ବିଧି ମାନିନଥିଲେ । ସେମାନେ ରାଜାକୁ ବି ମାନି ନଥିଲେ । ମହିମାକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ରହିବାର ଓ ବାଟ ଚାଲିବାର ଯୋଗ୍ୟ ହେବେ ବୋଲି ସେମାନେ ଯାବତୀୟ ନିମ୍ନତର ନିମୟବନ୍ଧନର ଅଜ୍ଞାଶ୍ରୟଗୁଡ଼ାକ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରତିବାଦ ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ; ସେମାନେ କେଉଁ ଜାତି ବା କେଉଁ କୁଳରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର କାନ୍ଧରେ ପଇତା ଅଛି କି ନାହିଁ, ସେମାନେ ଏଗୁଡ଼ାକ କିଛି ମାନି ନଥିଲେ । ସେମାନେ ଆପଣା ଭିତରେ ବ୍ରାହ୍ମଣର ଅବିଷ୍କାର କରିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ କାଳର ଯେଉଁ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜ ଜାତି, କୁଳ ଏବଂ ପରମ୍ପରାଗତ ନାନା ଭେଦ ଏବଂ ନାନା ଅବିଚାରରେ ଛଟପଟ ହେଉଥିଲା, ସେମାନେ ତାହାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ମହିମାର ପଥ ଧରିଲେ, ସେମାନେ ସୂର୍ଯ୍ୟ ପରି ଉଚ୍ଚତମ ପଥଟିକୁ ଧରିଲେ; ପରମୋଚ୍ଚର ଶରଣ ନେଲେ ।

ସେହି ମହିମାର ସ୍ପର୍ଶ ବାଜି ଅରଣ୍ୟ ଜୀବନ ପାଇ ଉଠିଲା, ଅନ୍ଧର ଆଖି ଫିଟିଗଲା, ନିରକ୍ଷର ମଣିଷ କବି ହୋଇ 'ସ୍ତୁତି ଚିନ୍ତାମଣି' ଲେଖିଲା । ସିଏ ସକଳ ପ୍ରକାର ଭୟରୁ ବିମୁକ୍ତ ହୋଇ ଆଗ ସଂସାରର ଉଦ୍ଧାର କାମନା କଲା । ମନ୍ଦିର ଓ ମଠଗୁଡ଼ାକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରି ଶ୍ରଦ୍ଧାର ଅଙ୍ଗବସ୍ତ୍ର ପରିଧାନ କରି ଗ୍ରାମେ ଗ୍ରାମେ ବୁଲି ବାହାରିଲା । ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ଏହିସବୁ ଅମାନିଆ କଥାକୁ କେବେହେଲେ ସହି ନଥିଲା । ତେଣୁ ଏମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସହିଲା ନାହିଁ । ସେହି ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମର ବାହ୍ୟ ରୀତିକର୍କଶ ଆୟତନ ଗୁଡ଼ାକର ପ୍ରାୟ ସମାନ୍ତର ଭାବରେ ଶତାବ୍ଦୀ ଶତାବ୍ଦୀ ଧରି ଭାରତବର୍ଷରେ ଯେଉଁ ଅନୁଭବପ୍ରଧାନ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଧାରାଟି ସର୍ବଦା ଆପଣାର ଅସ୍ତିତ୍ୱ ବଜାୟ ରଖି ଆସିଛି, କ୍ଷମତାର ସହସ୍ର କଟାଳ ସତ୍ତ୍ୱେ ତଥାପି ଆଜି ମଧ୍ୟ ବଞ୍ଚି ରହିଛି, ଓଡ଼ିଶାରେ ମହିମାଧର୍ମ ସେହି ଧାରାଟି ମଧ୍ୟରେ ଏକ ସ୍ୱକୀୟ ବୈଶିଷ୍ଟ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ହୋଇ ରହିଲା । ଅନୁଭବରେ ଖୋଜିବାକୁ ହେବ, ଅନ୍ତର୍ଗତରେ ହେଜିବାକୁ ହେବ — ତେବେଯାଇ ଚରାଚର ସକଳ ଭୁବନର କର୍ତ୍ତା ହୋଇ ରହିଥିବା ସେହି ମହିମାରୂପୀ ସତ୍ୟ ଆମର ଜୀବନ ଭିତରେ ହିଁ ଆମକୁ ଆପଣାର ସ୍ପର୍ଶ ଦେଇଯାଇ ପାରିବ ।

ମହିମାଧର୍ମ ସଂସାର ଛାଡ଼ି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହୋଇଯିବାର ଧର୍ମ ନୁହେଁ । ସଂସାର ଭିତରେ ସତ୍ୟଆଶ୍ରିତ ହୋଇ ରହି ସଂସାରକୁ ବଦଳାଇବାର ଦୁଃସାହସଟି ଏହି ଧର୍ମରେ ସତେ ଅବା ପ୍ରତି ଛତ୍ରରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ରହି ଥିବାପରି ମନେ ହୁଏ । ପୁରୁଣାକୁ ମାନିବ ନାହିଁ, ଅଳପକୁ ବି ମାନିବ ନାହିଁ, କ୍ଷମତାକୁ ମାନିବ ନାହିଁ, କୌଣସି ପ୍ରକାର ଦୁରାତ୍ମତାକୁ ମାନିବ ନାହିଁ, — ତଥାପି ଏହି ସଂସାରରେ ରହିଥିବ । କୌଣସି ପ୍ରକାର କୋଳାହଳ ନକରି ତଥାପି ଆପଣାର ପଥଟିକୁ ରକ୍ଷା କରୁଥିବ । ଆପଣାର ସଂଘଟିକୁ ରକ୍ଷା କରୁଥିବ । ଗୃହୀ ଏବଂ ଗୃହତ୍ୟାଗୀ ନିର୍ବିଶେଷରେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟ ଓ ତାର ନାନାବିଧ ସମୂହ ଭିତରେ ସତେ ଅବା ଅଦୃଶ୍ୟ ଅଥଚ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିଶ୍ଚିତ ହୋଇ ରହିଥିବା ସଂଘଟିକୁ ସନ୍ଧାନ କରି ପାରୁଥିବ ଓ ସେହି ସଂଘକୁ

ଆପଣାର ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନରେ ମଧ୍ୟ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଏବଂ ସଂବେଦନଶୀଳତା ସହିତ ବଞ୍ଚିବାର ଉଦ୍ୟମ କରି ପାରୁଥିବ। କୌଣସି ନାସ୍ତିବାଦୀ ଏହି ମାର୍ଗଟିକୁ କଦାପି ଆଦରି ନେଇ ପାରିବ ନାହିଁ। ଆପଣାର ବିଶ୍ୱାସଟି ମଧ୍ୟରେ ମହିମାର ସେହି ସାର୍ବଭୌମ ଅର୍ଥାତ୍ ସର୍ବସ୍ୱୀକାରକାରୀ ବ୍ୟଞ୍ଜନାଟିକୁ ଆଣି ଯୁକ୍ତ କରି ରଖିପାରିଲେ ଯାଇ ତାହା ସମ୍ଭବ ହେବ।

ଯାହା ବାହାରକୁ ଦେଖାଯାଏ, ତାହା ପ୍ରକୃତରେ ସତ୍ୟ ନୁହେଁ। ଯାହା ଅନ୍ଧାରର ଅନ୍ତର ଭିତରେ ରହିଛି, ଅଥଚ ଯାହାକୁ ଅନ୍ଧାର କଦାପି ଦେଖିପାରିବ ନାହିଁ, ତାହାହିଁ ସତ୍ୟ, ତାହାହିଁ ଆତ୍ମାଽନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ଓ ଅମୃତଃ। ଏଠି ବାହାରେ ଯେଉଁ ମନ୍ଦିର ଗୁଡ଼ାକ ଦିଶୁଛି, ଯେଉଁ ଛତିଗୁଡ଼ାକ ଟଣା ହୋଇଛି, ବାହାରକୁ ଦେଖିବାକୁ ଯେଉଁ ଧୂନି ଜଳୁଛି, ବାହାରକୁ ଯେଉଁ ଘଣ୍ଟା ମାଦଳ ସବୁ ଶୁଣାଯାଉଛି, ତାହା ଅସଲ ନୁହେଁ। ଏଗୁଡ଼ାକ ପ୍ରତୀକ, କେବଳ ପ୍ରତୀକ, କେବଳ ସଙ୍କେତ। ଏହି ସବୁକିଛିର ଅନୁମନ୍ତା ଅନ୍ଧାରର ହୃଦୟ ଭିତରେ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ରହିଛି। ବାହାରେ ଯାହାସବୁ ରହିଛି ମହିମାଧର୍ମର କବି ଭୀମଭୋଇ ତାହାକୁ କେବଳ ଡାଳ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି। ମହିମା ହେଉଛି ଡାଳକୁ ଛାଡ଼ି ମୂଳକୁ ଆସିବାର ଆହ୍ୱାନ। ଭୀମଭୋଇଙ୍କ ଭାଷାରେ, ଡାଏଁଣୀ ଡାଙ୍କେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ମୁଖରୁ ଯିଏ ବଞ୍ଚିବ, ସେଇ ହେଉଛି ସାର ମଞ୍ଜି।

ମହିମାଧର୍ମର ବିଶ୍ୱଦୃଷ୍ଟି ହେଉଛି ଏକ ନୂତନ ଦୃଷ୍ଟି। ଏକ ଦୁଃସାହସିକ ଦୃଷ୍ଟି। ଯିଏ ଦୁଃସାହସ କରିପାରିବ, କେବଳ ସେଇ ଏହି ଦୃଷ୍ଟିର ଭାଜନ ହୋଇ ପାରିବ। ଯାବତୀୟ ନୂଆ ପ୍ରତିଷ୍ଠାରେ ସେଇ ଏକ ନିମିତ୍ତ ରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହୋଇ ପାରିବ। ଏହି ନୂତନ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ହେଉଛି ଏକ ନୂତନ ଭବିଷ୍ୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠା। ନୂତନ ମୂଲ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରତିଷ୍ଠା। ଯଦି ଆମେ ଏହିପରି ଏକ ପ୍ରତିଷ୍ଠାକୁ ମନ କରି ପାରିବା, ତେବେ ଶହେ ବର୍ଷ ତଳର ମହିମା ଧର୍ମ ଆଡ଼କୁ ସେଥିଲାଗି ଅନେକ ପ୍ରେରଣା ଯୋଗାଇ ଦେଇ ପାରିବ। ଆମର କାନ୍ଥ ଓ ବାଡ଼ଗୁଡ଼ାକୁ ଭାଙ୍ଗି ଦେବାରେ ତାହା ଆମର ଅନେକ ସହାୟତା କରି ପାରିବ। ଆମର ଏହି ଅଲଗା ଅଲଗା ଭେକ ଗୁଡ଼ାକୁ କୁଆଡ଼େ ଉଡ଼ାଇ ନେଇଯିବ। ଆମକୁ ପରସ୍ପରର ହୃଦୟପ୍ରବେଶ କରି ପାରିବାର ବିଦ୍ୟାଟିକୁ ବତାଇ ଦେଇଯିବ। ଏହି ହୃଦୟପ୍ରବେଶର ମାନଦଣ୍ଡ ଉପରେ ବିଚାର କରି ଦେଖିଲେ ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଏକ ଧର୍ମ ପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରିବ। ଏକ ମନ୍ତ୍ର ଅର୍ଥାତ୍ ଏକ ରସାୟନରେ ପରିଣତ ହୋଇ ପାରିବ; ଉଦ୍‌ଘାଟନ ତଥା ଉତ୍ତୋଳନ ଲାଗି ଆପଣାକୁ ଏକ ନିମିତ୍ତ ରୂପେ ପରିଣତ କରି ପାରିବ। ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରତ୍ୟେକ ସାହିତ୍ୟିକ ଏହି ଦୃଷ୍ଟିରୁ ମହିମାଧର୍ମରୁ ମଧ୍ୟ ଆପଣାର ବାଟ ଲାଗି ଅନେକ ପ୍ରେରଣା ଲାଭ କରି ପାରିବେ।

୭.୩.୬୯

(ଢେଙ୍କାନାଳ ଜିଲ୍ଲା ଲେଖକ ସମ୍ମିଳନୀ, ୧୯୭୦, ସ୍ମରଣିକା)

□□

କବି ଭୀମଭୋଇ : ସୃଷ୍ଟି ଓ ଦୃଷ୍ଟି

ସାହିତ୍ୟକାର ମାତ୍ରକେ ସମସ୍ତଙ୍କର କୌଣସି ନା କୌଣସି ଦୃଷ୍ଟି ରହିଥାଏ । ଏପରିକି, ପୃଥିବୀରେ ବାସ କରୁଥିବା ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ତାକୁ ସମଗ୍ରତଃ ପରିଚାଳିତ କରୁଥିବା ଏକ ଦୃଷ୍ଟି ରହିଥାଏ । ତଥାପି, ମନୁଷ୍ୟ ମାତ୍ରକେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଯେପରି ଆମେ କଦାପି ଦ୍ରଷ୍ଟା ବୋଲି କରି ପାରିବାନାହିଁ, ସେହିପରି କବି କିମ୍ବା ସାହିତ୍ୟକାର ଆମେ ସମସ୍ତଙ୍କୁ କଦାପି ଦ୍ରଷ୍ଟା ବୋଲି କହି ପାରିବାନାହିଁ । ଆପଣାର କାନ୍ଥଗୁଡ଼ାକୁ ଡେ଼ଇଁ ଯିଏ ଅଧିକ ଦୂରକୁ ଯାଇପାରେ, ସେଇ ଦ୍ରଷ୍ଟା । ଅଧିକାଂଶ ମଣିଷ ଆପଣାର କାନ୍ଥଗୁଡ଼ିକ ଉପରେ ହିଁ ସେମାନଙ୍କର ସକଳ ଦୃଷ୍ଟିକୁ ନିବଦ୍ଧ କରି ରଖିଥାନ୍ତି । ଏହି କାନ୍ଥମାନେ ଅନେକ ପ୍ରକାରର ହୋଇ ପାରନ୍ତି । ଜଣେ ମଣିଷର ଦୈନନ୍ଦିନ, ନିତ୍ୟନୈମିତ୍ତିକ ଜୀବନ, ତାକୁ କୌଣସି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମୂହ ବା ପଲର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ବୋଲି ଚିହ୍ନାଇ ଦେଉଥିବା ନାନାବିଧ ସନ୍ତକ, ତା'ର ଭାଷା, ତା'ର ଧର୍ମ, ତା'ର ସମ୍ପ୍ରଦାୟ, ତା'ର ଆଦର୍ଶବାଦ ଏବଂ ସେ ପୂଜୁଥିବା ପ୍ରତିମାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ତା' ଜୀବନରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ କାନ୍ଥ ପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟ ଇଚ୍ଛା କଲେ ଏହି ବହୁବିଧ କୂପଗୁଡ଼ିକ ଭିତରେ ଏକ ସୁଖୀ ମଣ୍ଡୁକ ହୋଇ ରହିବାର ମହାନନ୍ଦଲାଭକୁ ମଧ୍ୟ ନିଜ ଜୀବନର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଶ୍ରେୟଃ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇପାରେ । କବି ଭୀମଭୋଇ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଦୀକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସେହି ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ବହୁ ବିଧି ମଧ୍ୟରେ ଆପଣାକୁ ନିଷ୍ଠାପର ଭାବରେ ବାନ୍ଧି ରଖିଥିଲେ । ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇ ରହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତଥାପି ତାହାର ସୀମାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରିଯିବା, ଏକାଧାରରେ ଜଣେ ସମର୍ଥ ଭକ୍ତ ଓ ଜଣେ ସମର୍ଥ କବିର ଜୀବନରେ ହିଁ ତାହା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ । ଭୀମଭୋଇ ସମର୍ଥ ଭକ୍ତ ଥିଲେ, ସମର୍ଥ କବି ଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଭକ୍ତି ତାଙ୍କ କବିତ୍ୱର ସ୍ଫୁରଣ ଲାଗି ଅନୁକ୍ଷଣ ଏକ ମୂଳ ପ୍ରେରଣା ସ୍ୱରୂପ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ଏବଂ, ତାଙ୍କର କବିତ୍ୱ ତାଙ୍କର ଭକ୍ତିକୁ ସହଜ କରି ରଖିଥିଲା, ତାଙ୍କୁ ସମ୍ପ୍ରଦାୟଗତ ଆନୁଗତ୍ୟର ମିଛ କାନ୍ଥଗୁଡ଼ିକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ଚାଲିଯିବାର ସାହସ ଯୋଗାଇ ଦେଇଥିଲା ।

ଉପନିଷଦର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଓ ପରମ ସତ୍ତାପୁରୁଷଙ୍କୁ କବି ବୋଲି କୁହାଯାଇଛି । ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଅନୁସାରେ କବି ହେଉଛି କ୍ରାନ୍ତଦର୍ଶୀ । ଯିଏ କେବଳ ଏତିକି ନଦେଖି ଆହୁରି ସେପାଖକୁ ଦେଖି ପାରିବାର ଅନୁରାଗ ରଖିଥାଏ, ଏକ ଭାଗବତ ଏବଂ ଦୃଷ୍ଟିଗତ ଉତ୍‌କ୍ରାନ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଆହୁରି ସେପାଖକୁ ପ୍ରକୃତରେ ଦେଖେ ଓ ପ୍ରକୃତରେ ବଞ୍ଚେ, ସେଇ ହେଉଛି କ୍ରାନ୍ତଦର୍ଶୀ । ଏହି ତଥାକଥିତ ସେପାଖଟି ପୁଣି ଲମ୍ୱି ଲମ୍ୱି କେଉଁଯାଏ ଯାଇଛି ?

କେଉଁଠାରେ ଏହାର ଶେଷ ହୋଇଛି ? ପ୍ରାୟ ଆବହମାନ କାଳରୁ ସାଧନାର ଇତିହାସରେ ସାଧକମାନେ ଏହିଭଳି ଗୋଟିଏ ପ୍ରହେଳିକାରେ ପଡ଼ି ଯାଇଛନ୍ତି ଏବଂ ପ୍ରଲୁବ୍ଧ ସାଧକମାନେ ମଝି ବାଟରେ କେଉଁଠି ନା କେଉଁଠି ଅଟକି ମଧ୍ୟ ଯାଇଛନ୍ତି । ସେହି କାରଣରୁ ହିଁ ବହୁ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ପ୍ରାୟ ସବୁ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ କେବଳ ନିଜର ପଥଟିକୁ ହିଁ ଦେଖିଛନ୍ତି ଏବଂ ଅତ୍ୟନ୍ତ ମୁଗ୍ଧ ଭାବରେ ତାହାକୁ ହିଁ ଏକମାତ୍ର ପଥ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି । କେଡ଼େ ଆଣ୍ଠରେ " ନାନ୍ୟଃ ପନ୍ଥା ବିଦ୍ୟତେ ଅୟନାୟ" ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ଆମ ପୃଥିବୀରେ ସେଇଥିରୁ କାଛଗୁଡ଼ିକର ଜନ୍ମ ହୋଇଛି ଏବଂ ସମ୍ପ୍ରଦାୟମାନେ, ଧର୍ମମାନେ କ୍ରମେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଉପରେ ରାଜା ହୋଇ ବସିଛନ୍ତି । ଗାଡ଼ିଆମାନେ ମହାସାଗର ଉପରେ ହୁକୁମ ଜାରି କରିଛନ୍ତି । ଅସଲ ଉପନିଷଦକୁ ଅବଜ୍ଞା କରି ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକ ଉପନିଷଦମାନେ ଆପଣାର ପରାକ୍ରମ ଦେଖାଇ ବାହାରି ପଡ଼ିଛନ୍ତି ଏବଂ ଧର୍ମମେଘର ସୃଷ୍ଟି କରି ଯଥାର୍ଥ ଉପଲବ୍ଧିର ସୂର୍ଯ୍ୟଟିକୁ ଉଢୁଆଳ କରି ରଖି ଦେଇଛନ୍ତି । ପଞ୍ଚସଖା ଯୁଗର ଜଣେ ସଖାଙ୍କ ଭାଷାରେ କହିଲେ, ସେମାନେ ଉଦୟର ପଥକୁ ବଣା କରି ରଖିଛନ୍ତି । ଏହି ପରମ୍ପରାଟି ଓଡ଼ିଶାରେ ମଧ୍ୟ ଆଦୌ କମ୍ ଉପଦ୍ରବ ସୃଷ୍ଟି କରିନାହିଁ । ସେହି ଅନ୍ୟମନସ୍କକାରୀ ଗହନଟି ଭିତରେ ଆମେ ଭୀମଭୋଇଙ୍କୁ ଏକ ଗୌରବମୟ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ବୋଲି ଆବିଷ୍କାର କରି ପାରିବା । ଗୋଟିଏ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଭିତରେ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ସିଏ ଯାବତୀୟ କାଛକୁ କେଡ଼େ ସହଜରେ ଅତିକ୍ରମ କରି କୁଆଡ଼େ ମନ କୁଆଡ଼େ ଯେ ଚାଲି ଯାଇଛନ୍ତି ଏବଂ ସମ୍ମତ ଆଉ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ଯିବାଲାଗି ଆହ୍ୱାନ ଦେଇଛନ୍ତି, ସେକଥା ଦେଖି ଆମେ ପ୍ରକୃତରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ମିତ ହୋଇଯିବା ।

ଭାରତୀୟ ମଧ୍ୟଯୁଗ ହେଉଛି ସନ୍ଥମାନଙ୍କର ଯୁଗ । ଭାରତୀୟ ମଧ୍ୟଯୁଗୀୟ ସାହିତ୍ୟ ହେଉଛି ପ୍ରଧାନତଃ ସନ୍ଥସାହିତ୍ୟ । ଆପଣାର ନିବେଦନକ୍ଷେତ୍ରରେ ଡାଳକୁ ଛାଡ଼ି ମୂଳକୁ ଫେରି ଆସିବାର ଏକ ଆହ୍ୱାନ ଦେଇଥିବା ସାହିତ୍ୟ । ଧର୍ମ ଓ ସାହିତ୍ୟର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଓଡ଼ିଶାର ମଧ୍ୟଯୁଗଟି ହେଉଛି ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କର ଯୁଗ । ବାହାରୁ ବିଚାର କରି ଦେଖିଲେ, ଅନେକଙ୍କର ଆଖିକୁ ଏହା ପ୍ରଧାନତଃ ଏକ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ ଓ ପ୍ରତିବାଦର ଯୁଗ ପରି ହିଁ ପ୍ରତୀକ ହୋଇଥାଏ । ପୃଥିବୀରେ ପ୍ରାୟ ସର୍ବତ୍ର ସନ୍ଥମାନେ ପ୍ରତିବାଦ କରିଛନ୍ତି, ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଛନ୍ତି । ଗୌତମ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇ ଭାରତର ଏହି ପ୍ରତିବାଦ ଓ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନର ପରମ୍ପରାଟି ଭାରତୀୟ ଧର୍ମ ଓ ସାହିତ୍ୟରେ ସନ୍ଥମାନଙ୍କର କୃତି ମଧ୍ୟଦେଇ ପ୍ରାୟ ଏକ ସମାନ୍ତର ପ୍ରବୃତ୍ତିରୂପେ ଏକାବେଳେକେ ଆମ ଆଧୁନିକ କାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଗଡ଼ି ଅସିଛି । ଏବଂ, ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ବିସ୍ମୟର କଥା ହେଉଛି, ସମାଜନାମକ Establishment ର ବାଡ଼ ଉପରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ଦେଖିଲେ ଏହି ପ୍ରତିବାଦ ଓ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ ଯେତେ ନକାରାତ୍ମକ ବୋଲି ମନେ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ଏକ ସମଗ୍ରତର ଜୀବନରେ ଅନୁରାଗ ଦେଖାଇଥିବା

ସକାରାତ୍ମକତା ହିଁ ତାହାର ସର୍ବପ୍ରଧାନ ଆବେଦନ ହୋଇ ରହିଆସିଛି । ଭାରତବର୍ଷର ଶିଷ୍ଟବର୍ଗ ସେହି ଆବେଦନକୁ ସନ୍ଦେହର ଦୃଷ୍ଟିରେ ଦେଖିଛନ୍ତି, ମାତ୍ର ଭାରତବର୍ଷର ଜନଗଣ ତାହାକୁ ସତେଅବା ଗୋଟାସୁଦ୍ଧା ଆଦରି ନେଇଛନ୍ତି । ଭାରତର ସନ୍ଥମାନେ ଚିରକାଳ ରାଜା ସମେତ ଅନ୍ୟ ଯାବତୀୟ ଶିଷ୍ଟ, ବିଶିଷ୍ଟ ଓ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କ ଠାରୁ କଟାଳ ସହିଛନ୍ତି, ମାତ୍ର ଜନସାଧାରଣଙ୍କର ସାଂସ୍କୃତିକ ଜୀବନାୟନ ଗୁଡ଼ିକରେ ନେତାରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଛନ୍ତି । ଭାରତୀୟ ସଂସ୍କୃତିର ଅସଲ ନାଡ଼ ଓ ଅସଲ ପ୍ରାଣସନ୍ଦେଶଗୁଡ଼ିକ ଅଧିକତର ଅର୍ଥରେ ଭାରତୀୟ ସନ୍ଥମାନଙ୍କର ମାଧ୍ୟମରେ ଭାରତବର୍ଷର ତଥାକଥିତ ଅଶିଷ୍ଟ ବହୁଜନଙ୍କର ଜୀବନପ୍ରେରଣା ଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ଅଧିକ ସହଜ ଏବଂ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ଓ ପ୍ରାଣବନ୍ତ ହୋଇ ରହିଆସିଛି ।

ଓଡ଼ିଶାର ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କ ସମେତ ଗୁରୁ ନାନକଙ୍କ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି କର୍ଣ୍ଣାଟକର ପୁରନ୍ଦର ଦାସଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମେ ସେତେବେଳର ଭାରତୀୟ ସାହିତ୍ୟରେ ଡାଳକୁ ଛାଡ଼ି ମୂଳକୁ ଫେରି ଆସିବାର ସେହି ଆହ୍ୱାନଟିକୁ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇବା । ସନ୍ଥମାନେ ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତେ କବି ଥିଲେ, ସମସ୍ତେ ସାଧାରଣଙ୍କର ବୁଝିବା ଭାଷାରେ ଭଜନ ରଚନା କରୁଥିଲେ, ସାଧାରଣ ମଣିଷ ଭିତରେ ଆତ୍ମାର, ଦେବତ୍ୱର ଅର୍ଥାତ୍ ଯଥାର୍ଥ ମଣିଷପଣର ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେବାଲାଗି ସେମାନେ ଏକତାରା ଅଥବା ଖଞ୍ଜଣି ବଜାଇ ସେହି ଭଜନଗୁଡ଼ିକୁ ବୁଲି ବୁଲି ଗାଇ ପାରୁଥିଲେ । ସନ୍ଥର 'ବସନ୍ତମିବ ଲୋକହିତଚରନ୍ତଂ' ଆଖ୍ୟାଟିକୁ ସାର୍ଥକ କରୁଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ପଞ୍ଚସଖା ସାହିତ୍ୟରେ ଆମେ ତାହାର ଭୁରି ଭୁରି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବା । ସେକାଳର ସେହି ଓଡ଼ିଆ ଭଜନଗୁଡ଼ିକ ଯେ ଆମ ଏକାଳରେ ମଧ୍ୟ ଆମ ସାଧାରଣ ଜୀବନରେ ମଣିଷମାନଙ୍କ ଭିତରେ ରହିଥିବା ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବାସନାକୁ ତଥାପି ଉଜ୍ଜୀବିତ କରି ରଖିଛି, ତାହାହିଁ ସନ୍ଥଶକ୍ତି ଓ ସନ୍ଥସାମର୍ଥ୍ୟର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ପ୍ରମାଣ । ଏକ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ପ୍ରତିମାତୃଷ୍ଣାର ଯୁଗରେ ସନ୍ଥମାନେ ସର୍ବତ୍ର ପ୍ରତିମାନାମକ ଖୋଳଗୁଡ଼ାକୁ ଛାଡ଼ି ମର୍ମ ଭିତରକୁ ପ୍ରବେଶ କରିବାର ଆହ୍ୱାନ ଦେଇଥିଲେ । ପ୍ରତିମାର ମର୍ମ ଭିତରକୁ ପ୍ରବେଶ କରିବା ଓ ନିଜର ମର୍ମ ଭିତରକୁ ପ୍ରବେଶ କରିବା, — ଅଧ୍ୟାତ୍ମସାଧନାରେ ଏହି ଦୁଇଟିଯାକ ଘଟଣା ଏକାବେଳେକେ ଘଟିଥାଏ । ଅନ୍ଧକାରର ଶରୀରକୁ ଭେଦ କଲେ ଭିତରେ ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ ଅମୃତମୟ ପୁରୁଷର ଦର୍ଶନ ମିଳେ ବୋଲି ବୃହଦାରଣ୍ୟକର ଋଷି ଭାରତବର୍ଷରେ ସେହି ଆଦି ଯୁଗରୁ ଘୋଷଣା କରିଯାଇଛନ୍ତି । ବାଟଗୁଡ଼ିକର ନିନ୍ଦା ନକରି ପଞ୍ଚସଖା ମଧ୍ୟ ବାଟର ଏହି ପ୍ରତିମାଲାଳସାକୁ ହିଁ ନିନ୍ଦା କରିଛନ୍ତି । ଲକ୍ଷ୍ୟଟି ଉପରେ ଆଖି ରହିଥିଲେ ମଣିଷ ଓ ମଣିଷ ଭିତରେ ବାଟକୁ ନେଇ କାହିଁକି କଳହ ହେବ ? ଯଦି ଅଧ୍ୟାତ୍ମ-ଉପଲବ୍ଧି ହିଁ ଲକ୍ଷ୍ୟ ହୋଇଥାଏ, ତେବେ ଜଣେ ପଥଚାରୀ କାହିଁକି ପୌତ୍ତଳିକ ହେବ, କାହିଁକି ସେ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଗଢ଼ିବ, କାନ୍ଥ ଛିଡ଼ା କରାଇବ, ଦୂରତାଗୁଡ଼ିକର ସୃଷ୍ଟି କରିବ ? ଓଡ଼ିଶାରେ ପଞ୍ଚସଖା ସବୁ

ଦେବତାଙ୍କୁ ନେଇ ନୀଳାଚଳରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପାଖରେ ହାବୁଡ଼େଇ ଦେଲେ, - ସେମାନେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଅବତାରୀ ବୋଲି କହିଲେ । ଯେଉଁମାନେ ସାହିତ୍ୟ ଭିତରେ ଜାତୀୟବାଦକୁ ସର୍ବସାମାନ୍ୟ ଗୁଣନାୟକ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି, ସମ୍ଭବତଃ ସେହିମାନେ ହିଁ ପଞ୍ଚସଖାଯୁଗରୁ ଖିଅ ନେଇ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ରାଷ୍ଟ୍ରଦେବତାର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଦେଇ ଦେଖାନ୍ତି, ସ୍ଥାନୀୟ ଯାବତୀୟ ପରମ୍ପରାର ମଣ୍ଡଳଟି ଭିତରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ସର୍ବବରିଷ୍ଠ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ପ୍ରରୋଚିତ ହୋଇଥାନ୍ତି । ଠାକୁରମାନଙ୍କୁ କାଟି କାଟି ଆସି ପଞ୍ଚସଖା ସତେଅବା ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପାଖରେ ଅଟକି ଯାଇଥିଲେ । ଅଟକିଯିବା ସମ୍ଭବତଃ ସେମାନଙ୍କର ଅଭିପ୍ରାୟ ନଥିଲା । ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କର 'ଅର୍ଥ କୋଇଲି' ଓ ବଳରାମ ଦାସଙ୍କର 'ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଭୂଗୋଳ'ରୁ ଆମେ ତାହାର ସଙ୍କେତମାନ ପାଇଥାଉ । ତଥାପି, ସେମାନଙ୍କର ଯୁଗଟା ଆବଶ୍ୟକ ପରିମିତିଟି ଅନୁସାରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ପାରିନଥିଲା କି କ'ଣ କେଜାଣି, ସେମାନେ ଅତିକ୍ରମଣର ଆପଣା ରୀତିରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଯାଏ ଆସି ସେହିଠାରେ ଅଟକି ରହି ଯାଇଥିଲେ । ସେମାନେ ଜଗନ୍ନାଥଧାମକୁ ଆପଣାର ଲୀଳାସ୍ଥଳୀ ରୂପେ ଆବୋରି ନେଇଥିଲେ ।

ପଞ୍ଚସଖା ଶୂନ୍ୟର କଥା କହିଥିଲେ, ଅନାଦି ଅନନ୍ତ ସର୍ବଗୁଣାତୀତ ପରବ୍ରହ୍ମଙ୍କର କଥା କହିଥିଲେ, ତଥାପି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଯାଏ ଆସି ଅଟକି ଯାଇଥିଲେ । ସନ୍ଥକବି ଭୀମଭୋଇ ସେହି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଅତିକ୍ରମ କରିଗଲେ । ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କ ଠାରୁ ଭୀମଭୋଇଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସିବାର ବାଟରେ ଆମେ ଏକ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ ଦିକ୍‌ନିର୍ଦ୍ଦେଶକ ପ୍ରସ୍ତରରୂପେ ଅରକ୍ଷିତ ଦାସଙ୍କୁ ଅବଶ୍ୟ ଭେଟିବା । ଅରକ୍ଷିତ ଦାସଙ୍କର 'ମହୀମଣ୍ଡଳ ଗୀତା' ସହିତ ଭୀମଭୋଇଙ୍କର 'ସ୍ତୁତି ଚିନ୍ତାମଣି'ର ଏକାଧିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉପାଦେୟ ଓ ଆଗ୍ରହୋଦ୍ଦୀପକ ତୁଳନାତ୍ମକ ଅଧ୍ୟୟନ କରାଯାଇ ପାରିବ । ଏକାଧିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଗୋଟିକୁ ଅନ୍ୟଟିର ପ୍ରସ୍ତାବକ ଅଥବା ପରିପୂରକ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ । ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କ ପରେ ଭୀମଭୋଇଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଝିରେ ପ୍ରାୟ ତିନିଶହ ବର୍ଷର ଏହି ଅବଧି ମଧ୍ୟରେ ଆମେ ଅବଶ୍ୟ 'ନାମବ୍ରହ୍ମ ଗୀତା', 'ପରଚେ ଗୀତା' ଓ 'ବୈଚନ୍ଦ୍ର ଗୀତା' ପ୍ରଭୃତି କେତୋଟି ସମଧର୍ମୀ ପୋଥିର ଭେଟ ପାଇବା ସତ, ମାତ୍ର ଏକଥା ମଧ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ହେବ ଯେ, ଏଗୁଡ଼ିକ ସତେଅବା ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକ ପ୍ରତିକୂଳ ପବନରେ ତଥାପି ଯେକୌଣସି ପ୍ରକାରେ ମିଞ୍ଜି ମିଞ୍ଜି ହୋଇ ଜଳିବାକୁ ପ୍ରୟାସ କରୁଥିବା ନିର୍ଗୁଣ ଧାରାଟିକୁ ପ୍ରଧାନତଃ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିବାକୁ ହିଁ ସହାୟତା କରିଥିଲେ । ଏଠାରେ ଗୋଟିଏ ବିଶେଷ ନାମ ରୂପେ ଚୈତନ୍ୟ ଦାସଙ୍କର ନାମଟିକୁ ମଧ୍ୟ ଉଲ୍ଲେଖ କରାଯାଇ ପାରିବ । ଚୈତନ୍ୟ ଦାସ ଏବେ ମଧ୍ୟ ସାହିତ୍ୟର ଓ ଅଧ୍ୟାତ୍ମର ଗବେଷଣା କ୍ଷେତ୍ରରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଯଥେଷ୍ଟ ମହତ୍ତ୍ୱର ସହିତ ଆଲୋଚିତ ହୋଇନାହାନ୍ତି । ଗୋଚରକୁ ଆସିଥିବା ତାଙ୍କର ଲିଖିତ କେବଳ ଦୁଇଖଣ୍ଡି ପୁସ୍ତକ ବ୍ୟତୀତ ସିଏ ପ୍ରାୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଅନାବିଷ୍କୃତ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ କଥା ହେଉଛି, ତାଙ୍କର ଗ୍ରନ୍ଥଗୁଡ଼ିକୁ

ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ଗ୍ରନ୍ଥଗୁଡ଼ିକ ସହିତ କେହି ଗଭୀର ଏବଂ ବିଷଦ ଭାବରେ ମିଳାଇ ଦେଖିନାହାନ୍ତି ।

ଭୀମଭୋଇ ଆପଣାର ସତ୍ୟାରୋହଣ-ଯାତ୍ରାରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ କାଟି ଦେଇଛନ୍ତି । ସୁସ୍ଥ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତା ଦୃଷ୍ଟିରୁ ବିଚାର କରି ଦେଖିଲେ, ଜଗନ୍ନାଥ ମଧ୍ୟ ମୂଳତଃ ଏକ ପ୍ରତୀକ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତେ, ପ୍ରେରଣା ଦେଇଥାନ୍ତେ । ପୂଜା ଲାଗି କିମ୍ବା ତୀର୍ଥାଟନ ଲାଗି ନୁହେଁ, ଆରୋହଣ ଲାଗି, ଚେତନାର ଶିଖର ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆରୋହଣ କରି ଆପେ ଆପଣାର ତଥା ଏହି ଜଗତର ବୃହତ୍ତମ ପରିଚୟ ଲାଭ କରିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରେରଣା ଦେଇଥାନ୍ତେ । ତେବେଯାଇ ପ୍ରତିମାର ଏକ ଯଥାର୍ଥ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତା ରହିଥାନ୍ତା । ନାନା କାରଣରୁ ଜଗନ୍ନାଥ-ଭାବନା ଏବଂ ଜଗନ୍ନାଥ-ଉପାସନାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେକଥା ଘଟି ନଥିଲା । ଜଗନ୍ନାଥ-ଚେତନା ସତେଅବା ପଛରେ ପଡ଼ିରହିଲା । ଜଗତର ନାଥ ସତେଅବା ନୀଳଚକ୍ରର ଆବର୍ତ୍ତ ଭିତରେ ପଡ଼ି ଏହି ସଂସାରର ମାମଲତକାରମାନଙ୍କ ହାତରେ ବନ୍ଧା ହୋଇ ରହିଲେ ଏବଂ ଏକ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ କଣ୍ଢେଇରେ ପରିଣତ ହୋଇଗଲେ । ଚୈତନ୍ୟଦେବ ଉତ୍କଳଖଣ୍ଡରେ ତାଙ୍କର ଆନ୍ତ୍ୟଲୀଳା କରୁଥିବା ସମୟରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ କାଳିନ୍ଦୀତଟର କୃଷ୍ଣଙ୍କର ସମତୁଲ କରି ପକାଇଥିଲେ । ତାହାର କିଞ୍ଚିତ୍ ପୂର୍ବରୁ ମଧ୍ୟ ଗଜପତି ରାଜାମାନେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ସତେଅବା ଆପଣାର ବହୁବିଧ କାମନା ଓ ଆସ୍ପର୍ଦ୍ଧାରେ ନିଜର ପରିକର ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଦେଇଥିଲେ । ଅବନମନର ସେହି ଚକ୍ରାନ୍ତରେ ସେମାନେ ପଣ୍ଡା ଓ ପୂଜକମାନଙ୍କୁ ପ୍ରାୟ ଇଚ୍ଛାମତେ ଯନ୍ତ୍ରରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରିଥିଲେ । ଏପରି ଏକ ଅପବାଦ ରହିଛି ଯେ, ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ଓଡ଼ିଶା-ବିଜୟରେ ମଧ୍ୟ ପୁରୀର ପଣ୍ଡାମାନେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ କଣ୍ଢେଇ ପରି ବ୍ୟବହାର କରି ବିଜେତାର ସମର୍ଥକ ପକ୍ଷରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ନିରୀହ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କର ସରଳ ଦେବତାଟିଏ କିପରି ସବଳ ଓ ସବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କର ସମ୍ପତ୍ତିରେ ପରିଣତ ହୋଇ କାଳକ୍ରମେ ରାଜା ଏବଂ ପଣ୍ଡାପଢ଼ିଆରୀଙ୍କ ଜାଲ ଭିତରେ ବନ୍ଧା ହୋଇ ଏକ ରାଜସିକ ଅନୁଷ୍ଠାନରେ ପରିଣତ ହେଲେ, ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ମାଧ୍ୟମ କରି ତାହାର ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କାହାଣୀ ବେଶ୍ ଲେଖାଯାଇ ପାରନ୍ତା । ଜର୍ମାନ୍ ଭାଷାରେ ଗୋଟିଏ ଅତିପରିଚିତ ଶବ୍ଦର ବ୍ୟବହାର କରି ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାକୁ ଆମେ ହୁଏତ ଏକ Goetterdaemmerung ବା Twilight of the Godsର ପ୍ରକ୍ରିୟା ବୋଲି କହି ପାରିବା । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ନେଇ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଯେଉଁମାନେ ସ୍ୱାଧିକାରପ୍ରମତ୍ତ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି, ସେମାନେ ଏହି କଥାଟିକୁ ଆଦୌ ବୁଝିବେନାହିଁ । ଅପ୍ରମତ୍ତ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତା ହିଁ ତାହାକୁ ବୁଝିବାଲାଗି ସମର୍ଥ ହେବ । ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତା ହିଁ ଅତିକ୍ରମ କରିଯାଇ ପାରିବ । ପ୍ରତିମାତୃଷ୍ଣା ପାରିବନାହିଁ ।

'ଶ୍ରୁତିନିଷେଧ ଗୀତା'ରେ କବି ଭୀମଭୋଇ ସେଇଥିଲାଗି ଆପଣାର ସଂଶୟ ପ୍ରକାଶି କରି କହିଛନ୍ତି : ''ସେ ଯେବେ ଜଗନ୍ନାଥ ହୋନ୍ତା, ଠାବକେ କିମ୍ପାଇଁ କରନ୍ତା ।''

ସ୍ୱୟଂ ପରଂବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ମୁଖରେ ଭୀମଭୋଇ ଏହି କଥାଟିକୁ କୁହାଇଛନ୍ତି । ଭୀମଭୋଇ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଡାଳ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି । ଆଉଗୋଟିଏ ଭଜନରେ କେଡ଼େ ଚମତ୍କାର ଶବ୍ଦବିନ୍ୟାସରେ ସେ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ପରମସତ୍ତାଙ୍କୁ ''ଅକଳ୍ପଣା ବାରାନିଧି'' ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ଅଳପ କଳ୍ପଣାରୁ ହିଁ ଯାବତୀୟ କଳ୍ପନାର ଉଦ୍‌ଭବ ହୋଇଛି, ଜଗତଯାକର ଧର୍ମୋପନ୍ୟାସର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ଏହି ଯାବତୀୟ କଳ୍ପନା ସାଧନାର ଅର୍ଥାତ୍ ସତ୍ୟକୁ ଠାବ କରିବାର ପ୍ରାରମ୍ଭିକ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଆମର କିଞ୍ଚିତ୍ ସହାୟତା କରିବ ସିନା, ମାତ୍ର କଳ୍ପନାଗୁଡ଼ିକୁ କାଟିବାରେ ହିଁ ଏହି କଳ୍ପନାରୂପୀ ପାବଚ୍ଛଗୁଡ଼ିକର ସର୍ବୋତ୍ତମ ସାର୍ଥକତା ନିହିତ ହୋଇ ରହିଛି । ସେଇଥିଲାଗି ଭୀମଭୋଇ ସେହି ପରଂବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ମୁହଁରେ ''ଏ କଳିଯୁଗେ ଉଦେ ହେଲୁ, ଜଗନ୍ନାଥର ପଦ ନେଲୁ'' ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି । ସାଧନାର ଇତିହାସରେ ଇଏ ହେଉଛି ଏକ ଅଭିନବ କଥା । ପୃଥିବୀଯାକରେ ସଚ୍ଚସାଧନା ସକଳ ଯୁଗରେ ଏହିଭଳି ଭାବରେ କଳ୍ପନାଗୁଡ଼ିକୁ ଅତିକ୍ରମ କରିଯିବାର ସେହି ଅନ୍ୟ ବାସନାଟିର ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛି । ପ୍ରତିମାତୃଷ୍ଣା କଟିଲେ ଯାଇ ସେହି ଅନ୍ୟ ତୃଷ୍ଣାଟି ଲାଗି ଆପଣାର ସାଧନାନୁରାଗ ଭିତରେ ଆଦୌ କୌଣସି ସ୍ଥାନ ସମ୍ଭବ ହୋଇଥାଏ । ଅଥବା, ଅନ୍ୟଏକ ବ୍ୟଞ୍ଜନା ଦେଇ କହିଲେ, ଶିଖରସ୍ତରୀୟ ସେହି ଅନ୍ୟ ଉପଲବ୍ଧିଟି ଲାଗି ଯଥାର୍ଥ ତୃଷ୍ଣା ଜମିଲେ ଯାଇ ସାଧନାର ଆରୋହଣ-କ୍ରମରେ ସାଧକ ପ୍ରତିମାତୃଷ୍ଣାକୁ କାଟିବା ନିମନ୍ତେ ଅନୁରୂପ ବଳ ପାଇଥାଏ । ସମକାଳୀନ ସମାଜର ଉଚ୍ଚ ମଥାନମାନଙ୍କରେ ପୌତ୍ତଳିକତାର ଚିତ୍ରବିଚିତ୍ର ଧ୍ୱଜାମାନ ଉଡୁଥିବା ସମୟରେ ଜଙ୍ଗଲପଦା ଭିତରୁ ଜଣେ ଅନାମଧେୟ କନ୍ଧ ଯେତେବେଳେ ଏହିସବୁ ବାକ୍ୟ ଉଚ୍ଚାରଣ କରିଥିବ, ସେତେବେଳେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସଭା ଓ ସ୍ୱାର୍ଥଗୁଡ଼ାକୁ ସିଏ କମ୍ ଆତଙ୍କିତ କରିଦେଇ ନଥିବ ! କେବଳ ଏକ ବିଶ୍ୱାସବଳିଷ୍ଠ ଓ ଅନମନୀୟ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତା ହିଁ ଏହିଭଳି ସାହସ କରିପାରେ । ସାହିତ୍ୟରେ ଓ ସାଧନାରେ ସେହି ସାହସ ରହିଥିଲେ ଯାଇ ଜଣେ ସାହିତ୍ୟସ୍ରଷ୍ଟା ଜଣେ ଦ୍ରଷ୍ଟାର ସୋପାନକୁ ଉନ୍ନୀତ ହୋଇ ଯାଇପାରେ । ଦ୍ରଷ୍ଟା ଆରୋହଣରେ ବିଶ୍ୱାସ ରଖିଥାଏ । ପ୍ରତିମାମାନେ ତା'ର ବାଟକୁ ଆଦୌ ଓଗାଳି ପାରନ୍ତିନାହିଁ । ପ୍ରତିମାମାନେ ପଛରେ ପଡ଼ିରହନ୍ତି । ଚେତନା ଆଗକୁ ବାହାରିଯାଏ, ଆହୁରି ଗଭୀରକୁ ପ୍ରବେଶ କରେ ।

ଭୀମଭୋଇ ନିଜ ସାଧନାରୀତିର ସୂଚନା ଦେଇ 'ସ୍ତୁତିଚିନ୍ତାମଣି'ରେ ଅନୁଭବରେ ଖୋଜିବା ଓ ଅନ୍ତର୍ଗତ ହୋଇ ଭଜିବାର କଥା କହିଛନ୍ତି । ପୃଥିବୀର ବିବିଧ ଧର୍ମ ବିଧିଗୁଡ଼ିକୁ ଡାଳ କରି ଆପଣାର ମାର୍ଗଗୁଡ଼ିକୁ ଅନ୍ୟ ମାର୍ଗଗୁଡ଼ିକ ଠାରୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବୋଲି ଦେଖାଇ ଦେବାକୁ କେତେ କେତେ ଶ୍ରମ କରିଛନ୍ତି । ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତା ଅନୁଭବକୁ ହିଁ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ମହତ୍ତ୍ୱ ଦେଇଆସିଛି । ଅସଲ ଦ୍ରଷ୍ଟା ଓ ତେଣୁ ଅସଲ ସ୍ରଷ୍ଟା ବିଧିଗୁଡ଼ାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରିଯାଏ, ଅନୁଭବରେ ଥଳ ପାଏ । ସିଏ ଅନୁଭବ ଉପରେ ହିଁ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ବିଶ୍ୱାସ ରଖିଥାଏ, ତେଣୁ ବିଧିଗୁଡ଼ିକୁ ବାହ୍ୟ ବୋଲି କହେ । ବିଧିଗୁଡ଼ିକୁ ଅନାବଶ୍ୟକ ବୋଲି ଆଦୌ କହେନାହିଁ

ସତ, ମାତ୍ର ବାହ୍ୟସ୍ତରର ଯାବତୀୟ ଅନୁସରଣ ଆଖର ସେହି ଅନୁଭବ ଆଡ଼କୁ ହିଁ ବାଟ ଦେଖାଇ ପାରୁଥିବା ଉଚିତ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରେ । ଅଧ୍ୟାତ୍ମର ଅନ୍ୱେଷଣ କରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ଆପଣାର ଅନୁଭବରୁ ହିଁ ସେକଥା କହିଥାଏ । ସେହି ଅନୁଭବ ବାହାରେ ଓ ଭିତରେ ଉଭୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ । ବାହାରେ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଉଠୁ ଉଠୁ ତାହା କ୍ରମେ ଭିତର ଆଡ଼କୁ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଆସେ ଅଥବା ଭିତରେ ଅଙ୍କୁରରୂପେ ଜନ୍ମଲାଭ କରି ତାହା ବାହାରକୁ ଶାଖା ଓ ପ୍ରଶାଖା ମେଲାଇ ଦେବାରେ ଲାଗିଥାଏ, ସେକଥା କେହି ଅଙ୍କ କଷି କହିଦେଇ ପାରିବନାହିଁ । ବାହାର ଏବଂ ଭିତର କ୍ରମେ କ୍ରମେ ସତେଅବା ଗୋଟିଏ ପ୍ରସ୍ଥରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଏ, ଅନୁପ୍ରସ୍ଥ ଓ ଅନୁଲମ୍ବ ମଧ୍ୟରେ ଆଉ କୌଣସି ଭେଦ ରହେନାହିଁ । ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱରେ କହିଲେ ଗଭୀରତରକୁ ବୁଝାଏ, ଗଭୀରତା ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱତାକୁ ରୂପାନ୍ତରିତ ହୋଇଯାଏ । ବିଶ୍ୱମୟ ସନ୍ଥସାଧନାର ଏହି ପ୍ରକୃତିଟିକୁ ଆମେ କବି ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ଜୀବନରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରି ପାରିବା । ତାଙ୍କ ଧର୍ମ ମହିମାଧର୍ମରେ କେତେ ବିଧି, କେତେ ନିୟମ, କେତେ ଗାର ଓ କେତେ ନିଷେଧ । ତଥାପି, ଆପଣା ବ୍ୟଞ୍ଜନାର ଭୂମିରେ ସେଗୁଡ଼ିକ ସର୍ବଦା ଅନ୍ତର ଭିତରକୁ ହିଁ ବାଟ ଦେଖାଇ ଦେଉଥିବା ପରି ମନେ ହୁଅନ୍ତି । ଅବଶ୍ୟ, ବାହ୍ୟ କହିଲେ ଯେଉଁମାନେ ଖାଲି ବାହ୍ୟଟାକୁ ବୁଝନ୍ତି, ସେମାନେ ସଚରାଚର ବାହ୍ୟରେ ହିଁ ବାନ୍ଧିହୋଇ ରହନ୍ତି । ସେମାନେ ଅନ୍ତର୍ଗତରେ ଖୋଜି ପାରନ୍ତିନାହିଁ କିମ୍ବା ଅନୁଭବରେ ହେଜି ପାରନ୍ତିନାହିଁ । ସେହିମାନଙ୍କ ଲାଗି ବାହାରେ ମୂର୍ତ୍ତିର ପ୍ରୟୋଜନ ହୁଏ, ଭେକ ଓ ମାଳାର ପ୍ରୟୋଜନ ହୁଏ; – ଭାରତୀୟ ସାଧନା ସମ୍ଭବତଃ ଏହିପରି ଏକ ଅପପ୍ରେରଣା ଓ ଉତ୍ତେଜନାରେ ପଡ଼ି ଉପନିଷଦ ପାଖରୁ କ୍ରମେ ଆଚାରପ୍ରଧାନ ସଂହିତାଗୁଡ଼ାକ ଭିତରକୁ ସ୍ଖଳିତ ହୋଇ ଆସିଥିଲା । ଶ୍ରଦ୍ଧାରୁ ଭୟକୁ ଖସି ଆସିଥିଲା । ବୃହଦାରଣ୍ୟକ ଉପନିଷଦର ଭାଷାରେ 'ପଶୁ' ହୋଇ ଯାଇଥିଲା ଏବଂ ପଶୁର ଭାବ ସହିତ ଉପାସନା କରିଥିଲା । ଉପାସନାର ବହୁ ଅଳିନ୍ଦରେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ପଶୁମାନଙ୍କର ଉପଦ୍ରବ ଲାଗିରହିଛି ।

ତେଣୁ, ମଣିଷର ବୁଦ୍ଧି ଅନୁସାରେ ତା'ର ପ୍ରଭୁ । ମଣିଷର ଅନୁରାଗ ଅନୁସାରେ ତା'ର ଈଶ୍ୱର । ବାସନା ଅନୁସାରେ ହିଁ ଉପାସକର ମାର୍ଗ ଓ ଉପାସକର ପ୍ରଭୁ । ତେଣୁ, ଯିଏ ସେଠି ରତ୍ନବେଦୀ ଉପରେ ଅଥବା ଅମରାବତୀରେ ବସିଛନ୍ତି ଓ ପୃଥିବୀକୁ ସାଧ୍ୟ ଏବଂ ବାଧ୍ୟ କରି ରଖିବାକୁ ସେଇଠୁ ଆୟୁଧ ପେଷୁଛନ୍ତି, ସିଏ ଏହି ସଂସାରର ଆତୁର ଭାବପ୍ରବଣ ଭକ୍ତମାନଙ୍କର ରାଜସିକ କଳ୍ପନା ଓ ଅତିରିକ୍ତତା ଦ୍ୱାରା ହିଁ ଗଢ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି । ତାଙ୍କୁ ଓ ତାଙ୍କର ପ୍ରସର୍ଜନଗୁଡ଼ିକୁ ନେଇ ଆତୁର, କାତର ଏବଂ ଉତ୍ତେଜିତମାନେ ପୃଥିବୀରେ କେତେ କନ୍ଦଳ ଲଗାଇ ଆସିଛନ୍ତି । ଏବେ ମଧ୍ୟ ଲଗାଇଛନ୍ତି । ଚେତନାର ସ୍ଥାନୀୟ ନାମକରଣମାନ କରି ପୃଥିବୀଟାକୁ ମିଛଟାରେ ଭାଗ ଭାଗ କରି ରଖିଛନ୍ତି । ମଣିଷର ଚେତନା

ହେଉଛି ତା'ର ପରମ ସମ୍ପଦ । ସେହି ଚେତନାକୁ ସହଚର କରି ପାହାଡ଼ ଉଠିପାରିଲେ ପାହାଚ ଅନୁସାରେ ମଣିଷକୁ ତା'ର ଭଳି ଭଳି ଭଗବାନ୍ ଅବଶ୍ୟ ମିଳି ଯାଉଥିବେ । ଆମର ଅନୁରାଗ ଆମକୁ ଯେତିକି ଆଗକୁ ଅର୍ଥାତ୍ ଊର୍ଦ୍ଧ୍ୱକୁ ଅର୍ଥାତ୍ ଗଭୀରକୁ ନେଇ ଯାଉଥିବ, ସେହି ଅନୁସାରେ ଆମର ଭଗବାନ୍ ମଧ୍ୟ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଲାଭ କରୁଥିବେ, ଅଧ୍ୟାତ୍ମଶାସ୍ତ୍ରର ଭାଷାରେ "ପୂର୍ଣ୍ଣାତ୍ ପୂର୍ଣ୍ଣତରାକୃତିଃ" ହେବାରେ ଲାଗିଥିବେ । ତାହାରି ଅନୁସାରେ ମନୁଷ୍ୟର ଜୀବନ ଓ ସମ୍ବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟ ନିରନ୍ତର ପୂର୍ଣ୍ଣତର ହେବାରେ ଲାଗିଥିବ । ଏହା ଧର୍ମର କଥା ନୁହେଁ, ଏହା ହେଉଛି ଅଧ୍ୟାତ୍ମର କଥା, ସନ୍ଥମାନଙ୍କର କଥା । "ଯେଡ଼େ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଭଜିବୁ କର ତେଡ଼େ ବୁଦ୍ଧି"— ଏଇଟି ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ବାକ୍ୟ । ସନ୍ଥମାନେ ଅସଲ ଚାବିକାଠିଟିକୁ ମଣିଷର ହାତରେ ହିଁ ଧରାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ଆପଣାର ଯଥାର୍ଥ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଓ ଉର୍ଦ୍ଧ୍ୱାୟନ ଇଚ୍ଛା କଲେ ମଣିଷ ସହିତ ତା'ର ଭଗବାନ ମଧ୍ୟ ଅଭିବୃଦ୍ଧି ଲାଭ କରୁଥିବେ, ମଣିଷ ପାକଳ ଓ ସାବାଳକ ହେଲେ ତା'ର ଯାବତୀୟ ବାସନା ଏବଂ ଏଷଣା ମଧ୍ୟ ସାବାଳକ ହେବାରେ ଲାଗିଥିବ । ଏବଂ, ସେହି ଅନୁସାରେ, ତା'ର ଭଗବାନ ମଧ୍ୟ କେବଳ କଣ୍ଢେଇଟିଏ ଅଥବା ଆଶ୍ଚର୍ଯ୍ୟ ପ୍ରଦୀପର ବାଞ୍ଛାପୂରଣକାରୀ କରିତ୍କର୍ମାଟିଏ ନହୋଇ ତା'ର ସର୍ବୋତ୍ତମ ତଥା ସର୍ବକ୍ଷଣର ସାଥୀ ହୋଇ ରହିବେ । ସିଏ ତାକୁ ପାହାଚ ଉଠାଇ ନେଉଥିବେ, ତା'ର ଜୀବନକୁ ସତକୁ ସତ ଏକ Peak Experienceରେ ପରିଣତ କରି ରଖିଥିବେ । ସମ୍ଭବତଃ ଏହିଭଳି ଗୋଟିଏ ଅର୍ଥରେ ଭୀମଭୋଇ ଆପଣାକୁ ଭଗବାନଙ୍କର ପୁତ୍ର ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି ।

ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଦୃଷ୍ଟି ଅର୍ଥାତ୍ ସମଗ୍ର ଜୀବନର ଦୃଷ୍ଟି । ଅନ୍ନରୁ ଆନନ୍ଦ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେତେବେଳେ ସବୁଯାକ ସୋପାନକୁ ସମଗ୍ର ଭାବରେ ଦେଖିହୁଏ, ସେତେବେଳେ ସେହି ଉପଲବ୍ଧିକୁ ହିଁ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉପଲବ୍ଧି ବୋଲି କୁହାଯାଏ । ମାୟାବାଦୀ ଦୃଷ୍ଟି ସଂସାରକୁ ଛାଡ଼ି ପଳାଇବା ସକାଶେ ଲଣ୍ଡଭଣ୍ଡ ହେଉଥାଏ । ଆପେ ଏହି ପଙ୍କଟା ଭିତରୁ ମୁକୁଳି ବାହାରିଯାଇ ପାରିଲେ ଜୀବନର ଇପ୍ସିତତମ ସିଦ୍ଧି ମିଳିଗଲା ବୋଲି ଏକ ଭ୍ରମ ମଧ୍ୟ ମଣିଷକୁ ଆବୋରି ଧରିଥାଏ । ପୃଥିବୀର ଅଧିକାଂଶ ଧର୍ମ ଏହି ମୁକୁଳି ପଳାଇ ଯିବାର କଥା କହିଛନ୍ତି, — ପାପ ଓ ପୁଣ୍ୟର କଥା କହିଛନ୍ତି, ସ୍ୱର୍ଗ ଓ ନର୍କର କଥା କହିଛନ୍ତି । ସେଥିଲାଗି ମଣିଷର ସମାଜରେ ମଧ୍ୟ ନାନା ଦୂରତା ଓ ନାନା ବ୍ୟବଧାନର ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଛି । ସେହି ଦୂରତାଗୁଡ଼ିକୁ ଏକ ତାତ୍ତ୍ୱିକତାର ଲେପ ଦେଇ କର୍ମବାଦର ଭିଆଣ କରାଯାଇଛି । ସନ୍ଥମାନେ ଅନ୍ତର ଭିତରେ କୌଣସି ଦୂରତା ଦେଖିନାହାନ୍ତି, ତେଣୁ ମନୁଷ୍ୟର ସମାଜ ଭିତରେ ବି ସେମାନେ ମନୁଷ୍ୟକୃତ ଦୂରତାଗୁଡ଼ିକର ସମର୍ଥନ କରିନାହାନ୍ତି । ସେହି କାରଣରୁ ହିଁ ଭାରତବର୍ଷରେ ସନ୍ଥମାନେ ଜାତି ମାନିନାହାନ୍ତି, ରାଜା ମାନିନାହାନ୍ତି । ଉଚ୍ଚ ଓ ନୀଚ କରି ଦେଖାଇ ଦେଉଥିବା ପାହାଚଗୁଡ଼ିକୁ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ଅସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି । ଏକାତ୍ମତା ଅନୁଭବ କରିବାର

କ୍ଷେତ୍ରରେ ଏବଂ ଏକାତ୍ମତାକୁ ବଞ୍ଚିବାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ସନ୍ଥମାନେ ପଣ୍ଡିତ ଓ ଶାସ୍ତ୍ରକାରମାନଙ୍କୁ ଅତିକ୍ରମ କରି କେତେ ଆଗକୁ ଚାଲି ଯାଇଛନ୍ତି । ସନ୍ଥମାନେ ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ଧର୍ମର ଯାବତୀୟ ବିଧାନକୁ କାଟି ଆଗକୁ ଚାଲି ଯାଇଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାରେ ପଞ୍ଚସଖା ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯେତିକି ପାଦ ଯାଇଥିଲେ, ଭୀମଭୋଇ ଏବଂ ମହିମାଧର୍ମ ତାହା ତୁଳନାରେ ଆହୁରି ଅଧିକ ବହୁତ ପାଦ ଆଗକୁ ଚାଲି ଯାଇଛନ୍ତି । ପୃଥିବୀର ଦୁଃଖକୁ ଭୀମ ଭୋଇ ଆପଣାର ଦୁଃଖ ପରି ଅନୁଭବ କରିଛନ୍ତି । ଆପଣାର ଦୁଃଖକୁ ପଛରେ ପକାଇଦେଇ ଜଗତର ଦୁଃଖକୁ ଦୂର କରିବା ସକାଶେ ସେ ଜଗଦ୍‌କର୍ତ୍ତାଙ୍କ ପାଖରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଛନ୍ତି । ପରମ୍ପରାଗତ ଧର୍ମଗୁଡ଼ିକ ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଭୀରୁ ହୋଇ ରହିବାକୁ ପ୍ରରୋଚନା ଦେଇଥାନ୍ତି । ସେମାନେ ବହୁବିଧ ହୃଦୟହୀନତାକୁ ମୁହଁ ମାଡ଼ି ସହିଯିବାର କୁପ୍ରରୋଚନା ମଧ୍ୟ ଦେଇ ଥାଆନ୍ତି । ମାତ୍ର ସନ୍ଥମାନେ ସାହସର କଥା କହିଛନ୍ତି । ଅଧ୍ୟାତ୍ମକୁ ହିଁ ଆପଣା ଦୃଷ୍ଟିର ସର୍ବପ୍ରଥମ ଭୂମି ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ସେମାନେ ଏକ ଅନ୍ୟ ସଂହତି ଓ ଅନ୍ୟ ଆତ୍ମୟତାର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଛନ୍ତି, ଏହି ପୃଥିବୀପୃଷ୍ଠରେ ସେହି ଆତ୍ମୀୟତାକୁ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ କରାଇ ଆଣିବାଲାଗି ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ଭୀମଭୋଇ କନ୍ଧକୁଳରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ, ଭାରତୀୟ କୌଳିକତା ଏବଂ କୁଳୀନତାର ନ୍ୟାୟ ଅନୁସାରେ ସେ ନୀଚ କୁଳରୁ ଆସିଥିଲେ । କେବଳ ଭାରତବର୍ଷରେ ନୁହେଁ, ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ଅଧିକାଂଶ ସନ୍ଥ ସେହି ନୀଚ କୁଳରୁ ଉଦ୍‌ଭୂତ ହୋଇଛନ୍ତି ଏବଂ ଆପଣାର ଉପଲବ୍ଧି ଦ୍ୱାରା ଅନୁପ୍ରେରିତ ହୋଇ ମନୁଷ୍ୟସମାଜରେ ଏକ ଭାଗବତ ଏକତାର ପ୍ରଚାର କରିଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ଅଳ୍ପ କେତେଜଣ ସନ୍ଥ ଉଚ୍ଚ ବଂଶରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରିଛନ୍ତି, ସେମାନେ ମଧ୍ୟ ନିଜର ମୂଳ ପରିଚୟଟିକୁ ପରିତ୍ୟାଗ ଓ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରି ଏକାବେଳେକେ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିଛନ୍ତି ଏବଂ ମନୁଷ୍ୟ ମାତ୍ରକେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଲାଗି ଆପଣାର ସନ୍ଦେଶକୁ ବିତରଣ କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟସମାଜକୁ ଅଧିକ ମନୁଷ୍ୟୋଚିତ କରାଇ ଆଣିବାରେ ଅନ୍ତତଃ ଭାରତବର୍ଷରେ ସନ୍ଥଦୃଷ୍ଟିର କାଳେ କାଳେ ଏକ ମହାନ୍ ଅବଦାନ ରହିଆସିଛି । ଶିଷ୍ଟମାନଙ୍କର ଅଜ୍ଞାନାଚ୍ଛନ୍ନ ସମର୍ଥନରେ ଇହସଂସାରରେ ରହି ଆସିଥିବା ପାହାଚଗୁଡ଼ିକୁ, ଦୂରତାଗୁଡ଼ିକୁ ପରିହାର କରି ଆସିଲେ ଏହି ପୃଥିବୀ ଯେ ଭଗବାନଙ୍କର, ସତ୍ୟର ଏବଂ ଦିବ୍ୟତାର ଅଧିକ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ଆସିବ, ଭାରତବର୍ଷର ଧର୍ମ ଓ ବିଦଗ୍ଧ ଦର୍ଶନମତଗୁଡ଼ିକ ଅପେକ୍ଷା ଭାରତର ସନ୍ଥମାନେ ହିଁ ଆମର ଏଠାରେ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ସେହି ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖାଇ ଆସିଛନ୍ତି, ଆମକୁ ସେଥିଲାଗି କ୍ରମଶଃ ଯୋଗ୍ୟ କରି ଆଣିଛନ୍ତି ।

(ସପ୍ତର୍ଷି, ୨୧/୧-୨, ଜାନୁଆରୀ-ଫେବ୍ରୁଆରୀ, ୧୯୯୨)

□□

ସନ୍ଥକବି ଭୀମଭୋଇ

ସତକୁ ସତ ଏକ ଆଧାତ୍ମିକ ଅନୁରାଗ ସହିତ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଭିତରକୁ ଅନାଇଲେ ଆମକୁ ସବାଆଗେ ଭାଗବତକାର ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସ ଦିଶି ଯାଆନ୍ତି, ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କ ସହିତ ପଞ୍ଚସଖା ଦିଶି ଯାଆନ୍ତି। ତା'ପରେ ଅରକ୍ଷିତ ଦାସ ଓ ଅରକ୍ଷିତ ଦାସଙ୍କ ପରେ ଭୀମ ଭୋଇ। ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କ ପରେ ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର। ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅନୁରାଗ ଏବଂ ଧର୍ମପ୍ରତି ଅନୁରାଗ ମୋଟେ ଗୋଟିଏ କଥା ନୁହେଁ। ଏକାବେଳେକେ ପ୍ରାଚୀନ କାଳରୁ ଆମର ଏକାଳ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନିଶ୍ଛଳ ଓ ମୋହରହିତ ହୋଇ ପୃଥିବୀର ଦର୍ପଣ ଭିତରକୁ ଅନାଇ ଦେଖିଲେ ସତେ ଯେପରି ମନେହୁଏ, ଯେ ଆମର ଧର୍ମଗୁଡ଼ିକ ହିଁ କାଳେ କାଳେ ଆମ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉନ୍ମୋଚନ ଲାଗି ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ପ୍ରତିବନ୍ଧକ ହୋଇ ରହି ଆସିଛନ୍ତି। ସେମାନେ ଆମକୁ ନାନା ଗଣ୍ଡି ଭିତରେ ବାନ୍ଧିହୋଇ ରହିବାକୁ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ଲୋଭ ଦେଖାଇ ଆସିଛନ୍ତି। ଅଧିକାଂଶ ଧର୍ମରେ ସତ୍ୟକୁ ନିଜ ଭିତରେ ନଖୋଜି ମନ୍ଦିର ଭିତରେ, ମୂର୍ତ୍ତି ଭିତରେ ଏବଂ ବହୁଅଭ୍ୟସ୍ତ ନାନା ବିଧିର ଅରଣ୍ୟ ଭିତରେ ଖୋଜିବାର ପ୍ରରୋଚନା ମଣିଷକୁ ଦିଆଯାଇ ଆସିଛି। ଧର୍ମମାନେ ମଣିଷକୁ ମଣିଷଠାରୁ ଅଲଗା କରି ରଖିବାକୁ କେତେ ଫନ୍ଦି କରିଛନ୍ତି। କେତେ ଫାନ୍ଦ ପକାଇଛନ୍ତି। ବହୁ ଅସୂୟା ଓ ବହୁ ବିଦ୍ୱେଷର ସୃଷ୍ଟି କରିଛନ୍ତି। ଉପନିଷଦରେ ଯେଉଁ 'ଭୂମା'ର କଥା କୁହାଯାଇଛି, ତାହା ଧର୍ମର କଥା ନୁହେଁ, ତାହା ଅଧାତ୍ମର କଥା। ଇତିହାସକାରମାନେ କହୁଛନ୍ତି, ଧର୍ମ ନାମରେ ହିଁ ଆମ ପୃଥିବୀରେ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ମଣିଷଙ୍କୁ ହତ୍ୟା କରାଯାଇଛି।

ଧର୍ମ ହେଉଛି ଏକ ସୂତ୍ର, ଏକ ଆଚରଣ, ଏବଂ ସେହି ଆଚରଣ ଭିତରେ କିଳିହୋଇ ରହିବା ନିମନ୍ତେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଗରିଷ୍ଠ ଓ ବରିଷ୍ଠମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଦିଆଯାଇ ଆସିଥିବା ନାନାବିଧ ଧମକ ଅର୍ଥାତ୍ ଭୟପ୍ରଦର୍ଶନ ଓ ନାନାବିଧ ପ୍ରଲୋଭନ। ସ୍ୱର୍ଗର ପ୍ରଲୋଭନ ଏବଂ ନର୍କର ଧମକ। ଉପନିଷଦରେ 'ଭୂମା'ର ବିପରୀତ କଥାଟି ହେଉଛି 'ଅଳପ'। ଏହି ଅଳପରେ ସୁଖ ନାହିଁ ବୋଲି ଅଧାତ୍ମର ଅନୁରାଗୀମାନେ ଆମକୁ ବାରବାର ସତର୍କ କରି ଦେଇଛନ୍ତି। ତଥାପି ପୃଥିବୀର ଅଧିକତର ମଣିଷ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଅଳପକୁ ହିଁ ଆଦରି ନେଇଛନ୍ତି। ସେମାନେ ସୂତ୍ର ମାନିଛନ୍ତି, ବିଧି ମାନିଛନ୍ତି, ବିଧି ମାନି ମେଣ୍ଢା ହୋଇଛନ୍ତି, ଘୁଷୁରି ପରି ସନ୍ତୁଷ୍ଟ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି। ଅଧାତ୍ମର ବାଟ ହେଉଛି ଏକ ଅନ୍ୟ ସ୍ତରର ବାଟ। ତାହା ହେଉଛି ତପସ୍ୟାର ବାଟ; ମାର୍ଗଟିଏ ଖୋଜିବାର ବାଟ, ଏବଂ ମାର୍ଗଟିଏ ଆବିଷ୍କାର କରି ସେଇଥିରେ ଚାଲିବାର ବାଟ। ଗୋଟାଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମାର୍ଗକୁ ନେଇ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ଉପରେ ଲଦି ଦେବାକୁ ମନ

କରିବା, ମଣିଷମାନଙ୍କୁ ଲୋଷ୍ଟ୍ରବଦ୍ଧ ମଣି ସେମାନଙ୍କୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଛାଞ୍ଚ ଭିତରକୁ ଆଣିବାର ଦୁଷ୍ଟ ବୁଦ୍ଧି ଦେଖାଇବା, ଏଇଟି ଧର୍ମର ରୀତି । ଆମ ପୃଥିବୀରେ ଏହି କାଟର ଅନେକ ଧର୍ମ ରହିଛନ୍ତି, ଏହି ଧର୍ମମାନେ ଆପଣାକୁ ବାଡ଼ମାନ ଦେଇ କେଡ଼େ ନିବୁଜ କରି ରଖିଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ବାଣ୍ଟି ନେଇଥିଲେ ହୁଏତ ତଥାପି ଏହି ପୃଥିବୀ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅଧିକ ଶାନ୍ତି ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତା । ମାତ୍ର, ଯଦି ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧର୍ମ ଆପଣାକୁ ଏକମାତ୍ର ସଳଖ ବାଟ ବୋଲି କହି ଜିଦ୍ ଧରି ବସିବେ, ତେବେ ତଦ୍ୱାରା ପୃଥିବୀରେ ଅଶାନ୍ତି ହିଁ ରାଜା ହୋଇ ବସିବ । ଧର୍ମାସକ୍ତମାନେ ପରସ୍ପରକୁ ଭ୍ରଷ୍ଟ, ମ୍ଲେଚ୍ଛ, ଯବନ ବା କାଫେର୍ ବୋଲି କହିବାରେ ଲାଗିଥିବେ ଏବଂ ଏହିସବୁ ସ୍ୱାଧିକାରପ୍ରମତ୍ତତା ଦ୍ୱାରା ସମସ୍ତେ ନାସ୍ତିକ ଓ ଈଶ୍ୱରବର୍ଜିତ ହୋଇ ରହିଥିବେ ।

ଧର୍ମର ସମାନ୍ତର ହୋଇ ପୃଥିବୀରେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମର ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ପରମ୍ପରା ରହିଛି । ତଥାକଥିତ ସବୁ ଧର୍ମର ଅନୁଗାମୀମାନଙ୍କ ସକାଶେ ତାହା ଚିରକାଳ ଏକ ଆହ୍ୱାନ ହୋଇ ରହିଛି । ପ୍ରତ୍ୟେକ ଧର୍ମରେ ଦେଉଳ ଅଛି, ବାନା ଅଛି, ଭେକ ଅଛି । ଅନମନୀୟ ବିଧିମାନ ରହିଛି, ଅତିପବିତ୍ର ଶାସ୍ତ୍ରମାନ ରହିଛି, ବହୁ ଅସୂୟା ଦ୍ୱାରା ପୀଡ଼ିତ ଏବଂ ସଙ୍କୁଚିତ ତଥାକଥିତ ଗୁରୁମାନେ ରହିଛନ୍ତି । ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଦେଉଳ, ବାନା, ଭେକ ଅଥବା ଶାସ୍ତ୍ର କୌଣସିଟିର ନିନ୍ଦା କରିନାହିଁ; ମାତ୍ର ଏଗୁଡ଼ିକୁ ସାଧ୍ୟ ଅର୍ଥାତ୍ ଅନ୍ତିମ ମୂଲ୍ୟରୂପେ ଘୋଷଣା କରିନାହିଁ । ବାଟ ଚାଲୁଥିବା, ଅନ୍ୱେଷଣ କରୁଥିବା ଜଣେ ମଣିଷ ଏଗୁଡ଼ିକୁ ସାଧନ ରୂପେ ଅବଶ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରି ପାରିବ, – ମାତ୍ର ସିଏ ଏଗୁଡ଼ିକରେ କଦାପି ଛନ୍ଦି ହୋଇ ରହି ଯିବନାହିଁ । ସିଏ କେବଳ ବାହାରେ ଏହି ବିଧିଗୁଡ଼ାକରେ ନୁହେଁ, ନିଜ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ବାଟ ଚାଲିବ । ନିଜ ଭିତରେ ବାଟ ଚାଲି ସବାଆଗ ନିଜ ଭିତରେ ଠାବ କରିବ । ଆପଣାର ଆଖିଗୁଡ଼ିକୁ ଯାବତୀୟ ମୂଢ଼ତା ମଧ୍ୟରୁ ମୁକ୍ତ କରିନେଇ ସେ ଏକାବେଳେକେ ଏକ ନୂଆ ଆଖିରେ ବାହାରକୁ ଦେଖିବ, ବାଡ଼ଗୁଡ଼ାକୁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଉଠାଇ ଦେଇ ଦେଖିବ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ କରି ଦେଖିବ । ସିଏ ଏକ ଆତ୍ମୀୟତାରେ ବାନ୍ଧି ହୋଇଯିବ । ଆତ୍ମୀୟତା ଦ୍ୱାରା ହିଁ ସେ ଯାବତୀୟ ଗାରକୁ କେଡ଼େ ସହଜରେ ଅତିକ୍ରମ କରି ଚାଲିଯିବ । ନିଜ ଭିତରେ ସେ ଏକ ବିରାଟର ସ୍ପର୍ଶ ଓ ସାନିଧ୍ୟ ଲାଭ କରିବ ଓ ନିଜ ବାହାରେ ନିଜ ଜୀବନର ଅପରିମିତ ସମ୍ପଦଗୁଡ଼ିକରେ ସେ ସେହି ସାନ୍ନିଧ୍ୟଟିକୁ ବଞ୍ଚିବ । ସମର୍ପିତ ହୋଇ ବଞ୍ଚିବ, ପୂର୍ଣ୍ଣସମ୍ମତ ହୋଇ ବଞ୍ଚିବ । ନିମିତ୍ତ ହେବ, ଭଗବାନଙ୍କର ଏହି ସଂସାରରେ ସତକୁ ସତ ସେ କେତେ କାମରେ ଲାଗୁଥିବ । ଉପାସନା, ବିଧିପାଳନ, ନିଜ ଜୀବନରେ ଇଷ୍ଟଟିଏ ପାଇବାଲାଗି ଦେବତାମାନଙ୍କର ପରିତୋଷଣ, ତା'ପରେ ସ୍ୱର୍ଗଲାଭ ଦ୍ୱାରା ଫଳପ୍ରାପ୍ତି – ଏସବୁ ଧର୍ମର କଥା; ପୃଥିବୀଯାକ, ଇତିହାସଯାକ ସାଲୁସାଲୁ ହୋଇ ରହିଥିବା ଭଳିକି ଭଳି ଧର୍ମମାନଙ୍କର କଥା । ଅନ୍ୱେଷଣ, ଅନ୍ୱେଷଣରୁ ଅନୁରାଗ, ଅନୁରାଗରୁ ତପସ୍ୟା, ମାର୍ଗଚାରଣା, ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଅତିକ୍ରମଣ

ଦ୍ୱାରା ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ସୋପାନ-ଆରୋହଣ । ଆପଣା ଭିତରେ ତଥା ଆପଣା ବାହାରେ ଏହି ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଅଭିନବ ସତ୍ୟର ସ୍ପର୍ଶଲାଭ, ସ୍ପର୍ଶଲାଭରୁ ଏକ ସମଗ୍ର ଉନ୍ମୋଚନ, ଉନ୍ମୋଚନରୁ ମୁକ୍ତି, ଉନ୍ମୋଚନରୁ ଉପଲବ୍ଧି ଏବଂ ତା'ପରେ ଏକ ଅନ୍ତରଙ୍ଗତାକୁ ହିଁ ଆପଣାର ସର୍ବପ୍ରଧାନ ପୁଞ୍ଜିରେ ପରିଣତ କରି କାହାରି ହୋଇଯିବା ଓ ନିଜକୁ ତାହାରି ଏକ ପୂର୍ଣ୍ଣସମ୍ମତ ନିମିତ୍ତରେ ପରିଣତ କରିବା, — ଏଇଟି ହେଉଛି ଆଧ୍ୟାତ୍ମର କଥା, ଅଧ୍ୟାତ୍ମର ରୀତି ।

ସାହିତ୍ୟ ଭିତରକୁ ଜାତୀୟତାବାଦ ପଶିଆସିବା ପରଠାରୁ ସାହିତ୍ୟର ଆଲୋଚନା ଆମ ଦେଶରେ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ମୁଖା ପିନ୍ଧିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଛି । ଜାତୀୟତାବାଦ ଏକଦା ଆମ ସାହିତ୍ୟକୁ କେତେ ନୂଆ ପ୍ରସାର ଆଣି ଦେଇଥିଲା, କେତେ ନୂତନ ପ୍ରସ୍ଥର ଉନ୍ମୋଚନରେ ତାହା ନିମିତ୍ତରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲା । ଆମ ସାହିତ୍ୟର ସେହି ପର୍ବଟି ଲାଗି ଆମେ ଅବଶ୍ୟ କୃତଜ୍ଞ ହୋଇ ରହିବା । କିନ୍ତୁ, ଯେକୌଣସି ବାଦ ପରି ଜାତୀୟତାବାଦର ମଧ୍ୟ ଏକ ସୀମା ରହିଛି । ଜାତୀୟତାବାଦ ପରେ ଚେତନାର, ଅନୁରାଗର ଏବଂ ସବେଦନଶୀଳତାର ଆହୁରି ଅନେକ ବୃହତ୍ତର ବୃତ୍ତ ରହିଛି, ଯାହା ପାଖରୁ କି ଯାବତୀୟ ସୁସ୍ଥ ଜାତୀୟତାବୋଧକୁ ନିଜର ଅଳ୍ପତାକୁ ସ୍ୱୀକାର କରି ଫେରି ଆସିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ମାତ୍ର, ଯଦି ଆମ ଜାତୀୟତା ଆମର ଯାବତୀୟ ବୋଧ ଓ ଯାବତୀୟ କଳନା ଉପରେ ସତେ ଅବା ଗୋଟାଏ 'ଭୂମା' ପରି ଆସନ ମାଡ଼ି ବସିବାକୁ ମନ କରିବ, ତେବେ ଆମ ଜୀବନାୟନର ସକଳ କ୍ଷେତ୍ରରେ ତାହା ହୁଏତ ଏକ ବ୍ୟାଧି ଓ ଏକ ଅଫିମ ପରି କାର୍ଯ୍ୟ କରିବ । କବି ଭୀମ ଭୋଇ ଓଡ଼ିଶାରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ, ତେଣୁ ସେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ କବିତ୍ୱ କରିଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାର ଉପକୂଳ-ଅଞ୍ଚଳରେ ଭାଷାକୁ ନିମିତ୍ତ କରି ବହୁ ଉନ୍ମାଦନା ଓ ବହୁ ଉଚ୍ଛଳତା ଜନ୍ମ ଲାଭ କରୁଥିଲା ସତ, ମାତ୍ର ଭୀମ ଭୋଇ ସେହି ସବୁର ବାହାରେ ରହିଥିଲେ । ଜାତୀୟତା ଯୁଗର ସେହି ଉନ୍ମେଷକାଳରୁ ଇତିମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାୟ ଏକଶହ ବର୍ଷ ଅତିକ୍ରାନ୍ତ ହୋଇଗଲାଣି, ତଥାପି ସାହିତ୍ୟ ଭିତରେ ଆମର ମୁଖ୍ୟ ଆଖିଗୁଡ଼ିକ ସତେ ଅବା ସେହି ଜାତୀୟତାବାଦର ଅଡ଼ା ଭିତରେ ବନ୍ଦୀହୋଇ ରହିଛି । କବି ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କୁ ଆମେ ଆମ ଓଡ଼ିଶାର ଓ ଆମ ସାହିତ୍ୟର ବୋଲି କହି କେତେ ନା କେତେ ଗର୍ବ କରୁଛୁ । ଏହାଦ୍ୱାରା ସମ୍ଭବତଃ ଆମର ହିଁ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ କ୍ଷତି ହେଉଛି । ଜଣେ କବି, ଜଣେ ସନ୍ଥ ଗୋଟିଏ ଦେଶରେ ଅଥବା ପ୍ରାନ୍ତରେ ଅବଶ୍ୟ ଜନ୍ମ ହୋଇଥାଏ ସତ, ମାତ୍ର ସିଏ ଯାହା ଲେଖିଥାଏ କିମ୍ବା ଯେଉଁ ଉଚ୍ଚତାକୁ ଉଠିଥାଏ, ତାହାର ଶ୍ରେୟ କୌଣସି ଜାତୀୟତାବାଦର ନୁହେଁ, କୌଣସି ଭାଷାର ନୁହେଁ; ଶ୍ରେୟ ହେଉଛି ତାର ସାଧନାର, ତାର ତପସ୍ୟାର ଏବଂ ତାର ଉପଲବ୍ଧିର । ସେହି ଉପଲବ୍ଧିର ଲମ୍ବ ଓ ପ୍ରସ୍ଥଗୁଡ଼ିକୁ ଆମେ ବୁଝିବା ଲାଗି ଯୋଗ୍ୟ ହେବା । ତେବେଯାଇ ଏକ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅନୁଶୀଳନ ନିମନ୍ତେ ମଧ୍ୟ ଯୋଗ୍ୟ ହେବା । ଆମ ଅନୁରାଗର ମାପକାଠିଗୁଡ଼ିକୁ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ନ କଲେ ଆମେ ଅଳପରେ ରହିଯିବା, ଅଧ୍ୟାସ ଭିତରେ ରହିଯିବା; ଅଧ୍ୟାତ୍ମର ଯୋଗ୍ୟ

ହୋଇ ପାରିବାନାହିଁ କହି ଅଧ୍ୟାତ୍ମକୁ ମଧ୍ୟ ନାନାପ୍ରକାରରେ ଅଳପ ଭିତରକୁ ଟାଣି ଆଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିବା ।

ଭୀମଭୋଇଙ୍କ ବିଷୟରେ ଯେକୌଣସି ଆଲୋଚନାରେ ଆମକୁ ମହିମାଧର୍ମରୁ ହିଁ ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ମହିମାଧର୍ମର ଖୋଳ ଭିତରୁ ହିଁ କବି ଓ ସନ୍ଥର ମେଦିନୀଟିକୁ ଆବିଷ୍କାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ମହିମାଧର୍ମ ଏହି ବିଗତ ଏକଶହ ବର୍ଷ ଭିତରେ ସତେଅବା ଗୋଟିଏ ଧର୍ମରେ ପରିଣତ ହୋଇ ଗଲାଣି । ଏକଦା ତାହା ଧର୍ମର ଏକାଧିକ ତାତ୍ତ୍ୱିକତାର ବିରୋଧରେ ପ୍ରାୟ ଏକ ବିଦ୍ରୋହ ଘୋଷଣା କରି ଓଡ଼ିଶାର ଭୂମିରେ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାର ଧର୍ମ ଓ ଧର୍ମରୀତିଗୁଡ଼ିକ ରାଜାଦ୍ୱାରା ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହେଉଥିଲେ, ବ୍ରାହ୍ମଣ-ବର୍ଗଟି ଦ୍ୱାରା ନିୟନ୍ତ୍ରିତ ହେଉଥିଲେ । ଧର୍ମ ନାମରେ ହିଁ ଭଗବାନଙ୍କୁ ସ୍ୱୀକାର କରାଯାଇଥିଲା ଏବଂ ଭଗବାନଙ୍କ ନାମରେ ଦେଉଳମାନ ନିର୍ମାଣ କରି ଦିଆଯାଉଥିଲା ସତ, ମାତ୍ର ଜାତିଭେଦରେ ସଂସାରଧର୍ମ ଚଳୁଥିଲା । ଭାଗ୍ୟବାଦର ନାନା କ୍ରୁରତା ଦ୍ୱାରା ମଣିଷକୁ ଆୟତ୍ତ କରି ରଖା ଯାଉଥିଲା । ଭଗବାନ ସବୁରି ଭିତରେ ଓ ସର୍ବଘଟରେ ବିରାଜିତ ରହିଛନ୍ତି ବୋଲି କୁହା ଯାଉଥିଲା, ମାତ୍ର ଥୋକେ ମଣିଷ ଅଧିକ ଉଚ୍ଚ ଓ ଅଧିକ ଭାଗ୍ୟବନ୍ତ ହୋଇ ଦିଶିବେ ବୋଲି ଆହୁରି ଅନେକ ମଣିଷଙ୍କୁ ନୀଚ ଏବଂ ଭାଗ୍ୟହୀନ ଅର୍ଥାତ୍ ଯାବତୀୟ ମନୁଷ୍ୟୋଚିତ ସୁଯୋଗରୁ ବଞ୍ଚିତ କରି ରଖା ଯାଇଥିଲା । ସେତେବେଳେ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମ ଏବଂ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜର ସନାତନ ଅଚଳାୟତନଟିକୁ ସତେଅବା ଏକ ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଆହ୍ୱାନ ଦେଇ ଇଉରୋପୀୟ ଶାସକମାନଙ୍କୁ ମାଧ୍ୟମ କରି ଭାରତବର୍ଷରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ଧର୍ମର ପ୍ରବେଶ ଘଟିଲାଣି । କଲିକତା ତଥା ଶ୍ରୀରାମପୁର ମିଶିନାରୀ ମିଶନକେନ୍ଦ୍ରକୁ ଓଡ଼ିଶା ଲାଗିକରି ରହିଛି । ତେଣୁ ସେମାନେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଆସି ପହଞ୍ଚି ଗଲେଣି । କଟକ ସହରରେ ଛପାଖାନା ସ୍ଥାପିତ ହେଲାଣି ଓ ବାଇବେଲ୍-ଗ୍ରନ୍ଥର ଓଡ଼ିଆ ଅନୁବାଦ ହୋଇ ସାରିଲାଣି । ସେତେବେଳେ ଶିକ୍ଷିତମାନଙ୍କୁ ଏହି ସଂକ୍ରମଣଟି କେତେ ପରିମାଣରେ ଉଦ୍‌ବେଳିତ ଓ ଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱଗ୍ରସ୍ତ କରିଥିବ, ଫକୀରମୋହନ ସେନାପତିଙ୍କର ''ଆତ୍ମଜୀବନ ଚରିତ''ରୁ ତାହାର ବହୁତ ଆଭାସ ମିଳି ଯାଇଥାଏ । ଫକୀରମୋହନ ଓ କବିବର ରାଧାନାଥ ତ ଏକାଠି ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ଧର୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିବେ ବୋଲି ଏକଦା ମନସ୍ଥ କରି ସାରିଥିଲେ । ଆଗ ରାଧାନାଥଙ୍କର ଏଡ଼େବଡ଼ ପାହୁଣ୍ଡଟାଏ ଉଠାଇବାକୁ ସାହସ ପାଇଲା ନାହିଁ, ଏବଂ ରାଧାନାଥଙ୍କର ସାହସ ପାଇଲାନାହିଁ ବୋଲି ଫକୀରମୋହନ ମଧ୍ୟ ଏକୁଟିଆ ଧର୍ମାନ୍ତର ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ସାହସ କରିନଥିଲେ ।

ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ପଂକ୍ତି ଭିତରେ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ଯେଉଁମାନେ ଅପାଂକ୍ତେୟପ୍ରାୟ ସବା ତଳେ ରହିଛନ୍ତି, ମହିମାଧର୍ମ ସତେଅବା ସେହିମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଏକ ନୂତନ ସନ୍ଦେଶ ନେଇ ଆସି ପହଞ୍ଚିଥିଲା । ମହିମାଧର୍ମ ସେମାନଙ୍କୁ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ଉପଦ୍ରବରୁ ରକ୍ଷା କରିବାର ଭରସା ଦେଲା

ଓ ତେଣେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ଧର୍ମ ଆସି ସେମାନଙ୍କୁ ଗିଳି ପକାଇବାର ଯେଉଁ ଉପସ୍ଥିତ ଭୟଟି ରହିଥିଲା, ସେହି ଭୟଟିର ମଧ୍ୟ ସାମନା କରିଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାର ସେହି କାଳର ଇତିହାସରେ ଏହା ପ୍ରକୃତରେ ଏକ ଅଭିନବ ଘଟଣା । କଥିତ ଅଛି, ଗୌତମ ବୁଦ୍ଧ ତାଙ୍କର ନୂଆ ଧର୍ମଟିକୁ ପ୍ରଚାର କଲାବେଳେ ଅଧିକତର ସଂଖ୍ୟାରେ ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ନିମ୍ନତର ବର୍ଗମାନେ ହିଁ ତାହାଆଡ଼କୁ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇଥିଲେ । ମୁସଲମାନ ରାଜତ୍ୱ କାଳରେ ଶାସକମାନଙ୍କର ଧର୍ମ ଇସ୍‌ଲାମ୍ ମୁଖ୍ୟତଃ ସେଇ ନିମ୍ନ ବର୍ଗର ଲୋକମାନଙ୍କୁ ହିଁ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜ ଭିତରୁ ଟଳାଇ ନେଇ ପାରିଥିଲା । ଭାରତବର୍ଷରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ଧର୍ମକୁ ଦୀକ୍ଷାନ୍ତରର କ୍ଷେତ୍ରରେ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହି ଘଟଣା ରହିଛି । ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିସ୍ମୟ ଲାଗେ, ମାତ୍ର ତଥାପି ବୁଝିହୁଏ ଯେ, ଗଡ଼ଜାତର ଗହନ ଅରଣ୍ୟ ଭିତରେ ଏକାବେଳେକେ ସମାଜର ସବାତଳ ସ୍ତରରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ମହିମାଧର୍ମ ସେହି ଆହ୍ୱାନର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ଛିଡ଼ା ହୋଇଛି, ଅସଲ ପ୍ରତିବାଦଟିକୁ କରିଛି ଏବଂ ଏକ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ବିକଳ୍ପର କାରଣ ହୋଇଛି ।

ସମସାମୟିକ ଏକ ଅନ୍ୟତମ ବିକଳ୍ପ ଭାବରେ ଆମେ କଲିକତାରେ ଜନ୍ମଗ୍ରହଣ କରି ପ୍ରଧାନତଃ ସେହି ସହରରେ ଡେରା ପକାଇଥିବା ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମର ମଧ୍ୟ କିଞ୍ଚିତ୍ ଚର୍ଚ୍ଚା କରି ପାରିବା ଓ ତାହାରି ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ମହିମାଧର୍ମର ମଧ୍ୟ ଏକ ତୁଳନାତ୍ମକ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରି ପାରିବା । ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମ ବଙ୍ଗଦେଶର ଭଦ୍ର ସାମନ୍ତମାନଙ୍କୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ଛିଡ଼ା ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲା । ତାହା ପ୍ରଧାନତଃ ବୁଦ୍ଧିର ଆଶ୍ରିତ ହୋଇ ରହିଥିଲା, ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଧିରେ ଉପାସନାକୁ ସର୍ବାଧିକ ପ୍ରାଧାନ୍ୟ ଦେଇଥିଲା । ସମାଜର ଗଠନ କିମ୍ବା ପୁନର୍ଗଠନ ବିଷୟରେ ତାହା ପ୍ରାୟ କୌଣସି ଚିନ୍ତା କରିନଥିଲା । ଏବଂ ଯାହା ପ୍ରାୟ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ଥିଲା, ଅଳ୍ପକାଳ ମଧ୍ୟରେ ତାହା ଏକାଧିକ ଉପଶାଖାରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇଥିଲା ଓ ତା'ପରେ, ପ୍ରାୟ କେତୋଟି ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ପରିବାର ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ଆବଦ୍ଧ ହୋଇ ରହିଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାରେ ସେହି ଧର୍ମ କେବଳ କଟକ ଯାଏ ଆସି ପାରିଥିଲା । ଭକ୍ତକବି ମଧୁସୂଦନଙ୍କର କବିତା ମାଧ୍ୟମରେ ତାହା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଆପଣାଲାଗି କିଞ୍ଚିତ୍ ସ୍ଥାନ ଯୋଗାଡ଼ କରି ପାରିଥିଲା, ମାତ୍ର ତତ୍କାଳୀନ ରକ୍ଷଣଶୀଳତାଗୁଡ଼ିକୁ ହୁଏତ ଆଦୌ ସ୍ପର୍ଶ ହିଁ କରିନଥିଲା । ଅପରପକ୍ଷରେ, ମହିମାଧର୍ମ ତଳୁ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଥିଲା । ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ନାମକ ବୃହତ୍ ପରମ୍ପରାର ଅନ୍ଧାରଟାକୁ ସତେଅବା ମୂଳ ଆଡୁ ଦୋହଲାଇ ଦେବାଲାଗି ତାହାର ଆବିର୍ଭାବ ହୋଇଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାର ସନ୍ଥ ପରମ୍ପରାକୁ ମହିମାଧର୍ମ ଏକ ନୂତନ ଉଜ୍ଜୀବନ ଆଣି ଦେଇଥିଲା । ଭାରତବର୍ଷର ସନ୍ଥମାନେ ହିଁ ଭାରତବର୍ଷର ବହୁବିଧ ରକ୍ଷଣଶୀଳତାକୁ ଚିରକାଳ ଚ୍ୟାଲେଞ୍ଜ୍ କରି ଆସିଛନ୍ତି । ଏହି ସନ୍ଥମାନେ ପ୍ରଧାନତଃ ସମାଜର ତଳୁ ଆସିଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଜାତି ମାନ ନାହାନ୍ତି, ବାହ୍ୟ ବିଧିଗୁଡ଼ାକୁ ବିଦ୍ରୂପ କରି ଉଡ଼ାଇ ଦେଇଛନ୍ତି, ରାଜା ଓ ଉଚ୍ଚବର୍ଗମାନଙ୍କର ଉତ୍ପୀଡ଼ନ ସହିଛନ୍ତି । ଧର୍ମର ଯାବତୀୟ ଖୋଳଗୁଡ଼ାକୁ ଫିଙ୍ଗିଦେଇ ସେମାନେ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଆପଣାର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ

ପରିଚୟରେ ଚିହ୍ନିବା ଲାଗି ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେଇଛନ୍ତି । ମହିମାଧର୍ମ ଓ ଭୀମଭୋଇଙ୍କୁ ଆମେ ସେହି ସନ୍ଥପରମ୍ପରା ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ସାମିଲ କରି ଦେଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା ।

ମହିମାଧର୍ମ ରାଜାକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିନଥିଲା, ବ୍ରାହ୍ମଣକୁ ମଧ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରି ନଥିଲା । ଯଦି ଏହି ଜୀବନର ଉତ୍ସ ଗୋଟିଏ, ଯଦି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ଉତ୍ସ ଗୋଟିଏ, ତେବେ ମଣିଷର ସଂସାରରେ ସାନ ଓ ବଡ଼ର କୌଣସି ବିଚାର ଅଥବା ଦୂରତା ଆଉ କେଉଁ କାରଣରୁ ରହିବ ? ସାନ ବଡ଼ ବିଚାର ଏବଂ ଦୂରତା, – ଏସବୁ ଭଗବାନଙ୍କର ସର୍ଜନା ନୁହେଁ, ଏସବୁ ହେଉଛି ଥୋକେ ମଣିଷଙ୍କର ବା ସେମାନଙ୍କର ଶ୍ରେଣୀଟିର ଅନ୍ୟମାନଙ୍କଠାରୁ ଅଧିକ ବଡ଼ହୋଇ ଦିଶିବା ଏବଂ ଅଧିକ ବଡ଼ ହୋଇ ରହିବା ପାଇଁ କରାଯାଇଥିବା ଏକ ବିରଚନା । ତାହା ଧର୍ମ ନୁହେଁ, ଯଦିଓ ତାହାକୁ ସେହିଭଳି ବୋଲି ଦେଖାଇବା ନିମନ୍ତେ ଏହି ପୃଥିବୀରେ ଶଗଡ଼ ଶଗଡ଼ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ର ଲେଖାହୋଇ ଆସିଛି । ଆମ ଭାରତବର୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ଲେଖାଯାଇଛି । ଶାସ୍ତ୍ର ଅନୁସାରେ କୋଉ ଅନନ୍ତ ମହିମାମୟ ଭଗବାନ ସିନା ପୃଥିବୀର ସର୍ଜନା କରିଥିଲେ, ମାତ୍ର ଚତୁର ଓ ପଣ୍ଡିତ ମଣିଷମାନେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଖଣ୍ଡଖଣ୍ଡ କରି ଭାଗିଦେଇ ନିଜର ଅବିବେକ ଅନୁସାରେ ସେହି ଖଣ୍ଡଗୁଡ଼ିକୁ ବଡ଼ ସାନ କରି ବସାଇ ଦେଇଛନ୍ତି, ଏଠି equal ମାନଙ୍କ ଭିତରେ more equal ହୋଇ ରହିବା ଲାଗି ଫିକର କରିଛନ୍ତି । ପୃଥିବୀର ଧର୍ମମାନେ ସତେଅବା କାଳେ କାଳେ ସେହି ଫିକରକୁ ନାନାବିଧ ଦୁର୍ବୁଦ୍ଧି ଯୋଗାଇଦେଇ ଆସିଛନ୍ତି । ଭୀମଭୋଇ ତାଙ୍କର 'ସ୍ତୁତି-ଚିନ୍ତାମଣି' ଗ୍ରନ୍ଥରେ ଆପଣାକୁ 'ଅନାଦି ଗୁରୁଙ୍କ ପୁଅ' ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । (୩୪।୮) ଅନାଦି ଗୁରୁ ଏହି ସଂସାରର କୌଣସି ମନୁଷ୍ୟଦେହଧାରୀ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ-ଲାଳସୀ ଗୁରୁ ନୁହନ୍ତି । ସିଏ ହେଉଛନ୍ତି ସ୍ୱୟଂ ଈଶ୍ୱର, ବ୍ରହ୍ମ; ସେଇ ଶାଶ୍ୱତ ମହିମା, ସେଇ ଅଲେଖ । ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ନିଜ ଭାଷା ଅନୁସାରେ ସିଏ ହେଉଛନ୍ତି 'ଅକଳ୍ପଣା ବାରାନିଧି ।' ଆପଣାର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବାସନାଟିକୁ ସେଯାଏ ଉତ୍ତୋଳିତ ଅର୍ଥାତ୍ ପ୍ରସାରିତ କରି ନେଇ ପାରିଲେ ଆଉ କେହି କଦାପି ସାନ ବୋଲି ଦିଶିବେ ନାହିଁ । କେହି ବଡ଼ ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଦିଶିବେ ନାହିଁ । ତା'ପରେ ଦୂରତା ବୋଲି କିଛି ରହିବ ନାହିଁ । ଉପେକ୍ଷା ବୋଲି ମଧ୍ୟ ଆଉ କିଛି ରହିବ ନାହିଁ । ଏହି ସଂସାର କେବଳ ସେଇ ପୂରି ରହିଥିବା ସଂସାରପରି, ସମକକ୍ଷ ଓ ସତୀର୍ଥମାନଙ୍କର ସଂସାର ପରି ଦେଖାଯିବ ।

ଧର୍ମ ଆଉ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତା ମଧ୍ୟରେ ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ପ୍ରଭେଦ ଏହିଠାରେ । ସଂସାର ଚଳିବା ନିମନ୍ତେ ଧର୍ମଗୁଡ଼ିକର ଭିଆଣ ହୋଇଛି । ସଂସାରକୁ ବଦଳାଇବା ପାଇଁ, ଯିଏ ଏହି ସଂସାରକୁ ତିଆରି କରିଛନ୍ତି ତାଙ୍କରି ଯୋଗ୍ୟ ହେବାଲାଗି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତା ଆହ୍ୱାନ ଦେଇଛି । ଏହି ସମାଜ ଯେଉଁଭଳି ରହିଛି, ତାହାର ସକଳ ବିଡ଼ମ୍ବନା ଓ ବ୍ୟଭିଚାର ସହିତ ତାହାକୁ ହିଁ ସୁରକ୍ଷିତ କରି ରଖିବା ସକାଶେ ଧର୍ମଶାସ୍ତ୍ରମାନେ ଆମକୁ ନିତ୍ୟ ପରାମର୍ଶ ଦେଇ ଆସିଛନ୍ତି,

ଆମ ନିଜ ପାଇଁ ଅଲଗା ଅଲଗା ମୋକ୍ଷ ଖୋଜିବା ନିମନ୍ତେ ଆମକୁ ମନ୍ଦ ପରାମର୍ଶମାନ ଦେଇଛନ୍ତି। ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତା ଆମକୁ ଆମ ଉଦୟପଥର ଆହ୍ୱାନ ଦେଇଛି, ଆମକୁ ସୋପାନ ସୋପାନ ହୋଇ ଉଠିଯିବାକୁ ପ୍ରେରଣା ଦେଇ ଯାଇଛି, ଆମ ଆଖିଭିତରେ ତାହା ଉତ୍‌କ୍ରମଣ ବା ଅତିକ୍ରମଣର ବାସନାଟିକୁ ଭରିଦେଇ ଯାଇଛି। ଜଣେ ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ହିସାବରେ ଆମେ ଯେଉଁଠାରେ ପରମ ସତ୍ୟକୁ ଠାବ କରିବା, ସେହିଠାରେ ଅନୁରୂପ ଜୀବନଟିଏ ମଧ୍ୟ ବଞ୍ଚିବାର ବାସନା ରଖି ପାରିବା। ଭୀମ ଭୋଇ ସେହି ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତାର କବି ଥିଲେ। ସନ୍ଥମାନେ ପୃଥିବୀସାରା ସେହି ଆଧାତ୍ମିକତାର କଥା ହିଁ କହିଛନ୍ତି। ଆଧାତ୍ମକୁ, ଅର୍ଥାତ୍ ମନୁଷ୍ୟ-ଜୀବନର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମ୍ଭାବନା ଏବଂ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତିଗୁଡ଼ିକୁ ପଥରର ଦେଉଳ ଓ ପଥରର ମୂର୍ତ୍ତି ଭିତରେ କିଳି ରଖି ସଂସାରଟାକୁ ଅନ୍ଧାର କରି ରଖିବା ପାଇଁ ତଥାକଥିତ ଧର୍ମମାନଙ୍କରେ ଯେତେ ଯେତେ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର ହୋଇଛି, ସନ୍ଥମାନେ ନିଜ ଧାରାରେ ସେଗୁଡ଼ିକର ବିରୋଧ ହିଁ କରିଛନ୍ତି। ଆମର ଏହି ବିବିଧ ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଜଗତରେ ଧର୍ମମାନେ ଭୀରୁତାର ସନ୍ତକ ହୋଇ ରହିଥିବା ବେଳେ ସନ୍ଥମାନେ ସାହସର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି। ସାହସୀ ମଣିଷ ପରି ଭୀରୁ କ୍ଷମତାସୀନମାନଙ୍କ ପାଖରୁ ସେମାନେ କେତେ କେତେ ଗଞ୍ଜଣା ପାଇଛନ୍ତି, ତଥାପି ନିଜର ମେରୁଦଣ୍ଡକୁ ବଙ୍କା କରି ନାହାନ୍ତି, ସିଧା ହୋଇ ବାଟ ଚାଲିଛନ୍ତି।

ଭୀମଭୋଇ ଆମ ସମାଜରେ ଛୋଟ ଜାତିର ଥିଲେ, ସିଏ ଛୋଟ କୂଳରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ। ଉତ୍କଟ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଭିତରେ କାଳଯାପନ କରିଥିଲେ। ତଥାପି ନିଜ ଭିତରେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ସହିତ ହିଁ ଆପଣାର ଅସଲ ସେତୁଟିକୁ ବାନ୍ଧି ପାରିଥିବାରୁ ସେ କେଉଁଠାରେ ହେଲେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇ ନଥିଲେ। ରାଜାର ତଥାକଥିତ ପରାକ୍ରମ ପାଖରେ ମୁଣ୍ଡ ନୁଆଁଇ ନ ଥିଲେ। କେଡ଼େ ବିଶ୍ୱାସ ଓ କେଡ଼େ ସାହସର ସହିତ ସେ ସ୍ତୁତି-ଚିନ୍ତାମଣିରେ "ରାଜାର ପରଜା ନୋହୁ ସିନା ଆମ୍ଭେ ନୋହୁ ସାହୁର ଖାତକ, ଯହିଁ ଗୁରୁ ନେବେ ତହିଁ ଯାଉ ଆମ୍ଭେ କେ ଅବା କରୁ ଅଟକ" (୬୪/୧୪,୧୫) ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି। ପ୍ରାଚୀନ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ଧର୍ମର ସନ୍ଦେଶବାହକ ସନ୍ଥମାନେ ଯେତେବେଳେ ଇଉରୋପକୁ ଯାଇ ସେହି ନୂତନ ପ୍ରେରଣାଟିର ପ୍ରଚାର କରିଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ରୋମ୍ ସାମ୍ରାଜ୍ୟର ଶାସକମାନେ ହିଁ ମହୀତଳେ ଆପଣାକୁ ଭଗବାନ୍ ବୋଲି ସ୍ଥାପିତ କରି ରଖିଥିଲେ। ସେମାନଙ୍କର ପ୍ରଜାମାନେ ମଧ୍ୟ କ୍ରମେ ସେହି ବିଶ୍ୱାସ ଭିତରେ ମଣ ହୋଇ ରହି ଯାଇଥିଲେ। ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ସନ୍ଥମାନେ ସେହି କଥାଟିକୁ ସ୍ୱୀକାର କରି ପାରିନଥିଲେ ଏବଂ Kingଙ୍କ ଉପରେ ଆଉ ଜଣେ King of Kings ଅଛନ୍ତି ବୋଲି ସାହସର ସହିତ ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ। ଫଳରେ ସମ୍ରାଟମାନଙ୍କର କୋପଦୃଷ୍ଟିରେ ପଡ଼ିଥିଲେ ଏବଂ ବହୁ ଉତ୍ପୀଡ଼ନ ଭୋଗ କରିଥିଲେ। ସମକାଳୀନ ସମାଜଠାରୁ ଭୀମ ଭୋଇ ଓ ମହିମାଧର୍ମକୁ ମଧ୍ୟ କମ୍ ଉତ୍ପୀଡ଼ନ ସହିବାକୁ ହୋଇନଥିଲା। ଆପଣାର

ଗ୍ରନ୍ଥଗୁଡ଼ିକରେ ଭୀମଭୋଇ ତାହାର ବିଶଦ ବର୍ଣ୍ଣନାମାନ ଦେଇଛନ୍ତି ଏବଂ ସମାଜକୁ ଏକ ପରିବର୍ତ୍ତିତ ନ୍ୟାୟ ତଥା ସତ୍ୟ ଅନୁସାରେ ଗଢ଼ିବାର କଥା କହିବା ମାତ୍ରକେ ଜଣେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ମନୁଷ୍ୟକୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ସ୍ୱାର୍ଥଗୁଡ଼ିକ ହାତରେ କିଭଳି ନିର୍ଯାତନାମାନ ଯେ ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ହୁଏ, ତାହାକୁ ସୂଚାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । '' କିରସ୍ତାନ ବୋଲି ଦେଉଛନ୍ତି ଗାଳି ନିନ୍ଦା କରୁଛନ୍ତି ଲୋକ, ଅଲେଖ ଅଲେଖ ବୋଲିବାକୁ ସ୍ୱାମୀ ଦେଉଛ ଦୁର୍ଦ୍ଦଣ୍ଡ ଦୁଃଖ ।/....ଶାସ୍ତ୍ର ବୁଝିବସ ଏମନ୍ତ ଭବିଷ୍ୟ କେଉଁ ବେଦେ ଅଛି ଏହା, ତାଙ୍କ ଗୁରୁ ଜାତି ପଠାଣ ଅଟନ୍ତି ବୋଇଲେ ଖପରାଖିଆ/ ପୁଣି, ମହିମା ବୋଲିବା ବେଦଶାସ୍ତ୍ରେ ନାହିଁ କର୍ଣ୍ଣରେ ନଥିଲା ଶୁଣା, ଏବେ ଏହି ଦୀକ୍ଷା କାହିଁରୁ ଅଇଲା ହେଉଅଛୁ ଆମ୍ଭେ ବଣା ।/... ସପତ ପୁରୁଷ ଯହିଁ ଯାଉଛନ୍ତି ସେହି ବାଟେ ଆମ୍ଭେ ଯିବୁ, ଜାତି ଧର୍ମ ବୁଡୁଅଛି ଯେ ଧର୍ମରେ କିମ୍ପା ମହିମା ଭଜିବୁ ।'' ରାଜା ଏବଂ ବିପ୍ରମାନେ ମେଳି ହୋଇ ଏସବୁ କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଭୀମ ଭୋଇ ଗୋଟିଏ ଓଲଟ ଚଉତିଶାରେ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ କହିଛନ୍ତି । ରଜା ଓ ବିପ୍ରମାନେ କାଳ କାଳ ଯେଉଁ Establishment ରେ ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କରି ଆସିଛନ୍ତି, ଭୀମଭୋଇ ଓ ମହିମାଧର୍ମର ଆଧ୍ୟାତ୍ମଭାବନା ସତେଅବା ତାହାରି ବିରୋଧରେ ଏକ ବିକଳ୍ପର ସ୍ଥାପନା ଲାଗି ଆହ୍ୱାନ ଦେଇଛନ୍ତି । ସବାତଳେ ରହିଥିବା ମଣିଷର ଅସଲ ବିବେକ ଏବଂ ଅସଲ ସାହସଗୁଡ଼ିକୁ ଉନ୍ମୋଚିତ କରି ଆଣିବାର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖିଛନ୍ତି । ଧର୍ମ ସତେଅବା କେଉଁ ଆତ୍ମଘାତିତାର ନିୟମକୁ ଅନୁସରଣ କଲାପରି ଯାବତ Establishment ପାଖରେ ହାର ମାନିଯାଇଛି । ଓଡ଼ିଶାର ଗଜପତିମାନେ ଦେଉଳଟିଏ ତିଆରି କରି ଦେଇ ଯେପରି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ତଥା ଜଗନ୍ନାଥ-ଚେତନାକୁ ନିଜ ପାଖରେ ହାର ମନାଇ ରଖିଛନ୍ତି, ଠିକ୍ ସେହିପରି ।

ଭୀମଭୋଇ ମହିମାପଥର ଜଣେ ଅନୁଗାମୀ ଥିଲେ ଏବଂ ମହିମା ଗୋସାଇଁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆଦିଷ୍ଟ ହୋଇ କବିପଣ କରୁଥିଲେ । ଜଣେ ପ୍ରବୁଦ୍ଧ ମନୁଷ୍ୟ ଆପଣାର ଉପଲବ୍ଧି ବଳରେ କିପରି ଆପଣାର ବର୍ଗଟିକୁ ମଧ୍ୟ ଅଧିକ ଆଲୋକନ ଆଣି ଦେଇଥାଏ, ଭୀମଭୋଇ ଆମ ଆଗରେ ସମ୍ଭବତଃ ସେହି ସତ୍ୟଟିର ମଧ୍ୟ ଏକ ନିଦର୍ଶନ ହୋଇ ରହିଥିବେ । ଅନେକ ମଣିଷ ଧର୍ମକୁ ସତେଅବା ଗୋଟାଏ ଗୁଳାପରି ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଥାନ୍ତି । ସେହି ଗୁଳାଟିକୁ ଚରମ ଅବଲମ୍ବନ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ସେମାନେ ତାହାରି ଭିତରେ ପୋତି ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି । ତେଣୁ ଗୁଳାରେ ଚାଲୁଥିବା ମନୁଷ୍ୟ ଅନେକ ସମୟରେ ନିଜକୁ ସତେଅବା ବହୁ ବିମୋଚନରୁ ବଞ୍ଚିତ କରି ରଖିଥାଏ, ନିଜର ବାଟଟିକୁ ନିଜେ ଓଗାଳି ରହିଥାଏ । ଭୀମଭୋଇ ଦୀକ୍ଷା ନେଇଥିଲେ, ଗୋଟିଏ ଧର୍ମପଥକୁ ଆଦରି ନେଇଥିଲେ । ତଥାପି ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ସୋପାନ-ଆରୋହଣକୁ ଆପଣାର ମୂଳ ସ୍ୱଭାବରେ ପରିଣତ କରି ସେ ଅବିରାମ ଭାବରେ ନିଜ ଭିତରେ ଗଭୀରରୁ ଆହୁରି ଗଭୀର ତଳଗୁଡ଼ିକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରି ପାରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସିଏ କୌଣସି ମାର୍କାକୁ ସର୍ବସ୍ୱ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇ ନଥିଲେ । ଗୁଳାରେ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ଗୁଳାରେ

ନଥିଲେ । ସମ୍ଭବତଃ ସେହିପରି କୌଣସି କାରଣରୁ ସେ ମହିମାଧର୍ମର ଦରବାରୀ ପଥଟିକୁ ଦରବାରୀମାନଙ୍କର ବରାଦ ଅନୁସାରେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅନୁଗତ ଭାବରେ ଚାଲି ପାରିନଥିଲେ । ମହିମାଧର୍ମରେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଓ ଗୃହୀ ଉଭୟଙ୍କ ଲାଗି ସ୍ଥାନ ରହିଥିଲା, ଏବେ ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ତଥାପି ଭାରତବର୍ଷର ସଂସାରବିମୁଖ ମାୟାବାଦୀ ପରମ୍ପରାର ସେହି archetype ଟି ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଭାବିତ ହୋଇ ମହିମାଧର୍ମରେ ମଧ୍ୟ ବଲ୍କଲଧାରୀ ପରସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନେ ସେହି ଧର୍ମରେ ରହିଥିବା ଗୃହୀମାନଙ୍କ ତୁଳନାରେ ନିଜକୁ ସତେଅବା more equal ପରି ଦେଖୁଥିଲେ । ସମ୍ଭବତଃ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଦେଖୁଛନ୍ତି । ଭୀମଭୋଇ ଶେଷ ଯାଏ ଗୃହୀ ହୋଇ ରହିଥିଲେ । ବଲ୍କଲ ବା କୁମ୍ଭୀପଟ ଧାରଣ କରିବାକୁ ସେ ଅସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ । ସଂସାରତ୍ୟାଗକୁ ମୂଳ ମାପକାଠି କରି ମହିମାଧର୍ମରେ ଏକ ବ୍ୟବଧାନର ଭିଆଣ ହୋଇ ରହୁ ବୋଲି ଯାବତୀୟ ଯୁକ୍ତିକୁ ହୁଏତ ସେ ନିତାନ୍ତ ଅବାନ୍ତର ବୋଲି ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ । ସ୍ତୁତି-ଚନ୍ତାମଣିରେ ଭୀମଭୋଇ ଲେଖିଛନ୍ତି : 'ଅନନ୍ତ ଠାକୁର ଅନାଦି ପୁରୁଷ ଯେଉଁଦିନ ହେବେ ରାଜା, ସେହିଦିନ ମୁହିଁ ଶ୍ରୀଚରଣ ତଳେ ହୋଇବି ଦାସ ପରଜା ।/ଏତେ ଦୂରାନ୍ତକୁ ବିଚାରି ମନକୁ ଜଗି ଅଛିଟି ଆକଣ୍ଠ, ତେଣୁ କରି ମୁହିଁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ କହୁଛି ନପିନ୍ଧିବି କୁମ୍ଭୀପଟ ।/ ନାମଟି ଆଜନ୍ମ ନାମଟି ଅଜୟ ଚାରିଯୁଗେ ଯେବେ ସତ୍ୟ, ଗୃହେ ଥାଇ ବିହିତ କର୍ମେ ଚାଲିଲେ ସବୁ ହେବ ପରାପତ ।/ ନିଷ୍କାମ ପଦରୁ ତୁମରି ଆଦ୍ୟରୁ କରିଅଛି ଧ୍ୟାନଯୋଗ, ପ୍ରଭୁଠାରେ ବଡ଼ କଟାଳ କରିବି ନାହିଁ ଦେଲେ ମୋତେ ଭାଗ/ ଜନ୍ମ ହେଲେ ମୃତ୍ୟୁ ମୃତ୍ୟୁଠାରୁ ଜନ୍ମ ବେନି ପରକାର ଅଛି, ଏ ମୃତ୍ୟୁମଣ୍ଡଳେ ଥିବା ପରିଯନ୍ତେ ଭୋଗ କରୁଥିବି କିଛି ।/ ସତ୍ୟେ ଯେବେ ମୁହିଁ ଜନମ ଲଭିଛି ବ୍ରହ୍ମତେଜ କଳା ଘେନି, ଯିବାବେଳେ ନିଶ୍ଚେ ସେଠାବକୁ ଯିବି ଭୀମ ଅରକ୍ଷିତ ଭଣି ।'' (୨୯/୧୫-୨୦) ଯେତିକି ଜଣ କୁମ୍ଭୀପଟ ଧାରଣ କରିଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଅନ୍ୟମାନେ ସେହି ଅଧିକାରକୁ ଲାଭ କରିବେ କି ନାହିଁ, ସେହି ପ୍ରଶ୍ନଟିକୁ ନେଇ ଜୋରନ୍ଦାଠାରେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଗୋଳ ଲାଗିଛି । ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ଆସ୍ଥାନ ଖଲିଆପାଲି ଜୋରନ୍ଦାଠାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ରହିଛି । ଜୋରନ୍ଦାର ଅନୁଗତମାନେ ଭୀମଭୋଇଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ଭଜନଗୁଡ଼ିକୁ ଛାଡ଼ିନାହାନ୍ତି ସତ, ମାତ୍ର ସେମାନେ ଖଲିଆପାଲିକୁ ଆସୁନାହାନ୍ତି । ଭୀମଭୋଇ ଜାଣି ଜାଣି କୁମ୍ଭୀପଟକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଛନ୍ତି । ସଂସାରରେ ପରମ ସତ୍ୟ ବା ପରମେଶ୍ୱଙ୍କର ରାଜ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହେବା ଯାଏ ସିଏ ସଂସାରରେ ରହିବେ ବୋଲି ସନ୍ନ୍ୟାସକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଛନ୍ତି ।

ଓଡ଼ିଶାର ସନ୍ଥପରମ୍ପରାରେ ଆମେ ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କଠାରୁ ହିଁ ଯାବତୀୟ ଆଲୋଚନା ଆରମ୍ଭ କରିଥାଉ । ପଞ୍ଚଦଶ ଏବଂ ଷୋଡ଼ଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଉତ୍ତର ଓ ଦକ୍ଷିଣ ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷରେ ସତେଅବା ସନ୍ଥମାନଙ୍କର ଏକ ଯୁଗ ଅମିତ ବିଶ୍ୱାସର ସହିତ ଲୋକଜୀବନ ଭିତରକୁ ଆପଣାର ଚେରଗୁଡ଼ିକୁ ପ୍ରସାରିତ କରି ଆଣିଥିଲା । ଭାରତୀୟ ସମାଜରେ ତାହା

କେତେଭଳି ବିଘଟନ ଏବଂ ନବଗଠନରେ ସହାୟକ ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲା । ଭାରତର ସନ୍ଥପରମ୍ପରା ଜାତିଭେଦ ଭାଜି ନଥିଲା, ଧର୍ମନାମରେ ଚଳି ଆସିଥିବା ନିପଟ ବାହ୍ୟାଚାରଗୁଡ଼ାକୁ ତାହା ଅସାର ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଥିଲା । ଭାରତୀୟ ଧର୍ମଚେତନାର ବୃହତ୍ ପରମ୍ପରାଟିକୁ ତାହା ଲୋକଜୀବନର ଏକାନ୍ତ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ କରି ଆଣିବା ଲାଗି ପ୍ରୟାସ କରିଥିଲା । ଭାରତୀୟ ସାମୂହିକତା ତଥା ଜୀବନ-ମୂଲ୍ୟଗୁଡ଼ିକରେ ଅନେକ ଗତିଶୀଳତା ସମ୍ଭବ କରିଥିଲା । ଏବଂ ସର୍ବୋପରି, ଆଧାତ୍ମର ସର୍ବୋତ୍ତମ ଆହ୍ୱାନଗୁଡ଼ିକୁ ତାହା ସାଧାରଣ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ବୋଧପରିଧି ମଧ୍ୟକୁ ଆଣିବା ନିମନ୍ତେ ଲୋକମାନଙ୍କର ଭାଷାରେ ହିଁ ଯାହାକିଛି ଲେଖିଥିଲା ଓ ଯାହାକିଛି କହିଥିଲା । ଓଡ଼ିଶାରେ ପଞ୍ଚସଖା ମଧ୍ୟ ସେହି ଧାରାରେ ଆମର ଏଠାରେ ମଧ୍ୟ ଆମର ପରିଚିତ ଦେବାଦେବୀମାନଙ୍କୁ କାଟି କେତେ ଆଗକୁ ବାହାରି ଯାଇଥିଲେ । ବାହ୍ୟ ଉପାସନା ଓ ବାହ୍ୟାଚାରଗୁଡ଼ିକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ଆମକୁ ଏକ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଯାତ୍ରାର ଯୋଗ୍ୟ ହେବା ଲାଗି ଆହ୍ୱାନ ଦେଇଥିଲେ । ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ ଦାସ ତାଙ୍କର 'ନିତ୍ୟରାହସ' ପୁସ୍ତକରେ ଏକ 'ଦେବନାଶନ ବଟ'ର କଳ୍ପନା ମଧ୍ୟ କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର, ନାନା କାରଣରୁ ପଞ୍ଚସଖା ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆସି ସେହିଠାରେ ଅଟକି ଯାଇଥିଲେ; ସେମାନେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ କାଟି ପାରିନଥିଲେ । ସମସାମୟିକ ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକତା ଭିତରେ ରସିଯାଇ ଜଗନ୍ନାଥ ଦାସଙ୍କର ଜୀବନୀ-ଲେଖକ ଶ୍ରୀ ଦିବାକର ଦାସ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରର ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଅବତାରୀ ପଦରେ ନେଇ ଥାପି ଦେଇଥିଲେ । ତାଙ୍କୁ ସିଏ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଷୋଳକଳା ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ ।

ସନ୍ଥ କବି ଭୀମଭୋଇ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ କାଟି ଦେଇଥିଲେ । ଯିଏ ପରମ ସତ୍ୟ, ସିଏ ସକଳ ନାମର ଅତୀତ, ରୂପର ମଧ୍ୟ ଅତୀତ । ରାମ,କୃଷ୍ଣ, ହର, ଶିବ, ଜଗନ୍ନାଥ ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ହେଉଛନ୍ତି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ନାମ, ଏହି ମନୁଷ୍ୟ ଥାପି ଥୋଇ ଦେଇଥିବା ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ରୂପ । 'ଯୁଗେ ଯୁଗେ କବି ଲେଖି ନ ପାରିଲେ, ଅଲେଖ ବୋଲିଣ ନାମ ତହୁଁ ଦେଲେ'' - ଗୋଟିଏ ଭଜନରେ ଭୀମଭୋଇ ଏହିପରି ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଦେଇ କହିଛନ୍ତି । ପରମ ମହିମାମୟଙ୍କର ସେହି ଅମାପ ଧାମକୁ ଚାରି ଧର୍ମ ବାଟ ପାଉନାହାନ୍ତି; ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ ଏବଂ ଶିବ ସେଠାରେ ପ୍ରବେଶ କରିବା ନିମନ୍ତେ ବହୁ ପ୍ରୟାସ କରୁଛନ୍ତି, ତଥାପି ବଣା ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ସ୍ତୁତିଚିନ୍ତାମଣି (୧୩/ ୨ -୩)ରେ ଭୀମଭୋଇ ସୂର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ଦୀପ କରି ସଜାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ସେହି ଦିବ୍ୟ ମଣ୍ଡଳରେ, କବି ଭୀମଭୋଇ ତାହାକୁ ମହାନିତ୍ୟ-ମଣ୍ଡଳ ବୋଲି ଆଖ୍ୟା ଦେଇଛନ୍ତି, – ଚାରି ବେଦ ଚାରି ପାହାଚ ହୋଇ ପଡ଼ିଛନ୍ତି । କବିଙ୍କର ନିଜ ବର୍ଣ୍ଣନାରୁ ପରିଭାଷା ମାଗିଆଣି କହିଲେ, ଅସଲ ପ୍ରଭୁଦର୍ଶନର ସେହି ମହାସ୍ଥାନ ଓ ମହାମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଅନନ୍ତ ଖଞ୍ଜଣି ବଜାଉଛନ୍ତି, ସ୍ୱୟଂ ପରମ କରପତ୍ର ଯୋଡ଼ି ଛିଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି । ରାମ ଏବଂ ହରି ଯଥାକ୍ରମେ ବୀଣା ଏବଂ ବଂଶୀ ବାଦନ କରୁଛନ୍ତି । ଏବଂ,

ସ୍ୱୟଂ ଜଗନ୍ନାଥ ମଧ୍ୟ ଚାରି ଦ୍ୱାର ମଧ୍ୟରୁ ଗୋଟିଏ ଦ୍ୱାରରେ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଛନ୍ତି । କବିଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ବ୍ରହ୍ମନିରୂପଣ ଗୀତାର ଗୋଟିଏ ପଦର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅନୁସାରେ ମହିମାଙ୍କ ଅଙ୍ଗରେ ଶିବ କୌପୁନୀ ହୋଇଛନ୍ତି ଓ ବିଷ୍ଣୁ ତାଙ୍କ ଦେହରେ ବିଭୂତି ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । 'ଶ୍ରୁତିନିଷେଧ ଗୀତା'ର ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟରେ କବି ଭୀମଭୋଇ ସତେଅବା ଆଙ୍ଗୁଠିରେ ହିସାବ କରି କହିଦେଲା ପରି କହିଛନ୍ତି: 'ବଟବୃକ୍ଷର ପତ୍ର ଯେତେ, ବିଷ୍ଣୁ ହିଁ ମରିଗଲେ କେତେ/ ଏରୂପେ କେତେ ନାରାୟଣ, ନଦୀବଢ଼ିର ପ୍ରାୟେ ଜାଣ/ ଏରୂପେ ଯାଇଛନ୍ତି ବହି, ଚିରକାଳ ହିଁ ରହିନାହିଁ/ଅନେକ ରାମ ଗଲେ ମରି, କେହି ନପାରି ଦେହ ଧରି/ଅନେକ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଗଲେ, ପିଣ୍ଡ ବଞ୍ଚାଇ ନପାରିଲେ ।''

ଏହି କ୍ରମରେ ଦେବ ଦେବ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ କାଟିବାରେ ମଧ୍ୟ ଭୀମଭୋଇ ଆଦୌ କୌଣସି କୁଣ୍ଠା ପ୍ରକାଶ କରିନାହାନ୍ତି । ବରଂ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଜଗଦ୍‌ନାଥତ୍ୱକୁ ଆହ୍ୱାନ ଦେଲାପରି ସେ କହିଛନ୍ତି, ' ସେ ଯେବେ ଜଗନ୍ନାଥ ହୋନ୍ତା, ଠାବକେ କିମ୍ପାଇ ଭରନ୍ତା/ଜଗତ ଯାକ ସମଚିତ୍ତ, ତେବେ ବୋଲନ୍ତି ଜଗନ୍ନାଥ/ତାର ମହିମା ଯେତେ ଥିଲା, ପାଞ୍ଚକୋଶରେ ସେ କଟିଲା/ ଏ କଳିଯୁଗେ ଉଦେ ହେଲୁ, ଜଗନ୍ନାଥର ପଦ ନେଲୁ ।'' ଭାରତୀୟ ଉପାସନା - ମାର୍ଗଗୁଡ଼ିକୁ କାଳକ୍ରମେ ଯେଉଁ ପୌତ୍ତଳିକତା ଗ୍ରାସ କରି ପକାଇଥିଲା ଏବଂ ତାହାରି ଫଳରେ ଯାବତୀୟ ଧର୍ମାଚରଣାକୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ମଧ୍ୟରେ ଅହଙ୍କାରୀ ଓ ହତବଳ କରି ରଖିଥିଲା, ଇଏ ହେଉଛି ତାହାରି ବିରୋଧରେ ବିଦ୍ରୋହଘୋଷଣା । ଧର୍ମ ନାମରେ ଆସନ ଜମାଇ ବସିଥିବା ଆସକ୍ତ ଓ ପ୍ରମତ୍ତମାନଙ୍କର ସମ୍ମୁଖରେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମର ବିଦ୍ରୋହ-ଘୋଷଣା । ପ୍ରତିମାତୃଷ୍ଣା ବିରୋଧରେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଆକାଙ୍କ୍ଷାର ବିଦ୍ରୋହ-ଘୋଷଣା ।

ତେଣୁ, ବାହ୍ୟାଚାର ନୁହେଁ, ବାହ୍ୟାସକ୍ତି ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ; ଅନ୍ତର୍ଗତ ହେଉଛି ବାଟ । ସେହି ବାଟ କେଉଁଯାଏ ପଡ଼ିଛି ଅଥବା କେଉଁଠାରେ ଶେଷ ହୋଇଛି, ସେକଥା କେହି କହି ପାରିବ ନାହିଁ । କଳ୍ପନା ସାହାଯ୍ୟରେ କବି ଭୀମ ଭୋଇ ସେହି ସବାଉଚ୍ଚ ଓ ସବାବଡ଼ ସ୍ଥାନକୁ ମହାନିତ୍ୟ-ମଣ୍ଡଳ ବା ମହାନିତ୍ୟଭୁବନ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ସେହି ସ୍ଥାନକୁ ମନ କଲେ ମଣିଷ ଅନ୍ତର୍ଗତରେ ଖୋଜିବ ଏବଂ ଅନୁଭବରେ ହେଜିବ । (ସ୍ତୁତିଚିନ୍ତାମଣି, ୪।୮, ୧୦।୧୨) । ସ୍ତୁତିଚିନ୍ତାମଣି ପୁସ୍ତକର ଏକାଧିକ ସ୍ଥାନରେ ଅନୁଭବର ବ୍ୟାଖ୍ୟା ରହିଛି, ଅନୁଭବକୁ ହିଁ ଯାବତୀୟ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉତ୍ତୋଳନର ଜନନୀ ରୂପେ ସୂଚାଇ ଦିଆଯାଇଛି । ଧର୍ମ ମଣିଷମାନଙ୍କର ଚେତନାକୁ ଆଣି କୌଣସି ନା କୌଣସି ଅଧ୍ୟାସକଳ୍ପନା ଉପରେ ହିଁ ମାଟି ପରି ଲେଶି ଦେଇଛି ଓ ସେମାନଙ୍କୁ ସେହିଠାରେ ଅଟକାଇ ରଖିବା ନିମନ୍ତେ ଚେଷ୍ଟା କରିଛି । ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ସେହି କଳ୍ପନାଗୁଡ଼ିକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ଅନୁଭବ ଦ୍ୱାରା ଭେଦିବା ଲାଗି ଆହ୍ୱାନ ଦେଇଛି । ଯାବତୀୟ ଗୁରୁ ଏବଂ ଯାବତୀୟ ମାର୍ଗ ଯଦି ଆମକୁ ଅନୁଭବର ସେହି ଅସଲ

ମୂଳଟି ପାଖରେ ବିଶ୍ୱାସର ସହିତ ନେଇ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଇ ପାରୁଥାନ୍ତେ, ତେବେ ମଣିଷମାନେ ଆଉ ଠାକୁରମାନଙ୍କୁ ନେଇ, ମନ୍ଦିର କିମ୍ବା ମସ୍‌ଜିଦ୍‌କୁ ନେଇ ଝଗଡ଼ା କରିବା ସକାଶେ ହୁଏତ ଆଦୌ କୌଣସି ଆଗ୍ରହ ଦେଖାଉ ନଥାନ୍ତେ। ଅନୁଭବ ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ କମିଗଲେ ସମ୍ଭବତଃ ମଣିଷମାନେ ପିତୁଳାମାନଙ୍କୁ ଏବଂ ପିତୁଳାମାନଙ୍କର ଉପାସନା-ସ୍ଥାନଗୁଡ଼ିକୁ ନେଇ ଫଉଜଦାରୀ କରି ବାହାରନ୍ତି। କବି ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ଆହ୍ୱାନ ଏହି କଳହଗୁଡ଼ିକଠାରୁ ବହୁ ଦୂରରେ, ଏକାବେଳେକେ ଏକ ଅନ୍ୟ ଅନୁରାଗ ଭିତରେ :

> "ଝରୁଛି ଅମିଅ ସତ୍ୟମନେ ପିଅ ଅଛ ଯେତେ ସୁଜ୍ଞ ସାଧୁ,
>
> ଦେଖ ଜ୍ଞାନନେତ୍ରେ ଅନୁଭବ ସୂତ୍ରେ ଅନାମେ ଝରୁଛି ମଧୁ।"

ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଅତିପରିଚିତ ଚଉତିଶାର ଆଦ୍ୟରେ ହିଁ ଭୀମ ଭୋଇ କେଡ଼େ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଭାବରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଭରଣଶୂନ୍ୟ ହୋଇ କହିଛନ୍ତି :

> "ଆଣାକାର ପ୍ରଭୁ ଅସାଧନା ମାର୍ଗେ ଉଦ୍ଧାର କରିବେ ବୋଲି/
> ଅନ୍ତର୍ଗତେ ମୁହିଁ ଅନୁସରି ଅଛି ସାଧ୍ୟ କର ମହିଆଳି,
> ହେ ସ୍ୱାମୀ/
> ଅନୁଭବେ ଅରୂପକୁ ଗମି/ଏଣେତେଣେ ଯାଉଅଛି ଭ୍ରମି/
> ଆଣି ଠୁଳକର ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ/ଅଣସାଧନାରେ ସିଦ୍ଧ ଭୂମି/
> ଅଣଆୟତ୍ତ ସର୍ବେ ହେଲେଣି/ ଆସି ଉଦେ ହୋଇଛ ମେଦିନୀ।"

ଅସାଧନା, ଅଣସାଧନା, ଏସବୁ ଭାରତରେ ଯୋଗୀମାନେ, ସନ୍ଥମାନେ ବ୍ୟବହାର କରିଆସିଥିବା ଭାଷା। ଏହି ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ଆଦୌ ନକାରାତ୍ମକ ନୁଅନ୍ତି। ଏଗୁଡ଼ିକରେ ଏକ ସୁଦୃଢ଼ ପ୍ରତିବାଦର ଯେଉଁ ବ୍ୟଞ୍ଜନାଟି ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରମୁଖ ଭାବରେ ରହିଛି, ସେଇଟି ହେଉଛି ଅଧ୍ୟାତ୍ମସାଧନାର ଯାବତୀୟ କୋଳାହଳ ଉପରେ ଅସଲ ଅଧ୍ୟାତ୍ମର ଚିରନ୍ତନ ଚେତାବନୀ ପରି। ଧର୍ମର ପଥ ନାମରେ ଗୁଡ଼ାଏ ବୋଲ ଓ ସୂତ୍ରର ବୋଝକୁ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ଉପରେ ଲଦିଦେଇ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଧର୍ମସମ୍ପ୍ରଦାୟମାନେ ମନୁଷ୍ୟର ଧର୍ମବାସନାକୁ ଯେପରି ଏକ କର୍ମକାଣ୍ଡମୟ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ବାଉଳା କରି ଦେଇଛନ୍ତି, ବାଇବେଲ୍‌ର ପୁରାତନ ଟେଷ୍ଟାମେଣ୍ଟ୍‌ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୃଥିବୀର ସନ୍ଥମାନେ ଓ ଈଶ୍ୱରୀୟ ବାର୍ତ୍ତାଚୟର ବାହକମାନେ ଆମକୁ ତାହାରି ବିଷୟରେ ଚେତାବନୀ ଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି ଓ ଆମକୁ ଡାଳ ଛାଡ଼ି ମୂଳକୁ ଆସିବାଲାଗି ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେଇଛନ୍ତି। ବାହ୍ୟାଚାରଦ୍ୱାରା ବନ୍ଧନ

ବଢ଼ିଛି, ସମାଜରେ ଶୋଷଣ ବଢ଼ିଛି, ବିମୋଚନ ବିଡ଼ମ୍ବିତ ହୋଇ ରହିଛି । ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଗଧ କରି ଓ ଅକିଞ୍ଚନ କରି ରଖିବାରେ ପୃଥିବୀର ଧର୍ମମାନେ କେତେ ନା କେତେ ଖୋରାକ ଆଣି ଯୋଗାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ଏବେ ମଧ୍ୟ ଦେଉଛନ୍ତି । ପ୍ରତିମାସର୍ବସ୍ୱ ଧର୍ମଗୁଡ଼ିକୁ ଓ ଆଚାରସର୍ବସ୍ୱ ମାର୍ଗଗୁଡ଼ିକୁ ମାନି ମନୁଷ୍ୟମାନେ କର୍ମ ଆଦରି ରହିଛନ୍ତି । ଭେକଗୁଡ଼ିକ ଅନୁସାରେ, ବିଧିଗୁଡ଼ିକ ଅନୁସାରେ ଏବଂ ମାର୍କାଗୁଡ଼ିକ ଅନୁସାରେ ପୃଥିବୀ ଭାଗ ଭାଗ ହୋଇ ରହିଛି । ଏହିସବୁ ଉପଦ୍ରବ ପ୍ରବଳ ହେବାବେଳେ ପ୍ରତ୍ୟେକ ଯୁଗରେ ସନ୍ଥମାନେ ହିଁ ତାହାର ପ୍ରତିବାଦ କରିଛନ୍ତି, ପୃଥିବୀକୁ ଅନୁଭବ ପାଖକୁ ଏବଂ ଶ୍ରଦ୍ଧା ପାଖକୁ ଫେରାଇ ଆଣିବା ଲାଗି ବୀରପରି ଆହ୍ୱାନ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ତେଣୁ, ଅନ୍ତର୍ଗତରେ ଖୋଜିବ ଏବଂ ଅନୁଭବରେ ହେଜିବ । ତେବେ ଯାଇ ବିରାଟକୁ ନିଜ ଭିତରେ ପାଇପାରିବ ଏବଂ ଆପଣାର ବିରାଟରୂପଟିକୁ ସତକୁ ସତ ଆବିଷ୍କାର କରିପାରିବ । ଅସଲ ସତ୍ୟଟି ବୁଦ୍ଧିଲାଗି ଅକଳଣା ହୋଇ ରହିଛି, ରହିଥିବ । ବୁଦ୍ଧି ନାନା ଫିସାଦ କରି ଆମକୁ ଅଧବାଟରେ ଅଟକାଇ ରଖୁଛି । ଆମକୁ ଧର୍ମନାମରେ ଉଗ୍ର କରୁଛି, ଚଣ୍ଡ କରିପକାଉଛି । ମାତ୍ର, ଯଦି ସତକୁ ସତ ବାସନାଟିଏ ରହିଥିବ, ଯଦି ଆମେ ନମନୀୟ ହୋଇ ରହିଥିବା ଏବଂ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଭାବରେ ଖୋଜିବାର ସାହସଟି ମଧ୍ୟ ଆମ ଭିତରେ ରହିଥିବ, ତେବେ ଆମଲାଗି ଯାବତୀୟ ଅସାଧ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ସାଧ୍ୟ ହୋଇଯିବ । ଆମଦ୍ୱାରା ଆଚରିତ ଧର୍ମ ଆମକୁ ଅଧାତ୍ମଯାଏ ଉତ୍ତୋଳିତ କରି ନେଇପାରିବ । ଯଥାର୍ଥ ବାସନାଯୁକ୍ତ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଆଦୌ କେବେ କିଛି ଅପହଞ୍ଚ ହୋଇ ରହିବ ନାହିଁ । ଯଥାର୍ଥ ବାସନାଯୁକ୍ତ ଜଣେ ମଣିଷ, ସେଇ ହେଉଛି ଯଥାର୍ଥ ଭକ୍ତ । ଭୀମଭୋଇ ପରମ ଆସ୍ପଦଙ୍କୁ ସତେ ଅବା ଆଖିଆଗରେ ଜଳଜଳ ଦେଖି ପାରୁଥିବା ଭଳି ସଂପୃକ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କୁ କେତେ ଭରସା ଦେଇ କହିଛନ୍ତି :

''ପାଶେ ଅଛି ହେ/ନ ଦିଶୁଛି/ଆବୋରି ରହିଛି ହେ ।''

ଏବଂ ତାଙ୍କର ଦର୍ଶନ ଓ ସ୍ପର୍ଶ ଲାଭ କରିବାକୁ ହେଲେ ଆମକୁ ଯଥାର୍ଥ ଭକ୍ତିର ଭାଜନ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ । କବିଙ୍କର ଭାଷାରେ :

''ନାମକୁ ଭଜିଲେ ଚିହ୍ନି/ପାଷାଣ ହୁଅଇ ପାଣି/କୁସୁମ ଫୁଟନ୍ତି ଗୋ/କାଷ୍ଠ ପଲ୍ଲବନ୍ତି ।''

କେବଳ ଅନୁଭବରେ ହେଜିଥିବା ଜଣେ ସନ୍ଥ ହିଁ ଏଡ଼େ ସରଳ ଭାଷାରେ ଏତେ ଏତେ ଗହନର ସତ୍ୟକୁ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ନିବେଦନ କରିଦେଇପାରିବ । ସେହି ଭାଷାର ଦର୍ପଣଟିକୁ ବ୍ୟବହାର କରି କହିଲେ, ସେଠାରେ ଶ୍ରୀଗୁରୁଙ୍କର ପାଦତଳେ ପଙ୍କଜ ଫୁଲ ଫୁଟିଛି, ବାସରେ ଅମାପମୂଳ ହୋଇ ରହିଛି ଏବଂ ଯଥାର୍ଥ ନାସିକାରନ୍ଧ୍ର ରହିଥିଲେ

ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ତାହାକୁ ଅବଶ୍ୟ ଆଘ୍ରାଣ କରିପାରିବ । ଏହି ମାର୍ଗଟିକୁ କବି ଭୀମଭୋଇ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ-ଭକ୍ତିଯୋଗର ମାର୍ଗ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ମହାନିତ୍ୟ-ମଣ୍ଡଳରେ ପ୍ରବେଶ କରି ପାରିଲେ ସାଧକ ପଥିକକୁ ସ୍ୱମହିମାର ମଧ୍ୟ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଦର୍ଶନ ମିଳିଯିବ । ବ୍ରହ୍ମନିରୂପଣ ଗୀତାର ଅଷ୍ଟମ ଅଧ୍ୟାୟରେ କବି ଆମକୁ ତାହାରି ସୂଚନା ଦେଇଛନ୍ତି । ଶ୍ରୁତିନିଷେଧ ଗୀତାରେ ମଧ୍ୟ ଭିନ୍ନ ଶବ୍ଦରେ ସେହି କଥାଟିର ଘୋଷଣା କରାଯାଇଛି :

''ସିନ୍ଧୁ ପରାୟେ ବ୍ରହ୍ମ ସେହି, ତଦନ୍ତେ କହିତ ନୁହଇ । ଯେ ବ୍ରହ୍ମେ ବ୍ରହ୍ମ ହୋଇପାରେ,
ତାଙ୍କ ମହିମା ସେ ଉଚ୍ଚାରେ ।/ନୋହିଲେ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ବଣା, କେ ଅବା କରୁଛି କଳନା ।''

ଏସବୁ କଥା ଉପନିଷଦର କଥା, ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଏକାତ୍ମକତାର କଥା । ତେଣୁ, ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧ୍ୟାତ୍ମର କଥା । ଧର୍ମଗୁଡ଼ିକର ବାଡ଼ ଯେଉଁଠାରେ ଆପେ ଆପେ ଉଠିଯିବ, ଅର୍ଥାତ୍ ଯେତେବେଳେ ଆମେ ଧର୍ମଗୁଡ଼ିକର ବାଡ଼ ଡେଇଁ ଆହୁରି ଗଭୀର ଅର୍ଥାତ୍ ଆହୁରି ଉଚ୍ଚକୁ ଚାଲିଯାଇ ପାରିବା, ସେତେବେଳେ ଆମକୁ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀ ନିଜ ଭିତରେ ଦେଖାଯିବ, ଏବଂ ଆମେ ନିଜକୁ ମଧ୍ୟ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀ ମଧ୍ୟରେ ଦେଖିପାରିବା । ଆମ ଭିତର ଆଉ ବାହାର ମଧ୍ୟରେ ଆଉ କୌଣସି ଅନ୍ତର ରହିବ ନାହିଁ । ଏହି ପୃଥିବୀ ''ଆପଣା ପିତାଙ୍କର ରଞ୍ଜିଲା ପୃଥିବୀ'' ପରି ଲାଗିବ । ଭୀମଭୋଇ ମନୁଷ୍ୟ ମାତ୍ରକେ ସମସ୍ତଙ୍କ ଭିତରେ ବ୍ରହ୍ମକଳା ଦେଖୁଥିଲେ ଏବଂ ତେଣୁ ସେ ମନୁଷ୍ୟସମାଜ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ସମତା ଦେଖିବାକୁ ବ୍ୟାକୁଳ ହେଉଥିଲେ । ତେଣୁ, ତାଙ୍କର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ସ୍ୱୀକୃତ ଏବଂ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ରହିଥିବା ଅସମତାଗୁଡ଼ିକୁ ସେ ଆଦୌ ସ୍ୱୀକାର କରି ପାରି ନଥିଲେ । ପୃଥିବୀର ଧର୍ମମାନେ ଏକାଧିକ କାରଣରୁ ନାନାବିଧ ଅସମତାକୁ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ବୋଲି ମାନି ନେଇଛନ୍ତି । ଅଧ୍ୟାତ୍ମ୍ୟ ସବୁ ଯୁଗରେ ଅସମତାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରି ଆସିଛି । ସ୍ତୁତି-ଚିନ୍ତାମଣିରେ କବି ଭୀମଭୋଇ କେଡ଼େ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି :

''ତିନି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ଲୋଡ଼ି ଆସ ତୁଣ୍ଡେ ଏକ ଜଣ ଏକ ଜାତି,
ସେହି ସବୁ ଏକ ଜାତି କରିଛି ତାହାର ରଞ୍ଜିଲା ପୃଥ୍ୱୀ ।'' (୭୦/୧୩)

ଯଦି ପୃଥିବୀଯାକର ସବୁ ମଣିଷ ଗୋଟିଏ ପିତାଙ୍କଠାରୁ ଜନ୍ମ ହୋଇଛନ୍ତି, ତେବେ ମଣିଷ ମଣିଷ ଭିତରେ ଆମ ସମାଜରେ ଏତେ ଅନ୍ତର ଆଉ କେଉଁ କାରଣରୁ ରହିବ ? ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତୀୟ ଅଧ୍ୟାତ୍ମରେ ଠାଏ ଠାଏ ପରମ ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ପିତା ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରିବାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଅବଶ୍ୟ ରହିଛି ସତ, ମାତ୍ର ଆଚାରଶାସ୍ତ୍ରଗୁଡ଼ିକର ତାଡ଼ନାରେ ତାଡ଼ିତ ହୋଇ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଯୁଗର ଭାରତୀୟ ଈଶ୍ୱରକଳ୍ପନାଗୁଡ଼ିକରୁ ତାହା ପ୍ରାୟ ବିଦା ହୋଇଯାଇଛି । ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ ପିତା ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରିଛନ୍ତି । ମାତ୍ର ସେହି ଈଶ୍ୱର ସ୍ୱର୍ଗରେ

ଅଛନ୍ତି, ଦୂରରେ ରହିଛନ୍ତି; ଏହି ସଂସାରରୁ, ଆମଠାରୁ ସେ ଅଲଗା ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ପୁନଶ୍ଚ, ଏବେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ଧର୍ମର କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଆପଣାକୁ ଭଗବାନଙ୍କର ପୁତ୍ର ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ଧର୍ମମୀମାଂସା ଅନୁସାରେ ତାହାକୁ ହୁଏତ ଧର୍ମଦ୍ରୋହିତା ବୋଲି କହି ନିନ୍ଦା ହିଁ କରାଯିବ । କବି ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ପିତା ହେଉଛନ୍ତି ପରମବ୍ରହ୍ମ, ତାଙ୍କର ଗୁରୁ ମଧ୍ୟ ସେହି ପରମବ୍ରହ୍ମ ।

ସ୍ୱମହିମାର ଉପଲବ୍ଧି ହୋଇ ପାରିଲେ ଏହି ବିଶ୍ୱଯାକ ମଧ୍ୟ ମହିମାର ଉପଲବ୍ଧି ହୋଇଥାଏ । ଆମେ ଅନେକେ ଅହଂ ଭିତରେ ରହିଥାଉ, ସ୍ଫୀତ ଅହଂଟିଏ ହୋଇ ରହିଥାଉ । ପୃଥିବୀଯାକର ସବୁ ମଣିଷ ଆମକୁ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଅହଂ ପରି ଦେଖା ଯାଉଥାନ୍ତି । କେହି ଜଣେ ହେଲେ ବି ସାଙ୍ଗ ପରି, ସମକକ୍ଷ ପରି ଓ ସତୀର୍ଥ ପରି ଦିଶନ୍ତି ନାହିଁ । ତାହା ହିଁ ଯାବତୀୟ ନିଃସଙ୍ଗତାର କାରଣ ହୁଏ । ନିଃସଙ୍ଗ ମନୁଷ୍ୟର ଭକ୍ତି ହେଉଛି ଜଣେ ଆର୍ତ୍ତ-ଓ ଆତ୍ମକାତର ମଣିଷର ଭକ୍ତି, ପ୍ରଧାନତଃ ଅଭିଯୋଗ କରୁଥିବାର ଏକ ଭକ୍ତି । ତଥାକଥିତ ବିବିଧ ଭକ୍ତିମାର୍ଗରେ ଆମେ ସେହିସବୁ ଆର୍ତ୍ତ ଏବଂ ଅଭିଯୋଗମୟ ଭକ୍ତିର କମ୍ ଉଦାହରଣ ଦେଖୁନାହିଁ । ଭୀମଭୋଇ ସେହି ଭକ୍ତିକୁ କାଟି ଅନେକ ଆଗକୁ ଚାଲି ଯାଇଥିଲେ । ସେ ଭବସିନ୍ଧୁ ଭିତରେ ଭାବସିନ୍ଧୁକୁ ମଧ୍ୟ ଦେଖି ପାରୁଥିଲେ । ତାଙ୍କର ଭାବାନୁରାଗ ଲୋକାନୁରାଗରୂପେ ବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇ ପାରୁଥିଲା । ଚେତନାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆରୋହଣ କରୁଥିଲେ ଅର୍ଥାତ୍ ଶିଖରଟିର ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ ହେଉଥିଲେ ମନୁଷ୍ୟ କଦାପି ସଂସାରକୁ ଛାଡ଼ି ଚାଲି ଯାଏନାହିଁ । ସିଏ ସଂସାର ଭିତରକୁ ଫେରିଆସେ । ଅସଲ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ମାୟାବାଦର କାନ୍ତାର ଭିତରେ ଉଦାସୀନ ହୋଇ ରହିବାକୁ ମୋଟେ ମନ କରେନାହିଁ, କେବଳ ନିଜ ମୁକ୍ତିକୁ ଆଦୌ ମନ କରେନାହିଁ । ତାହା ଏହି ସଂସାର ଭିତରେ ରହେ ଏବଂ ବୈରାଗ୍ୟ ଅବଲମ୍ବନ କରିବାର ସକଳ ପ୍ରଲୋଭନକୁ ପରିତ୍ୟାଗ କରେ । ଭୀମଭୋଇ ଏହି ସଂସାରକୁ ମଧ୍ୟ ନିଜପରି ଏକ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ମହିମାରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହୋଇ ରହିଥିବାର ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ । ଯିଏ ପୃଥିବୀକୁ ବ୍ରହ୍ମମୟ ଦେଖିବ, ସିଏ ଏହାକୁ କଦାପି ମାୟା ବୋଲି କହିବନାହିଁ । ଏହି ପୃଥିବୀ ସହିତ ସିଏ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଆନ୍ତରିକ ଭାବରେ ବାନ୍ଧିହୋଇ ଯାଉଥିବ । ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ବାନ୍ଧିହୋଇ ଯାଉଥିବ, ଏକାତ୍ମତାରେ ବାନ୍ଧିହୋଇ ଯାଉଥିବ । ସିଏ ପୃଥିବୀର କଲ୍ୟାଣ କାମନା କରିବ, ପୃଥିବୀର ଉଦ୍ଧାର କାମନା କରିବ, ଅର୍ଥାତ୍ ପୃଥିବୀ ଲାଗି ଯଥାର୍ଥ ଆଲୋଡ଼ନ ଏବଂ ବିମୋଚନର କାମନା କରିବ, ଏବଂ ସେହି ପୃଥିବୀ ଉପରକୁ ଯେପରି ସେହି ଇପ୍ସିତ କଲ୍ୟାଣ ଓ ମଙ୍ଗଳଟି ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଆସି ପାରିବ, ସେ ସେଇଥିଲାଗି ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବ, ସେଇଥିଲାଗି ଏକ ନିମିତ୍ତ ହୋଇ ବାହାରିବ ।

ମହିମାଧର୍ମର କୌଣସି ଅନୁଗାମୀ ନିଜର ମୋକ୍ଷ କାମନା କରେ ନାହିଁ । ସିଏ ପୃଥିବୀର ହିଁ ମୋକ୍ଷ ଅର୍ଥାତ୍ ମଙ୍ଗଳ-କାମନା କରିଥାଏ । ନିଜର ଯାବତୀୟ ଉପଲବ୍ଧିକୁ

ସେ ସଂସାର-ଉଦ୍ଧାରର କାର୍ଯ୍ୟରେ ଲଗାଏ; ସେ ପୃଥିବୀ ଲାଗି ନିମିତ୍ତ ହୋଇ ବାହାରିଥାଏ, ସମର୍ପିତ ଭାବରେ ନିଜ ଜୀବନକୁ ବଞ୍ଚୁଥାଏ । ମହିମାଧର୍ମରେ ଯେତେ ଯାହା ବିଧି ଓ ବିଧାନ ରହିଛି, ଯେତେ ଶାସନ ଓ ଶୃଙ୍ଖଳା ରହିଛି, ସେଗୁଡ଼ିକର ମର୍ମପ୍ରବେଶ କଲେ ଆମେ ସେଗୁଡ଼ିକରୁ ସେହି ବିଶେଷ ବ୍ୟଞ୍ଜନାଟିର ନିଦର୍ଶନଗୁଡ଼ିକୁ ବାରମ୍ବାର ଦେଖିବାକୁ ପାଇବା । ଭାରତୀୟ ଧର୍ମଭିତରେ ଏପରି ଏକ ଦୃଷ୍ଟିକୋଣ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିରଳ। ଆପଣାର ରଚନାଗୁଡ଼ିକରେ ଭୀମ ଭୋଇ ଈଶ୍ୱରଙ୍କଠାରୁ ନିଜପାଇଁ ଆଦୌ କୌଣସି ମୁକ୍ତି ମାଗିନାହାନ୍ତି। ସିଏ ପୃଥିବୀର ମୁକ୍ତି ମାଗିଛନ୍ତି । ସେହି କାରଣରୁ, ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ପଦଗୁଡ଼ିକରେ ଭେଦି ପାରୁଥିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସିଏ ଆମର ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆପଣାର ବୋଲି ଏକ ନିବିଡ଼ ଅନୁଭବ ହୋଇଥାଏ । ତାଙ୍କରି ସହିତ ସାଥୀ ହୋଇ ବାଟ ଚାଲିବାକୁ ମନ ହୁଏ । ନିଜ ଭିତରେ ରହିଥିବା ସହସ୍ର ମଳିନତା ଓ ସହସ୍ର ପଙ୍କିଳତା ସତ୍ତ୍ୱେ ଆପଣାକୁ ତଥାପି ପବିତ୍ର ହୋଇ ଯାଉଥିଲା ପରି ଲାଗେ, ସତେଅବା ଆମଲାଗି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତ ହୋଇ ରହିଥିବା ଆଉ କେଉଁ ଉଚ୍ଚତା ଅର୍ଥାତ୍ ଆଉ କେଉଁ ସମ୍ଭାବନା ମଧ୍ୟକୁ ଉତ୍ତୋଳିତ ହୋଇ ଗଲାପରି ଅନୁଭବ ହେଉଥାଏ । କବି ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ଭାଷା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସରଳ ଭାଷା, ଏକାନ୍ତ ନିଷ୍କପଟ ଭାଷା-ସେହି ଭାଷାରେ ରହିଥିବା ଆକର୍ଷଣ ଆମକୁ ସତେ ଅବା ବନ୍ଧୁପରି ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ଟାଣିନିଏ; ବନ୍ଧୁ ପରି ସମ୍ମତ କରାଇନିଏ । ଆପେ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଧର୍ମର ବେଢ଼ା ଭିତରେ ରହି ସିଏ ଆମ ପାଇଁ ଯାହାକିଛି ଲେଖିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେ ଆମକୁ ତଥାପି ଆଦୌ କୌଣସି ବାଡ଼ ଅଥବା ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଭିତରେ ନେଇ ବନ୍ଦୀ କରି ରଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି କୌଣସି ଆଶଙ୍କା ହୁଏନାହିଁ । ଯାବତୀୟ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ୍ୟ ପରି ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର କଥାଗୁଡ଼ିକ, ଉଚ୍ଚାଟନାଗୁଡ଼ିକ ଓ ବ୍ୟାକୁଳତାଗୁଡ଼ିକ ଆମ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ସତେ ଯେପରି କେତେ କେତେ ଗଣ୍ଠି ଫିଟାଇ ଦେଇ ଯାଉଥାଏ । ତାଙ୍କ ପଦର ଧାଡ଼ୀଗୁଡ଼ିକୁ ପଢୁଥିବା ସମୟରେ ଓ ତାଙ୍କ ଭଜନର ଧିସାଗୁଡ଼ିକୁ ଗାଉଥିବା ସମୟରେ ଆମେ ସତେ ଅବା କ୍ରମପ୍ରସାରିତ ହେବାରେ ଲାଗିଥାଉ । ଯେଉଁ ସାହିତ୍ୟ ଏହିପରି ଭାବରେ ଗଣ୍ଠି ଫିଟାଇ ଦିଏ, ଆମନ୍ତ୍ରିତ କରିନିଏ, ନିଜର ସବୁଯାକ କୁଞ୍ଚିକାଠିକୁ ନେଇ କେଡ଼େ ସ୍ୱତଃପ୍ରେରିତ ଭାବରେ ସତେଅବା କେଉଁ ସର୍ବୋତ୍ତମ ବନ୍ଧୁ ତଥା ସଙ୍ଗୀର ହାତରେ ଧରାଇ ଦେବାପାଇଁ ପ୍ରେରଣା ଦିଏ, ଯାହା କେଡ଼େ ସହଜରେ ଅହଂଗୁଡ଼ାକୁ ପରାହତ କରେ ଓ ପୋଷ ମନାଇନିଏ, ଆମେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମକୁ ହିଁ ସେହି ସାହିତ୍ୟର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଅର୍ଜନ ଏବଂ ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ସମ୍ପତ୍ତି ବୋଲି ଅବଶ୍ୟ କହିପାରିବା ।

ତେଣୁ, ଅସଲ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ୍ୟ ସମ୍ବେଦନଶୀଳତାରେ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତା ଲାଭ କରେ । ବୈରାଗ୍ୟ ନାମକ, ଜୁଗୁପ୍ସା ନାମକ ଓ ଉପେକ୍ଷା ନାମକ କୌଣସି ଶୁଷ୍କ ଉପଚାର ନିମନ୍ତେ ସେଠାରେ ଆଦୌ କୌଣସି ଅବକାଶ ନଥାଏ । ଯିଏ ଯେତେ ଉଚ୍ଚକୁ ଯାଇଥାଏ, ସମ୍ବେଦନଶୀଳତାରେ ସିଏ ସେତିକି ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସିବାର ସାହସ ବାନ୍ଧେ। ଖଣ୍ଡସତ୍ୟର

ନାନାବିଧ ପାଶକୁ ଯିଏ ଯେତିକି ସହଜରେ କାଟିପାରେ, ସିଏ ସେତିକି ଅଧିକ ଡୋର ବାନ୍ଧିବାକୁ ମନ କରେ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଆପଣା ସାଙ୍ଗରେ ନେବାଲାଗି ଇଚ୍ଛା କରେ । ଭୀମ ଭୋଇ ସାନକୁଳରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ, ସାନ ମଣିଷମାନଙ୍କ ପରି ସଂସାରର ପ୍ରାୟ ସବୁ ଦୈନ୍ୟ ଓ ଗଞ୍ଜଣାକୁ ଅଙ୍ଗେ ନିଭାଇଥିଲେ । ତେଣୁ, ବଡ଼ ଆଖିଟିଏ ଲାଭ କରିବା ପରେ ତାଙ୍କୁ ତଥାପି ଏହି ପୃଥିବୀ ଭିତରେ ରହି ପୃଥିବୀର ଉଦ୍ଧାର ଏବଂ ଉତ୍ତୋଳନ ଲାଗି ନିଷତ୍ତି ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ଆଦୌ କୌଣସି ଧର୍ମସଂକଟର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡ଼ି ନଥିବ । ଚେତନା ଆପଣାର ଯଥାର୍ଥ ଶିଖର ଯାଏ ଉଠିଯାଇ ପାରିଲେ ଜୀବନରେ ଏକ ଅନୁପ୍ରସ୍ଥ ସମ୍ପ୍ରସାରଣ ମଧ୍ୟ ସମ୍ଭବ ହୋଇଯାଏ, ଅର୍ଥାତ୍, ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀର ସବୁକିଛିକୁ ଏକାତ୍ମ ଭାବରେ ଅନୁଭବ କରିହୁଏ । ପୃଥିବୀରେ ବାସକରୁଥିବା ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ଦୁଃଖଗୁଡ଼ିକୁ ସତେଅବା ନିଜ ଶରୀର ଦେଇ ଅନୁଭବ କରୁଥିବା ପରି ଭୀମ ଭୋଇ ସ୍ତୁତିଚିନ୍ତାମଣିରେ (୩୫।୧୧) କହିଛନ୍ତି :

ପଞ୍ଚଭୂତ ଆତ୍ମା ଦଗଧି ହେଉଛି ଜୀବନ କାନ୍ଦୁଛି ନିତି/
ଅନ୍ୟାୟ ସଂସାର ଅନୀତି ଆଚାର ଦେଖି କଳିଯୁଗ ରୀତି ।
ପୁନଶ୍ଚ,
ଏକଖଣ୍ଡ ହାଡ଼ ବୁନ୍ଦାଏ ରୁଧିର ଫୁଟେ ମାଉଁସ ଛାଣଇ/
ତେଣୁ କରି ସିନା ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ବିକଳ ସହି ନପାରିବି ମୁହି ।
(ଓଡ଼ିଶା ୭୬।୧୮); ଏବଂ
ପ୍ରାଣୀଙ୍କ କଷଣ ଭେଦୁଅଛି ମୋର ଜୀବନକୁ ମୋର ବାଧେ (୨୨।୨୦)

ଏହିପରି ଭାବରେ, ଅଧ୍ୟାତ୍ମର ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ନିବିଡ଼ତାରୁ ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇ ଆସିଥିବା ସେହି ପଟାନ୍ତରହୀନ ପୂର୍ଣ୍ଣ-ସମର୍ପଣର କଥାଟି, ଯାହା କବି ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କୁ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଖରେ ଏତେ ପ୍ରିୟ କରି ରଖିଛି:

ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଆରତ ଦୁଃଖ ଅପ୍ରମିତ ଦେଖୁ ଦେଖୁ କେବା ସହୁ/
ମୋ ଜୀବନ ପଛେ ନର୍କେ ପଡ଼ିଥାଉ ଜଗତ ଉଦ୍ଧାର ହେଉ (୨୭।୭)

ଏବଂ ଅଙ୍ଗୀକାରଟିକୁ କରିସାରିବା ପରେ,

"ଅଶେଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବୁଡ଼ି ଯେବେ ଯିବ କାହିଁରେ ରହିବି ମୁହିଁ,
ମନ ଛନ ଛନ ହେଉଛି ଉଚ୍ଛନ୍ନ ଏ ପିଣ୍ଡ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପାଇଁ/
ଏ ଜନ ଜଗତ ହତ ହୋଇଗଲେ କାହିଁ ପଚାରିବି ମୁହିଁ ।
ଏଣୁ କରି ସିନା ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀଛାମୁକୁ ନିତି ଜଣାଇ କରଇ ।"
ଏବଂ ତା'ପରେ, ସବାଶେଷରେ,

''ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ନିମନ୍ତେ କର ଯୋଡ଼ି ପଡ଼ି ଶ୍ରୀଗୁରୁଙ୍କ ପାଦେ,
କହେ ଭୀମ ଭୋଇ ଅଷ୍ଟାଶତ ପଦେ ନେତ୍ରୁ ଲୁହ ପୋଛି କାନ୍ଦେ।''
(୪୦ଶ ବୋଲି)

ପୁରୁଣା ପୃଥିବୀକୁ ଯେଉଁମାନେ ବଞ୍ଚ ରହିବେ, ସେହିମାନେ ହିଁ ନୂଆ ପୃଥିବୀଟି ନିମନ୍ତେ ବିହନ ହୋଇ ରହିବେ। ସେହି ବିହନମାନେ ରହିବେ ବୋଲି ଭୀମ ଭୋଇ ପରମ ନିୟନ୍ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଆକୁଳ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଛନ୍ତି। ଯିଏ ବିହନ ହେବ, ସିଏ ପ୍ରଳୟକୁ ଆଦୌ ଡ଼ରିବ ନାହିଁ, ପ୍ରଳୟକୁ ହିଁ ସର୍ବଶେଷ କଥା ବୋଲି ମୋଟେ ମାନି ନେବ ନାହିଁ। ଧର୍ମମାନେ ପୃଥିବୀର ପାପୀମାନଙ୍କୁ ଚିରକାଳ ନରକର ଭୟ ଦେଖାଇ ଆସିଛନ୍ତି ଓ ତେଣୁ ବେଳ ଥାଉଁ ଥାଉଁ କୌଣସି ସ୍ୱର୍ଗରାଜ୍ୟରେ ନିଜପାଇଁ ଖଣ୍ଡେ ସ୍ଥାନ ଯୋଗାଡ଼ କରି ରଖିବାର ସାବଧାନବାଣୀ ଶୁଣାଇଛନ୍ତି। ପୁରୁଣାଗୁଡ଼ାକ ବାରବାର ଭଙ୍ଗା ହେଉଥିବ ଏବଂ ଏହି ପୃଥିବୀ ନୂଆ ହୋଇ ଗଢ଼ା ହେବାରେ ଲାଗିଥିବ ବୋଲି ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ସବୁଦିନେ ଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ରଖି ଆସିଛି। କବି ଓ ସନ୍ଥ ଭୀମ ଭୋଇ ଯେଉଁ ଅନ୍ୟ ଭବିଷ୍ୟର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଥିଲେ ଏବଂ ଯେଉଁଥିପାଇଁ ସେ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ବିହନ ହୋଇ ରହିବା ଲାଗି ଆହ୍ୱାନ ଦେଉଥିଲେ, ସେହି ଭବିଷ୍ୟରେ

''ଅନାଦି ରାଜା ହେବେ ଓ ସତ୍ୟ ମହିଆଳି ହେବ।'' (ସ୍ତୁତିଚିନ୍ତାମଣି, ୧୦ମ ବୋଲି)

ଅର୍ଥାତ୍ ସେତେବେଳେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମରେ ସଂସାର ଚାଲିବ। ମଣିଷମାନେ ମଣିଷମାନଙ୍କର ସହଚାରୀ ଓ ସୁହୃଦ୍ ହୋଇ ରହିବେ, ସେମାନେ ପରମସତ୍ୟର ନିମିତ୍ତ ଓ ଯନ୍ତ୍ର ହୋଇ ରହିବେ। ଭୀମ ଭୋଇ ଇଚ୍ଛୁକ ଓ ସମ୍ମତ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟକୁ ସେହି ବିଶ୍ୱାସ ଓ ଭରସାର ବାଣୀ ଶୁଣାଇଛନ୍ତି :

''ସତ ଯେବେ ଥିବ ଅସତ ଜନଙ୍କୁ ଅବଶ୍ୟ ମାରିବ ମାଡ଼,
ସାନ ବଡ଼ କେହୁ ଅଣ୍ଟି ନପାରନ୍ତି କାହାକୁ ନୁହଁଇ ବଡ଼/
ଗୁରୁ ଯେବେ ଥିବେ ଗର୍ବିତା ଭାଙ୍ଗିବେ ଗାରିମା ଲୋକର ମତ,
ଆପଣା ପାପେ ଆପେ ଖରାପ ହେବେ କାଳବଳେ ଯିବେ ହତ/
ପୁଣ୍ୟ ଯେବେ ଥିବ ପାତକୀ ପ୍ରାଣୀକୁ ନିଶ୍ଚୟ ମିଳିବ ସଜା,
ଅନନ୍ତ କେଶରୀ ମହାବ୍ରହ୍ମ ଗୁରୁ ଯେଉଁଦିନ ହେବେ ରାଜା।''

ଯେତେବେଳେ ଜଗତର ଉଦ୍ଧାର ପାଇଁ ସନ୍ଥ ବ୍ୟାକୁଳ ଭାବରେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଡାକେ, ସେତେବେଳେ ଭଗବାନ ସତକୁ ସତ ତଳକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସନ୍ତି। ଯେଉଁମାନେ ବିହନ ହୋଇ

ରହିଥାନ୍ତି, ନିମିତ୍ତ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି, ନୂତନର ସଂସ୍ଥାପନା ପାଇଁ ସେ ସେହିମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆସନ୍ତି । ଅନ୍ତତଃ, ନିଜେ ବିହନଟିଏ ହୋଇ ପାରିଲେ, ନିମିତ୍ତଟିଏ ହୋଇ ପାରିଲେ, ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହିପରି ଅନୁଭବ କରିଥାଏ, ତାଙ୍କର ବଳରେ ବଳୀୟାର ହୋଇ ସେ ଅଗ୍ରସର ହୋଇଥାଏ ।

ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ଭଜନଗୁଡ଼ିକରେ ଆମେ ସେହି ଭରସାବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରତିଧ୍ୱନି ଶୁଣିବାକୁ ପାଇବା : ଅଣାକାର ବ୍ରହ୍ମ କହୁଅଛୁ ଆମ୍ଭେ ଆରତ ନୁହଁରେ ବଳା/ଆଠପଦ୍ମ ଭକ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ରଖିବି ଶୂନ୍ୟେ ଲଗାଇବି ଲୀଳାରେ/ ଆଉ ଯେତେ ସଂସାର/ ଅବଶ୍ୟ ହୋଇବ ନାରଖାର । ପୁନଶ୍ଚ, ଥାଅରେ ଭକତେ ସମ୍ଭାଳି ଜଗତେ ଦୁଃଖ ଦୂରିତ ଖଣ୍ଡିବି/ଥୋଇବି ସଭିଙ୍କୁ ଏକାମ୍ୱର ବଚନ ବାନା ଘୋଡ଼ାଇ ରଖିବିରେ/ ଥୟ କରିବି ପୃଥ୍ୱୀ/ ଥିବ ସମସ୍ତେ ମୋ ପଛ କତି । ଏବଂ, ଡାଏଁଣୀ ଡଙ୍କେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ମୁଖରୁ ବଞ୍ଚିବ ସେ ସାର ମଞ୍ଜି/ ଡାଳ ଧରି ନରେ ଆଣ୍ଟ କରୁଛନ୍ତି ଗରବ ମୁଁ ଦେବି ଭାଙ୍ଗି ଯେ / ଡାକି କହୁଛି ଉଚ୍ଚେ/ ଡକା ପଡ଼ିଯିବ ସର୍ଗେ ମଞ୍ଚେ/ଡ଼ିଙ୍ଗରା ବାଜିବ ଆଗପଛେ/ ଡରି ଉଦେ ହୋଇଛି କି ମିଛେ । ବଡ଼ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଆଶ୍ରା କଲେ ଯାଇ ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ଏତେ ବିଶ୍ୱାସର ସହିତ ଏହିସବୁ କଥା କହି ପାରିବ । ସନ୍ଥ ସେହି ବଡ଼ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଆଶ୍ରା କରିଥାଏ । ବାଟରେ ଅନେକ ଦେବଦେବୀଙ୍କୁ କାଟି ଓ ଅତିକ୍ରମ କରି ଯାଇପାରିଲେ ନିଜ ଭିତରେ ଓ ଏହି ସଂସାର ଭିତରେ ବଡ଼ ପ୍ରଭୁଙ୍କ ସହିତ ଭେଟ ହୁଏ । ସନ୍ଥ ଭୀମ ଭୋଇ ସେହି ବଡ଼ ପ୍ରଭୁଙ୍କ କଥା କହିଛନ୍ତି :

ହୃଦରୁ ଉଶ୍ୱାସ ହେଇ ପାପବିଷ ହରଣ କରାଅ ସବୁ/

ଦେବୀ ଦେବତା ମୁଁ କାହାକୁ ନମାନେ ତୁମ୍ଭେ ମୋର ବଡ଼ ପ୍ରଭୁ ।।

ବ୍ରହ୍ମନିରୂପଣ ଗୀତାରେ ମଧ୍ୟ ସେ "ବଡ଼ ପ୍ରଭୁ ଆଶ୍ରା କର ହେବୁ ଯେବେ ସିଦ୍ଧି" ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି । ପୃଥିବୀରେ ଧର୍ମମାନେ ନିଜ ନିଜର ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ସବୁ ପ୍ରଭୁଙ୍କଠାରୁ ବଡ଼ ପ୍ରଭୁ ବୋଲି ଦେଖାଇ ହେବାକୁ କେଡ଼େ ହାସ୍ୟାସ୍ପଦ ଭାବରେ କେତେ କେତେ ଯୁକ୍ତି ବାଢ଼ିଛନ୍ତି । ସେମାନେ ପୃଥିବୀରେ ବହୁ ପ୍ରମାଦର କାରଣ ହୋଇଛନ୍ତି । ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ପ୍ରକୃତରେ ଭାରି ସାନ କରି ରଖିଛନ୍ତି । ଭୀମ ଭୋଇ "ଯେଡ଼େ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଭଜିବୁ କର ତେଡ଼େ ବୁଦ୍ଧି" ବୋଲି କେଡ଼େ କପଟଶୂନ୍ୟ ହୋଇ କହିଛନ୍ତି । କାହାର ପ୍ରଭୁ କେଡ଼େ ବଡ଼, ସେହି କଥାଟି ତା' ନିଜ ଉପରେ ହିଁ ନିର୍ଭର କରିବ । ନିଜର ବୁଦ୍ଧି ଯେତିକି ପ୍ରଶସ୍ତ ଓ ବଡ଼ ହେବାରେ ଲାଗିଥିବ, ଆମର ପ୍ରଭୁ ମଧ୍ୟ ସେତିକି ସେତିକି ବଡ଼ ହେବାରେ ଲାଗିଥିବେ । ସେକାଳର ସେହି ଅରଣ୍ୟ ଭିତରେ ଏହି ଅତ୍ୟାଧୁନିକ ସୂତ୍ରଟିକୁ ଭୀମ ଭୋଇ କେଉଁ ଶାସ୍ତ୍ରରୁ ଶିକ୍ଷା କରିନଥିଲେ କିମ୍ବା କୌଣସି ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ବେଢ଼ା ଭିତରୁ ଶିଖି ନଥିଲେ, ଆପଣାର ନେତ୍ରକୁ ଅଧିକରୁ

ଅଧିକ ପ୍ରଶସ୍ତ ଓ ସମ୍ପ୍ରସାରିତ କରିବାକୁ ସମ୍ମତି ଦେଇ ହିଁ ସେ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଅବଲୋକନ କରିପାରିବାର ଅଧିକାରଟିକୁ ଲାଭ କରି ପାରିଥିଲେ ।

କବି ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କୁ ଆମେ ପ୍ରାଚୀନ ଅଥବା ଆଧୁନିକ କେଉଁ ଯୁଗର କବି ବୋଲି କହିବା ? ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଯାହାକୁ ଆଧୁନିକ ଯୁଗ ବୋଲି କୁହାଯାଏ, ଓଡ଼ିଶାର ଉପକୂଳାଞ୍ଚଳରେ ସେତେବେଳେ ସେହି ଯୁଗର ପ୍ରାରମ୍ଭ ହେଉଥିଲା । ରାଧାନାଥ, ମଧୁସୂଦନ ଓ ଫକୀରମୋହନ, ସେତେବେଳେ ଏହି ଲେଖକମାନଙ୍କର ଉଦୟ ହୋଇ ଆସୁଥିଲା । ଏମାନଙ୍କ ଭିତରୁ କେହି ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କୁ ଜାଣି ନଥିଲେ ବା ଭୀମ ଭୋଇ ମଧ୍ୟ ଏମାନଙ୍କୁ ଜାଣି ନଥିଲେ । ଏମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି ଲେଖିବା ସମୟରେ ତାଳପତ୍ର ବ୍ୟବହାର କରିନଥିଲେ, ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟର ସନ୍ତକ କାଗଜ ଉପରେ ହିଁ ଯାହାକିଛି ଲେଖୁଥିଲେ । ଭୀମ ଭୋଇ ସେତେବେଳେ ଖଲିଆପାଲିରେ ଆପଣାର ସାହିତ୍ୟକୃତି ରୂପେ ଯାହା ଡାକି ଦେଉଥିଲେ, ସେସବୁକୁ ନବସିଦ୍ଧାମାନେ ତାଳପତ୍ରରେ ଲେଖି ରଖୁଥିଲେ । ରାଧାନାଥ, ମଧୁସୂଦନ, ଫକୀରମୋହନ ଓ ସେମାନଙ୍କର ସମସାମୟିକ ଅନ୍ୟମାନେ ଜାତୀୟତାର ଭାବନାରେ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ହୋଇ ସାହିତ୍ୟ ଲେଖୁଥିଲେ । ଭୀମ ଭୋଇ ଅଧ୍ୟାତ୍ମଦ୍ୱାରା ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ ହୋଇ ଯାହାକିଛି ଲେଖୁଥିଲେ । ଅଧ୍ୟାତ୍ମର ଆଦୌ କୌଣସି ବୟସ ନଥାଏ, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଆହ୍ୱାନଗୁଡ଼ିକର ମଧ୍ୟ କୌଣସି ବୟସ ନଥାଏ । ଭାରତବର୍ଷରେ ଅତି ପ୍ରାଚୀନ କାଳରେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ହିଁ ଉପନିଷଦର ଋଷିମାନଙ୍କୁ ଉଦ୍‌ବୁଦ୍ଧ କରି ରଖିଥିଲା । ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉଦ୍‌ବୋଧନଗୁଡ଼ିକ କେବେହେଲେ ପୁରୁଣା ହୋଇ ଯାଆନ୍ତି ନାହିଁ । ଆଧୁନିକ ପୃଥିବୀରେ ସମ୍ପ୍ରତି ଯେଉଁ ଅସଲ ଆହ୍ୱାନଗୁଡ଼ିକ ମନୁଷ୍ୟର ସର୍ବୋତ୍ତମ ବାସନା ଏବଂ ପ୍ରେରଣାଗୁଡ଼ିକୁ ଆନ୍ଦୋଳିତ କରୁଛି, ସେଗୁଡ଼ିକ ରାଜନୀତିକ ନୁହେଁ ବା ସାମାଜିକ ନୁହେଁ । ସେଗୁଡ଼ିକ ମୂଳତଃ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ । ସେହିସବୁ ଆହ୍ୱାନଗୁଡ଼ିକର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେଲାବେଳେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଆମେ ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କୁ ଅବଶ୍ୟ ସ୍ମରଣ କରୁଥିବା, ତାଙ୍କଠାରୁ ଅମିତ ପ୍ରେରଣା ଲାଭ କରୁଥିବା ।

୫।୮।୧୯୯୩ *(ନିଶାନ୍ତ, ୪୧, ହେମନ୍ତ, ୧୯୯୭)*

(୧୯୯୩ ମସିହାର ଭୀମଭୋଇ ବକ୍ତୃତାରୂପେ ରେଢ଼ାଖୋଲର ଭୀମଭୋଇ ମହାବିଦ୍ୟାଳୟରେ ପଠିତ । ମହାବିଦ୍ୟାଳୟର କର୍ତ୍ତାମାନଙ୍କୁ କୃତଜ୍ଞତା ଜ୍ଞାପନ କରୁଛି ।)

□□

ମହିମାଧର୍ମର କବି ଭୀମଭୋଇ

ଭୀମ ହେଉଛନ୍ତି ମହିମା ଧର୍ମର କବି । ଆପଣା ସାହିତ୍ୟକୃତି ମାଧ୍ୟମରେ ସିଏ ମହିମାଧର୍ମର ଔଜ୍ଜ୍ୱଲ୍ୟ ବଢ଼ାଇଛନ୍ତି, ଗୌରବ ବଢ଼ାଇଛନ୍ତି ଏବଂ ମହିମା ଧର୍ମର ବିମୋଚନକାରୀ ବାଣୀଗୁଡ଼ିକୁ ସାହିତ୍ୟ ରୂପ ଦେଇ ଆମ ସାହିତ୍ୟର ବି ଔଜ୍ଜ୍ୱଲ୍ୟ ଏବଂ ଗୌରବ ବୃଦ୍ଧି କରିଛନ୍ତି । ଭୀମଭୋଇ ଭୋଇ ଥିଲେ, ଜାତିରେ କନ୍ଧ ଥିଲେ; ଏକ ଆଦିବାସୀ ଦରିଦ୍ର ପରିବାରରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ଦାରିଦ୍ର୍ୟର ତାଡ଼ନା ଦ୍ୱାରା ବାଧ୍ୟ ହୋଇ ହିଁ ମାଆ ତାଙ୍କର ପିତାଙ୍କ ମୃତ୍ୟୁ ପରେ କନ୍ଧ ପରମ୍ପରା ହିସାବରେ ତାଙ୍କର ଖୁଡୁତାଙ୍କୁ ବିବାହ କରିଥିଲେ । ଭୀମଭୋଇ ଠିକ୍ କେଉଁ ଗ୍ରାମରେ ଜନ୍ମ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ, ସେହି ବିଷୟରେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଦ୍ୱିମତ ରହିଛି । ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ଓ ଅନ୍ନସଂସ୍ଥାନର ଆବଶ୍ୟକତା ଦ୍ୱାରା ତାଡ଼ିତ ହୋଇ ଭୀମ ଭୋଇ ବାଲ୍ୟକାଳରେ ଗ୍ରାମରୁ ଗ୍ରାମାନ୍ତର ହୋଇଥିଲେ ବୋଲି ସମ୍ଭବତଃ ତାଙ୍କର ଜନ୍ମସ୍ଥାନଗୁଡ଼ିକ ବିଷୟରେ ଏକାଧିକ ମତ ରହିଛି । ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଭୀମ ଗାଈ ଜଗି ପରିବାରର ଅନ୍ନସଂସ୍ଥାନରେ ଯତ୍‌କିଞ୍ଚିତ୍ ସାହାଯ୍ୟ କରୁଥିଲେ । ମାଆ ତାଙ୍କର ଧାନ କାଟୁଥିଲେ ଓ କକା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଘରେ ମୂଲ ଲାଗୁଥିଲେ ।

ଗାଈ ଜଗିବା ସମୟରେ ଭୀମ ଭୋଇ ସାଥୀମାନଙ୍କର ମେଳରେ ଗୀତ ଗାଉଥିଲେ । ଗାଇ ଗାଇ ନିଜେ ବି ଗୀତମାନ ଲେଖିଲେ ଓ ସେହିଗୁଡ଼ିକ ହିଁ ଗାନ କଲେ । ଲୋକମୁଖରେ ପ୍ରଚଳିତ ଗୀତଗୁଡ଼ିକର ଅନୁକରଣରେ ସେତେବେଳେ ଗୀତ ସବୁ ରଚନା କରୁଥିଲେ । କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ ସେତେବେଳେ ରାଧା, କୃଷ୍ଣ ଓ ଗୋପୀମାନଙ୍କର କଥାଗୁଡ଼ିକ ହିଁ ଲୋକାୟତନ ଓ ଲୋକବିନୋଦର ସ୍ତରଗୁଡ଼ିକୁ ଚରି ଯାଇଥିଲା ଓ ଭୀମ ଭୋଇ ମଧ୍ୟ ଆପଣାର ପ୍ରଥମ କାଳୀନ ଗୀତଗୁଡ଼ାକରେ ସେହିଗୁଡ଼ିକୁ ସାମଗ୍ରୀ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରିଥିଲେ ।

ସେ ଗାଈ ଜଗିବା ସମୟରୁ ମହିମା ଗୋସାଇଁଙ୍କ ନୂତନ ଧର୍ମବାଣୀ ସଂସ୍ପର୍ଶରେ ଆସି ସାରିଥିଲେ । ସମାଜରେ ଜାତି ବୋଲି କିଛି ନାହିଁ, ସମସ୍ତେ ସେହି ଭଗବନ୍ତମହିମାରୁ ହିଁ ଜାତ ହୋଇଛନ୍ତି, ସେଗୁଡ଼ାକ ତାଙ୍କ ଅନ୍ତରକୁ ନିଶ୍ଚିତ ଭାବେ ସ୍ପର୍ଶ କରିଥିବ । ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କ ଅସହାୟ ଜୀବନରେ ସେ ଏହି ଭାବଧାରାକୁ ଏକ ଉନ୍ମୋଚନକାରୀ ନୂତନ ଆଲୋକ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଥିବେ ଓ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ସାହରେ ସେହି କଥାଗୁଡ଼ିକୁ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଆଗରେ କହିବାକୁ ବି ଆରମ୍ଭ କରିଦେଇଥିବେ । ଏଇ ସମୟରେ ଏକଦା ଗାଈମାନଙ୍କ

ସଙ୍ଗରେ ଥିଲାବେଳେ ଭୀମ କୂଅରେ ପଡ଼ି ଯାଇଥିବାର କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ରହିଛି । କିମ୍ବଦନ୍ତୀ ଆହୁରି କହେ ଯେ କୂଅରେ ପଡ଼ିଥିବା ସମୟରେ ସେ ମହିମା ଗୋସାଇଁଙ୍କୁ ଅର୍ପିତ ପ୍ରାଣରେ ଡାକନ୍ତେ ତାଙ୍କ ଅବିଚଳିତ ବିଶ୍ୱାସରେ ମୁଗ୍ଧ ହୋଇ ସ୍ୱୟଂ ମହିମା ଗୋସାଇଁ ସେଠାରେ ଆସି ଉପସ୍ଥିତ ହୋଇଥିଲେ ଓ ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କୁ କୂଅ ମଧ୍ୟରୁ ଉଦ୍ଧାର କରିଥିଲେ । ଏହି ସମୟରୁ କବିଙ୍କ କବିପ୍ରତିଭା ବିକଶିତ ହୋଇଥିଲା । ପର ପର ସେ ଗୁରୁଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆଦିଷ୍ଟ ହୋଇ ଯୋରନ୍ଦା ଆସ୍ଥାନକୁ ଯାଇଥିଲେ ଓ ସେଠାରୁ କବିତ୍ୱ ଦ୍ୱାରା ଗୁରୁଙ୍କର ବାଣୀ ପ୍ରଚାର କରିବାର ଆଦେଶ ପାଇ ପୁନର୍ବାର ରେଢ଼ାଖୋଲକୁ ଫେରି ଆସିଥିଲେ । ପରେ ରେଢ଼ାଖୋଲରୁ ସୋନପୁର ଗଡ଼ଜାତକୁ ଆସି ବିନିକା, ଲୁଲୁଣ୍ଡା, ଭୁର୍ଷାପାଲି ପ୍ରଭୃତି ଅଞ୍ଚଳ ପରିକ୍ରମା ସହ ଅବଶେଷରେ ଖଲିଆପାଲି ଯାଇ ସେହିଠାରେ ହିଁ ଆପଣାର ସ୍ଥାୟୀ ଗାଦୀ ସ୍ଥାପନ ପୂର୍ବକ ରହିଲେ । ସେହି ଖଲିଆ ପାଲି ଆଜି ମଧ୍ୟ କବିଙ୍କର ସର୍ବପ୍ରଧାନ ସ୍ମାରକ ପୀଠ ହୋଇରହିଛି ।

ଭୀମ ଭୋଇ ଗୃହସ୍ଥର ଜୀବନ ନିର୍ବାହ କରୁଥିଲେ । ଗୃହୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ହିସାବରେ ହିଁ ତାଙ୍କର ଦେହାନ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ତାଙ୍କ ସମାଧି ମନ୍ଦିର ଏ ଯାବତ୍ ଖଲିଆପାଲି ଠାରେ ରହିଛି ।

ଭୀମଭୋଇଙ୍କ ଲିଖିତ ପୋଥିଗୁଡ଼ିକ ଖଲିଆପାଲି ଗାଦୀରେ ସଂରକ୍ଷିତ ହୋଇ ରହିଛି । ଯେତେଗୁଡ଼ିଏ ପୋଥି ଲୋକଲୋଚନକୁ ଆସିଛି, ସେଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି : ସ୍ତୁତିଚିନ୍ତାମଣି, ନିର୍ବେଦ ସାଧନ, ବ୍ରହ୍ମନିରୂପଣ ଗୀତା, ଆଦ୍ୟନ୍ତ ଗୀତା, ଶ୍ରୁତି ନିଷେଧ ଗୀତା । ଆଉ ଦୁଇ ଅପ୍ରକାଶିତ ପୋଥି ହେଉଛି ମହିମା ବିନୋଦ ଓ ମନୁସଭା ମଣ୍ଡଳ । ଏଥିରୁ ପ୍ରଥମ ପୋଥିଟି ବଙ୍ଗଳା ମିଶା ଓଡ଼ିଆରେ ଲେଖାଯାଇଛି ଓ ଦ୍ୱିତୀୟ ପୋଥିଟି ଓଡ଼ିଆ ମିଶା ସଂସ୍କୃତରେ । ଏହା ବ୍ୟତୀତ, ତାଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ପୋଥି ହିସାବରେ, ଅଷ୍ଟକବିହାରୀ ଗୀତା, ନବୀନବିହାରୀ ଗୀତା, ବ୍ରହ୍ମସଂଜତ, ପୂର୍ଣ୍ଣସଂହିତା, କଳିଯୁଗ ଗୀତା, ଯଶୋବନ୍ତ ମହାମଣ୍ଡଳ, ମହିମା ଗୋପନ, ଭବିଷ୍ୟତ ମାଳିକା ପ୍ରଭୃତିର ନାମୋଲ୍ଲେଖ ମିଳିଥାଏ । ଭୀମଭୋଇଙ୍କ ଲିଖିତ ବହୁସଂଖ୍ୟକ ଭଜନ ଓ ଚଉତିଶା ରହିଛି । ଓଲଟ ଚଉତିଶାମାନ ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ଆଦ୍ୟ ଜୀବନର ରସର କେଳି, ଜାଇଫୁଲ, ଡାଲଖାଇ ଓ ବଂଉଳ ଗୀତମାନ ବି ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ଅଛି । ସେତେବେଳେ ଗୌଡ଼ୀୟ ବୈଷ୍ଣବ ଶାଖାର କୀର୍ତ୍ତନଗୁଡ଼ିକ ବଙ୍ଗଳା ଭାଷାରେ ହିଁ ହେଉଥିଲା । ତାହାରି ଆକର୍ଷଣରେ ସମ୍ଭବତଃ ନିଜ ଭକ୍ତମାନଙ୍କର ମନୋରଞ୍ଜନ ସକାଶେ ଭୀମଭୋଇ ଏକ ପଟାନ୍ତର ରୂପେ 'ମହିମା ବିନୋଦ' ରଚନା କରିଥିଲେ । ଏହା ଏକ ବୃହତ୍ ପୋଥି । ଏଇଟି ପ୍ରକାଶିତ ହୋଇ ପାରିଲେ ଭୀମଭୋଇଙ୍କ ବିଷୟରେ ଆହୁରି ଅଧିକ ତଥ୍ୟ ନିଶ୍ଚୟ ଆଲୋକକୁ ଆସି ପାରନ୍ତା । ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କ ନାମରେ କେତୋଟି ବଙ୍ଗଳା ଭଜନ ମଧ୍ୟ ଅଛି । ବଙ୍ଗଳାଭାଷୀ ଭକ୍ତମାନଙ୍କର ବ୍ୟବହାର ସକାଶେ ସିଏ ଏହି

ଗୁଡ଼ିକର ରଚନା କରିଥିବେ, ବା ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାର ଚାରିଆଡ଼େ ଚରିକରି ରହିଥିବା ବଙ୍ଗଳା କୀର୍ତ୍ତନର କେତୋଟି ସମକକ୍ଷ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତର ପରିଚୟ ଦେବାକୁ ଯାଇ ସେଗୁଡ଼ିକର ରଚନା କରିଥିବେ। ସଂସ୍କୃତ ମିଶା ଓଡ଼ିଆ ଓ ଓଡ଼ିଆ ମିଶା ସଂସ୍କୃତ ପୋଥି 'ମନୁ ସଭାମଣ୍ଡଳ' ପଛରେ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ କାରଣ ରହିଥିବାର ଅନୁମାନ କରାଯାଇପାରେ। ସ୍ମରଣ କରିବା ଉଚିତ ଯେ, ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କ ନାମରେ ଭଣିତ ପୁସ୍ତକମାନଙ୍କରେ ମଧ୍ୟ କେତେ ଜାଗାରେ ସଂସ୍କୃତାଂଶମାନ ରହିଛି। ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା ଆସେ ନାହିଁ ବୋଲି ପଞ୍ଚସଖା ଲୋକଭାଷାରେ ଗ୍ରନ୍ଥ ଲେଖୁଛନ୍ତି, ସେତେବେଳେ ବ୍ରାହ୍ମଣମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ଏହିପରି ଏକ ଅପବାଦ ଦେଉଥିଲେ। ଏହି ସଂଶୟଟିର ନିରସନ ଲାଗି ହୁଏତ ସଂସ୍କୃତ ଜ୍ଞାନର କିଛି କିଛି ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ପରିଚୟ ଦେବାଲାଗି ପଞ୍ଚସଖା ଓଡ଼ିଆ ଭିତରେ କିଛି ପରିମାଣରେ ସଂସ୍କୃତକୁ ବି ଆଣି ପୂରାଇଥିଲେ। ସନ୍ଥମାନଙ୍କ ଭିତରେ ହୁଏତ ସେହି ପରମ୍ପରାଟି ଭୀମଭୋଇଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବି ଚଳି ଆସିଥିଲା। ଏବଂ ସିଏ ସେଥିପାଇଁ ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା ମିଶାଇ ଅନ୍ତତଃ ଗୋଟିଏ ପୋଥି ଲେଖିବାକୁ ଆବଶ୍ୟକ ମନେ କରିଥିଲେ।

ଭୀମଭୋଇଙ୍କର କାବ୍ୟକୃତି ଲାଗି ଦୁଇଟି ଉତ୍ସର ନିରୂପଣ କରାଯାଇପାରେ। ଗୋଟିଏ ଉତ୍ସକୁ ସିଏ ସ୍ୱୟଂ ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି। ସେଇଟି ହେଉଛି ତାଙ୍କର ଗୁରୁ ମହିମା ଗୋସାଇଁଙ୍କର କରୁଣା ବା ଆଶୀର୍ବାଦ। କଥିତ ଅଛି ଯେ ଭୀମଭୋଇ ତାଙ୍କରି ଆଦେଶରେ ହିଁ କାବ୍ୟରଚନାକୁ ଆପଣାର ନିଜସ୍ୱ ମାର୍ଗ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଥିଲେ ଏବଂ ଧର୍ମପ୍ରଚାର କରି ନ ବୁଲି ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ଏହି ସାହିତ୍ୟ ରଚନାରେ ମନୋନିବେଶ କରିଥିଲେ। ଆଉ ଗୋଟିଏ ଉତ୍ସ ହେଉଛି, ତାଙ୍କର ସଂବେଦନଶୀଳତା। ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଯାବତୀୟ ଜୀବନକକ୍ଷଣରେ ମଣ ହୋଇ ସିଏ ଜୀବନକୁ ଏତେ ପ୍ରଗାଢ଼ ଭାବରେ ଅଙ୍ଗେ ନିଭାଇଥିଲେ ଯେ, ଅଧ୍ୟାତ୍ମଦୀକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରିବା ପରେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଅନୁଭବଗୁଡ଼ିକ ତାଙ୍କୁ ମୋଟେ ଛାଡ଼ି ଯାଇନଥିଲା। ବରଂ ତାହା ତାଙ୍କର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅନ୍ତଃଦୃଷ୍ଟିଗୁଡ଼ିକୁ ଜୀବନର ଅଧିକ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ କରି ଆଣିଥିଲା। ଭକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଭକ୍ତ ଆପଣାକୁ ଭଗବାନଙ୍କ ପାଖରେ ସମର୍ପିତ କରିଦିଏ। ଏବଂ ଏକ ଅନ୍ତର୍ଗତ ସଂବେଦନଶୀଳତା ହିଁ ସେହି ଭକ୍ତର ସର୍ବପ୍ରଧାନ ସ୍ୱଭାବ ଅର୍ଥାତ୍ ଭୂମି ହୋଇ ରହିଥିଲେ, ସେହି ଭକ୍ତ ସନ୍ଥ ହୁଏ, କବି ହୁଏ ଏବଂ ତାର ଭକ୍ତିଲବ୍ଧ ଯାବତୀୟ ସାନ୍ନିଧ୍ୟାନୁଭବକୁ ଜୀବନର ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ କରି ଟାଣିଆଣେ। ଏହି ସଂବେଦନଶୀଳତା ହିଁ ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ଭାଷାକୁ ଅନୁରୂପ ଭାବରେ ବିବର୍ତ୍ତିତ କରି ଆଣିଥିଲା, ଏବଂ, ଓଲଟାଇ କହିଲେ, ସେହି ସଂବେଦନଶୀଳତାକୁ ଏକ ଜୀବନମୟ ସହଜତା ଦ୍ୱାରା ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ କରି ପାରିବାକୁ ହିଁ ଗୋଟିଏ ଅନୁରୂପ ମାଧ୍ୟମ ଖୋଜିବାକୁ ଯାଇ ଭୀମଭୋଇ ଆପଣାର ଭାଷାଟିକୁ ଲାଭ କରିଥିଲେ।

କବି ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର କବିତ୍ୱ-ପ୍ରେରଣା ସିଧା ସେଇଠୁ ଆସିଥିଲା, ଯେଉଁଠାରେ ସିଏ ଆପଣାର ସବୁକିଛିକୁ ସମର୍ପଣ କରି ଦେଇଥିଲେ । ଅସଲ ପୁରୁଷଙ୍କୁ ଯିଏ ଆପଣାର ଆଖି ଆଗରେ ଅର୍ଥାତ୍ ସିଧା ଆପଣାର ହୃଦୟ ଭିତରେ ଅନୁଭବ କରେ, ତାଙ୍କ ସହିତ ଖିଅ ଲଗାଇ ବାଟ ଚାଲିପାରେ, ଆପଣାର ଅସଲ ଦୃଷ୍ଟି ଓ ଅସଲ ସ୍ପର୍ଶଗୁଡ଼ିକର କ୍ଷେତ୍ରରେ ସିଏ ଯଥାର୍ଥରେ ଏକ କବିଦୃଷ୍ଟି ଲାଭ କରିଥାଏ । ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ଦୁଇଶହ ବର୍ଷ ପୂର୍ବରୁ ଓଡ଼ିଶାରେ ଯେଉଁ ରୀତିଯୁଗ ଚଳି ଆସୁଥିଲା, ସେହି ଯୁଗର କବିମାନେ କବିତ୍ୱରେ ବ୍ୟୁତ୍ପତ୍ତି ହାସଲ କରିବାପାଇଁ ଅମରକୋଷ ଘୋଷୁଥିଲେ, କେତେ ଶ୍ରମ କରୁଥିଲେ ଓ ନିଜକୁ ବୁଝାଇ ପାରିବା ପାଇଁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅଭିଧାନମାନ ରଚନା କରୁଥିଲେ । ସାହିତ୍ୟରେ ଏବଂ ପ୍ରେରଣାରେ ତାହା ଆଉ ଏକ ଶୈଳୀ, ତାହା ମୂଳତଃ ଏକ ପରାକ୍ରମ । ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ଶୈଳୀ ଏକ ଅନ୍ୟ ଶୈଳୀ, ତାହା ସନ୍ଥଶୈଳୀ । ନିଜେ ଉନ୍ମୋଚିତ ହୋଇ ପାରିଲେ ଯେ ଭିତରର ଯାବତୀୟ ଅବ୍ୟକ୍ତଗୁଡ଼ାକ ସତେ ଅବା କାହାର ପ୍ରେରଣାସ୍ପର୍ଶ ଲାଭ କରି ଜୀବନ ମଧ୍ୟ ଦେଇ, କବିତା ମଧ୍ୟଦେଇ ଓ ସଖ୍ୟ ମଧ୍ୟଦେଇ ବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଯାଆନ୍ତି, ଆପଣାର ଭାଷାକୁ ଆପେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସାବଲୀଳ ଭାବରେ ପାଇଯାଆନ୍ତି, ପୃଥିବୀର ପ୍ରାୟ ସବୁ ସନ୍ଥଙ୍କ ପରି କବି ଭୀମ ଭୋଇ ମଧ୍ୟ ତାହାର ଗୋଟିଏ ଉଦାହରଣ । ଭୀମଭୋଇ ଯାହା କିଛି ଲେଖିଛନ୍ତି, ତାହା ପାଣ୍ଡିତ୍ୟରୁ ନୁହେଁ, ତାହା ଏକ ମୂଳଭୂତ ସହଜତା ଏବଂ ମୂଳଭୂତ ପରିଚୟ ମଧ୍ୟରୁ ପ୍ରସରି ଆସିଛି ଏବଂ ପାଠକ ହିସାବରେ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଏତେ ନିବିଡ଼ ଭାବରେ ସ୍ପର୍ଶ କରି ପାରୁଛି । ଭୀମ ଭୋଇ ଲେଖିବାବେଳେ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ାକୁ ବାଛି ନାହାନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଅନୁରାଗ ଅନୁସାରେ ତାଙ୍କର ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକ ସତେଅବା ବଳେ ବଳେ ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଆସି ପହଞ୍ଚି ଯାଇଛନ୍ତି :

ଶ୍ରୀଗୁରୁ କୃପାରେ ମୋର ଗୋ କବିପଣ,
ବାଳେକ ବୟସ ବୁଦ୍ଧି ମୋ ନାହିଁ ଜ୍ଞାନ ।

- ଆଦ୍ୟନ୍ତ ଗୀତା ।

ଆପଣାର ଗୋଟିଏ ଭଜନରେ ସିଏ କେଡ଼େ ମୁକୁଳା ହୋଇ "ଅକ୍ଷର ନବସେ ତାଙ୍କ କରୁଣା ନୋହିଲେ ହେ" ବୋଲି ଲେଖିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଚଉତିଶାରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ଅତି ପରିଚିତ ପଦଟି ରହିଛି :

ତର ତର କରି ମୁଁ ଯେ ତିଆରୁଛି ପଦ,
ତାକି ନାହିଁ ଆଗପଛ ବେଦ କି ନିର୍ବେଦ ।
ତିନି ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ଦେବତା,
ତାଳପତ୍ରେ ଲେଖୁଅଛି ବୁଝିବ ବାରତା ॥

ପୁଣି, ଆଉ ଗୋଟିଏ ଭଜନରେ,

"ସର୍ବେ ଥାଅ ହୋ ଶୁଣି ।
କବି ପସରା ମୋତେ ଶିରେ ବୁହାଇଦେଲେ,
ଅତିଥି ରୂପେ ସ୍ୱାମୀ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ବୁଲିଲେ
ଭଣେ ଭୀମ ଅର୍କ୍ଷିତ ନୁହେଁ ମୁରୁଛି ହେ ।"

ଏବଂ ଏହି ଯାବତୀୟ ଭାବନାକୁ ସତେ ଅବା ଏକ ମୁକୁଟ ପିନ୍ଧାଇଦେଇ ଓ ତାଙ୍କ କଣ୍ଠରେ ପଡ଼ିଥିବା କବିତ୍ୱର ମାଳାଟିର ଅସଲ ପରିଚୟଟିକୁ ଦେଇ ଭୀମଭୋଇ ତାଙ୍କର ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ଆଦୃତ ଓ ପରିଚିତ ପୁସ୍ତକ 'ସ୍ତୁତିଚିନ୍ତାମଣି'ରେ ଲେଖିଛନ୍ତି :

ଜଗତରେ କବିପଣେ ବୋଲାଉଛି
ଦୋଷ ଦେବ ନାହିଁ ମୋତେ,
ନିନ୍ଦା ହାନି ଲାଭ ପାପ ପରମାଦ
ପୂରି ରହିଛି ଜଗତେ ।
ଅତି ଅନାଚାର ଏ ମାୟା ସଂସାର କେଉଁରୂପେ ନେବି ଦିନ
ପିଣ୍ଡ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ସକଳ ଠାବରେ ଛନ୍ଦିଅଛି ତିନିଗୁଣ ॥

ରଞ୍ଜନା ଦେଖାଇ ପାଞ୍ଚନା କରାଇ କରାଉଛ ଖଳବଳ
ଭବସିନ୍ଧୁ ଭାବସିନ୍ଧୁ ଦୁଇମିଶି ପୂରି ରହିଅଛି ଜଳ ।

ତହିଁର ଭିତରେ ଛାଡ଼ି ଦେଇଅଛ ଏ ଜୀବକୁ ପିଣ୍ଡ ଦେଇ ।
ପାତକ ଲଗାଇ ଦୋଷ ନାହିଁ ଦେବ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଥିବି ଚାହିଁ ॥ ୩୪ଶ ବୋଲି ।

ଭୀମ ଭୋଇ ଯାହାଙ୍କୁ ସବା ଉପରେ ବସାଇ ଆପଣାର କବିପଣ କରିଛନ୍ତି, ସିଏ ହେଉଛନ୍ତି ଅଲେଖ । ଗୋଟିଏ ଭଜନରେ ତାଙ୍କରି ଦ୍ୱାରା ପ୍ରଦତ୍ତ ସଂଜ୍ଞାଟି ଦ୍ୱାରା କହିଲେ, "ଚାରିଯୁଗେ କବି ଲେଖି ନପାରିଲେ, ଅଲେଖ ବୋଲିଣ ନାମ ତହୁଁ ଦେଲେ ।" ଅଲେଖ ଅର୍ଥାତ୍ ଅକଳ୍ପନା, ଅକଳଣା । ତାଙ୍କର ଆଉଏକ ପରିଚିତ ଭଜନରେ ରହିଛି :

ଚାଲନ୍ତେ ଶୂନ୍ୟେ ଶବଦ ଅନୁମାନ ଚିତ୍ତେ ଭେଦ
ଅକଳଣା ବାରାନିଧି ନାମ ମହିମା ଅଗାଧ ।
ଗମ୍ୟ ନାହିଁ ଚାରି ଧର୍ମ ଜ୍ୟୋତି ଜ୍ୱାଳା ଊର୍ମ ଧର୍ମ

ବ୍ରହ୍ମା ବିଷ୍ଣୁ ଶିବ ବଣା ଏମନ୍ତ ସେ ଯେଉଁ ପାଦ ।

ଯେ ରାମଚନ୍ଦ୍ର ଅନନ୍ତ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଜଗନ୍ନାଥ

ଚାରିଯୁଗ ଅବତାରେ ହୋଇ ନପାରିଲେ ସିଦ୍ଧ ।

ଛପ୍ପନକୋଟି ଜନ୍ତୁ ଜୀବ କରି ନପାରିଲେ ଠାବ

ମୁନି ତପସ୍ୟାରେ ବସି ମନରେ ହେଲେ ସ୍ତବଧ ।

ଅବ୍ୟକତ ବ୍ରହ୍ମ ଯେହି, ରୂପ ରଚନାରେ ନାହିଁ ।

ଭଣେ ଭୀମ ଅରକ୍ଷିତ ନିଗମେ ରହିଛି ଭେଦ ।।

ଅସଲ ଭେଦ ନିଗମରେ ରହିଛି । ଯେଉଁଠାକୁ ବାହାରର ଏହି ଯାବତୀୟ ବିଧି ଓ ମୂର୍ତ୍ତିର ଭେଦ-ପ୍ରକରଣ ଦ୍ୱାରା ଆଦୌ ଗମି ହେବ ନାହିଁ, ଅସଲ ବସ୍ତୁଟି ତାହାରି ଭିତରେ ରହିଛି । ଏବଂ, ତାଙ୍କର ଆଜ୍ଞାରେ ସବୁକିଛିର ଭିଆଣ ହୋଇଛି :

ଆଜ୍ଞାରେ ଚଳେ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ

ଯେ ପୃଥ୍ୱୀ ଆପ ବାୟୁ ତେଜ ।

- ନିର୍ବେଦ ସାଧନ

ଭୀମ ଭୋଇ ଆପଣାର ଉପଲବ୍ଧି-ମାର୍ଗଟିକୁ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ-ଭକ୍ତିଯୋଗ ମାର୍ଗ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ଭାତ ଭାତ ବୋଲି ଜପି ଦେଲେ ଯେପରି ଭୋକ ପଳାଇ ଯାଏ ନାହିଁ, ସେହିପରି ରାମ ରାମ କହିଲେ ମଧ୍ୟ ପାପକ୍ଷୟ ସମ୍ଭବ ହୁଏନାହିଁ । କାରଣ,

ଆହାର ଭକ୍ଷିଲେ ସିନା ଆତ୍ମା ବୋଧ ହେବ,

ନାମକୁ ଭଜିଲେ ସିନା ମୁକତି ଲଭିବ ।

''ବ୍ରହ୍ମନିରୂପଣ ଗୀତା''ର ଦ୍ୱାଦଶ ଅଧ୍ୟାୟରେ ଆହାରର ଜପ ନକରି ଆହାର ଭକ୍ଷିବାର କ୍ରମଟିକୁ ଦର୍ଶାଇ ଦିଆଯାଇଛି । ସେହି କ୍ରମଟି ହେଉଛି, ନାମକୁ ଭଜିବ, ନାମର ଶ୍ରବଣ କରିବ, ତା'ପରେ ପଢ଼ିବ, ବୁଝିବ, ଭେଦ କରିବ ଅର୍ଥାତ୍ ବିବେକ ଲଗାଇବ, ତେଜିବ, ଧରିବ, ଚିହ୍ନିବ, ବାନ୍ଧିବ, ଜାଗ୍ରତରେ ଧରିବ ଓ ମଜ୍ଜିବ । କାରଣ, ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କ ଭାଷାରେ ''ମଜ୍ଜି ପାରିଲେ ବ୍ରହ୍ମରେ ତେବେ ଲୀନ ହୋଇ ।''

''ସ୍ତୁତି ଚିନ୍ତାମଣି''ର ୮୬ତମ ବୋଲିରେ ଭୀମ ଭୋଇ ଏହି ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭକ୍ତିଯୋଗ ମାର୍ଗର ବିଶଦ ବାଖ୍ୟା କରି ଦେଇଛନ୍ତି:

ଭକ୍ତି ଯେ କରିବ କି ଲଜ୍ଜା ତାହାର
ଲଜ୍ଜା କଲେ ନ ମିଳଇ,
ନାମ ବ୍ରହ୍ମ ବିନୁ କିଛି ନ ଜାଣଇ
କାହାକୁ ତା ଭୟ ନାହିଁ ।
ମହାଦେବ ଶିବଙ୍କର ଦୀକ୍ଷା ନୁହେଁ
ତହିଁରୁ ଅତି କଠୋର
ଅଲେଖ ମହିମା ବୋଲିବାର ପଦ
ଅଷ୍ଟାଙ୍ଗ ଯୋଗ ଉପର ।
ଅବତାର ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଦୀକ୍ଷା ନୁହେଁ
ତହିଁରୁ ଅଟଇ ଗାଢ଼,
କୋଟି କୋଟି ବିଷ୍ଣୁ ତାଙ୍କ ତହୁଁ ଜାତ
ସେଠାକୁ ନୁହଁନ୍ତି ବଡ଼ ।
ବ୍ରହ୍ମା ବେଦପତିଙ୍କ ଦୀକ୍ଷା ନୁହେଁ
ତହିଁରୁ ଅଧିକ ଉଚ୍ଚ
ସୃଷ୍ଟି ହେଲା ଦିନୁ କୋଟି କୋଟି ବ୍ରହ୍ମା
ଜନ୍ମ ହୋଇଛନ୍ତି ପଚ୍ଛ ।
ନାଗାନ୍ତ ଯୋଗାନ୍ତ ଦୀକ୍ଷା ନୁହେଁ ଏହୁ
ତହିଁରୁ ଆହୁରି ଆଣ୍ଟ
ନିଷ୍କାମ ଧର୍ମ ଯେଉଁଠାରୁ କ୍ଷରୁଛି
ସେହିଟି ଅଟେ ବୈକୁଣ୍ଠ ।
ବେଦାନ୍ତ ସିଦ୍ଧାନ୍ତ ଦୀକ୍ଷା ଧର୍ମ ନୁହେଁ
ରହିଲାଣି କେତେ ଦୂରେ
ନିର୍ବେଦ ଧାରଣା ଯାହାକୁ ବୋଲନ୍ତି
ଅଲେଖ ଅବନା ପୁରେ ।
ସନ୍ଥ ମହନ୍ତଙ୍କ ଦୀକ୍ଷା ଧର୍ମ ନୁହେଁ
ଅଛି ବହୁତ ଅନ୍ତର

ଦେଖା ଶିକ୍ଷା ଭକ୍ତି ସେ ବ୍ରହ୍ମ ଠାବକୁ
ନୁହଇ ସେ ବଳୀୟାର ।।

ସେହି ସ୍ତୁତିଚିନ୍ତାମଣିରେ (୭୧ମ ବୋଲି) କବି ''ଗୁରୁ କୃପା ବହି ଜ୍ଞାନ କତୁରୀରେ ଛେଦ ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି' ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ପୁନଶ୍ଚ, ୯୯ମ ବୋଲିରେ 'ଜ୍ଞାନଦୀପାବଳୀ ହୃଦରେ ଚେତାଇ ଆକାରେ କର ଖଣ୍ଡନ'' ବୋଲି ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇଛି ।

ଜ୍ଞାନଦୀପାବଳୀକୁ ହୃଦୟରେ ଚେତାଇ ପାରିଲେ ଆକାର ଗୁଡ଼ାକର ଖଣ୍ଡନ ହେବ ଏବଂ ଗୁରୁକୃପାର ଭାଜନ ହୋଇ ଜ୍ଞାନର କତୁରୀରେ ମଧ୍ୟବର୍ତ୍ତୀ ସକଳ ଅର୍ଦ୍ଧସତ୍ୟକୁ କାଟି ପକାଇବାକୁ ପଡ଼ିବ । ତେବେ ଯାଇ ମହିମା ପ୍ରସନ୍ନ ହେବେ । ଏବଂ,

ମହିମା ପ୍ରସନ୍ନ ହେଲେ କି କରିବ କାଳ,
ସିଂହପ୍ରାଏ ଫେରୁଥାଇ ଭୁବନ ମଣ୍ଡଳ
ମହିମା ପ୍ରସନ୍ନ ହେଲେ କି କରିବ ଯମ,
ପାଦତଳେ ପଡ଼ି ଯମ ବୋଲିବଟି କ୍ଷମ ।
ମହିମା ପ୍ରସନ୍ନ ହେଲେ କି କରିବ ମୃତ୍ୟୁ,
ଅନନ୍ତ ଗର୍ଭେ ରହିବ ପାଇ ନିଜ ହେତୁ ।।

- ବ୍ରହ୍ମ ନିରୂପଣ ଗୀତା, ଦଶମ ଅଧ୍ୟାୟ ।

''ଶ୍ରୁତିନିଷେଧ ଗୀତା' (ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ)ରେ ଭୀମ ଭୋଇ ଅନୁଭବ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରାପ୍ତ ସମତାକୁ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ସହିତ ଏକାତ୍ମକ ହୋଇ ରହିବାର ଏକ ସୋପାନକୁ ଉତ୍ତୋଳିତ କରି ନେଇଛନ୍ତି ।

''ସିନ୍ଧୁ ପରାୟେ ବ୍ରହ୍ମ ଯେହି, ତଦନ୍ତେ କହିତ ନୁହଇ । ଯେ ବ୍ରହ୍ମେ ବ୍ରହ୍ମ ହୋଇପାରେ, ତାଙ୍କ ମହିମା ସେ ଉଚ୍ଚାରେ । ନୋହିଲେ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ବଣା, କେ ଅବା କରୁଛି କଳଣା ।''

ଏହି ସମତାର ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଭୀମ ଭୋଇ ଅରକ୍ଷିତ ଦାସଙ୍କ ପରି ପୃଥ୍ୱୀ ସହିତ ପୃଥ୍ୱୀ ହେବା ଓ ଜଳ ସହିତ ଜଳ ହେବା ବିଷୟରେ କହିଛନ୍ତି । 'ବ୍ରହ୍ମ-ନିରୂପଣ ଗୀତା'ର ପଦ ଅନୁସାରେ,

ପୃଥ୍ୱୀର ପରାୟେ ଦେହ ଯେ ସହି ପାରୁଛି,

ମାୟା ମୋହ ଜିଣି କିଛି ଦିନ ସେ ରହୁଛି ।
ଧୀର ସମୀର ହୋଇବୁ ନକରିବୁ ରୋଷ,
କ୍ରୋଧ ରାଗ ତମ କଲେ ଜ୍ଞାନ ହୁଏ ନଷ୍ଟ.
ମେଦିନୀ ପରାଏ ଯେବେ କରିପାରୁ ସମ,
ଅଙ୍ଗରେ ଖେଳିବ ତୋର ଅନାମିକା ବ୍ରହ୍ମ ।
ଜଳ ପ୍ରାଏ ମନ ଯେବେ ହେବ ଅବାରଣ,
ତେବେ ଲଭିବୁ ବ୍ରହ୍ମକୁ କହୁଅଛି ଜାଣ ।

- ଚତୁର୍ଦ୍ଦଶ ଅଧ୍ୟାୟ ।

ସନ୍ଥମାନେ ଆଗ ଆପଣାର ଭିତରେ ଅନୁଭବ କରନ୍ତି । ଆଗ ଭିତରେ ଠାବ କରନ୍ତି । ସେହି ଅନୁଭବକୁ ନେଇ ସେମାନେ ସଂସାର ଭିତରକୁ ଯାଆନ୍ତି । ନିଜ ଅନ୍ତର ଭିତରର ସମ୍ପଦଟି ଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ଯାବତୀୟ ଖଣ୍ଡଗୁଡ଼ାକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ଦେଖନ୍ତି । ଯେଉଁମାନେ ସବାଆଗେ ବାହାରେ ଠାବ କରି ବାହାରନ୍ତି, ଶାସ୍ତ୍ର-ପଣ୍ଡିତ୍ୟ ଏବଂ ବାହ୍ୟୋପାସନା ଦ୍ୱାରା ତାକୁ ଧରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରନ୍ତି, ସେମାନେ ବି ହୁଏତ କ୍ରମେ ଭିତର ଆଡ଼କୁ ଆସନ୍ତି, ମାତ୍ର ଅଧିକାଂଶ ସ୍ଥଳରେ ଏକ ମୂଳଭୂତ ବିରକ୍ତି ବା ଉଦାସୀନତା ଦ୍ୱାରା ବିତାଡ଼ିତ ହୋଇ ସେମାନେ ନିଜକୁ ନିଜ ଭିତରକୁ ପ୍ରତ୍ୟାହୃତ କରି ନେଇ ଆସନ୍ତି । ବାହାରର ବୈରାଗ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ସତେଅବା କୌଣସି ଅନ୍ୟ ନିକାଞ୍ଚନର ଅନୁସନ୍ଧାନରେ ବିରାଗୀ କରି ଭିତରକୁ ଆସିବା ଲାଗି ପ୍ରରୋଚନା ଦିଏ । ସେମାନେ ଯତି ହୁଅନ୍ତି, ସଂସାରବୈରାଗୀ ହୁଅନ୍ତି । ମାୟାବାଦୀ ହୁଅନ୍ତି, ସଂସାରଟାକୁ ମାୟା ବୋଲି କହି ସବୁଆଡୁ ସବୁ ଖିଅକୁ ବିଛିନ୍ନ କରି ଆପଣା ଭିତରକୁ ପଳାଇ ଆସୁଥିବା ମନୁଷ୍ୟ ତାହାର ଏହି ପ୍ରକ୍ରିୟାଟିରେ ଆପଣା ଭିତରେ ଅସଲ ଅନ୍ତଃସୂତ୍ର ରୂପେ ସଞ୍ଚିତ ହୋଇ ରହିଥିବା ଶ୍ରଦ୍ଧାଟିକୁ ମଧ୍ୟ ଅନେକ ପରିମାଣରେ ହରାଇ ବସେ । ସନ୍ଥମାନଙ୍କର ରୀତି ଏକାବେଳେକେ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାରର । ଭିତରର ଅନୁଭବଟିକୁ ଚିହ୍ନି ସନ୍ଥ ଆପଣାକୁ ଭିତରୁ ବାହାର ମଧ୍ୟକୁ ସଂପ୍ରସାରିତ କରିଆଣେ । ଭଗବାନଙ୍କ ସହିତ ଭିତରେ ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇ ରହିଥିବାରୁ ସିଏ କ୍ରମଶଃ ବାହାରକୁ ଆସି ଅତ୍ୟନ୍ତ ସହଜରେ ଭଗବାନଙ୍କର ଏହି ସମଗ୍ର ସଂସାରଟି ସହିତ ଆପଣାକୁ ସଂଯୁକ୍ତ କରି ରଖେ । ଶ୍ରଦ୍ଧାଦ୍ୱାରା ସକଳ ମାୟାକୁ କାଟେ, ଭାବଦ୍ୱାରା ସକଳ ଅଭାବକୁ କାଟେ । ବିଶ୍ୱାସ ଦ୍ୱାରା ସକଳ ଭୟକୁ କାଟିଦିଏ ।

ଭୀମ ଭୋଇ ବ୍ରହ୍ମାନୁଭବର କବି, ତେଣୁ ସେହି ବ୍ରହ୍ମଦ୍ୱାରା ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଥିବା ଏହି ସଂସାରର ବି କବି । ସଂସାରର ମଣିଷସମାଜ ପ୍ରତି ଅନ୍ତର୍ଗତ ଶ୍ରଦ୍ଧା ରଖି ସେହିମାନଙ୍କର ଅତ୍ୟନ୍ତ ସନ୍ନିକଟ ହୋଇ ରହିଥିବା କବି । ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ପଷ୍ଟ କଥା ଯେ ଏକ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଓ ଭାବଗତ

ସଂବେଦନଶୀଳତା ଦ୍ୱାରା ସିଏ ଆପଣାର ବ୍ରହ୍ମାନୁଭବ ସହିତ ଏହି ମଣିଷର ସଂସାର ଆଡ଼କୁ ହିଁ ଆକର୍ଷିତ ହୋଇ ଆସିଥିଲେ। ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଏହି ସଂବେଦନଶୀଳତାର ପଟାନ୍ତର ନାହିଁ। ସମ୍ଭବତଃ ବିଶ୍ୱ-ସାହିତ୍ୟରେ ତାହା ବିରଳ ହୋଇ ରହିଛି। ରକ୍ତମାଂସ ଶରୀରର ଜୀବନସଂସ୍ଥାନରେ ସିଏ ସମାଜର ସବାତଳେ ଏକ ଅତି ନିମ୍ନ ସ୍ତରରେ ଜନ୍ମ ହୋଇ ଥିବାରୁ ତାଙ୍କୁ ସାଧାରଣ ସମ୍ବଳହୀନ ଯେକୌଣସି ମଣିଷ ପରି ଏଠି ସବୁ ପ୍ରକାରର କଷ୍ଟ ସହିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା। ସେହି ଦୁଃଖକୁ ଅଙ୍ଗେ ନିଭାଇ ଥିବାରୁ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଉପଲବ୍ଧି ପରେ ସିଏ ସଂସାରର ଦୁଃଖକୁ ମଧ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସହଜରେ ଅଙ୍ଗେ ନିଭାଇ ପାରିଲେ। ତାଙ୍କର ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଉପଲବ୍ଧି ତାଙ୍କୁ ସଂସାର ଭିତରୁ ତଥାକଥିତ ଆପଣା ଭିତରକୁ ମୋଟେ ଅଲଗା କରି ଟାଣି ନେଲା ନାହିଁ। ସିଏ ସେହି ଉପଲବ୍ଧିଟିକୁ ନେଇ ସଂସାର ଭିତରକୁ ଆସିଲେ, ସଂସାର ଭିତରେ ରହିଲେ, ସଂସାର ସହିତ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ରହିଲେ, ଅକଳିତ ଭାବରେ ସଂବେଦନଶୀଳ ହୋଇ ରହିଲେ। ପ୍ରାଣୀଙ୍କର ଉଦ୍ଧାର ଚାହିଲେ, ସଂସାରର ଉଦ୍ଧାର ପ୍ରାର୍ଥନା କଲେ। ସନ୍ଥର ତପସ୍ୟା ଯେଉଁ ବରଟିକୁ ଲାଭ କରି ପରିପୂର୍ଣ୍ଣତା ଲାଭ କରେ, ଭୀମ ଭୋଇ ଠିକ୍ ସେହି ତପସ୍ୟାଟିକୁ କରିଥିଲେ। ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପାଇଁ ଜଣାଣ କରି ଭୀମଭୋଇ କହିଛନ୍ତି :

କାହିଁ ମୁଁ ଲୁଚିବି କେମନ୍ତେ ବଞ୍ଚିବି ପଳାଇବି କେଉଁ ପଥେ
ଜଗତ କଷଣ କେତେ ମୁଁ ସହିବି ବିପତ୍ତି ପଡ଼ିବି ଯେତେ।
ମୋର ପିଣ୍ଡ ପ୍ରାଣ ଦେଇଛନ୍ତି ଦାନ ଅଲେଖ ପୁରୁଷ ପାଦେ,
ଶ୍ରୀଛାମୁରେ ମୁହିଁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡର ପାଇଁ ଜଣାଣ କରୁଛି ଏବେ।
ଅଶେଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବୁଡି ଯେବେ ଯିବ କାହିଁରେ ରହିବି ମୁହିଁ,
ମନ ଛନ ଛନ ହେଉଛି ଉଛନ୍ନ ଏ ପିଣ୍ଡ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପାଇଁ।
ଏଜନ ଜଗତ ହତ ହୋଇଗଲେ କାହିଁ ପ୍ରଚରିବି ମୁହିଁ,
ଏଣୁ କରି ସିନା ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀଛାମୁକୁ ନିତି ଜଣାଣ କରଇ।
ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ନିମନ୍ତେ କର ଯୋଡ଼ି ମାଥେ ପଡ଼ି ଶ୍ରୀଗୁରୁଙ୍କ ପାଦେ
କହେ ଭୀମଭୋଇ ଅଷ୍ଟାଶତ ପଦେ ନେତ୍ରୁ ଲୁହ ପୋଛି କାନ୍ଦେ ।।

ଏହି ପିଣ୍ଡରେ ଯିଏ, ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ମଧ୍ୟ ସିଏ। ସେହି କାରଣରୁ ହିଁ ପିଣ୍ଡ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡକୁ ଲୋଡ଼େ। ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପାଇଁ ଉଛନ୍ନ ହୁଏ। ଯେଉଁ ସାଧନା ପିଣ୍ଡ ଭିତରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉତ୍ତେଜିତ ଓ କାତର ଭାବରେ ଆପଣାକୁ ବାନ୍ଧି ରଖି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାରୁ ସମସ୍ତ ସୂତ୍ର ଛିନ୍ନ କରିବାକୁ ମନ କରୁଥାଏ, ତାହା ହୁଏତ ପିଣ୍ଡର ବି ଯଥାର୍ଥ ପରିଚୟ ପାଇ ନ ଥାଏ। ସଂସାର ବିଷୟରେ ନିବେଦନ କରିବାକୁ ସନ୍ଥ ହିଁ ସେଥିଲାଗି ଭଗବାନଙ୍କ ପାଖରେ ଆପଣାର ଏକ ପରମ

କର୍ତ୍ତବ୍ୟ ବୋଲି ବିଚାରିଥାଏ । ସେହି କର୍ତ୍ତବ୍ୟର ସ୍ମରଣ କରାଇ ଦେଇ ଭୀମଭୋଇ କହିଛନ୍ତି :-

ଖତମ ହେଉଛି ଏକୋଇଶ ପୁର
ଧାଇଁ ଆସି ଧର ଗୁରୁଦେବ,
ଖଣ୍ଡା ବସାତଳେ ପଡୁଅଛି ପୃଥ୍ୱୀ
ଉଦ୍ଧରି ଲଗାଅ ଧର୍ମନାବ ।
ଧରଣୀ ଧରି ସମ୍ଭାଳି ସୁସ୍ଥ କର
ନୋହିଲେ ଭାସିଲା ନିଶ୍ଚେ,
ବୁଡିଲା ସଂସାର ଜଣାଇଲା ନାହିଁ
ନ ବୋଲିବେ ମୋତେ ପଛେ ।

ଏବଂ, ସବା ଶେଷରେ; ସେହି ବିଶ୍ୱବିଶ୍ରୁତ, ଗୌରବମୟ ପଦଟି

ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଆରତ ଦୁଃଖ ଅପ୍ରମିତ
ଦେଖୁ ଦେଖୁ କେବା ସହୁ,
ମୋ ଜୀବନ ପଛେ ନର୍କେ ପଡ଼ିଥାଉ
ଜଗତ ଉଦ୍ଧାର ହେଉ ।।

ଭୀମ ଭୋଇ ଖଲିଆପାଲିରେ ଥିଲେ । ଢେଙ୍କାନାଳର ଯୋରନ୍ଦାଠାରେ ମହିମା ଧର୍ମର ସର୍ବପ୍ରଧାନ କେନ୍ଦ୍ର ରହିଥିଲା । ସେହି ଯୋରନ୍ଦାଠାରେ ହିଁ ମହିମା ଗୋସାଇଁ ଅଖଣ୍ଡ ଧୂନିର ସ୍ଥାପନା କରିଥିଲେ । ସେହି ଧୂନି ବର୍ତ୍ତମାନ ମଧ୍ୟ ଜଳୁଛି । ଏକ ନୂତନ ଯୁଗ ଓ ନୂତନ ଆଶାର ଅଗ୍ନିକୁ ଲୋକମନରେ ଜାଗୃତ କରି ରଖିବାର ସଙ୍କେତ ହୋଇ ରହିଛି । ସେଠି ଶୂନ୍ୟ ମନ୍ଦିର ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ଆସ୍ଥାନଟିରେ ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ଅନୁଗାମୀମାନେ ରହିଛନ୍ତି । ସେଠି ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ପାଦୁକା ରହିଛି, ସମାଧି ମନ୍ଦିର ରହିଛି । ଆପଣାର ପଦଗୁଡ଼ିକୁ ଡାକି ଦେଉଥିବା ସମୟରେ ଯେଉଁ ଦୁଇଜଣ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଲିପିବଦ୍ଧ କରି ରଖୁଥିଲେ, ସେମାନଙ୍କ ଲାଗି ମଧ୍ୟ ସମାଧି ମନ୍ଦିର ତିଆରି ହୋଇଛି । ଭୀମଭୋଇ ବଞ୍ଚିଥିବା ସମୟରୁ ହିଁ ଖଲିଆପାଲି ପୀଠରେ ସ୍ତ୍ରୀମାନେ ରହୁଥିଲେ । ସେମାନେ ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ଅନୁଗତା ହୋଇ ରହୁଥିଲେ । ସେହି ପରମ୍ପରାଟି ଏବେ ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ଯୋରନ୍ଦା ପୀଠରେ ନାରୀମାନଙ୍କ ଲାଗି କୌଣସି ବ୍ୟବସ୍ଥା ନାହିଁ । ଯୋରନ୍ଦାର ମହିମାପନ୍ଥୀମାନେ ନାନା ସ୍ଥାନରେ ଯେଉଁ ଟୁଙ୍ଗୀସବୁ ସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି, ସେହି ଟୁଙ୍ଗୀର

ଗୃହୀ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ଭିତରେ ନାରୀମାନେ ବି ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ଏମାନେ ବାର୍ଷିକ ମାଘ ପୂର୍ଣ୍ଣମୀ ମେଳାକୁ ବହୁ ସଂଖ୍ୟାରେ ଯୋରନ୍ଦାକୁ ଆସନ୍ତି । ଖଲିଆପାଲିରେ ମଧ୍ୟ ମାଘ ପୂର୍ଣ୍ଣମୀର ସ୍ମରଣ-ଉତ୍ସବଟି ବହୁ ଭକ୍ତଙ୍କର ସମାଗମ ମଧ୍ୟରେ ପାଳିତ ହୁଏ । ମାତ୍ର ଖଲିଆପାଲିରେ କୌଣସି ଶୂନ୍ୟମନ୍ଦିର ନାହିଁ । ଯୋରନ୍ଦାରେ ମହିମାଧର୍ମର ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ପ୍ରଚାରପାଇଁ ଲୋକାଚାରରେ ଯାହାସବୁ ହୁଏ, ତାହା ଶୂନ୍ୟ ମନ୍ଦିରରେ ହିଁ ହୁଏ । ମାଘ ପୂର୍ଣ୍ଣମୀ ଦିନ ଖଲିଆପାଲିର ସକଳ ଉତ୍ସବାନୁଷ୍ଠାନ ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ସମାଧି ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ହିଁ ହୋଇଥାଏ । ଭୀମ ଭୋଇ ଦେହରେ ଥିଲାବେଳେ ଭକ୍ତମାନେ ତାଙ୍କୁ ଓ ତାଙ୍କର ପ୍ରଥମା ଅନୁଗତା ଅନ୍ନପୂର୍ଣ୍ଣାଙ୍କୁ ବେଦୀ ଉପରେ ବସାଇ ଫୁଲ, ଚନ୍ଦନ ଓ ଆରତି ଦ୍ୱାରା ପୂଜା କରୁଥିଲେ । ଏବେ ସେମାନଙ୍କର ପାଦୁକାଗୁଡ଼ିକୁ ପୂଜା କରାଯାଉଛି ।

ମହିମା ଧର୍ମରେ ଭଜନ କହିଲେ ପ୍ରଧାନତଃ ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ଭଜନଗୁଡ଼ିକୁ ହିଁ ବୁଝାଏ । ଏହି ଭଜନଗୁଡ଼ିକୁ ଯୋରନ୍ଦା ଓ ଖଲିଆପାଲି ଉଭୟ ପୀଠରେ ବୋଲା ଯାଏ । ମାତ୍ର ତଥାପି ଯୋରନ୍ଦା ଓ ଖଲିଆପାଲି ମଧ୍ୟରେ ସେହି କାଳରୁ କୌଣସି ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସମ୍ପର୍କର ରକ୍ଷା ହୋଇ ପାରିନାହିଁ । ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ସଂସ୍ରବ କିମ୍ବା ଗମନାଗମନ ମଧ୍ୟ ନାହିଁ । ଯୋରନ୍ଦାର ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନେ ଖଲିଆପାଲିକୁ ସେମାନଙ୍କ ମାର୍ଗର ଏକ ପୀଠ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରନ୍ତି ନାହିଁ । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଶତ୍ରୁତା କିମ୍ବା ଅସୂୟା ପ୍ରକାଶ ପାଉ ନଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଦୁଇ ପୀଠର ଅନୁଗାମୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପାରସ୍ପରିକ ଏକ ଉଦାସୀନତା ଭାବ ରହିଥିବାର ପରିଲକ୍ଷିତ ହୋଇଥାଏ । ଦୁହେଁ ମହିମାଙ୍କ କଥା କହନ୍ତି, ଅଲେଖଙ୍କର ଭଜନ ଗାନ କରନ୍ତି, ତଥାପି ପରସ୍ପରକୁ ସେହି କଳ୍ପନାଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରୁ ସତେ ଅବା ବହିଷ୍କୃତ କରି ରଖିଥାନ୍ତି । ମହିମାଧର୍ମର ଇତିହାସ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗଟି ବିଷୟରେ ଅଧିକ ଅଧ୍ୟୟନ ଓ ଅଧିକ ଆଲୋକପାତ ହୋଇପାରିବା ଉଚିତ । ଏହି ପ୍ରସଙ୍ଗଟିକୁ ନାନା କାରଣରୁ ସଂପୃକ୍ତ ଭକ୍ତମାନେ ଗୋପ୍ୟ କରି ରଖିଛନ୍ତି । ମହିମାଧର୍ମର ଯାବତୀୟ ଆହ୍ୱାନ ଓ ଉପାଦାନ ବସ୍ତୁତଃ ଐକ୍ୟବିଧାନକାରୀ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଧର୍ମର ମୂଳ ଘରଟି ଯେ କାହିଁକି ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ଦୁଇ ଜାଗାରେ ରହିଛି, ସେହି ବିଷୟଟିର ଅଧ୍ୟୟନ ହେବା ଉଚିତ ।

ସମ୍ଭବତଃ ସେହି ବିଭାଜନର ଅପପ୍ରେରଣାଟି ଫଳରେ ଯୋରନ୍ଦାର ମହିମାପନ୍ଥୀ ମଧ୍ୟ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଛନ୍ତି ଏବଂ ସେହି ବିଭାଜନ ସଂସାର ଆଖିକୁ ଦିଶିବା ଭଳି ଏକ ଉତ୍କଟ ପରସ୍ପର-ବିରୋଧିତାରେ ପରିଣତ ହୋଇ ସାରିଲାଣି । ସଂସାର ଓ ସମାଜରେ ଏକ ମଳିନତାମୁକ୍ତ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଦୃଷ୍ଟିର ପ୍ରଚାର କରିବା ଲାଗି ସନ୍ନ୍ୟାସବ୍ରତ ଧାରଣ କରିଥିବା ଭକ୍ତମାନେ ପରସ୍ପର ମଧ୍ୟରେ ଏବେ ଅଧିକ ଅନୈକ୍ୟକୁ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦେବାରେ ହିଁ ହୁଏତ ଆପଣାର ସର୍ବାଧିକ ଉତ୍ସାହ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରୁଛନ୍ତି । ସଂସାରକୁ ନର୍କରେ ପଡ଼ିବାକୁ

ଛାଡ଼ିଦେଇ ଦୁଇ ଶିବିର ସବା ଆଗ ନିଜଟାକୁ ହିଁ ଅନ୍ୟଠାରୁ ଅଧିକ ବୋଲି ଦେଖାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି । ଆପଣା ଭିତରେ ନ୍ୟାୟ କରିନପାରି ସେମାନେ ରାଜ ଦରବାରରେ ନ୍ୟାୟ ପାଇବାକୁ କେତେ ଅନ୍ୟ ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତାର ଶରଣ ନେଉଛନ୍ତି । ମହିମା ଧର୍ମ ଏକଦା ରାଜାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମହିମାପନ୍ଥାର ବର୍ତ୍ତମାନ ତୁଙ୍ଗମାନେ ସତେଅବା ରାଜା ହୋଇ ଆପଣା ଆପଣାର ଶୃଙ୍ଗଟି ଉପରେ ଯାଇ ବସିଛନ୍ତି । ଯୋରନ୍ଦା ପୀଠରେ ସେଥିଲାଗି ଏବେ ଏହି ଭଳି ଦୁଇଟି ଶୃଙ୍ଗ ଦେଖିବାକୁ ମିଳୁଛି । ଦୁଇଟିଯାକ ଶୃଙ୍ଗ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଉଗ୍ର ଭାବରେ ଆକାଶ ମଧ୍ୟକୁ ଭେଦ କରି ରହିଛି ଓ ଆକାଶ ଅପେକ୍ଷା ସତେ ଅବା ଆପଣାକୁ ହିଁ ଅଧିକ ଉଚ୍ଚ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଛି । କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ, ଏହା ମହିମା ଧର୍ମର ଅନେକ ମହିମାକୁ କ୍ଷୁଣ୍ଣ କରି ପକାଉଛି ।

ବିବାଦ ଅନେକ ଦିନର । ଏହି ବିବାଦ ଅଧ୍ୟାତ୍ମସ୍ତରର ନୁହେଁ ଅଥବା ସନ୍ୟାସ-ସ୍ତରର ବି ନୁହେଁ । ଏହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ଥୂଳ ଭାବରେ ଏହି ସଂସାର-ସ୍ତରର । ମହିମା ଗୋସାଇଁଙ୍କୁ ପରମ ପ୍ରଭୁ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିଥିବା ପ୍ରଥମକାଳୀନ ପରସନ୍ୟାସୀମାନେ ଆପଣାକୁ ଅପର ବା ଅନ୍ୟମାନଙ୍କଠାରୁ ତଥାପି ଅଲଗା ଦର୍ଶାଇ ପାରିବା ଲାଗି ବଲ୍‌କଲ-ପରିଧାନ କରିବାର ରୀତିଟିକୁ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସମ୍ଭବତଃ ସେହି ଦିନଠାରୁ ସେହି ବଲ୍‌କଲ ହିଁ ମହିମାୟତନଟି ମଧ୍ୟରେ ଶ୍ରେଷ୍ଠତରତାର ସନ୍ତକ ହୋଇ ରହିଲା । ବଲ୍‌କଧାରୀମାନଙ୍କୁ ଶ୍ରେଷ୍ଠତରତାର ଏକ ଅଧ୍ୟାସ ଆଣି ଯୋଗାଇ ଦେଲା । ସେମାନଙ୍କ ଶିଷ୍ୟମାନେ ବି କ୍ରମଶଃ ବଡ଼ ହେଲେ ଏବଂ ଭାରତୀୟ ସାମାଜିକ ରୀତିଟି ଅନୁସାରେ ବୟସରେ ବଡ଼ ବୋଲି ଦିଶିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ସେମାନେ ଧର୍ମାବଗାହନର ପାହାଚକ୍ରମରେ ମଧ୍ୟ ବଡ଼ ବୋଲି ସ୍ୱୀକୃତ ହେବାକୁ ମନ କଲେ । ସେମାନେ ବଲ୍‌କଲଦୀକ୍ଷା ନେବାର ଲାଳସୀ ହେଲେ । ସେଇ ଭାରତୀୟ ସାମାଜିକ ସଂସ୍କାର ଦ୍ୱାରା ପରିଚାଳିତ ହୋଇ ଆଗରୁ ବଲ୍‌କଲଧାରୀ ହୋଇ ରହିଥିବା ପର ଓ ବଡ଼ମାନେ ପରବର୍ତ୍ତୀମାନଙ୍କର ସେହି ଦାବୀକୁ ସ୍ୱୀକାର କଲେ ନାହିଁ । ଅଧ୍ୟାତ୍ମର କଳନା-ସ୍ତରକୁ ବାହ୍ୟ ସନ୍ତକର ଅଧୀନ କରି ଆଣିବା ମାତ୍ରକେ ଦୁଇ ଶିବିର ପରସ୍ପରକୁ ମୋଟେ ଗ୍ରହଣ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଅସନ୍ତୋଷ ବଢ଼ିଲା, ଟୁଙ୍ଗୀଗୁଡ଼ାକ ଅଲଗା ହୋଇଗଲା, ସମ୍ପତ୍ତିଗୁଡ଼ାକୁ ବି ମନ ଢଳିଲା ଓ ରାଜଦ୍ୱାରାର ଆଶ୍ରୟ ନେବାକୁ ପଡ଼ିଲା । ଗୋଟିଏ ବସତି ଦୁଇ ବସତିରେ ପରିଣତ ହୋଇଗଲା ଓ ସ୍ଥାବର ସମ୍ପତ୍ତିଗୁଡ଼ାକ କୋଠ ହୋଇ ରହିଲା, ଅର୍ଥାତ୍ ଅଧିକ କଳହର ସନ୍ତକ ହୋଇ ରହିଲା । ପରସ୍ପର ପ୍ରତି ଅବଜ୍ଞାଭାବ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲା ଓ ଅନ୍ୟକୁ ହୀନ କରି ଦେଖିବାର ପ୍ରବୃତ୍ତିଟିକୁ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦିଆଯିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଆପଣା ଭିତରେ ଅନେକ ଅହେତୁକୀ ଉଗ୍ରତାକୁ ମଧ୍ୟ ବାଟ ଛାଡ଼ି ଦିଆଗଲା ଓ ଏହିପରି ଭାବରେ ଯଥାର୍ଥ ଉଦୟପଥଗୁଡ଼ିକୁ ବଣା କରି ଦିଆଗଲା ।

ଏହି ଉତ୍ପୀଡ଼ନର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ମହିମା ଧର୍ମର ଭକ୍ତବ୍ୟୁହଟି ମଧ୍ୟ ସେହିପରି ଦୁଇଟି ସଂସାରରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ରହିଛି । ଯେଉଁ ଭକ୍ତ ପରମ ଭଗବାନଙ୍କ ପାଖରେ ନିବେଦିତ ହୋଇ ରହୁଥାନ୍ତା, ତାହା ସଂପ୍ରଦାୟଗତ ଓ ଗୋଷ୍ଠୀ-ଉତ୍ପୀଡ଼ିତ ନାନା ଉତ୍ତେଜନା ସୃଷ୍ଟି କରିବାରେ ହିଁ ନିୟୋଜିତ ହେବାରେ ଲାଗିଛି । ଏହିଗୁଡ଼ାକରେ ଅଧିକତର ଉତ୍ସାହକୁ ଖର୍ଚ୍ଚ କରାଯାଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତଥାପି ସମସ୍ତେ ପରମ ଆତ୍ମତୃପ୍ତି ସହିତ ଅଲେଖଙ୍କର ନାମୋଚ୍ଚାରଣ କରୁଛନ୍ତି । ସମ୍ଭବତଃ ଅଧିକ ଗଦ୍ ଗଦ୍ ହୋଇ ମହିମା ଗାନ କରୁଛନ୍ତି, ମାତ୍ର ତଥାପି ଭାରି ବିଭାଜନସଚେତ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ଶୂନ୍ୟମନ୍ଦିର ଭିତରେ ଓଡ଼ିଶାର ଯେକୌଣସି ମନ୍ଦିରର ପ୍ରାୟ ଏକ ସମକକ୍ଷ ଉତ୍ସାହରେ ଘଣ୍ଟା ମର୍ଦ୍ଦଳଗୁଡ଼ାକ ବାଜୁଛି, ଆଗଠାରୁ ଅଧିକ ଆଡ଼ମ୍ବରରେ ଭୋଗରାଗ ହେଉଛି । ତଥାପି ସକଳ ପ୍ରଦର୍ଶନ ପଛରେ ରହିଥିବା ଅସଲ ଗର୍ଭଟି ଶୂନ୍ୟ ହୋଇ ପଡ଼ିରହିଛି । ଉଦାରତା ଓ ଅସଲ ସ୍ୱୀକୃତିଗୁଡ଼ିକ ଅପମାନିତ ହୋଇ ରହିଛି ।

ଆପଣାର ଶାଖାଟିକୁ ହିଁ ସମସ୍ତ ବୃକ୍ଷ ବୋଲି ଦେଖାଇବାର ଉତ୍ସାହରେ ମହିମା ଧର୍ମର ଏହି ଦୁଇଟିଯାକ ଶାଖା ଅସଲ ବୃକ୍ଷଟିରେ କେତେ ଅନ୍ୟ ଚଢ଼େଇଙ୍କୁ ଆଣି ବସାଇବାର ଉପକ୍ରମ ମଧ୍ୟ କଲେଣି । ଆପଣା କାଳରେ ମହିମା ଧର୍ମର ପ୍ରଚଳିତ ସମାଜ; ସାମାଜିକ ଧର୍ମ ଏବଂ ଧର୍ମକଳ୍ପନା ବିରୁଦ୍ଧରେ କେତେ ପ୍ରତିବାଦ କରିଥିଲା । ଏବେ, ହୁଏତ ଆପଣାକୁ ଅଧିକ ଔଚିତ୍ୟଯୁକ୍ତ କରି ଦେଖାଇବାର ଅଭିପ୍ରାୟରେ ମହିମା ଧର୍ମର ଦୁଇଟିଯାକ ଶାଖା ବାହାରର ସମାଜ ଓ ଧର୍ମ ସହିତ କେତେ ପ୍ରକାର ସାଲିଶ୍ କରିବା ଲାଗି ମଧ୍ୟ ବାହାରି ଆସୁଛନ୍ତି । ଯେଉଁ ପରମ୍ପରା ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠାଗୁଡ଼ାକୁ ମହିମା ଧର୍ମ ଦିନେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଅଗ୍ରଗତିର ପ୍ରତିକୂଳ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଥିଲା, ଏବେ ଉତ୍ସାହୀ ଶାଖାନୁରାଗୀମାନେ ଆପଣାକୁ ସେହି ସବୁ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ଓ ପରମ୍ପରା ସହିତ ସଂଲଗ୍ନ କରି ଦେଖାଇବାକୁ ମଧ୍ୟ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି । ସେଥିଲାଗି କେତେ ଶାସ୍ତ୍ରପାଣ୍ଡିତ୍ୟର ସାହାଯ୍ୟ ନିଆଯାଉଛି । ମହିମା ଧର୍ମ ଯେ ଭାରତୀୟ ଧର୍ମର ସନାତନ ଧାରାଟି ଠାରୁ ମୋଟେ ଭିନ୍ନ ନୁହେଁ, ହିନ୍ଦୁଧର୍ମର ନାନା ଶାସ୍ତ୍ରର ନଜିର ଦେଇ ସେହି କଥାଟିର ପ୍ରତିପାଦନ ଲାଗି ପ୍ରାୟ ଏକ ବ୍ୟାକୁଳତା ପ୍ରକାଶ ପାଉଛି । ହିନ୍ଦୁ ସାଧନାୟତନର ଅନେକ ସଂପ୍ରଦାୟଙ୍କ ପରି ମହିମା-ପନ୍ଥୀମାନେ ମଧ୍ୟ କ୍ରମେ ଏକ ସଂପ୍ରଦାୟ ପରି ଦେଖା ଗଲେଣି । ତୁମେ ଯେଉଁଠାରେ ରହିଛ, ସେହିଠାରେ ରହିଥିବ, କୌଣସି ନୂଆ ଚେତନାକୁ ଅଥବା ନୂଆ ଅନ୍ତର୍ମାଗକୁ ମୋଟେ ମନ କରିବ ନାହିଁ, ମାତ୍ର କେତେଟା ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଧିର ପାଳନ କଲେ ଯେ ତୁମେ ମହିମାଧର୍ମୀ ହୋଇ ପାରିବ, ଏହିପରି ଏକ ଧାରଣା ଦିଆଯାଇ ଲୋକଧାରଣାରେ ମହିମା ଧର୍ମକୁ କେତୋଟି ବିଶେଷ ବିଧିର ସମାହାର ବୋଲି ଏକ ଭାବମୂର୍ତ୍ତି ସୃଷ୍ଟି କରାଯାଉଛି । ସମ୍ଭବତଃ ଏହିପରି ଭାବରେ ମହିମା ଧର୍ମକୁ ବୃହତ୍ତର ହିନ୍ଦୁଧର୍ମ ଭିତରେ ଭର୍ତ୍ତି କରି ଦେବାର ବି ବାଟ ଖୋଲି ଦିଆଯାଉଛି ।

ଭାରତବର୍ଷରେ ଧର୍ମର ସନାତନ ଧାରାଟି ହେଉଛି ଧର୍ମ ପ୍ରେରଣାର ମାନଦଣ୍ଡରେ ମୂଳତଃ ଏକ ରକ୍ଷଣଶୀଳ ଧାରା । ସେହି ରକ୍ଷଣଶୀଳତାକୁ ଭାଙ୍ଗି ଭାରତୀୟ ଚେତନାରେ ଏକ ବାହ୍ୟତାମୁକ୍ତ ଯଥାର୍ଥ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଉତ୍ତୋଳନ ସମ୍ଭବ କରିବା ଲାଗି ବିଭିନ୍ନ କାଳରେ ଯେତେ ଯେତେ ପ୍ରୟାସ କରାଯାଇଛି, ସେଗୁଡ଼ିକୁ କ୍ରମଶଃ ମୂଳ ରକ୍ଷଣଶୀଳତାର ଆୟତନ ଭିତରକୁ ଆତ୍ମସାତ୍ କରି ଦିଆଯାଇଛି ଓ ତାହାକୁ ସତେଅବା ପୋଷା ମନାଇ ରଖ୍ ଦିଆହୋଇଛି । ନୂଆ ବିଚାରଗୁଡ଼ାକୁ ନୂଆ ପିତୁଳାରେ ପରିଣତ କରିଦେଇ ଲୋକମାନଙ୍କ ଲାଗି ସେହି ପୁରୁଣା ପୌତ୍ତଳିକତାଗୁଡ଼ାକୁ ହିଁ ବାଢ଼ି ଦିଆଯାଇଛି । ତେଣୁ ଧର୍ମ ଓ ଅଧ୍ୟାତ୍ମର ଅସଲ ଗୃହଗୁଡ଼ିକରେ ହୁଏତ ଏବେସୁଦ୍ଧା ପ୍ରବେଶ ମିଳିନାହିଁ, ଅସଲ ପ୍ରଶ୍ନଗୁଡ଼ିକର ଉତ୍ତର ଏବେସୁଦ୍ଧା ମିଳିନାହିଁ ।

ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କୁ ହିଁ ଆମେ ଓଡ଼ିଶାର ଜୀବନଚେତନାକୁ ମହିମା ଧର୍ମର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ଓ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ଗୌରବମୟ ଦାନ ବୋଲି ଜାଣି ରଖିବା । ସମ୍ଭବତଃ ତାଙ୍କରି ପଦଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ୱାରା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଓଡ଼ିଆ ଜୀବନଭୂମିର ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ନିକଟକୁ ଆସିପାରିଛି । ହୁଏତ ଏପରି ଏକ ସମୟ ଆସିବ, ଯେତେବେଳେ ମହିମାଙ୍କର ପିତୁଳାକଳ୍ପନା ହେବ ଓ ସିଏ ଶୂନ୍ୟ ମନ୍ଦିର ଭିତରେ ଯେକୌଣସି ଦେବତାଙ୍କୁ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରାଯାଉଥିବା ମାନ୍ୟ ସହିତ ଭକ୍ତମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପୂଜା ପାଇବେ, ଦିନେ ହୁଏତ ମହିମା ପନ୍ଥାର ଠାକୁରଲୋଭୀ ଭକ୍ତମାନେ ମହିମା ଗୋସାଇଁଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଠାକୁର ସ୍ଥାନରେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଅଥବା ବ୍ରହ୍ମାଙ୍କର ଏକ ପୂର୍ଣ୍ଣାବତାର ବୋଲି କହିବେ । ପୁରୀର ବଡ଼ଦାଣ୍ଡ ଆହୁରି ପ୍ରଲମ୍ବିତ ହୋଇ ସମ୍ଭବତଃ ଯୋରନ୍ଦା ପୀଠକୁ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରାସ କରିବ ଏବଂ ତାହାକୁ ଭକ୍ତମାନେ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଅପାର ମହିମା ବୋଲି ହିଁ ସ୍ୱୀକାର କରିବାକୁ ଆଗଭର ହୋଇ ଆସିବେ । ଏବଂ, ଭକ୍ତମାନଙ୍କର ଲାଳସା ଦ୍ୱାରା ଗ୍ରସ୍ତ ହୋଇ ସେତେବେଳେ ଭୀମ ଭୋଇ ଯାହା ହୁଅନ୍ତୁ ପଛକେ, ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ସିଏ ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ଅନନ୍ୟ ହୋଇ ବଞ୍ଚି ରହିବେ । ଆମ ସାହିତ୍ୟମାଟିର ଜଣେ ଅସାଧାରଣ ଚକ୍ଷୁ ଓ ବିବେକକୁ ବହନ କରିଥିବା କର୍ଷଣକାରୀ ହୋଇ ରହିବେ । ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କ ପାଖରେ ସବୁଦିନ ଲାଗି କୃତଜ୍ଞ ହୋଇ ରହିଥିବ । ଯେତେବେଳେ ସମାଜରୁ ବର୍ତ୍ତମାନର ପାହାଚଗୁଡ଼ାକ ଉଠିଯିବ, ଶିଷ୍ଟ ଅଶିଷ୍ଟର ଅପମାନକର ଦୂରତାଗୁଡ଼ିକ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଯିବ, ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସବୁ ଓଡ଼ିଆଙ୍କର ପ୍ରିୟ ଭାଷା ହେବ ଏବଂ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ସବୁ ଓଡ଼ିଆଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ହୋଇ ପାରିବାର ଗୌରବ ଅର୍ଜନ କରିବ, ସେତେବେଳେ ସେହି ଯୁଗାବଶ୍ୟକତାର ଆହ୍ୱାନ ଗୁଡ଼ିକୁ ଯଥାର୍ଥରେ ଭେଟି ପାରିବା ପାଇଁ ଆମକୁ ଭାଷା, ଭାବ ଏବଂ ଜୀବନାନୁରାଗର ଛାଞ୍ଚଗୁଡ଼ିକୁ ଖୋଜି ସମ୍ଭବତଃ ସବାଆଗ ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କ ପାଖକୁ ହିଁ ଆସିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଭାଷାକୁ ସିଏ ଯୋଉଯାଏ ଆଣିଛନ୍ତି, ଭାଷାର ଯଥାର୍ଥ ଉପନୟନ ଲାଗି ଆମକୁ ପୁନର୍ବାର ସେହିଠାରୁ ହିଁ ଆରମ୍ଭ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ପଞ୍ଚସଖା ପରେ ଏକ ଅନ୍ୟ ରୀତିର ପ୍ରକୋପରେ

ପଡ଼ି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଯେପରି ସାଧୁ ଓ ଅସାଧୁ ଦୁଇ ଭାଗରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ଯାଇଛି ଓ ଆମର ଏହି ଆଧୁନିକ ଯୁଗଟାରେ ଆମ ସାହିତ୍ୟର ଭାଷାକୁ ପ୍ରଧାନତଃ ଏକ ଐକ୍ୟବିଧାୟକ ଉପାଦାନ ହୋଇ ରହିବା ପରିବର୍ତ୍ତେ ମଣିଷକୁ ମଣିଷଠାରୁ ଅଧିକ ଦୂରକୁ ନେଇଯିବାର ପ୍ରରୋଚନା ଦେବାରେ ଲାଗିଛି, ସେଥିରୁ ଆପଣାଙ୍କୁ ମୁକ୍ତ କରି ଆଣିବାର ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ସେତେବେଳେ ଭୀମଭୋଇ ହିଁ ଆମକୁ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ସାହାଯ୍ୟ କରିପାରିବେ । ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାରର ଭାଷା ମସ୍ତିଷ୍କକୁ ଭଲ ଲାଗେ, ଆମ ବୁଦ୍ଧିକୁ ଭଲ ଲାଗେ, ଗୋଟିଏ ଭାଷା ଅଛି, ଯାହା ଆଗ ହୃଦୟକୁ ଭଲ ଲାଗେ, ଆମର ସକଳ ବୁଦ୍ଧିକୁ ଏକ ଅପୂର୍ବ ଅନୁରାଗରେ ଅନୁପ୍ରେରିତ କରି ହୃଦୟ ଆଡ଼କୁ ମୁହାଇନିଏ, ସେହି ଭାଷା ହୃଦୟ ଲାଗି ବଧ୍ୟ କାମ ଦିଏ । ଭୀମ ଭୋଇ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ସେହି ଦିଗଟିକୁ ମନ କରିଥିଲେ । ଭାଷାକୁ ସହଜ ହେବାରେ, ଭାବମୟ ହେବାରେ ସାହାଯ୍ୟ କରିଥିଲେ, ଭାଷା ମାଧ୍ୟମରେ ଅନେକ ଉନ୍ମୋଚନ ଲାଗି ସେ ବାଟ କାଢ଼ିଥିଲେ । ଭକ୍ତ ଯାହା ସଚରାଚର କରେ, ଭୀମ ଭୋଇ ତାହାହିଁ କରିଥିଲେ ।

(ମହିମା, ୧/୨, ଖଲିଆପାଲି)

□□

ଭୀମଭୋଇ : ଏକ ଜୀବନାକାଶ

ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ପ୍ରାୟ ଯାବତୀୟ ଆଲୋଚନାରେ କବି ଭୀମ ଭୋଇ ଚିରଦିନ ସକାଶେ ଜଣେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଆଚମ୍ବିତକାରୀ ପୁରୁଷ ହୋଇ ରହିଥିବେ । ବଣ ଜଙ୍ଗଲର ମଣିଷ ସେ, ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ନିରକ୍ଷର । ସାହିତ୍ୟ କହିଲେ ଆମେ ଭଦ୍ର ଓ ଶିକ୍ଷମାନେ ଯାହା ବୁଝୁ, ସେସବୁଠାରୁ ସିଏ ଏକାବେଳେକେ ବହୁ ଦୂରରେ । ସେତେବେଳେ ଉପକୂଳବର୍ତ୍ତୀ ଓଡ଼ିଶାରେ ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟର କୋଳାହଳ ଲାଗିଥାଏ । ଫକୀରମୋହନ, ରାଧାନାଥ, ମଧୁସୂଦନ - ଏମାନେ ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ଜଣେ ଜଣେ ପ୍ରତିଭାବନ୍ତ ସମସାମୟିକ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଭୀମଭୋଇଙ୍କ ବିଷୟରେ କିଛି ଜାଣି ନଥିଲେ । ଫକୀରମୋହନ ତ ତାଙ୍କର ଏକ କବିତା ବହିରେ ଉତ୍କଳଯାକ ବୁଲି ଆସିଥିଲେ, ମାତ୍ର ଭୀମଭୋଇଙ୍କୁ ମୋଟେ କେଉଁଠି ହେଲେ ଠାବ କରି ପାରି ନଥିଲେ । ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରେରଣାର ଉତ୍ସ ହେଉଛି ବଙ୍ଗଳା ସାହିତ୍ୟ ଏବଂ ଓଡ଼ିଆମାନଙ୍କର ମୁଖ୍ୟ କଳହର ଶରବ୍ୟ ହେଉଛନ୍ତି ବଙ୍ଗାଳିମାନେ । ବଙ୍ଗାଳିମାନଙ୍କୁ ଏବଂ ବଙ୍ଗଳା ସାହିତ୍ୟକୁ ପ୍ରାୟ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ମଡ଼େଲ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରି କଲିକତା ସହିତ ହିଁ ନିଜ ଧ୍ୟାନର ସୂତାଗୁଡ଼ାକୁ ଲଗାଇ ରଖିଥିବା ପ୍ରମୁଖ ଓଡ଼ିଆମାନେ ଏକ ଆଧୁନିକ ଅନ୍ୟ ଓଡ଼ିଶାର ଯେଉଁ ଚିତ୍ର ଦେଖିଛନ୍ତି, ସେଥିରେ ଭୀମ ଭୋଇ ଆଦୌ କେଉଁଠିହେଲେ ନାହାନ୍ତି । ରେଢ଼ାଖୋଲ ଓ ସୋନପୁର ଠାରୁ ବରପାଲି କେତେ ନିକଟ, ତଥାପି, କବି ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର ହୁଏତ ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ନାଆଁ ମଧ୍ୟ ଶୁଣି ନାହାନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶା ଯେ ମୋଟେ ପ୍ରାୟ ଶହେବର୍ଷ ତଳେ କେତେ କେତେ ସାନ ଖଣ୍ଡରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ରହିଥିଲା ଏବଂ ଏ ପାଖର ମୋଗଲବନ୍ଦୀଟା ଏଇଠୁ ସେଯାଏ ଲାଗିଥିବା ଗଡ଼ଜାତଗୁଡ଼ାକ ଠାରୁ କେତେପ୍ରକାରେ ଯେ ଅପରିଚିତ ଥିଲା, ଏଥିରୁ ତାହାର ନିଶ୍ଚୟ କିଛି ଆଭାସ ମିଳିପାରିବ ।

ଆମେ ଯେ ଭୀମଭୋଇଙ୍କୁ ଜାଣିବାକୁ ପାଇଲୁ, ସେଥିଲାଗି ପ୍ରାୟ ଏକପାଖିଆ ହୋଇ ଆମକୁ ମହିମାଧର୍ମ ପାଖରେ କୃତଜ୍ଞ ରହିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ମହିମା ଗୋସାଇଁ ପୁରୀରେ ବହୁ ବର୍ଷ ଅତିବାହିତ କରିଥିଲେ ବୋଲି ଜନପ୍ରବାଦ ପ୍ରତିପାଦନ କରୁଛି; ମାତ୍ର ସତେ ଅବା କ'ଣ ସବୁ ପ୍ରତିକୂଳତାକୁ ଘ୍ରାଣ କରିପାରି ସେ ନିଜ ମାର୍ଗଟିର ଘୋଷଣା କରିବା ଲାଗି ସେହି ଗଡ଼ଜାତ ମଧ୍ୟକୁ ହିଁ ଚାଲି ଯାଇଥିଲେ । ଢେଙ୍କାନାଳର ଯୋରନ୍ଦାରେ ନିଜର ପୀଠ ଥାପନା କଲେ ଓ ସେହି ପ୍ରଥମ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ମହିମା ଧର୍ମର ପ୍ରଚାର ଓ ପ୍ରସାର ମୁଖ୍ୟତଃ ଗଡ଼ଜାତ ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ଆପଣାକୁ ପ୍ରାୟ ବାଡ଼ ଦେଇ ରଖିଥିଲା । ମହିମା ଗୋସାଇଁ

ପବନମାର୍ଗରେ ଯାଇ ପାରୁଥିଲେ ବୋଲି ମହିମାମାର୍ଗର ଅନୁଗାମୀମାନେ ବିଶ୍ୱାସ କରନ୍ତି; ସେତେବେଳେ ସେ ଯୋରନ୍ଦାରୁ ରେଢ଼ାଖୋଲ ଯାଏ ଚାଲିଯାଇ ପାରିଥିଲେ ସିନା, ମାତ୍ର ଏଣେ କଟକ ଯାଏ ଆସି ପାରି ନଥିଲେ । ଓଡ଼ିଆ ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟ ଓ ତତ୍କାଳୀନ ସେହି ମୂଳ ଯୁଗଟିର ଏକ ସମଗ୍ର ଧାରଣା ପାଇବା ଲାଗି ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିବା ଜଣେ ଅଧ୍ୟୟନକାରୀ ସକାଶେ ଏହି ସବୁକିଛିରୁ ଏକାଧିକ ବ୍ୟଞ୍ଜନା ମିଳିଯାଇ ପାରିବ । ମହିମା ଗୋସାଇଁ ଅନ୍ଧ ଭୀମଙ୍କୁ ଯେଉଁ ଦିବ୍ୟ ସାମର୍ଥ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ, ତାହାରି ବଳରେ ସିଏ ସଂସାରକୁ ଦେଖି ପାରିଲେ ଏବଂ ସତ୍ୟକୁ ମଧ୍ୟ ଦେଖି ପାରିଥିଲେ । ତାଙ୍କରି ଆଦେଶରେ କବିତ୍ୱ ମଧ୍ୟ କଲେ । ସିଏ ପଦ ପରେ ପଦ ଡାକିଲେ ଓ ଏକାବେଳେକେ ଦୁଇଜଣ ଲେଖାଳି ତାହାକୁ ତାଳପତ୍ରରେ ଟିପି ରଖିଲେ । ମହିମାଧର୍ମକୁ ଯଦି ନିତାନ୍ତ ଏକ ଧର୍ମ ବୋଲି କୁହାଯାଏ, ତେବେ ଅନ୍ତତଃ ଏତିକି ଅବଶ୍ୟ କୁହାଯାଇ ପାରିବ ଯେ, ପୂର୍ବରୁ ଓଡ଼ିଶାର ଯାବତୀୟ ଧର୍ମ-ଆନ୍ଦୋଳନ କେବଳ ଉପକୂଳ ଅଞ୍ଚଳରେ ରାଜାମାନଙ୍କୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ହୋଇଥିଲା । ମହାଭାରତକାର ସାରଳା ଦାସ ତତ୍କାଳୀନ ରାଜା କପିଳେନ୍ଦ୍ରଙ୍କର ପରିଚୟ ବା ଗହଣକୁ ଆସିଥିଲେ କି ନାହିଁ, ତାହା କହିହେବ ନାହିଁ; ମାତ୍ର, ଓଡ଼ିଶାରେ ରହଣି କରିବା ପରେ ଶ୍ରୀ ଚୈତନ୍ୟଦେବ ରାଜାଙ୍କର ପାରୁଶ ଲାଭ କରିଥିଲେ, ଗୋଟିଏ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତାପରୁଦ୍ରଙ୍କର ନଜର ଭିତରକୁ କେତେ ଭଳି ଉପଲକ୍ଷ୍ୟରେ ଟାଣି ହୋଇ ଆସିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ରଜାଙ୍କର ନିର୍ଦ୍ଦେଶରେ କେତେ ଭଳି ପରୀକ୍ଷା ଦେବାକୁ ମଧ୍ୟ ପଡ଼ିଥିଲା । ମାତ୍ର, କବି ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ନିଆରା । ମହିମା ଧର୍ମ ରାଜାମାନଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଥିଲା । ଭୀମ ଭୋଇ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କ ଗଡ଼ଜାତ ମାହାଲର ସାନ ରାଜାଙ୍କର ବୋଲ ମାନି ନଥିଲେ ଓ ସେଥିପାଇଁ କିଞ୍ଚିତ୍ କଟାଳ ମଧ୍ୟ ସହ୍ୟ କରିଥିଲେ । ସିଏ ଯେଉଁ ଭଜନ ଓ ଚଉତିଶା ଲେଖିଥିଲେ, ସେଗୁଡ଼ିକ ଔପଚାରିକ ଭାବରେ ଆଦୌ କୌଣସି ସଭାରେ ବୋଲା ହୋଇ ନ ଥିଲା ।

ଭୀମ ଭୋଇ କବି ହିସାବରେ ଯାହାକିଛି ସେତେବେଳେ ଲେଖିଥିଲେ, ତାହାକୁ ସବାଆଗ ଅଗଣିତ ଅଥଚ ଅନାମଧେୟ ଜନସାଧାରଣ ହିଁ ଗାଇଲେ, ତଦ୍ୱାରା ଅନୁପ୍ରେରିତ ହେଲେ । ତାଙ୍କର ଗ୍ରନ୍ଥରୂପେ ଲୋକେ ଯାହାକିଛି ପାଠକଲେ, ସେମାନେ ତଦ୍ୱାରା କବିଙ୍କୁ ସେତୁ ପ୍ରାୟ ବ୍ୟବହାର କରି ଏକ ବୃହତ୍ ଭଗବଦ୍-ଚେତନା ମଧ୍ୟକୁ ଉତ୍ତୋଳିତ ହୋଇଗଲା ପରି ଅନୁଭବ କରୁଥିଲେ । ଉପକୂଳର ରାଓ, ରାୟ ବା ସେନାପତି ସେତେବେଳେ ସାହିତ୍ୟକୁ ମାଧ୍ୟମପ୍ରାୟ ବ୍ୟବହାର କରି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ମାନପ୍ରତିଷ୍ଠା ଘଟାଇବାରେ ଆପଣାକୁ ମୁଖ୍ୟତଃ ନିୟୋଜିତ କରି ରଖିଥିଲେ । ସେମାନେ ପୂର୍ବବର୍ତ୍ତୀ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ସହିତ ପ୍ରାୟ ସବୁଯାକ ସଂଲଗ୍ନତାକୁ କାଟିଦେଇ ଏକ ଆଧୁନିକ ଯୁଗର ନିର୍ମାଣ କରୁଥିଲେ । ଏବଂ ସେହି ମୁତାବକ ନୂଆ theme ଓ ନୂଆ ଭାଷାକୁ ମଧ୍ୟ ବାଛୁଥିଲେ । ତେଣେ ଭୀମ ଭୋଇ

ଯାହାକିଛି ଲେଖୁଥିଲେ, ତାହାର ଭାଷା ଓ ତାହାର theme ପାର୍ବତୀ, ମହାଯାତ୍ରା ଅଥବା ସମପଂକ୍ତିର ଅନ୍ୟ କୃତିଗୁଡ଼ିକ ଠାରୁ ପ୍ରକୃତରେ କେଡ଼େ ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାରର ! ଭୀମ ଭୋଇ ପ୍ରାୟ କଥିତ ଭାଷାରେ ନିଜର ସବୁକିଛି ଲେଖିଥିଲେ; କଥିତ ଭାଷା ଏବଂ କଥିତ ଧିସାରେ ଅଖିଳ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଏବଂ ତାହାର କର୍ତ୍ତାଙ୍କୁ ଗୌରବର ସହିତ ଠାବ କରାଯାଇ ପାରିବ ଏବଂ ମଣିଷର ହୃଦୟ ଭିତରେ ଯେ ସେହି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଏବଂ ସେହି ବ୍ରହ୍ମରାଶି ଲାଗି ଅନୁରାଗମୟ ଆସନଟିଏ ତିଆରି କରାଯାଇ ପାରିବ, କେଡ଼େ ଅଜାଣତରେ ଅଥଚ କେଡ଼େ ଦୃଢ଼ତାର ସହିତ ସେ ତାହାକୁ ପ୍ରମାଣିତ କରିପାରିଲେ ! ଉପକୂଳ ମାହାଲରେ ସେତେବେଳେ ଏକ କଳ୍ପିତ ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟର କାମରେ ଲାଗିବା ନିମନ୍ତେ ଏକ ନୂଆ ଭଳି ଭାଷାକୁ ପ୍ରାୟ ମଥା ଖଟାଇ ତିଆରି କରାଯାଉଥିଲା, ସେଥିରେ ନୂଆ ଅଳଙ୍କାର ଓ ନୂଆ ବ୍ୟଙ୍ଗମାନ ଯୋଖା ଯାଉଥିଲା ଓ ତଦ୍ଵାରା ଆମର ଭାଷା ଅଧିକ ସମୃଦ୍ଧିବନ୍ତ ହୋଇପାରିବ ବୋଲି ଅନୁମାନ ମଧ୍ୟ କରାଯାଉଥିଲା । ସେହି ଦିନଠାରୁ ଆମର ଅଭିବ୍ୟକ୍ତିଜଗତ ଭିତରକୁ ସାଧୁଭାଷା ନାମକ ସେହି ଅନ୍ୟ ବାରଣଟି ପ୍ରବେଶ କଲା । ସାହିତ୍ୟ ସେଇଥିରେ ଲେଖା ହେଲା । ସାରଳା ଦାସଙ୍କଠାରୁ ଅରକ୍ଷିତ ଦାସଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କବିମାନେ ଲେଖିଥିବା ଭାଷାକୁ ଅସାଧୁ ବୋଲି କୁହା ଗଲାନାହିଁ ସତ, ମାତ୍ର ଯୋଗ୍ୟ ସାହିତ୍ୟ ସକାଶେ ସତେ ଅବା ଅପାଂକ୍ତେୟ ବୋଲି ବିବେଚନା କରାଗଲା । ତା'ପରେ ଆଜି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଯେଉଁ ଭରଣ ଭରଣ ପଦ୍ୟ ଏବଂ ଗଦ୍ୟ ଲେଖାଯାଇଛି, ସେଗୁଡ଼ିକ ସାଧୁଭାଷାରେ ହିଁ ଲେଖାଯାଇଛି । ସେହି କାଟର ସାଧୁମାନଙ୍କ ପାଇଁ ଲେଖାଯାଇଛି ଓ ଆମର ସମାଜରେ ଏକାବେଳକେ ଦୁଇଟା ବର୍ଗକୁ ସୃଷ୍ଟି କରି ରଖିଛି । ଆମ ଇସ୍କୁଲ ପିଲାଏ ବି ବିଚରା ସେହି ଅବିବେକିତାର ଅଭିଶାପ ପାଇଥିବା ପରି ସାଧୁଭାଷାରେ ଲିଖିତ ସାହିତ୍ୟକୁ ହଜମ କରିବା ପାଇଁ କସରତ କରୁଛନ୍ତି ଓ ଅଧିକ ସ୍ୱୀକୃତି ପାଇବା ନିମନ୍ତେ ପରୀକ୍ଷାଖାତାରେ ସାଧୁଭାଷା ହିଁ ଲେଖୁଛନ୍ତି ।

ଭାରି ଭଲ କଥା ହେଲା ଯେ ଭୀମ ଭୋଇ କନ୍ଧ କୂଳରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ; ଭାରି ଭଲ ହେଲା ଯେ ସିଏ ଦାରିଦ୍ର୍ୟ ସହିଥିଲେ; ଭାରି ଭଲ ହେଲା ଯେ ଓଡ଼ିଶାର ମହିମା ଧର୍ମ ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଥିଲା ଏବଂ ଭାରି ଭଲ ହେଲା ଯେ ସମାଜର ନିମ୍ନ ଓ ନିଷ୍ପେଷିତ ବର୍ଗ ହିଁ ମହିମାଧର୍ମ ପ୍ରତି ଆକୃଷ୍ଟ ହେଲେ ଏବଂ ଯୁଗ ଯୁଗ ଧରି ପ୍ରାୟ ଏକ ସନାତନ ବେଡ଼ି ପରି ସେମାନଙ୍କର ଗୋଡ଼କୁ ବାନ୍ଧି ରଖିଥିବା ତଥାକଥିତ ଶିଷ୍ଟ ସମାଜର ବେଢ଼ା ଭିତରୁ ବାହାରି ଯାଇ ମହିମା ଧର୍ମକୁ ଆପଣାର କରିନେଲେ । ମିଶନାରିମାନେ ପ୍ରଚାର କରୁଥିବା ତତ୍କାଳୀନ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମ ଅବଶ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରାୟ ସେହି ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଦେଉଥିଲା; ମାତ୍ର ଭାରି ଭଲ କଥା ହେଲା ଯେ ଲୋକସାଧାରଣ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ଧର୍ମ ଏବଂ ମହିମାଧର୍ମ ଭିତରେ ରହିଥିବା ବଡ଼ ପାର୍ଥକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ବୁଝି ପାରିଲେ । ମହିମା ଧର୍ମର କବି ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର

ଭାଷା, ଶୈଳୀ, ଚାତୁର୍ଯ୍ୟ ଏବଂ ମାଧୁର୍ଯ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ଉତ୍ସ ସନ୍ଧାନ କରିବାକୁ ଗଲାବେଳେ ଆମକୁ ଏହିସବୁ ଭଲ କଥା ଓ ଭଲ ଘଟଣା ବିଷୟରେ ଅବଶ୍ୟ ଅବଗତ ହୋଇ ରହିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଏବର ଜଣେ ସମୀକ୍ଷକ କବିବର ରାଧାନାଥଙ୍କୁ ବିପ୍ଳବୀ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ଯେ ରାଧାନାଥ ତତ୍କାଳୀନ ସାହିତ୍ୟ-ଶୈଳୀରେ ଏକ ଭୂସ୍ଖଳନତୁଲ୍ୟ ବିପ୍ଳବ ଆଣିଥିଲେ । ମାତ୍ର, ସେହି ଯାବତୀୟ ବିପ୍ଳବର ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ସୀମିତ ଆୟତନଟି ମଧ୍ୟରେ ହିଁ ଯାହାକିଛି ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟ ରହିଥିଲା । ସମାଜର ଆୟତନକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିବା ଲାଗି କୌଣସି ବିପ୍ଳବରେ ଯେଉଁ ତାକତ ରହିଥିବା ଉଚିତ, ସେଥିରେ ଆମେ ତାହାର କୌଣସି ଗନ୍ଧ ହିଁ ପାଇବା ନାହିଁ । ଅତି ଅଳପକୁ ଯେଉଁ ସାହିତ୍ୟ ନିଜର ବିଚରଣ ଭୂମିରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଥାଏ ଏବଂ ସମାଜର, ସମ୍ବନ୍ଧର ବୃହତ୍ତର ଭୂମିଟି ବିଷୟରେ ଯାହାର ପ୍ରାୟ କିଛି ହେଲେ କହିବାକୁ ନ ଥାଏ, ତାହା ଶୈଳୀ ଏବଂ ସେହିଜାତୀୟ ଆଉ କେତେଟା ଉଦ୍‌ବେଳନକୁ ନେଇ ଅବଶ୍ୟ ଉତ୍ସାହିତ ଅନୁଭବ କରିପାରିବ । ମାତ୍ର ଭୀମ ଭୋଇ ଯେଉଁ ସାହିତ୍ୟ ଲେଖିଲେ, ତାହାର ଆବେଦନ ତଥାକଥିତ ଖାଲି ସାହିତ୍ୟ ଭିତରେ ଆଦୌ ସୀମାବଦ୍ଧ ନଥିଲା । ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟର ଅନ୍ତରସଦନରେ ଏବଂ ସାମାଜିକ ଭୂମିରେ ଏକ ନୂତନ ଉଦୟ ଏବଂ ନୂତନ ବିବେକର ସଂସ୍ଥାପନ ଲାଗି ଆପଣାକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ କରି ରଖିଥିଲା । କବି ଭୀମଙ୍କ ସକାଶେ ସାହିତ୍ୟ ଏକ ମାଧ୍ୟମ ମାତ୍ର ଥିଲା, ଆଦୌ ସବୁକିଛି ନ ଥିଲା ଏବଂ ସେହି କାରଣରୁ ପ୍ରାୟ ଏକ ଅନ୍ୟ ଆହ୍ୱାନର ଜବାବ ଦେଇ ଏକ ଅଧିକ ଗଭୀରତା ତଥା ଅଧିକ ଉଚ୍ଚତାକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରି ପାରିଥିଲା ।

"ରାଜାର ପରଜା ନୋହୁ ସିନା ଆମ୍ଭେ ନୋହୁ ସାହୁର ଖାତକ, ଯହିଁ ଗୁରୁ ନେବେ ତହିଁ ଯାଉ ଆମ୍ଭେ କେ ଅବା କରୁ ଅଟକ" - ଏଇଟି ଭୀମ ଭୋଇ ତାଙ୍କର 'ସ୍ତୁତି-ଚିନ୍ତାମଣି'ରେ ଲେଖିଥିବା ଗୋଟିଏ ପଦ । ଆଉ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ସେ ସାହୁକୁ ରାହୁ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ସଂସାରରେ ଏ ଯୁଗରେ ନାନା ବିକୃତି ଏବଂ ବିଚ୍ୟୁତି ଆସି ପଶି ଯାଇଥିବାରୁ କବିଙ୍କର ଭାଷାରେ ତାହା ଏକ 'ସଂସାରକୂଟ'ରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି । ସଂସାରକୂଟର କାରଣ ରୂପେ କବି ଚାରିଗୋଟି କୂଟର ଠାବ କରିଛନ୍ତି । 'ତୁମ୍ଭ ମାୟାକୂଟ ଯମଦଣ୍ଡ କୂଟ ଭୂପତି କୂଟକୁ ଛେଦି/ ଅସୁର ମେଳଛ କୂଟରୁ ବଞ୍ଚାଇ ସମ୍ଭାଳି ରଖ ଅନାଦି' ବୋଲି ସିଏ କହିଛନ୍ତି । ମାୟା ଏବଂ ଯମଦଣ୍ଡକୁ ତ ଭାରତୀୟ ଧର୍ମର ବୃହତ୍ ପରମ୍ପରାଟି ଚିରକାଳ ସ୍ୱୀକାର କରି ଆସିଥିଲା । ମାତ୍ର, ଭୂପତିକୂଟ ଏବଂ ଅସୁର ତଥା ମ୍ଲେଚ୍ଛମାନଙ୍କର କୂଟକୁ ଭୀମ ଭୋଇ ହୁଏତ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ସେଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରାୟ ସମସରି କରି କହିବାକୁ ଆବଶ୍ୟକ ମନେ କରିଛନ୍ତି । ସୋନପୁରର ଭୂପତିଙ୍କଠାରୁ ସ୍ୱୟଂ କବିଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ କିଞ୍ଚିତ୍ ଗଞ୍ଜଣା ସହିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ଭଗବାନ ଯଦି ଏହି ପୃଥିବୀର ମାଲିକ, ସେଇ ଯଦି ତାଙ୍କ ଯାଏ ଚାଲି ଯିବାପାଇଁ ସବୁ ମଣିଷଙ୍କୁ ଆଖି ଦେଇଛନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କୁ ବଞ୍ଚିବା ପାଇଁ ହୃଦୟରେ ବାସନାଟିଏ ଦେଇଛନ୍ତି,

ତେବେ ମଝିରେ ଥାଇ ଏହି ଭୂପତିମାନେ ଓ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ମ୍ଳେଚ୍ଛ ଏବଂ ଅସୁରମାନେ ଏଠି ଏତେ ଉପଦ୍ରବ କରିବେ କାହିଁକି ? ସମାଜର ସର୍ବନିମ୍ନ ସ୍ତରରେ ଥାଇ ସର୍ବୋଚ୍ଚକୁ ସାହସ କରି ପାରିଥିଲେ ବୋଲି କବି ଭୀମ ଭୋଇ ସମ୍ଭବତଃ ଆପଣାର କାବ୍ୟକୃତି ଏବଂ ଆପେ ଅଙ୍ଗେ ନିଭାଇଥିବା ଜୀବନରେ ବାରମ୍ବାର ସେହି ବିସ୍ମୟଟିକୁ ପ୍ରଚାର କରି ଯାଇଛନ୍ତି । ଖୁବ୍ ସମ୍ଭବ ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାର ଆଦିବାସୀ ତଥା ନିମ୍ନବର୍ଣ୍ଣମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରଚାରିତ ହେଉଥିବା ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମରୁ ବିଚାରର ଖିଅ ନେଇ ଭୀମ ଭୋଇ ପରମସତ୍ୟ ପରମେଶ୍ୱରଙ୍କୁ ପରମପିତା ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି । 'ପିତା ଅଟନ୍ତି ମୋ' ଅନାଦି ଠାକୁର', 'ଅନାଦି ଗୁରୁଙ୍କ ପୁଅ' ଏବଂ 'ମୋହର ପିତାର ରଚିଲା ସଂସାରେ ଖେଳ କରୁଅଛି ବସି', - ଏଗୁଡ଼ିକ ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର କଥା । ଓଡ଼ିଆ ସନ୍ଥ ସାହିତ୍ୟରେ ଏସବୁ ଏକାବେଳେକେ ନୂଆ କଥା । ସେଥିଲାଗି ମହିମାଧର୍ମ ତଥା ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ଯାବତୀୟ ଘୋଷଣାକୁ ଆମେ ଏକ ଅନ୍ୟ ଅନ୍ଦାଜ ଓ ଅନ୍ୟ ଆଖିରେ ଦେଖିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବା । ଏକ ଅନ୍ୟ ତରାଜୁରେ ତଉଲି ଦେଖିବା ।

ସେହି ପିତା ପୁଣି ଅକଳଣା ବାରାନିଧି । ଏହି ପୃଥିବୀରେ ତାଙ୍କର ପ୍ରତୀକ କିମ୍ବା ପ୍ରତିମା ରୂପେ ଯାହାକିଛିର ପୂଜା ଏବଂ ଉପାସନା କରାଯାଉଛି, ସେ ଏସବୁ କିଛିହେଲେ ନୁହନ୍ତି । ସିଏ ଏସବୁର ଅତୀତ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ତେଣୁ ନିଜର ପ୍ରତିମା-ତୃଷ୍ଣାକୁ ପାରିହୋଇ ଆହୁରି ଆଗକୁ ଯାଇପାରିଲେ ଯାଇ ଆମେ ତାଙ୍କ ପୁରରେ ପହଞ୍ଚି ପାରିବା । ଏଥିପାଇଁ ଯେଉଁ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ସୁନିଶ୍ଚିତ ବାଟଟି ରହିଛି, କବି ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ଭାଷାରେ ତାହା ହେଉଛି ଅସାଧନା ବା ଅଣସାଧନାର ବାଟ । ଭୀମ ଭୋଇ ଆମକୁ 'ଅନ୍ତର୍ଗତେ ହେଜି ଓ ଅନୁଭବେ ଭଜି'ରେ ସେହି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ରହସ୍ୟଟିର କଥା କହିଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ପଞ୍ଚସଖା ଏବଂ ଆଉ ଟିକିଏ ପରେ ଅରକ୍ଷିତ ଦାସ ମଧ୍ୟ ସେହିସବୁ କଥା କହିଛନ୍ତି । ପଞ୍ଚସଖା ଯେତେ କହିଛନ୍ତି, ଅରକ୍ଷିତ ଦାସ ତାହାକୁ ଅଧିକ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ଭାବରେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷତର କରି କହିଛନ୍ତି । ପଞ୍ଚସଖା ଯାବତୀୟ ଈଶ୍ୱରକଳ୍ପନାର ସେପାଖରେ ଏକ 'ଦେବନାଶନ ବଟ'ର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ସବୁଯାକ ଦେବତାଙ୍କୁ କାଟି ଅର୍ଥାତ୍ ପଛରେ ପକାଇ ଆହୁରି ସେପାଖକୁ ଗଲେ, ଆମେ ଦେବନାଶନ ବଟ ପାଖରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚି ପାରିବା । ମାତ୍ର, ଅତ୍ୟନ୍ତ କୌତୁହଳର ବିଷୟ ଯେ, ସେମାନେ ଏହିପରି କାଟି କାଟି ଯାଇ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚିଛନ୍ତି । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପାଖରେ ଅଟକି ଯାଇଛନ୍ତି । ଜଗନ୍ନାଥ ହେଉଛନ୍ତି ଷୋଳ କଳା ବୋଲି ବୁଝାଇବାକୁ କେତେ ପ୍ରୟାସ କରିଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାରେ ସନ୍ଥ-ସାଧନାର ମାର୍ଗରେ ସମ୍ଭବତଃ ସେହିଦିନଠାରୁ ଅମେ ଅନେକଙ୍କ ସକାଶେ ଜଗନ୍ନାଥ ସତେ ଅବା ଏକ ସର୍ବଶେଷ କବାଟ ପରି ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ସେହି କବାଟଟି ପରବର୍ତ୍ତୀ ଉପଲବ୍ଧିଗୁଡ଼ିକରୁ ଆମକୁ କିଳିକରି ରଖି ଦେଇଛି । ମହିମା ଧର୍ମ ଏବଂ ଭୀମ ଭୋଇ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଅତିକ୍ରମ କରିଯିବାକୁ ଆବଶ୍ୟକ ମଣିଛନ୍ତି । କଥିତ

ଅଛି, ଯେତେବେଳେ ମହିମା ଗୋସ୍ୱାମୀ ଆପଣାର ନୂତନ ସନ୍ଦେଶଟିକୁ ପୃଥିବୀ ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ବିତରଣ କରି ଦେବାକୁ ପରିବ୍ରଜରେ ରତ ଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ଜଗନ୍ନାଥ ହିଁ ତାଙ୍କର ସର୍ବପ୍ରଥମ ଶିଷ୍ୟତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ ଏବଂ ତାଙ୍କର ଅନୁଗମନ କରିଥିଲେ । ଏହା ହୁଏତ ମୋଟେ ଇତିହାସ ନୁହେଁ, ମାତ୍ର ଏହାର ଏକ ବ୍ୟଞ୍ଜନାତ୍ମକ ଐତିହାସିକ ଅର୍ଥ ଅବଶ୍ୟ ରହିଛି ।

ଆପଣାର ସମୟଟିକୁ ଏକ ସିଧା ଆହ୍ୱାନ ଦେଲା ପରି ଭୀମ ଭୋଇ କେଡ଼େ ନିଶ୍ଛଳ ଭାବରେ ନିମ୍ନଲିଖିତ ପଦଗୁଡ଼ିକର ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି; 'ସେ ଯେବେ ଜଗନ୍ନାଥ ହୋନ୍ତା, ଠାବକେ କିମ୍ପାଇ କରନ୍ତା/ ଜଗତଯାକେ ସମଚିତ୍ତ; ତେବେ ବୋଲନ୍ତି ଜଗନ୍ନାଥ/ ତା'ର ମହିମା ଯେତେ ଥିଲା/ ପାଞ୍ଚ କୋଶରେ ସେ କଟିଲା/ ଏ କଳିଯୁଗେ ଉଦେ ହେଲୁ/ ଜଗନ୍ନାଥର ପଦ ନେଲୁ ।'' ଏହା ହେଉଛି ମୂଳତଃ ଏକ ପ୍ରତିବାଦର ଘୋଷଣା । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ନାମରେ ରାଜାଙ୍କର ପ୍ରୟୋଜନ ତଥା ପୃଷ୍ଠପୋଷକତା ହେତୁ ଯେଉଁ Establishment କାଳକ୍ରମେ ଏକ ଖଣ୍ଡସତ୍ୟ ରୂପେ ସଙ୍ଗଠିତ ହୋଇ ଆସିଥିଲା, ସମାଜରେ ବଞ୍ଚିତମାନଙ୍କର ତାହାରି ବିରୁଦ୍ଧରେ ଏକ ପ୍ରତିବାଦ । ସେହି ପ୍ରତିବାଦର ଏକ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତା ହୁଏତ ଏବେ ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ଜଗନ୍ନାଥ-ଗବେଷଣାର ଅନୁମାନଗୁଡ଼ିକ କହୁଛି, ଜଗନ୍ନାଥ ପ୍ରଥମେ ଆଦିବାସୀମାନଙ୍କର ଦେବତା ଥିଲେ, ଏକ ଅଣଆଦିବାସୀ ambition ତାହାକୁ ଆତ୍ମସାତ୍ କରି ଆଣିଥିଲା । ଭାରତର ଇତିହାସରେ ଆର୍ଯ୍ୟ କ୍ଷମତାଶୀଳମାନେ ପୂର୍ବତନ ଅଷ୍ଟ୍ରିକ୍ ସଭ୍ୟତାର କେତେ କେତେ ସମ୍ପଦକୁ ଯେ ଅପହରଣ ଓ ଆତ୍ମସାତ୍ କରିଛନ୍ତି, ଏକାଧିକ ଗବେଷକ ତାହାର ନଜିରମାନ ଦେଇଛନ୍ତି, ଏବେ ମଧ୍ୟ ଦେଉଛନ୍ତି । ଅଣଆଦିବାସୀ ସମାଜ ପରେ ଚତୁରତାର ସହିତ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଆତ୍ମସାତ୍ କରାଯାଇଥିବା ଘଟଣାଟିକୁ ସତେ ଅବା ଗୋଟାଏ ଅନ୍ୟ ପୁଟ ଦେଇ ଏକ ସମନ୍ୱୟ ବୋଲି କହି ଆସିଛି । ବାରାନ୍ତରରେ ଏବେ ମଧ୍ୟ କହୁଛି ଏବଂ ନିଜ ବିବେକକୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେଉଛି । ନିମ୍ନବର୍ଗର କବି ଭୀମ ଭୋଇ ଏବଂ ନିମ୍ନବର୍ଗକୁ ମନୁଷ୍ୟର ସମ୍ମାନ ତଥା ସ୍ୱୀକୃତି ଦେବାକୁ ବାସନା ରଖିଥିବା ମହିମା ଧର୍ମ ନାନା ପ୍ରସଙ୍ଗରେ ତାହାରି ବିରୁଦ୍ଧରେ ନିଜର ପ୍ରତିବାଦଟିକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରିବାର ଚେଷ୍ଟା କରି ଆସିଛି ।

ପରମ ସତ୍ୟ ଅର୍ଥାତ୍ ପରମ ପଦ ହେଉଛି ଅଲେଖ । ତାଙ୍କୁ କେହି ଲେଖିକରି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିପାରିବ ନାହିଁ । ନାମ, ରୂପ, ମୂର୍ତ୍ତି ଏସବୁ ପ୍ରତୀକ କିମ୍ବା ପ୍ରତିନିଧି ପରି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପ୍ରୟୋଜନ ହୁଏତ ମେଣ୍ଟାଇ ପାରିବେ ସତ, ମାତ୍ର ଆମକୁ କଦାପି ଅସଲ ପାହାଚଟି ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ନେଇ ପାରିବେ ନାହିଁ । ଚାରି ଯୁଗେ କବି ଲେଖି ନ ପାରିଲେ/ ଅଲେଖ ବୋଲିଣ ନାମ ତହୁଁ ଦେଲେ - ଭୀମ ଭୋଇ ଏହିପରି ଭାବରେ ତାଙ୍କର ଗୋଟିଏ ଭଜନରେ ଉଲ୍ଲେଖ କରିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ କଳ୍ପନାର ଠାବ ଅନୁସାରେ ଯେଉଁଠାରେ ପରମ ସତ୍ୟ ଅଧିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି, ତାହା ହେଉଛି ମହାନିତ୍ୟପୁର ବା ମହାନିତ୍ୟମଣ୍ଡଳ । ପରମ ମହିମାମୟଙ୍କର

ସେହି ଧାମକୁ ଚାରି ଧର୍ମ ବାଟ ପାଉ ନାହିଁ, ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ ଓ୍ ଶିବ ସେଠାରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ଯେତେ ପ୍ରୟାସ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତଥାପି ପ୍ରବେଶ କରିପାରୁ ନାହାନ୍ତି । ବାରମ୍ବାର ବଣା ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ସେହି ସ୍ଥାନାତୀତ ସ୍ଥାନରେ କବି ସୂର୍ଯ୍ୟ ଓ ଚନ୍ଦ୍ରଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ଦୀପ ରୂପେ ସଜାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ସେଠାରେ ଚାରୋଟିଯାକ ବେଦ ଚାରି ପାହାଚ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ଅସଲ ପ୍ରଭୁ-ଦର୍ଶନର ସେହି ମହାଧାମ ଓ ମହାମୁହୂର୍ତ୍ତରେ ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ସହଜ କଳ୍ପନା ଅନୁସାରେ, ସ୍ୱୟଂ ଅନନ୍ତ ଖଞ୍ଜଣି ବଜାଉଛନ୍ତି, ପରମ କରପତ୍ର ଯୋଡ଼ି ଦଣ୍ଡାୟମାନ ରହିଛନ୍ତି । ରାମ ଓ ହରି ଯଥାକ୍ରମେ ବୀଣା ଓ ବଂଶୀବାଦନ କରୁଛନ୍ତି ଏବଂ ସ୍ୱୟଂ ଜଗନ୍ନାଥ ସେହି ପୁରର ଚାରିଦ୍ୱାର ଭିତରୁ ଗୋଟିଏ ଦ୍ୱାରରେ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଛନ୍ତି । ଆଉ ଏକ ପୋଥିରେ, ଭୀମଙ୍କର ବର୍ଣ୍ଣନା ଅନୁସାରେ, ମହିମାଙ୍କ ଅଙ୍ଗରେ ଶିବ କୌପୁନୀ ହୋଇଛନ୍ତି ଓ ବିଷ୍ଣୁ ତାଙ୍କ ଦେହରେ ବିଭୂତି ହୋଇ ବୋଳା ହୋଇଛନ୍ତି । ଏବଂ, ତାଙ୍କ ଲିଖିତ 'ଶ୍ରୁତିନିଷେଧ ଗୀତା'ରେ ନିଜର ଅନନୁକରଣୀୟ ସହଜତା ସହିତ ଭୀମ ଭୋଇ କହିଛନ୍ତି: ''ବଟ ବୃକ୍ଷର ପତ୍ର ଯେତେ/ ବିଷ୍ଣୁ ହିଁ ମରିଗଲେ କେତେ ।/ ଏ ରୂପେ କେତେ ନାରାୟଣ/ ନଦୀ ବଢ଼ିର ପ୍ରାୟେ ଜାଣ । / ଏ ରୂପେ ଯାଇଛନ୍ତି ବହି/ ଚିରକାଳ ହିଁ ରହି ନାହିଁ ।/ ଅନେକ ରାମ ଗଲେ ମରି/ କେହି ନ ପାରି ଦେହ ଧରି ।/ ଅନେକ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଗଲେ/ ପିଣ୍ଡ ବଞ୍ଚାଇ ନ ପାରିଲେ ।' ଆମ ଅନେକଙ୍କ ସକାଶେ ସାହିତ୍ୟ କହିଲେ ଯେତିକି ବୁଝାଏ, ଏସବୁ ଆଦୌ ସେତିକି ନୁହେଁ । ଏସବୁ ଉପଲବ୍‌ଧିର କଥା, ଉପଲବ୍‌ଧି-ଜନିତ ସାହସର କଥା ।

ମହିମା ଧର୍ମର ଅନୁଗାମୀମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଦୁଇ ଶ୍ରେଣୀ, ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ଓ ଗୃହୀ । ସଂସାରତ୍ୟାଗୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କ ମଣ୍ଡଳଟି ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ତଥାପି ଦୁଇଟି ଉପଶ୍ରେଣୀ । ପ୍ରଥମଟି ବଲ୍‌କଲଧାରୀ, ଦ୍ୱିତୀୟଟି କୌପୀନଧାରୀ । ବଲ୍‌କଲ ଅର୍ଥାତ୍ କୁମ୍ଭୀବୃକ୍ଷର ବଲ୍‌କଲ, କୌପୀନ ଅର୍ଥାତ୍ ଗେରୁଆ କାର୍ପାସ ବସ୍ତ୍ର । ବର୍ତ୍ତମାନ ଯେତିକି ବଲ୍‌କଲଧାରୀ ଜୀବଦ୍ଦଶାରେ ଅଛନ୍ତି, ସେମାନେ ସାଧନାର ପ୍ରଥମ ଚରଣରେ କାର୍ପାସ ବସ୍ତ୍ର ହିଁ ପିନ୍ଧିଥିଲେ ଏବଂ ଧର୍ମୋପଲବ୍‌ଧିର ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସ୍ୱୀକୃତି-ସ୍ତରକୁ ଏକଦା ଉନ୍ନୀତ ହୋଇ ଗୁରୁଆଦିଷ୍ଟ ହୋଇ କୁମ୍ଭୀପଟ ଧାରଣ କଲେ । ଏବେ ମଧ୍ୟ ମହିମା ମାର୍ଗର ଗୋଷ୍ଠୀଟିଏ ଏକଦା ସେମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସୋପାନକୁ ଆସିବା ପରେ କୁମ୍ଭୀପଟ ପରିଧାନ କରିବାର ଏକ ବିଶେଷାଧିକାର ପ୍ରାପ୍ତ ହେଉ ବୋଲି ଦାବୀ କରି ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାତ ହେବାରୁ ଅନ୍ୟ ଗୋଷ୍ଠୀଟିଠାରୁ ଅଲଗା ହୋଇ ରହୁଛନ୍ତି । ଏହା ପ୍ରାୟ ଏକ ବୈମନସ୍ୟର କାରଣ ହୋଇଛି । ଏଭଳି ଗୋଟିଏ ସମସ୍ୟା ସମ୍ଭବତଃ ମହିମା ଧର୍ମରେ ସେହି ଆରମ୍ଭ କାଳରୁ ରହିଛି । ଭୀମ ଭୋଇ ନିଜ କବିତ୍ୱପ୍ରତିଭାର ଗୁଣରେ ମହିମା ପନ୍ଥାରେ ଏତେ ଆଦରଣୀୟ ସ୍ତରକୁ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ ଯେ, ତାଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ କୁମ୍ଭୀପଟ ପିନ୍ଧିବାର ସମ୍ମାନ ଦିଆଯାଉ ବୋଲି

କତିପୟଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ହୁଏତ କେବେ ଏକ ମତ ପ୍ରକାଶ ପାଇଥିବ । ଅଥବା, ତାଙ୍କ ନିଜ ଭିତରେ ହୁଏତ ଏଭଳି ଏକ ବାସନା ମଧ୍ୟ ଜାଗ୍ରତ ହୋଇଥିବ । କୁମ୍ଭୀପଟ ଧାରଣ କରୁଥିବା ପ୍ରବରମାନେ ଏଥିରେ ସମ୍ମତି ଦେଇ ନ ଥିବେ । ସଂସାରୀମାନଙ୍କ ଠାରୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନେ ଅନ୍ତତଃ ଭେକରେ ଅଲଗା ହୋଇ ଦିଶିବେ ବୋଲି ସର୍ବଦା ଆଗ୍ରହ ରଖି ଆସିଛନ୍ତି । ସଂସାରତ୍ୟାଗ ଉପରେ ଭାରତୀୟ ସାଧନାମାର୍ଗରେ ସର୍ବଥା ଏକ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦିଆଯାଇ ଆସିଛି । ତାହାରି ଦ୍ୱାରା ପ୍ରୋତ୍ସାହିତ ହୋଇ ପ୍ରାୟ ଚିରଦିନ ଗୃହତ୍ୟାଗୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନେ ଗୃହୀମାନଙ୍କଠାରୁ ଏକ ଦୂରତା ରକ୍ଷା କରି ଆସିଛନ୍ତି । ସଂସାରୀକୁ ଏକ ସମକକ୍ଷ ସ୍ୱୀକୃତିସ୍ତରକୁ ଆସିବାକୁ ବାଟ ଛାଡ଼ି ନାହାନ୍ତି । ଭୀମ ଭୋଇ ସଂସାରୀ ଥିଲେ । ମହିମା ଧର୍ମର ଗାଦୀ ଯୋରନ୍ଦାରେ ଥିଲା । ସେ ଖଲିଆପାଲିରେ ଆପଣାର ଗାଦୀ ସ୍ଥାପନା କରିଥିଲେ । କବି ହୁଏତ ନିଜେ ଏପରି ନିଷ୍ପତ୍ତିଟିଏ କରିଥିଲେ । 'ସ୍ତୁତି-ଚିନ୍ତାମଣି'ର କେତୋଟି ପଦରୁ ତାହାର ଆଭାସ ମିଳିଗଲା ପରି ମନେ ହୁଏ ।

ସେହି ପଦଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛି : ଅନନ୍ତ ଠାକୁର ଅନାଦି ପୁରୁଷ ଯେଉଁଦିନ ହେବେ ରାଜା/ ସେହିଦିନ ମୁହିଁ ଶ୍ରୀଚରଣ ତଳେ ହୋଇବି ଦାସ ପରଜା ।/ ଏତେ ଦୂରାନ୍ତକୁ ବିଚାରି ମନକୁ ଜଗି ଅଛିଟି ଆକଣ୍ଠ/ ତେଣୁ କରି ମୁହିଁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ କହୁଛି ନ ପିନ୍ଧିବି କୁମ୍ଭୀପଟ । / ନାମଟି ଅକ୍ଷୟ ଅଜନ୍ମ ଅଜୟ ଚାରିଯୁଗେ ଯେବେ ସତ୍ୟ/ ଗୃହେ ଥାଇ ବିହିତ କର୍ମେ ଚାଲିଲେ ସବୁ ହେବ ପରାପତ ।/ ନିଷ୍କାମ ପଦରୁ ସୁମରି ଆଦ୍ୟରୁ କରିଅଛି ଧ୍ୟାନଯୋଗ/ ପ୍ରଭୁଠାରେ ବଡ଼ କଟାଳ କରିବି ନାହିଁ ଦେଲେ ମୋତେ ଭାଗ । / ଜନ୍ମ ହେଲେ ମୃତ୍ୟୁ ମୃତ୍ୟୁଠାରୁ ଜନ୍ମ ବେନି ପରକାର ଅଛି / ଏ ମୃତ୍ୟୁମଣ୍ଡଳେ ଥିବା ପରିଯନ୍ତେ ଭୋଗ କରୁଥିବି କିଛି । / ସତ୍ୟେ ଯେବେ ମୁହିଁ ଜନମ ଲଭିଛି ବ୍ରହ୍ମତେଜ କଳା ଘେନି/ ଯିବାବେଳେ ନିଶ୍ଚେ ସେ ଠାବକୁ ଯିବି ଭୀମ ଅରକ୍ଷିତ ଭଣି ।

ଅହଂ ବ୍ରହ୍ମାସ୍ମି ନାମକ ଉପନିଷଦୀୟ ବାକ୍ୟଟି ସେହି ସନାତନ କାଳରୁ ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଏହିଭଳି ଏକ ଅଭୟ ଦେଇ ଆସିଥିଲା । ମାତ୍ର, ଆମର ଏହି ଆଧୁନିକ ଆତଯାତର ଯୁଗରେ ମଧ୍ୟ ଯଦି କୌଣସି ସଂସାରୀ ତା' ନିଜ ଭିତରେ ବ୍ରହ୍ମତେଜର କଳା ରହିଛି ଏବଂ ଉଚିତ ଅଧ୍ୟାତ୍ମକୁ ନିଜ ଜୀବନର ଧ୍ରୁବତାରା ପରି କରି ବାଟ ଚାଲୁଥିଲେ, ସିଏ ଯେ ଅବଶ୍ୟ ସେହି ଠାବକୁ ଯିବ ବୋଲି କହିବ, ତେବେ ସଂସାରତ୍ୟାଗୀ ବରିଷ୍ଠମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ କ୍ଷୁବ୍ଧ ଏବଂ ଅଶାନ୍ତ ହୋଇ ଉଠିବେ । ପରମ ଜୀବନକୁ ଲାଭ କରିବାର ମାର୍ଗରେ ଜଣେ ମଣିଷକୁ ଭାଗ ନ ମିଳିଲେ, ସିଏ ଭଗବାନଙ୍କଠାରେ କଟାଳ କରିବାର ସମ୍ଭବତଃ ଆଦୌ କୌଣସି ଅବକାଶ ହିଁ ଆସିବ ନାହିଁ; ମାତ୍ର ତା' ପୂର୍ବରୁ ଏହିଭଳି ଏକ କଥା ଶୁଣିଲେ ହୁଏତ ସଂସାରତ୍ୟାଗୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନେ ଆଗ କଟାଳ କରିବାକୁ ବାହାରି ଆସିବେ । ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କ କାଟର ଏକାଧାରରେ ଜଣେ ଭକ୍ତ ଏବଂ କବି ହୋଇ ପାରିଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି ହିଁ ତେତେ ସାହସ

କରିପାରିବ । ''ଯେଡ଼େ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଭଜିବୁ କର ତେଡ଼େ ବୁଦ୍ଧି'' ବୋଲି ସକଳ ନମ୍ରତା ତଥା ସକଳ ଦୃଢ଼ତା ସହିତ ଘୋଷଣା କରିପାରିବ । ସାହିତ୍ୟକୁ ଜୀବନର ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବିଳାସ କିମ୍ବା ବିଳାପ ବୋଲି ଅନୁମାନ କରୁଥିବା ସମାଲୋଚନା ମଧ୍ୟ ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କ ପରି ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଏବଂ କବିତ୍ୱକୁ ଏକାଠି ଧରି ବାଟ ଚାଲୁଥିବା କବିଙ୍କର ଯୋଗ୍ୟ ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିବାକୁ ହୁଏତ ଉପଯୁକ୍ତ dimension ଗୁଡ଼ିକୁ ଆଦୌ ପାଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଭୀମ ଭୋଇ ଏହି ସଂସାରକୁ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ସଂସାର ବୋଲି ଦେଖୁଥିଲେ । ଆପଣାକୁ ସେହି ସଂସାରରେ କାମରେ ଲାଗିବାକୁ ଆସିଥିବା ଏକ ଯନ୍ତ୍ରପରି ଦେଖୁଥିଲେ । ତେଣୁ କେବେହେଲେ ନିଜକୁ ନିଃସଙ୍ଗବତ୍ ଅନୁଭବ କରୁ ନଥିଲେ । ଏବେ ନିଃସଙ୍ଗତାକୁ ହିଁ ପଗଡ଼ି କରି ମୁଣ୍ଡରେ ପିନ୍ଧୁଥିବା ଆଧୁନିକମାନେ ମୂଳତଃ ସେହି କାରଣରୁ ହିଁ ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ଯଥାର୍ଥ କଳନା କରି ପାରିବେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କୁ ହୁଏତ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ସମ୍ପତ୍ତି ବୋଲି କହି ଆହ୍ଲାଦିତ ହେବେ ସିନା, ମାତ୍ର ତାଙ୍କର ସମ୍ବେଦନାଶୀଳତାରୁ ହୁଏ ତ ଖିଏ ମଧ୍ୟ ବୁଝି ପାରିବେ ନାହିଁ । ବୁଦ୍ଧିକୁ ବଡ଼ କଲେ, ହୁଏତ ପାରିବେ ।

ଗୋଟାଏ ପ୍ରକାରର ସମ୍ବେଦନଶୀଳତା ରହିଛି, ଯାହା ଉପରେ ଥାଇ ଉପରୁ ତଳକୁ ଅନାଏ; ତଳ ମଣିଷମାନଙ୍କର କଷଣ ଦେଖି ସତେଅବା ଲୋସଡ଼ି ପଡ଼ିବା ପରି ସମଦୁଃଖୀ ହେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଥାଏ । ଭଗବାନ ଏତେ ଏତେ ମଣିଷଙ୍କୁ କାହିଁକି ଏପରି ଦୁଃଖୀ କରି ରଖିଛନ୍ତି ବୋଲି ରୋଦନ କରେ, ମୁଖ୍ୟତଃ ସେହି ରୋଦନରେ ହିଁ ପାଞ୍ଚଟା ସାତଟା ଅଳଙ୍କାର ଲଗାଇ ସାହିତ୍ୟ କରେ, ଏବଂ କାମ ସାରିଦିଏ । ଭାରତୀୟ ସାହିତ୍ୟରେ ଏହିଜାତୀୟ କାରୁଣ୍ୟ କେତେ କେତେ ରହିଛି, ପ୍ରଧାନତଃ ଅପରାଧ-ସଚେତ ବିବେକମାନଙ୍କୁ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେବା ଲାଗି ଏଠି କେତେ ଶ୍ଳୋକ ଲେଖାଯାଇଛି । ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ସମ୍ବେଦନଶୀଳତା ହେଉଛି ଏକାବେଳେକେ ଏକ ଅନ୍ୟ କାଟର, ଅନ୍ୟ ଉଚ୍ଚତାର ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଭୂମିର । ସିଏ ସ୍ୱୟଂ ଆରତ ଭିତରେ ରହିଥିଲେ, ଆରତ ଭିତରେ ହିଁ ଆପଣାକୁ ଦୃଢ଼ କରି ଗଢ଼ିଥିଲେ ଏବଂ ସ୍ପଷ୍ଟତଃ ସେହି କାରଣରୁ ହିଁ ପୃଥିବୀର ଆରତ ସତକୁ ସତ ଦୂର ହେଉ ବୋଲି ବିଶ୍ୱକର୍ତ୍ତାଙ୍କ ପାଖରେ ଜଣାଇ ପାରିଥିଲେ । କେବଳ ଆରତକୁ ଅଙ୍ଗେ ନିଭାଇ ଥିବା ଜଣେ ମଣିଷ ହିଁ ଜଗତ୍‌କର୍ତ୍ତାଙ୍କର ଦରବାରରେ ଛିଡ଼ାହୋଇ ନିଜ ଅଭିଯୋଗଗୁଡ଼ାକୁ ପଛରେ ରଖିଦେଇ ଆଗ ଜଗତ ଉଦ୍ଧାର ପାଇଁ ମାଗୁଣି କରିପାରିବ । ସବୁ ଥାଇ ଯେଉଁମାନେ ନିଜେ କାହାରି ସାଙ୍ଗ ହୋଇ ପାରୁନାହାନ୍ତି ବୋଲି ପୃଥିବୀଟାକୁ ହିଁ ନିଃସଙ୍ଗତାର Wasteland ବୋଲି କହି ନିନ୍ଦିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର ଆରତକୁ ବେଶ୍ ବୁଝିହେବ ସିନା, ମାତ୍ର ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର କଥାଗୁଡ଼ିକୁ ସେମାନଙ୍କର ଅଭିଯୋଗଗୁଡ଼ିକର କଦାପି ସମପଂକ୍ତି କରି ଦେଖିହେବ ନାହିଁ ।

ନିଜ କବିତାର ଯେଉଁ ଅତି ପରିଚିତ ଦୁଇ ଧାଡ଼ିରେ କବି ନିଜ ଜୀବନ ନର୍କ ଭିତରେ

ପଡ଼ିଥାଉ ପଛକେ, ମାତ୍ର ଜଗତର ଉଦ୍ଧାର ହେଉ ବୋଲି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ଠାକୁରଙ୍କୁ ଅଳି କରି କହିଛନ୍ତି, ତାଙ୍କର ଆହୁରି କେତୋଟି ଧାଡ଼ିକୁ ସ୍ମରଣ କଲେ, ଆମେ ହୁଏତ ତାଙ୍କର ସେହି ଭାବଭୂମିଟିର ଅସଲ ପ୍ରସ୍ଥଟିର କିଞ୍ଚିତ୍ ପତ୍ତା ପାଇପାରିବା ! ଏକ ଖଣ୍ଡ ହାଡ଼ ବୁନ୍ଦାଏ ରୁଧିର ଫୁଟେ ମାଉଁସ ଜାଣଇ/ ତେଣୁ କରି ସିନା ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ବିକଳ ସହି ନ ପାରିବି ମୁହିଁ। ଏବଂ, ଅଶେଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବୁଡ଼ି ଯେବେ ଯିବ କାହିଁରେ ରହିବି ମୁହିଁ/ ମନ ଛନ ଛନ ହେଉଛି ଉଛନ୍ନ ଏ ପିଣ୍ଡ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପାଇଁ ? ଏ ଜନ ଜଗତ ହତ ହୋଇଗଲେ କାହିଁ ପଚାରିବି ମୁହିଁ/ ଏଣୁକରି ସିନା ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀଛାମୁକୁ ନିତି ଜଣାଣ କରଇ। ତେଣୁ, ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ନିମନ୍ତେ କର ଯୋଡ଼ି ମାଥେ ପଡ଼ି ଶ୍ରୀଗୁରୁଙ୍କ ପାଦେ / କହେ ଭୀମ ଭୋଇ ଆଷ୍ଟାଶତ ପଦ ନେତ୍ରୁ ଲୁହ ପୋଛି କାନ୍ଦେ। ଭାରତୀୟ ସାଧନାର ପରିଚିତ ବଡ଼ ଦାଣ୍ଡମାନଙ୍କରେ ମୋକ୍ଷ ବୋଲି ଯେଉଁ ଦ୍ରବ୍ୟଟିର ଆଲୋଚନା ଏବଂ ଘୋଷଣା କରାଯାଇଛି, ତାହା ମୁଖ୍ୟତଃ ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ମୋକ୍ଷ, ପ୍ରାୟ ଏକ କାତରତା-ପ୍ରଣୋଦିତ ଆତ୍ମରତି-ପ୍ରେରିତ ପଳାୟନ ଏବଂ ଉଦ୍ଧାରଲାଭର ଆକାଂକ୍ଷା। ସେହି ଆକାଂକ୍ଷାରେ ହିଁ ଏକ ଔଚିତ୍ୟହୀନ କଳ୍ପନା-ଶକ୍ତିର ସ୍ୱର୍ଗ ଏବଂ ନର୍କର କଳ୍ପନା। ସ୍ୱର୍ଗର ପ୍ରଲୋଭନ ଏବଂ ନରକର ଧମକ। ସମ୍ଭବତଃ ଏଇଟି ହେଉଛି ଏକ ଅନ୍ୟତମ କାରଣ, ଯାହା ସକାଶେ କି ଭାରତୀୟ ପରମ୍ପରା ପ୍ରାୟ ଏକ ଉପେକ୍ଷା ଏବଂ ଅବଜ୍ଞାକୁ ଭାରି ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦେଇ ଆସିଛି। ତାହାରି ଏକ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ ପରିଣାମ ସ୍ୱରୂପ ଭାରତୀୟ ସାମୂହିକ ଜୀବନରେ ସବୁ ଯୁଗରେ ଉପେକ୍ଷା ଏବଂ ଅବଜ୍ଞା ହିଁ ରାଜା ହୋଇ ଆସିଛନ୍ତି - ଭାରତୀୟ ବୁଦ୍ଧି ଆମ ଭିତରୁ ଥୋକେ ଏପରି ମଣିଷକୁ ବଡ଼ ନିର୍ମମ ଓ ସୁଖବାଦୀ କରି ରଖିଛି, ଯେଉଁମାନେ କି ସମସ୍ତଙ୍କ ଭିତରେ ରହି ମଧ୍ୟ ତଥାପି ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଆଦୌ ଦେଖି ପାରୁ ନାହାନ୍ତି। ଭାରତୀୟ ଧର୍ମଲାଳସା ମୁଖ୍ୟତଃ ସେହିମାନଙ୍କର ଚକ୍ରାନ୍ତ ଭିତରେ ପଡ଼ିଯାଇ ମତି ହରାଇଛି। ଆଧୁନିକ ଭାରତୀୟ ସାହିତ୍ୟର ଅଧିକାଂଶ ପଳାୟନ-ବୁଦ୍ଧି ସେଇଥିରୁ ଜନ୍ମଲାଭ କରିଛି। ଆମେ ଇଚ୍ଛା କଲେ ଅନ୍ତତଃ ଓଡ଼ିଶାରେ ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ସାହିତ୍ୟକୁ ଏକ ଭେଷଜ ପରି ବ୍ୟବହାର କରି ପାରନ୍ତେ। ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ରଚନାର ଏକ ନୂଆ ଆଖି ନେଇ ମର୍ମପ୍ରବେଶ କରିପାରନ୍ତେ। ତେବେ ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟର କପଟସଭାରେ ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ତଥାପି ଏକ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତା ରହିଛି ବୋଲି ଅବଶ୍ୟ ଆବିଷ୍କାର କରି ପାରନ୍ତେ !

(ଏଷଣା, ୩୧, ଡିସେମ୍ବର, ୧୯୯୫)

❑❑

ଦେଖୁଁ ଦେଖୁଁ କେବା ସହୁ !

ଏବେ କୁନି କବିତା ବହିଟିଏ ପଢ଼ିଲି । କବିତାଗୁଡ଼ିକ ପିଲାଙ୍କପାଇଁ ଲେଖା ହୋଇଛି । ସଂକଳନଟିର ନାମ ହେଉଛି "ମହତ ସହିବା ଜନ" । ସହିବା ଯେ ଏକ ମହତ ଗୁଣ ଓ ସହିବା ଜନ ଯେ ଏକ ମହତ ଜନ, ନାନା ଉଦାହରଣ ଦେଇ ପିଲାମାନଙ୍କୁ ଗୀତର ମାଧ୍ୟମରେ ସେହି କଥା କୁହାଯାଇଛି । ବହିଟିକୁ ବଡ଼ମାନେ ମଧ୍ୟ ପଢ଼ିପାରିଲେ ହୁଅନ୍ତା । ପୃଥିବୀରେ ପିଲାମାନେ ତ କେତେ କ'ଣ ସହୁଛନ୍ତି । ଅସହିଷ୍ଣୁ ବଡ଼ମାନେ ହିଁ କେତେ କେତେ ଚାତୁର୍ଯ୍ୟର ସହିତ ତାଡ଼ନା ଦେଉଛନ୍ତି, ଅନେକ ଅନେକ ଦୁଃଖର କାରଣ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ଭଲା ସହିବାଲାଗି କେହି କାଟୁ କଲାଭଳି ଉଦ୍‌ବୋଧନଟିଏ ଦେଇ ପାରନ୍ତା କି ! କବିତାରେ ହେଲେ ମଧ୍ୟ ଚଳନ୍ତା ।

ସାହିତ୍ୟ ମଣିଷକୁ ଶାନ୍ତ କରିଆଣେ ବୋଲି ଏକ ଅପବାଦ ରହିଛି । ସେହି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ପ୍ରକୃତିକୁ ମଧ୍ୟ ବହୁ କବି ଶାନ୍ତିଦାତ୍ରୀ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ପୃଥିବୀର ଧର୍ମମାନେ ମଣିଷମାନଙ୍କୁ ଶାନ୍ତକରି ରଖିବାକୁ ହିଁ ଅଧିକ ଖୋରାକ ଯୋଗାଇ ଆସିଛନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ଖୋଳ ପିନ୍ଧି ସେମାନେ ମଣିଷକୁ ଗୁଳା ଭିତରକୁ ଆକର୍ଷିତ କରି ଆଣିଛନ୍ତି ଓ ବାଧ୍ୟ ଏବଂ ବଶ କରି ରଖିଛନ୍ତି । ସ୍ୱର୍ଗନାମକ ଏକ କଳ୍ପନାରେ କୌଣସି ସଂଘର୍ଷ ନାହିଁ, କୌଣସି ପାହାଚଉଠା ନାହିଁ, ସତେଅବା ଏକ ଅନନ୍ତ ଜଡ଼ତା ମଣିଷକୁ ଆସ୍ପୃହାହୀନ କରି ରଖିଛି । ତୁ ସେଇଠି ସବୁ ପାଇବୁ ବୋଲି କହି ଧର୍ମ ମଣିଷକୁ ଚିରଦିନ ଏକ ଆଡ଼ମ୍ବରମୟ ପ୍ରବୋଧନା ଦେଇ ଆସିଛି । ସହିବା ମଣିଷ ସେହି କଳ୍ପିତ "ସବୁ ପାଇବା"ର ପୁଲକ ଭିତରେ ସଂସାରରେ ଉଦାସୀନ ହୋଇ ରହିଛି ।

କବି ଭୀମଭୋଇ ନସହିବାର କଥା ହିଁ ଅଧିକ କହିଛନ୍ତି । ଗୋଟାଏ ସାହିତ୍ୟ ଅଛି, ଯାହା ଗୋଟାସୁଦ୍ଧା ଶୀତଳ କରି ପକାଏ । ଓଡ଼ିଶା ସମେତ ଭାରତବର୍ଷରେ ଯାହାକୁ ଖାତାମାନଙ୍କରେ ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟ ବୋଲି କୁହାଯାଉଛି, ଗୋଟିଏ ଦୃଷ୍ଟିରୁ କହିଲେ ତାହା ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସତେଅବା ଅଧିକତର ପରିମାଣରେ ଶୀତଳ ଓ ଉଦାସୀନ କରି ରଖିବାରେ ଏକ ଷଡ଼ଯନ୍ତ୍ର କରିଛି । ସ୍ୱାଧୀନତା-ପ୍ରାପ୍ତି ପୂର୍ବରୁ ସାହିତ୍ୟ ବୋଲି ଯାହା ଲେଖା ଯାଉଥିଲା, ତାହା ଭିତରେ ଅଧିକାଂଶତଃ ସର୍ବଜନଙ୍କ ପ୍ରତି ଏକ ଆବେଦନ ରହିଥିଲା - ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ ଆବେଦନ-ସୀମାଟି କେଜାଣି କାହିଁକି କ୍ରମେ ଭାରି ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇ ଆସିଛି । ସତେଅବା ନିଜ ରତିପାଇଁ ଜଣେ କବି କ'ଣ ସବୁ ଲେଖିଛି ଏବଂ ସେହି ଆଳରେ ବୃହତ୍ତର

ମନୁଷ୍ୟବୃତ୍ତିଟି ଠାରୁ ନିଜକୁ ଛିନ୍ନ କରି ରଖିଛି । କବି କହିଲେ, ଲେଖକ କହିଲେ ସତେଅବା ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବର୍ଗର ଜନ୍ତୁମାନଙ୍କୁ ବୁଝାଉଛି, ଯେଉଁମାନେ ନିଜର କୋରଡ଼ ଭିତରେ ବୁଜି ହୋଇ ରହିବାକୁ ହିଁ ସର୍ବୋତ୍ତମ ରତି ବୋଲି ଭାବୁଛନ୍ତି । ସେମାନେ ଶବ୍ଦ ଖୋଜୁଛନ୍ତି, ଶୈଳୀ ଖୋଜୁଛନ୍ତି, ଶବ୍ଦ ଓ ଶୈଳୀ ଖୋଜି ନିରୋଳା ସମୟରେ ଦୂର ଦୂର କେତେ ବଜାରକୁ ବାହାରି ଯାଉଛନ୍ତି; ଏକାନ୍ତ ଭାବରେ ସ୍ୱଗତରେ ବାଟ ଚାଲୁଛନ୍ତି । ତଥାକଥିତ ଏକ ବ୍ୟକ୍ତିଆତ୍ମାକୁ ପ୍ରାୟ ଏକ ଭାବପ୍ରବଣ ମାନସିକ ଝୁଙ୍କର ପ୍ରକୋପ ସହିତ ଖୋଜୁଛନ୍ତି, ମାତ୍ର ମଣିଷକୁ କାହିଁକି ଖୋଜୁନାହାନ୍ତି କେଜାଣି ?

ଭୀମଭୋଇ ଗୁରୁଆଶ୍ରା କରି ନିଜକୁ ପାଇଥିଲେ ଏବଂ ନିଜକୁ ପାଇ ଭୁବନଯାକର ସବୁ ମଣିଷଙ୍କୁ ଏକାବେଳେକେ ଅତି ନିକଟ କରି ପାଇଥିଲେ । ଏବେ ତ ମଣିଷମାନେ କେତେ ପାଠ ପଢ଼ିଲେଣି, - ପାଠ ପଢ଼ିଥିବା ଲୋକ ନହେଲେ ଏବେ ସାହିତ୍ୟ ଭିତରେ ଥାନ ହିଁ ମିଳୁନାହିଁ । ଭୀମଭୋଇ ପାଠ ପଢ଼ିଥିଲେ କି ନାହିଁ କେଜାଣି ? କେତେକ ଗବେଷକ କହୁଛନ୍ତି, ସିଏ ଯେତେବେଳେ ନିଜର କବିତା ଭିତରେ ଏତେ ଏତେ ତତ୍ତ୍ୱକୁ ଆଣି ଥୋଇ ପାରିଛନ୍ତି, ସିଏ ଅଲବତ ପାଠ ପଢ଼ିଥିବେ । ସତେ ଯେପରି ପାଠ ପଢ଼ିବା ମଣିଷମାତ୍ରକେ ହିଁ ଜୀବନରେ ତତ୍ତ୍ୱାଭିମୁଖୀ ଅର୍ଥାତ୍ ସତ୍ୟାଭିମୁଖୀ ହେବା ଏକ ଅବଶ୍ୟମ୍ଭାବୀ କଥା ! ଭୀମଭୋଇ ନିଜେ କହିଛନ୍ତି ଯେ ସିଏ ମୂର୍ଖହିଁ ଥିଲେ, ତାଙ୍କର ବାଳୁତସମୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦହଗଞ୍ଜ ଭିତରେ କଟିଥିଲା । ବାପାମାଆ, ପରିବାର ଏବଂ ଆଦର-ଅଲିଅଳର ସୁଖ ତାଙ୍କୁ ପ୍ରାୟ କିଛି ବି ମିଳିନଥିଲା । ତଥାପି ସିଏ ସାରା ପୃଥିବୀର ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଭାରଟାକୁ ନିଜର କବିତା ମାଧ୍ୟମରେ, ନିଜର ଭକ୍ତି-ନିବେଦନର ମାଧ୍ୟମରେ ମୁଣ୍ଡାଇବାକୁ କିପରି ସାହସ କଲେ କେଜାଣି ? ସେହି ସାହସ ପ୍ରକୃତରେ କେଉଁଠୁ ଆସେ, କିଏ ଦିଏ ? ଗବେଷକମାନେ ଥକିଯିବେ ପଛକେ, ଏହି କଥାଟିର ରହସ୍ୟ ପାଇ ପାରିବେ ନାହିଁ ।

ଭୀମଭୋଇ ଯେତେବେଳେ କବିତା ଲେଖୁଥିଲେ, ସେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶା ନଥିଲା । ମୋଗଲବନ୍ଦୀ ଓ ଖାସମାହାଲ ଅଞ୍ଚଳରେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ଓ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ନାମରେ କିଛି ଖୁଦୁ ଖୁଦୁ ଶବ୍ଦ ଶୁଭୁଥିଲା ସିନା, ଗଡ଼ଜାତ ଭିତରେ ତାହାର କୌଣସି ସ୍ପନ୍ଦନ ଯାଇ ବାଜୁନଥିଲା । ମିନିମିନି ଗଡ଼ଜାତରେ ଗୋଟାଏ ଗୋଟାଏ କଂସ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିବା ପରି ସେମାନେ ବାହାରର କୌଣସି ଆଲୋକ୍‌ବାହାରୁ ଭିତରକୁ ପଢ଼ିବାକୁ ବି ଦେଉନଥିଲେ । ୧୯୩୬ ମସିହା ପରେ ମଧ୍ୟ ଆମେ ଗଡ଼ଜାତର ପ୍ରାୟ ସେହିପରି ଚେହେରାମାନ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବା । ଧନ୍ୟ କହିବା ସେହି ମହିମା ଗୋସାଇଁଙ୍କୁ ଯିଏକି ବହୁବର୍ଷ ମୋଗଲବନ୍ଦୀରେ କଟାଇ ଏକାବେଳେକେ ଅଜ୍ଞାତ ଭାବରେ ଗଡ଼ଜାତ ଆଡ଼କୁ ବାହାରି ଆସିଥିଲେ । ଯୋରନ୍ଦାରୁ ଖଲିଆପାଲି ଆସିବାକୁ ଏବେ ମଧ୍ୟ ନାକସିଧା ରାସ୍ତାଟିଏ ତିଆରି

ହୋଇନାହିଁ । ମହାନଦୀର ଏ କୂଳ ସହିତ ସେ କୂଳ ସେତୁଟିଏ ଦ୍ୱାରା ଯୋଡ଼ା ହେବାକୁ ଏବେ ମଧ୍ୟ ବାକୀ ରହିଛି । ତଥାପି ସେହି ଧର୍ମଟା ଭିତରେ କେଉଁ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ହୃଦୟସ୍ପର୍ଶକାରୀ ଅଗ୍ନି ଗୁପ୍ତ ହୋଇ ରହିଥିଲା କେଜାଣି, ତାହା ଗଡ଼ଜାତରୁ ଗଡ଼ଜାତ ଜଙ୍ଗଲର ନିଆଁପରି ମାଡ଼ିଗଲା । ଏକାବେଳେକେ ସେହି ଅରଣ୍ୟମାର୍ଗ ଧରି ଆନ୍ଧ୍ର ଭିତରକୁ ପ୍ରବେଶ କରିପାରିଲା ସିନା, ଏଣେ ମୋଗଲବନ୍ଦୀକୁ ଆସି ପାରିଲାନାହିଁ । ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ ହୁଏତ ଏଣେ ମଧ୍ୟ ଆସି ପାରିଥାନ୍ତା । କାରଣ ଏଣେ ମଧ୍ୟ ଅସ୍ପୃଶ୍ୟ ଥିଲେ, ବଞ୍ଚିତ ଓ ଅଗଣ୍ୟମାନେ ରହିଥିଲେ । ମାତ୍ର ଏଣେ ସେତେବେଳେ ଅନ୍ୟ ଏକ ଲୀଳା ଲାଗିଥିଲା । ଏଣେ ମଣିଷକୁ ସ୍ୱୀକାର କରିବା ଆଗରୁ ଥୋକେ ସହରୀ ଜାତି ଓ ଜାତୀୟତାର ବାନାଗୁଡ଼ିକୁ ଉଡ଼ାଇ କଲିକତା ସହିତ ପ୍ରତିଯୋଗିତା କରୁଥିଲେ । କଲିକତାରୁ କପି ମାଗି ଆଣି ନୂଆ ସାହିତ୍ୟ, ନୂଆ ଜାଗରଣ ଓ ନୂଆ ଅଭିମାନଗୁଡ଼ିକର ସୃଷ୍ଟି କରୁଥିଲେ । ଭଲ ହେଲା, ମହିମାଧର୍ମର ସ୍ରୋତଟା ଏଣେ ନଆସି ସିଆଡ଼କୁ ମୁହାଁଇ ଗଲା । ହୁଏତ ସେହିଆଡ଼େ ହିଁ ସେହିପରି ଏକ ସନ୍ଦେଶର ଅଧିକ ପ୍ରୟୋଜନ ରହିଥିଲା ।

ଏବେ ଯେମିତି, ସମ୍ଭବତଃ ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ଆମର ଏହି ଭୂମିଟିରେ ପ୍ରେରଣାର ଧାତୁଟା ପ୍ରାୟ ସେମିତି ହୋଇ ରହିଥିଲା: ଦୂରଟା ସୁନ୍ଦର ଦିଶୁଥିଲା, ପାଖରେ, ଏକାବେଳେକେ ଆମ ଘରଭିତରେ ଚିହ୍ନିବାର, ଲୋଡ଼ିବାର କିଛି ରହିଛି ବୋଲି ତତ୍‌କାଳୀନ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ପୁରୋଗାମୀ ଓ ପ୍ରବରମାନଙ୍କର ପ୍ରତ୍ୟୟ ହେଉନଥିଲା । କବିବର ରାଧାନାଥ ଗ୍ରୀକ୍ ନାଟକର କାହାଣୀଗୁଡ଼ିକରୁ ସାମଗ୍ରୀ ନେଇଆସି ପାରିଲେ, ମାତ୍ର ଭୀମଭୋଇ ବୋଲି ସମସାମୟିକ ସମଧର୍ମୀ ବାପୁଡ଼ାଟିଏ କିଏ ପ୍ରକୃତରେ ଅଛି ବୋଲି ଜାଣି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଫକୀରମୋହନ କେତେ ଗଡ଼ଜାତ ବୁଲିଥିଲେ, ବୁଲିଛନ୍ତି ବୋଲି ପ୍ରତିପାଦିତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସୁରମ୍ୟ ବର୍ଣ୍ଣନାରେ 'ଉତ୍କଳଭ୍ରମଣ' କଲେ, ତଥାପି ସୋନପୁରର ଭୀମଭୋଇଙ୍କୁ ଠାବ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଭକ୍ତକବି ମଧୁସୂଦନ ସୁଦୂର ଲିସ୍‌ବନ୍ ସହରର ଭୂମିକମ୍ପ ବିଷୟରେ ପିଲାଙ୍କପାଇଁ ଗଦ୍ୟ ଲେଖାଟାଏ ଲେଖି ଥୋଇଦେଲେ, ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମର ସନ୍ଧାନୀ ରଥରେ ନଦୀ, ଆକାଶ, ଷଡ଼ଋତୁ ଓ ଆହୁରି କେତେ କେତେ ଭୁବନର କଥା କହିଲେ, ମାତ୍ର ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ସମାଚାର ପାଇଲେ ନାହିଁ । ଭୀମଭୋଇଙ୍କ ସହିତ ସୁହୃତ୍‌ପଣ ବାନ୍ଧିଥିଲେ ତାଙ୍କର ଦୃଷ୍ଟି ଓ ସୃଷ୍ଟି ଅଧିକ ରସାଳ ଓ ସଜୀବ ହୋଇଥାନ୍ତା କି ନାହିଁ, ସେକଥା ଗବେଷକମାନେ ନିଜ ଅନ୍ଦାଜକୁ ଲମ୍ବାଇ ଅବଶ୍ୟ କହିପାରନ୍ତେ । ଏବଂ, ସୋନପୁର ବରପାଲିଠାରୁ ସତେଅବା କେଇ ଡାକର ବାଟ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ କବି ଗଙ୍ଗାଧର ମଧ୍ୟ ସେଯାଏ ମାଡ଼ିଯାଇ ପାରିଲେ ନାହିଁ । ଏହା ଏବେ ମଧ୍ୟ ସଂପୃକ୍ତ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କ ସକାଶେ ଏକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟର ବିଷୟ । ଆମ କାନ୍ଥଗୁଡ଼ାକ ଏଡ଼େ ଉଚ୍ଚ ଯେ ଆମକୁ ଆଗ ଦିଶିବାର ସମ୍ପଦଗୁଡ଼ିକ ଦେଖା ଯାଉନାହିଁ ଏବଂ ଗୋଟାଏ ପାଖରେ ଯେତେ ଆଧୁନିକ କରି ଦେଇ ପାରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅନ୍ୟପାଖରେ

ଆମର ଗଭୀରତମ ଆସ୍ପୃହାଗୁଡ଼ିକର ଘରେ ଆମକୁ ସତେଅବା ଭାରି ଦରିଦ୍ର କରି ରଖିଛି ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ସାହିତ୍ୟର ଆଧୁନିକ ବାଟିକାଟିକୁ ଯେଉଁମାନେ ନୂଆ ମସଲା ଏବଂ ନୂଆ ଭାଗ ଓ ମାପ ଖଞ୍ଜି ତିଆରି କଲେ, ଏବେ ଅନାଇ ଦେଖିଲେ ମନେ ହେଉଛି, ସେମାନଙ୍କ ପୂର୍ବର ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ସହିତ ସେମାନଙ୍କର ଖିଅ ମୋଟେ ଲାଗି ନଥିଲା । ସେହି ଖିଅକୁ ଲୋଡ଼ିଥିଲେ ଖିଅଟି ବଳେ ମିଳିଥାନ୍ତା । ମାତ୍ର, ଆମ ନୂତନପ୍ରେରିତ ମାର୍ଗକଢ଼ାଳିମାନେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସାଧୁତା ଏବଂ ନିଷ୍ଠାର ସହିତ ସାହିତ୍ୟ ନାମରେ ଓଡ଼ିଶା ଭିତରକୁ ଯାହାକିଛି ଚୟନ କରି ବାହାରିଥିଲେ, ସେଥିରେ ପୂର୍ବର ଖିଅଗୁଡ଼ିକୁ ଖୋଜିବାଲାଗି ସମ୍ଭବତଃ କୌଣସି ପ୍ରୟୋଜନ ଅନୁଭୂତ ହୋଇନଥିଲା । ଆଧୁନିକ ଯୁଗଟା ସତେଅବା ଉପରୁ ଗୋଟାଏ ବୋଲୁଅ ପରି ସାହିତ୍ୟରେ ଆମ ଅନୁରାଗ-ପରମ୍ପରା ଉପରେ ଆସି ପଡ଼ିଲା ଏବଂ ପ୍ରଧାନତଃ ସେଇଥିଲାଗି ଆଗର ଯାବତୀୟ ଭୂଇଁଠାରୁ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇ ରହିଥିବାରୁ ସେମାନେ ନୂଆକୁ ବରଣ କରି ଆଣିବାର ନିଶାରେ ପୁରୁଣା ଖୁଣ୍ଟଗୁଡ଼ିକୁ ସ୍ମରଣ କରି ପାରିଲେ ନାହିଁ ଏବଂ ଉପରେ ଉପରେ ସାହିତ୍ୟରେ ଯୁଗଟାଏ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଲେ ଏବଂ ସମ୍ଭବତଃ ସେହିପରି କୌଣସି କାରଣରୁ ପ୍ରାୟ ଶହେବର୍ଷ ପରେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟଟା ତଥାପି ଭାରି ହଲହଲ ହେଉଛି ଏବଂ ଖୁଣ୍ଟଗୁଡ଼ିକୁ ଘ୍ରାଣ କରି ପାରୁନାହିଁ ବୋଲି ସତେଅବା ଘରଛେଉଣ୍ଡ ଛୁଆଟିଏ ପରି ଦାଣ୍ଡେ ଦାଣ୍ଡେ ନାଚୁଛି ସିନା, ଭିତରକୁ ଠାବ ପାଇପାରୁନାହିଁ ।

ଏକାଧିକ ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଆମେ ଆମ ସାହିତ୍ୟର ଏହି କୁଣିଆ ସଦୃଶ ଆଧୁନିକମାନଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ମଧ୍ୟଯୁଗର ଦରବାରୀ ରୀତିବାଦୀ କାବ୍ୟକାରମାନଙ୍କ ସହିତ ତୁଳନା କରିପାରିବା, ଯେଉଁମାନେ କି ରାଜଆଶ୍ରା ପାଇଲେ ବୋଲି ଏକଦା ଅସଲ ଖିଅଟି ପାଖରୁ ହୁଡ଼ି ଯାଇଥିଲେ । ଏବେ ମଧ୍ୟ, ଯଦି ବତ୍ସାଦାସ, ସାରଳାଦାସ ଓ ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କର କୃତିଗୁଡ଼ିକ ଆପଣଙ୍କୁ ପ୍ରକୃତରେ ଭଲ ଲାଗୁଥିବ, ତେବେ କୁନି କୁନି ରାଜନ୍ୟସାନ୍ନିଧ୍ୟ ଭିତରେ ସୂର୍ଯ୍ୟ, ସମ୍ରାଟ ବା ଆହୁରି କେତେ କ'ଣ ବୋଲାଇ ଚିକିଚିକି କରୁଥିବା ରୀତିଗଗନର ମଣିମାନଙ୍କର ରଚନା ଆପଣଙ୍କୁ ପ୍ରକୃତରେ ଭୟଙ୍କର ମନେହେବ । ଓଡ଼ିଆ ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟକାରିତା ସେହିପରି ଗୋଟିଏ କ'ଣ ଅସ୍ୱାଭାବିକ ଅନ୍ୟ ଉଲ୍ଲାସ ଭିତରେ ଯାଇ ପଶିଗଲା କି ବୋଲି ପଚାରିବାକୁ ମନହେବ । କେବଳ ସନ୍ଥମାନେ ଥିଲେ ବୋଲି ସେହି ଆଗର ପରମ୍ପରାଟି ବଞ୍ଚି ରହିଥିଲା । ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ସମାଜର କଟାଳକୁ ଏଡ଼ାଇ ପାରିବାପାଇଁ ସନ୍ଥମାନେ ସଭାକୁ ମଧ୍ୟ ଏଡ଼ି ରହିଥିଲେ । ସେମାନଙ୍କ ଭିତରୁ କେତେ କେତେ ଅରଣ୍ୟ ଓ ଗିରିକନ୍ଦର ଭିତରେ ଛପି ରହୁଥିଲେ । ନିତାନ୍ତ ସାଧାରଣ ମଣିଷମାନଙ୍କ ଭିତରେ ସେମାନେ ଭାବ ଲଗାଇ ରହିଥିଲେ । ଅରକ୍ଷିତ ଦାସ ଓ ସେହି କାଟର ସନ୍ଥମାନଙ୍କର ରଚନା ପାଠ କଲେ ଆମକୁ ପଞ୍ଚସଖା ଓ ସାରଳାଦାସ ପ୍ରକୃତରେ କେଡ଼େ ନିକଟର ପରି ଅନୁଭୂତି ହେବେ । ଏକ ଆତ୍ମିକ ଡ଼ୋର

ଏକାବେଳେକେ ଏଠାରୁ ସେଠାଯାଏ ଲାଗି ରହିଥିବା ପରି ମନେହେବ ଏବଂ ଆମ୍ଭାକୁ ବହୁତ ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେବ, ସାହସ ଦେବ, ଆନନ୍ଦ ମଧ୍ୟ ଦେବ। ଡ଼ୋରଟିଏ ପାଇଥିବା ମଣିଷମାନଙ୍କୁ ଆମେ ଏହି ପୃଥିବୀରେ ପ୍ରକୃତରେ ଧନ୍ୟ ଧନ୍ୟ ବୋଲି କହିପାରିବା।

ସେହି ପରମ୍ପରାରେ ଏକ ଅତୁଳନୀୟ ଉଚ୍ଚତା ହାସଲ କରିଥିବା ଭୀମଭୋଇଙ୍କୁ ଆମେ ଏକାବେଳେକେ ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଆସି ଭେଟିବା। ତାଙ୍କୁ ତାଙ୍କ ଯେକୌଣସି ରଚନା ଦେଇ ଭେଟୁଥିବା ସମୟରେ ଟିକିଏ ଦୂରକୁ ଅନାଇଲେ ଅରକ୍ଷିତ ଦାସ ଦେଖାଯିବେ ଏବଂ ଚାରିଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ପାରିଲେ ଖଡ଼ିଆଳରୁ ଚୈତନ୍ୟ ଦାସ ମଧ୍ୟ ଦେଖାଯିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିବେ। ପଞ୍ଚସଖା ସମେତ ଏମାନେ ସମସ୍ତେ ଗୋଟିଏ ଗୋତ୍ରର, ଗୋଟିଏ ଆବେଦନର ପ୍ରତୀକ। ଚେରଗୁଡ଼ିକ ଭାରି ଦମ୍ଭ, ତେଣୁ ଭାଷା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସାବଲୀଳ ଓ ସରଳ। ସେହି ଭାଷାଟି କେଉଁ ଦୁର୍ଭାଗ୍ୟରୁ ସାହିତ୍ୟ ଭିତରୁ ବାସନ୍ଦ ହୋଇ ରହିଲା ? ସାହିତ୍ୟ କାହିଁକି ଘର ଛାଡ଼ିଲା ଯେ ଓଡ଼ିଶାର ସମୂହଟା ମଧ୍ୟ ଯାବତୀୟ ଅର୍ଥରେ ଦୁଇଫାଳ ହୋଇଗଲା ? ସେହି କଥାଟିକୁ ସନ୍ଦର୍ଭ ରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରି ଗତ ଗୋଟାଏ ଶତାବ୍ଦୀର ଆମର ଏହି ଭୂମିଟାର ଏକ ସମନ୍ୱିତ ଅଧ୍ୟୟନ କରାଯାଇ ପାରନ୍ତା, ଯାହା ମଧ୍ୟରୁ କି ଆମକୁ ହୁଏତ ସାମାଜିକ ଓ ସାଂସ୍କୃତିକ ସଂହତି ଓ ଏପରିକି ରାଜନୀତିକ ବିକାଶର କ୍ଷେତ୍ରଗୁଡ଼ିକରେ ଏବେ ଆମ ଗୋଡ଼ରେ ପ୍ରାୟ ପଥର ପରି ବନ୍ଧା ହୋଇ ରହିଥିବା ବହୁ ସମସ୍ୟାର ସମାଧାନ ଦିଗରେ କିଞ୍ଚିତ ଅନ୍ତର୍ଦୃଷ୍ଟି ବି ମିଳିଯାଇ ପାରନ୍ତା।

ମହାଭାରତକାର ସାରଳାଦାସ ଯେ ସିଧା ଆକାଶରୁ ଖସି ଏପରି ଏକ ଅନବଦ୍ୟ ଗଦ୍ୟର ନମୁନା ହୋଇ ରହିଗଲେ, ସେକଥା ଆଦୌ ନୁହେଁ। ସେହି କେବଳ ସଂସ୍କୃତର ଯୁଗରେ ହୁଏତ ଲୋକାୟତର ସ୍ତରରେ ଓଡ଼ିଆରେ ପୋଥି ଲେଖା ହୋଇଥିବ ଓ ରାଜା ତଥା ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ଭୟରେ ସଭାକୁ ମନ କରିନଥିବ। ସେହି ଲୋକାୟତ ଭିତରେ ତଥାପି ଜୀବନ୍ତ ହୋଇ ରହିଥିବ। ସାରଳା ଦାସ ସେହି ଅଭିକ୍ରମର କେବଳ ଗୋଟିଏମାତ୍ର ନମୁନା। ଠିକ୍ ସେହପରି, ଖଡ଼ିଆଳର ଚୈତନ୍ୟ ଦାସ ମଧ୍ୟ କଦାପି ଆକାଶରୁ ଖସି ଦୈବାତ୍ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇ ନଥିବେ। ସମ୍ଭବତଃ ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କ ସମୟରୁ ହିଁ ଆମ ଭୂଇଁର ସେହି ଅଞ୍ଚଳରେ ନିର୍ଗୁଣ ପରମ୍ପରାର ସାହିତ୍ୟ ବିକଶିତ ହୋଇ ଆସିଥିଲା, ଚୈତନ୍ୟ ଦାସଙ୍କୁ ଯାହାର ଏକ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ନମୁନା ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ। ଭୀମଭୋଇଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଆମେ ସେହି ଧାଡ଼ୀରେ ଦେଖିବାକୁ ପ୍ରୟାସ କରିବା। ଥରେ ଭାବନ୍ତୁ ତ, ତଥାକଥିତ ଆଧୁନିକମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ବର୍ଜିତ ନହୋଇ ସେଇଟି ହିଁ ଯଦି ଏଯାଏ ଆମ ଭାବନାର ଓ ଆମ ସାହିତ୍ୟର ବାହନ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତା, ତେବେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷା ସ୍ୱଭାବବିବର୍ତ୍ତିତ ହୋଇ ସତକୁ ସତ କେତେ ଅଧିକ ସମର୍ଥ ଓ ସରଳ ହୋଇ ପାରିଥାନ୍ତା ! ସାହିତ୍ୟକ ଓଡ଼ିଆ କଦାପି ଏକ ଶିଷ୍ଟ ଭାଷାର

ଅବନମିତ ସ୍ତରରେ ରହିନଥାନ୍ତା, ଆମ ବାବୁମାନେ ମଧ୍ୟ ସାଧାରଣ ମଣିଷଙ୍କ ଠାରୁ ଏଡ଼େ ଅଲଗା ପ୍ରକାରେ ଚିନ୍ତା କରିନଥାନ୍ତେ କିମ୍ବା ଲେଖୁନଥାନ୍ତେ । ସାହିତ୍ୟକ ଓଡ଼ିଆକୁ ଏକ ଶିଷ୍ଟ ଭାଷାରୂପେ ଅଲଗା କରି ରଖିବାରେ ରୀତିଯୁଗଠାରୁ ଏପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଏକ ଭୂମିକା ରହିଛି, ସେମାନଙ୍କୁ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଆମେ ହୁଏତ ଏକାଠି ଗୋଟାଏ ଗୋଷ୍ଠୀ ଭିତରେ ଅନ୍ତର୍ଭୁକ୍ତ କରି ଦେଖି ପାରିବା । ଏବେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଇଂରାଜୀ ଭାଷା ଯେପରି ଶିଷ୍ଟ ଭାଷାର ସ୍ଥାନଟିକୁ ଦଖଲ କରିବାକୁ ଉଦ୍ୟତ ହେଲାଣି, ହୁଏତ ସେଇଥିରୁ ଶିକ୍ଷା ପାଇ ଆମେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାକୁ ତା'ର ଲୋକାୟତ ବିଭବସ୍ତରକୁ ଫେରାଇ ନେବାପାଇଁ ଏକ ପ୍ରେରଣା ଲାଭ କରି ପାରନ୍ତେ ।

କବି ଭୀମଭୋଇ ଲୋକାୟତର ଭାଷାରେ ଲେଖିଲେ ବୋଲି ଏତେ ଗହନ ଗହନ କଥାକୁ ଏପରି ସହଜ ଭାବରେ କହିପାରିଲେ । ନିଜର ଭାଷାକୁ ସହଜ ଓ ଅଧିକ ଗ୍ରହଣକ୍ଷମ କରି ପାରିଲେ ସମ୍ଭବତଃ ଜଣେ ଲେଖକର ଚିତ୍ତରେ ଏପରି ଏକ ସାହସ ଆସେ, ଯାହାର ସର୍ବଶ୍ରେଷ୍ଠ ନମୁନାରୂପେ ଆମେ କେବଳ ଭୀମଭୋଇଙ୍କୁ ହିଁ ହାତର ଆଙ୍ଗୁଠି ଦ୍ୱାରା ଦେଖାଇଦେଇ ପାରିବା । ସେହି ସାହସରୁ ଯେଉଁ ଭାବଟି ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ ହୋଇଆସେ, ତାହାକୁ ସଂସାରିକ ଅର୍ଥାୟତନରେ ଚଳି ଆସିଥିବା କ୍ରୋଧ ବୋଲି କଦାପି କୁହାଯିବ ନାହିଁ । ହଁ, ଆଉ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାରର କ୍ରୋଧ ମଧ୍ୟ ରହିଛି, ଯାହାକୁ ଶ୍ରୀଅରବିନ୍ଦ ରୁଦ୍ରଶକ୍ତି ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ଭୀମଙ୍କର କ୍ରୋଧ ସେହି ଉଚ୍ଚତାର କ୍ରୋଧ, ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଯନ୍ତ୍ର ହୋଇ ଶେଷଯାଏ ଯାଇ ପାରିବାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିଶ୍ୱାସରୁ ପ୍ରସୂତ କ୍ରୋଧ । ଭୀମଭୋଇଙ୍କ ସଂସାର ବ୍ରହ୍ମରାଶି ଦ୍ୱାରା ପୂର୍ଣ୍ଣହୋଇ ରହିଥିଲା । ନିଜ ଆଖିରେ ସିଏ ଭବସିନ୍ଧୁ ମଧ୍ୟରେ ଭାବସିନ୍ଧୁକୁ ଦେଖୁଥିଲେ । ସେହି ଭାବସିନ୍ଧୁକୁ ପ୍ରାୟ ଏକ ପଙ୍କରେ ପରିଣତ କରି ରଖିଥିବା ବିରୋଧୀ ଅସତ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ କାଟି ଚାଲିଯିବା ପାଇଁ ଆପଣାକୁ ପରମ ଠାକୁରଙ୍କ ପାଖରେ ଯନ୍ତ୍ରଟିଏ, ଆଜ୍ଞାବହଟିଏ କରି ଥୋଇ ଦେଇଥିଲେ । ସଂସାର ଅର୍ଥରେ ଆମେ ଯାହାକୁ କବି ବୋଲି କହୁ, ସିଏ କଦାପି ଯନ୍ତ୍ର ହୋଇ ପାରିବ ନାହିଁ । ଭକ୍ତଟିଏ କବି ହେଲେ ଅଥବା କବିଟିଏ ଯନ୍ତ୍ର ହେଲେ ଯାଇ ସେଇ ଭୂମିକାର ଭାଜନ ହୋଇପାରିବ । ସେତେବେଳେ ସାହିତ୍ୟ ଜୀବନର ନାନା ଇଲାକା ଭିତରେ ଏକ ଅନ୍ୟତମ ଇଲାକା ହୋଇ କଦାପି ରହି ପାରିବ ନାହିଁ । ସାହିତ୍ୟ ସତେଅବା ଆଉ କ'ଣ ଗୋଟାଏ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆଲୋଡ଼ନକାରୀ ଆହ୍ୱାନ ମଧ୍ୟରେ ଅଭିନ୍ନ ହୋଇ ମିଶିଯିବ । ସଂଶୟୀମାନେ ଟାପରା କରୁଥିବେ, ସଙ୍ଗୀମାନେ ସାଙ୍ଗ ଛାଡ଼ିଯିବେ - ତଥାପି ସୂର୍ଯ୍ୟମୁହାଁ ହୋଇ ବଞ୍ଚିବା ବ୍ୟତୀତ ସତେଅବା ଅନ୍ୟ ଆଜ୍ଞା ନାହିଁ ବୋଲି ଦୃଢ଼ ଭାବରେ ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ପାଉଥିବା ଭକ୍ତ, ଯନ୍ତ୍ର ଓ କବି ତା' ବାଟରେ ଚାଲିଥିବ । ଭୀମଭୋଇ କେବଳ ଇତରମାନଙ୍କଠାରୁ ନୁହେଁ, ନିଜର ସମ୍ପ୍ରଦାୟୀଙ୍କ ଠାରୁ ମଧ୍ୟ ଟାପରା ଶୁଣିଛନ୍ତି, ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାତ ହୋଇଛନ୍ତି । ତଥାପି ତାଙ୍କ ଭିତରର କବି ତାଙ୍କୁ ସୁରକ୍ଷା ଯୋଗାଇ ଦେଇଛି । ମହିମାମାର୍ଗରେ

ତ ଏବେ ମଧ୍ୟ ପରା ଓ ଅପରା କେତେ କେତେ ଅଛନ୍ତି, ସଂସାରୀ ଓ ସନ୍ୟାସୀ ରହିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ଦେଖିଲେ ଜଣେ ଜଣେ ମାର୍ଗଚାରୀର ପରିଚିତିରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଚମତ୍କାର ଦେଖିହୁଏ । ତଥାପି ସେମାନେ ସତେଯେପରି ନିଜ ଗୁଳାଟି ଭିତରେ ଏତେ ସଚେତନ ଭାବରେ ରହିଥାନ୍ତି ବା ଚାଲୁଥାନ୍ତି ଯେ, ତାଙ୍କ ଭିତରେ ଆଉକିଛି ତା' ସେପାଖକୁ ରହିଛି ବୋଲି ଆଦୌ ଅନୁଭବ ହୁଏ ନାହିଁ। ସମ୍ମାନ ଦେଇହୁଏ, ତଥାପି ନିଜର ବୋଲି ଲାଗେନାହିଁ । ନିଜକୁ ସେମାନଙ୍କର ଗୁଳା ବାହାରେ ରହିଥିବା ପରି ଲାଗେ ।

ଗୁଳାରେ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ତଥାପି ଗୁଳାରେ ନଥିବା ମଣିଷମାନେ, ସେମାନେ ସଂସାରୀ ବା ସନ୍ୟାସୀ ଯାହା ହୋଇଥାନ୍ତୁ ପଛକେ, ସମ୍ପ୍ରଦାୟକୁ ନୁହେଁ, ଭଗବାନଙ୍କୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ବାଟ ଚାଲୁଥାନ୍ତି। ତେଣୁ ପ୍ରିୟ ଲାଗନ୍ତି। ଭଗବାନ ସମ୍ଭବତଃ ସେମାନଙ୍କୁ ନିଜର ପ୍ରିୟ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିନେଇ ଥିବାରୁ ସେମାନେ ଏପରି ପ୍ରିୟ ଲାଗନ୍ତି । ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ରଚନା ଭିତରେ ପଶିବା ମାତ୍ରକେ ମଣିଷ କେତେବେଳେ ଯେ ଗୋଟାସୁଦ୍ଧା ମଜ୍ଜିଯାଏ, ସେକଥା ସେ ନିଜେ ଜାଣିପାରେ ନାହିଁ । ଭୀମଭୋଇ ସତେଅବା ସାମନାରେ ଆସି ଛିଡ଼ାହୋଇ ଯାଆନ୍ତି । ତାପରେ ସବୁ ପ୍ରିୟ ଲାଗେ । ତାଙ୍କର ଭାଷା, ତାଙ୍କର ବକ୍ତବ୍ୟ ଓ 'ଅନାଦି ରାଜା'ଙ୍କ ପାଖରେ ତାଙ୍କର ଯାବତୀୟ ଅନୁଯୋଗ ସବୁ ପ୍ରିୟ ଲାଗେ । ମୁଁ ନିଜେ ମହିମା ସମ୍ପ୍ରଦାୟର କି ନୁହେଁ, ସେପରି ସକଳ ଭାବନା କୁଆଡ଼େ ଅନ୍ତର୍ହିତ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ । ଯାବତୀୟ ଧର୍ମସମ୍ପ୍ରଦାୟ ଭଗବାନଙ୍କୁ ମଝିରେ ଥାପି ତିଆରି ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ, ଭଗବାନ ପ୍ରକୃତରେ ଯାବତୀୟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟୀ ଭାବନାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ରହିଥାନ୍ତି ବୋଲି ହିଁ ଏହି ପୃଥିବୀରେ ଗୁଳାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ରହିଥିବା ଭୀମଭୋଇଙ୍କ ଭଳି ଜଣେ କବି ଆମକୁ ଏଡ଼େ ପ୍ରିୟ ଲାଗନ୍ତି । ଏକଥା ଭାବିବାକୁ ଆହୁରି ଅଧିକ ଭଲ ଲାଗେ ଯେ, ଭୀମଭୋଇ ଯଥାର୍ଥ ଦୃଷ୍ଟିରେ କବି ଥିଲେ ବୋଲି ଗୁଳା ଭିତରେ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ଗୁଳାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ପାରିଲେ । ହଁ, କବିତ୍ୱ ଭିତରେ ଥାଇ ମଧ୍ୟ କବିତ୍ୱର ଗୁଳାକୁ ଅତିକ୍ରମ କରିଗଲେ ଏବଂ ସମାଜ ଭିତରେ ଏକାବେଳେକେ ତଳେ ଯାଇ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ ବୋଲି ସିଏ ସେଇଠୁ ଆଖି ବଢ଼ାଇ ଜୀବନଟାକୁ, ପୃଥିବୀଟାକୁ ଏପରି ସମଗ୍ର ଭାବରେ ମଧ୍ୟ ଦେଖି ପାରିଥିଲେ। ତଳେଥାଇ ଉପରଯାଏ ଦେଖି ପାରିବା ଅଧିକ ସହଜ ନା ଉପରୁ ଦୟାକରି ତଳଯାଏ ଦେଖିବାକୁ ମନ କରିବା ଅଧିକ ସହଜ, ଏକଥାଟିର ସମାଧାନ ହୁଏତ ଆମକୁ ସନ୍ଥମାନଙ୍କର ଜୀବନୀରୁ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ମିଳିଯାଇ ପାରିବ । ଭାରତରେ ମନୁଷ୍ୟାତ୍ମାର ଜାଗରଣ ନିମନ୍ତେ ହୋଇଥିବା ଅଧିକାଂଶ ଆନ୍ଦୋଳନ ଉପରୁ ହୋଇଛି । ତେଣୁ ଖଣ୍ଡେଦୂର ଯାଇ ବିଣ୍ଡିମାରି ଯାଇଛି । ଏଇ ସମସାମୟିକ ସମାନ୍ତର ଭାବରେ ଆମେ ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମର ଉଦାହରଣଟିକୁ ମଧ୍ୟ ସମୀକ୍ଷା କରି ଦେଖିପାରିବା । ଯେଉଁ ଆନ୍ଦୋଳନ ଏକାବେଳେକେ ଡଳୁ ଗିରିଶିଖରକୁ ଲୟ ରଖି ଯାତ୍ରା କରୁଥାଏ, ସିଏ ସମଗ୍ର ସମାଜଟାକୁ ଦୋହଲାଇ ଦିଏ,

ପୁରୁଣା ଗଠନଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରାୟ ଏକ ତ୍ରାସର ସଞ୍ଚାର କରିଦିଏ । କେରଳର ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣ ଗୁରୁ ଏବଂ ଓଡ଼ିଶାର ଭୀମଭୋଇ, ଏହି ଉଭୟଙ୍କୁ ଆମେ ଏପରି ଏକ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବ୍ୟତିକ୍ରମ ରୂପେ ବିଚାର କରି ପାରିବା, ଯାହାକି ପରମସତ୍ୟକୁ ସତେଅବା ଏକ ଚ୍ୟାଲେଞ୍ଜରୂପେ ଏକାବେଳେକେ ତଳଯାଏ ଓହ୍ଲାଇ ନେଇ ଆସିଥିଲା । ଭୀମଭୋଇ ଓ ନାରାୟଣଗୁରୁ ଉଭୟେ ନୀଚ କୁଳରେ ନିତାନ୍ତ ଅଳ୍ପ ସମ୍ଭାବନା ମଧ୍ୟରେ ଜନ୍ମ ହୋଇଥିଲେ । ତଥାପି ସେମାନଙ୍କର ଭିତରେ ରହିଥିବା ଆଖିଟା ଯେତେ ଅଧିକ ଓ ଯେତେ ନିବିଡ଼ ଭାବରେ ଜୀବନକୁ ଦେଖି ପାରୁଥିଲା, ସେମାନଙ୍କ ସମୟର ଆଉ କେହିହେଲେ ସେତେ ଦେଖି ପାରୁ ନଥିଲେ ଏବଂ ସେହି କାରଣରୁ ହିଁ ସେମାନେ ଆମର ଏତେବେଶୀ ପ୍ରିୟ ହୋଇ ରହିଲେ । ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସତ୍ୟର ବିଧାନ ଅନୁସାରେ ସଂସାର ନ ଚାଲିଛି, ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସିଏ କୁମ୍ଭୀପଟ ପିନ୍ଧିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଭୀମଭୋଇ ନିଜ ପାଖରେ ପଣ କରିଥିଲେ । ସତ୍ୟର ବିଧାନ କ'ଣ ଏବେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇପାରିଲାଣି ? ତେଣୁ ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସେହି ପ୍ରତିଷ୍ଠା ନିମନ୍ତେ ଏହି ଜଗତର ମଣିଷମାନେ ଆସ୍ପୃହା ରଖିଥିବେ, ବାଟ ଖୋଜୁଥିବେ ଏବଂ ଆପଣାକୁ ସେହି ବାଟରେ ଚାଲିବାପାଇଁ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଭାଜନ କରାଇ ଆଣୁଥିବେ, ସେତେଦିନ ଯାଏ ଭୀମଭୋଇ ଓଡ଼ିଶାରେ ଆମର ପ୍ରିୟ ହୋଇ ରହିଥିବେ ।

ଅକ୍ଷର-ବିଳାସର ଆମ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସାହୀତ୍ୟ ଭିତରେ ଆମେ ଯାହାକୁ କବିତା ବୋଲି କହୁ, କବି ଭୀମଭୋଇଙ୍କର କୃତିଗୁଡ଼ିକ ମୋଟେ ସେହି ପଂକ୍ତିର କବିତା ନୁହେଁ; ତାହା ହେଉଛି ଏ ମୁଣ୍ଡରୁ ସେମୁଣ୍ଡ ଯାଏ ଏକ ଅଙ୍ଗୀକାରବଦ୍ଧତା, ଏକ ଆତ୍ମୀୟତା । ଆପଣାର ଉପଲବ୍ଧିରେ ସତ୍ୟ ଏହିପରି ଅତି ପାଖ ହୋଇ ଆସିଲେ ମନୁଷ୍ୟ କେଡ଼େ ସହଜରେ ସେହି ଆତ୍ମୀୟତାର ସ୍ତରକୁ ଉତ୍ତୋଳିତ ହୋଇଯାଏ । ଆତ୍ମୀୟତା ମୂଳ ନିର୍ଣ୍ଣାୟକ ହେଲେ କପଟତା ତଳକୁ ଖସିପଡ଼େ । ଆଉ ମୋଟେ ଶବ୍ଦମାନଙ୍କୁ ଖୋଜିବାକୁ ପଡ଼େ ନାହିଁ । ନିଜ ଜୀବନଟିକୁ ବଞ୍ଚିବାର ଛନ୍ଦେ ଛନ୍ଦେ କବିତା ପରମପ୍ରତ୍ୟୟର ଉଦ୍‌ଭାସ ନେଇ ଫୁଟି ଉଠିବାରେ ଲାଗିଥାଏ । ଭଗବାନଙ୍କୁ ପାଇ ମଣିଷ ସଂସାରକୁ ପାଏ । ସଂସାର ସହିତ ଅଭେଦ ଭାବରେ ଗୁନ୍ଥି ହୋଇଯାଏ । ତା'ପରେ ସିଏ ସତେଅବା ସବୁକିଛି ନିମନ୍ତେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇଯାଏ । ସଂସାରର ରୁଧିର, ମାଂସ ଓ ହାଡ଼ ସହିତ ଯେ ନିଜ ରୁଧିର, ମାଂସ ଓ ହାଡ଼ର ଏକ ଅବିଚ୍ଛେଦ୍ୟ ସମ୍ପର୍କ ରହିଛି, ସେତିକି ବ୍ୟତୀତ ଅଲଗା କରି ଆଉ କିଛିହେଲେ ଅନୁଭବ କରି ହୁଏନାହିଁ । ସେତେବେଳେ ସ୍ୱର୍ଗ ଆଉ ନର୍କ ଦୁଇଟା ଅଲଗା ଗତି ବୋଲି ଆଦୌ ଦୃଶ୍ୟ ହୁଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଏବଂ ତା'ପରେ ଯାହାକିଛି ସଂସାରର ମଣିଷକୁ ଅଚେତ କରି ରଖିଛି, ସେଗୁଡ଼ାକୁ ମୋଟେ ସହି ହୁଏ ନାହିଁ । ସହିବାର କୌଣସି ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତା ନଥାଏ । ସହିଯିବାଟା ଏକ ପଳାୟନ ପରି ବୋଧହୁଏ । ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ରଚନାକୁ ଭେଦି ଆମେ ଯେତିକି ଯେତିକି ଗଭୀରକୁ

ଯାଉଥିବା, ସେତିକି ସେତିକି ଆମ ଚେତନାର ସାନ ସଂସାରଟି ସତେଅବା ବୃହତ୍ ଓ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇ ଯାଉଥିବ । ସଂସାରର ଦୁଃଖ ନିଜ ଦୁଃଖ ପରି ଲାଗୁଥିବ, ସଂସାରର ଭାରା ନିଜ ଭାରା ପରି ହିଁ ଲାଗିବ । ସେତେବେଳେ ଆମର ଚେତନାରେ କ'ଣ ଘଟିବ କେଜାଣି, ଭୀମଭୋଇ ଏ ସାହିତ୍ୟର ଓ ସେ ସାହିତ୍ୟର ନୁହନ୍ତି, ଅଥବା ଏହି ଭୂମିର ଓ ଅନ୍ୟ କେଉଁ ଭୂମିର ନୁହନ୍ତି ବୋଲି ଅର୍ଦ୍ଧସତ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଏକାବେଳେକେ ପାସୋରି ହୋଇଯିବ, ହାଲୁକା ଲାଗିବ- ଏହି ସବୁଟି ସହିତ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ଗଲାପରି ଲାଗିବ । ସାହିତ୍ୟ ଭିତରେ ଯେ ସତକୁ ସତ ଏକ ପରିଶୁଦ୍ଧକାରିଣୀ ଶକ୍ତି ରହିଛି, ସେତେବେଳେ ଯାଇ ସେ କଥାଟି ବୁଝିହେବ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ପକ୍ଷରେ, ତାହାକୁ ଆମ ବଜାର ଅର୍ଥରେ ଖାଲି ସାହିତ୍ୟ ବୋଲି କହିବାକୁ ବି ମନ ହେବ ନାହିଁ ।

ଭୀମଭୋଇଙ୍କ ହେତୁ ଭିତରେ ଓଡ଼ିଶା କିମ୍ବା ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ବୋଲି କିଛି ନଥିଲା । ଏବେ ତ ଜାତୀୟତାବାଦୀ ଯୁଗରେ ରାଷ୍ଟ୍ରମାନେ ଆହୁରି କେତେ ଆଗକୁ ଯାଇ ସମୁଦ୍ରକୁ ଓ ଆକାଶକୁ ମଧ୍ୟ ଗାର କାଟି ଖଣ୍ଡ ଖଣ୍ଡ କରି ବାଣ୍ଟି ନେଲେଣି । ପ୍ରାୟ ସେହିପରି ଗୋଟିଏ କାମୁକତା ଭିତରେ ପଡ଼ି ଆମେ ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ ଲେଖା ହୋଇ ଆସିଥିବା ସାହିତ୍ୟକୁ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ଅଥବା ଆମ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟ ବୋଲି କିଛି କିଞ୍ଚିତ୍ ଗୌରବସୁଖ ଲାଭ କରିବାକୁ ମନ କରୁନାହୁଁ ତ ? ଏହି ଏକା ପର୍ଯ୍ୟାୟଟିର ମାତ୍ର ବାଜି ଚିଲିକାହ୍ରଦ ଆମ ଚିଲିକା ସୁନ୍ଦରୀରେ ପରିଣତ ହୋଇଛି, ଏଡ଼େ ବଡ଼ ଆହ୍ୱାନ ଏବଂ ଉତ୍ତୋଳନର ପ୍ରତୀକ ଜଗନ୍ନାଥ ଆମ ପୌତ୍ତଳିକତାର ତୁଚ୍ଛା ଭାବପ୍ରବଣତା ଭିତରେ ହୁଏତ କୁଆଡ଼େ ଯାଇ ମୁହଁମାଡ଼ି ପଡ଼ିଛନ୍ତି । ସଂସ୍କୃତିକୁ ଆମ ସଂସ୍କୃତି ବୋଲି କହିବା ଦିନଠାରୁ ସମ୍ଭବତଃ ତାହାର ଅବକ୍ଷୟ ହେବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଛି । ଏସବୁଥିରେ ଏଭଳି କହୁଥିବା ମଣିଷଟିଏ ସତେଅବା ଗୋଟିଏ ବିକୃତ କାଚ ସେପାଖରୁ ନିଜେ କିଞ୍ଚିତ୍ ମୋଟା ହୋଇଗଲା ପରି ଦେଖେ ବା ଅନୁଭବ କରେ ସିନା, ତଦ୍ୱାରା ସଂସ୍କୃତି ଓ ତେଣୁ ସାହିତ୍ୟର ବି ଭାରି ମର୍ଯ୍ୟାଦାହାନି ହୁଏ । ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତି ପରି ଦିଶେ । ସାହିତ୍ୟକାରମାନେ ଖାସ୍ ଆମରି ସମ୍ପତ୍ତି ପରି ଦେଖାଯାଉଥାନ୍ତି ଏବଂ ସଂପୃକ୍ତ ମଣିଷଟିକୁ ବେଶ୍ ହୃଷ୍ଟ କରି ରଖିଥାନ୍ତି । ଜାତୀୟତାବାଦୀର ସାହିତ୍ୟଲୋକନ ଓ ସାହିତ୍ୟସମୀକ୍ଷା ଏହିପରି ଏକ ହୃଷ୍ଟତା ଅନୁଭବ କରିବାରେ ହିଁ କାମ ସାରିଦିଏ । ସାହିତ୍ୟ ତାକୁ ଆହ୍ୱାନ ଦିଏନାହିଁ, ଆଘାତ ଦେବା ତ ଆହୁରି ଦୂରର କଥା । ଭୀମଭୋଇ ତା'ର ଅନ୍ତର ଭିତରଟାକୁ ଆଦୌ କୋରି ପକାନ୍ତି ନାହିଁ । ଭୀମଭୋଇ ଆମ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଜଣେ ଅପ୍ରତିଦ୍ୱନ୍ଦ୍ୱୀ ରତ୍ନ ବୋଲି କହି ସିଏ କେତେ ଫୁଲେଇ ହୁଏ, ବାଉଳା ବି ହୁଏ । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟାଲୋଚନାରେ ଭୀମଭୋଇ ଅଧିକାଂଶ କ୍ଷେତ୍ରରେ ସେହିଭଳି ଏକ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶା ଭୋଗ କରି ଆସିଛନ୍ତି ।

ଏବେତ ଆମମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଭୀମଭୋଇ ବଜାରକୁ ଆସିଲେଣି । ତାଙ୍କ ପାଇଁ ରାଜଧାନୀରେ ସଭା ହେଲାଣି । ଅପ୍ରମିତ ଦୁଃଖର ସିଧା କାରଣ ହୋଇଥିବା ଆମେ ସାହସ କରି ସଭାରେ ରଖା ହୋଇଥିବା ତାଙ୍କ ଚିତ୍ରପଟରେ ମାଳା ଚଢ଼ାଇବାକୁ ଗଲୁଣି । ପୂଜ୍ୟ ପୂଜାର ନିଶାରେ ଆମେ ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ଅଖାଡୁଆ ଏବଂ ଅବାଗିଆ କଥାଗୁଡ଼ିକୁ ଶୀତଳ କରିଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁନୁ ତ ? ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ଭଜନକୁ ଏଯାଏ କେବଳ ଅବଗାହୀ ଓ ଅନୁଗାମୀମାନେ ବୋଲୁଥିଲେ । ଏବେ ତାହା ଯାନ୍ତ୍ରିକ ଫିତା ଭିତରେ ପଶିଲାଣି । ଏଣିକି ମନକଲା ମାତ୍ରକେ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତମାନେ ତାହାକୁ ଉପଭୋଗ କରି ପାରିବେ । ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ଭଜନମାନ ଏବେ ଇଂରାଜୀରେ ଅନୁବାଦ କରାଗଲାଣି । ଯେଉଁ ଗଞ୍ଜେଇକୁ ଖାଇ ଭୀମଭୋଇ ଏକଦା ତିନି ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ ଦେବତାଙ୍କୁ ସ୍ମରଣ କରି ପଦଗୁଡ଼ିକୁ ତିଆରି ଥିଲେ, ଏବେ ତାଙ୍କର ଅନୁବାଦ କରୁଥିବା ରସଗ୍ରାହୀମାନଙ୍କ ଗଞ୍ଜେଇର ତାହା ସହିତ ହୁଏତ ଆଦୌ କୌଣସି ମେଳ ନାହିଁ । ତଥାପି ହାଟସରାଗୀ ଆମେ ଅନେକେ ଭୀମଭୋଇଙ୍କୁ ପୁଞ୍ଜିକରି ଦେଶବିଦେଶରେ ଆମ ଓଡ଼ିଶା ନାମକ ଘରର ମହକ ଚହଟାଇବାକୁ ବାହାରିଲୁଣି । ଭୀମଭୋଇ ସେକାଳେ ସାହୁକାରମାନଙ୍କୁ ବ୍ୟଙ୍ଗସମ୍ପର୍କ ଯୋଡ଼ି ରାହୁ ବୋଲି କହିଥିଲେ । ସାମ୍ପ୍ରତିକ ସମାଜରେ ରାହୁର ନାନାବିଧ ଭୂମିକାରେ ଜୀବନଟାକୁ ଭୁଞ୍ଜୁଥିବା ଆମେ ଏଣିକି ଭୀମଭୋଇଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଭୋଗିବୁ ବୋଲି ମନ କଲୁଣି । ଏହାଦ୍ୱାରା ଆମେ ତାଙ୍କର ଜାତି ନେବାକୁ ବସୁନାହୁଁ ତ ?

ସବାଶେଷରେ ଆଉ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସଙ୍ଗର ବି ଉତ୍ଥାପନ କରା ଯାଇପାରେ । ଭୀମଭୋଇ ଯୋଉ ମହିମାଧର୍ମର ପ୍ରସାର ଓ ପ୍ରଚାର ପାଇଁ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ଯାଇ ଟୁଙ୍ଗି କରିଥିଲେ ଓ ମଣିଷକୁ ଏକାବେଳେକେ ସେହି ସବାତଳ ସ୍ତରରୁ ଆଲୋକ ଦେଖାଇ ଉପରକୁ ଉଠାଇବାର ଉଦ୍ୟମ କରିଥିଲେ, ବର୍ତ୍ତମାନ ସେହି ମହିମାଧର୍ମର ପ୍ରାୟ ଏକ ନବ୍ୟ ଭାଷ୍ୟ କରାଇବାର ପ୍ରଚେଷ୍ଟା ମଧ୍ୟ ହେଲାଣି । ଶିଷ୍ଟମାନେ ସେହି ଧର୍ମକୁ ଭାରତୀୟ ସନାତନ ଧର୍ମର ସାରଣୀ ଭିତରେ ଚମତ୍କାର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ଦେଖାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରୁଛନ୍ତି । ପ୍ରଧାନତଃ ଯେଉଁ ମୂଳଭୂତ ପ୍ରତିବାଦଟି ହିଁ ମହିମା ଧର୍ମର ମୁଖ୍ୟ ସ୍ୱର ହୋଇ ରହିଥିଲା, ସେହି ପ୍ରତିବାଦର ଉପାଦାନଟିକୁ ଗୌଣ କରି ଦେଖାଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିଷ୍ଠାର ସହିତ ତାହାକୁ ଶୀତଳ କରି ଆଣିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା ହେଉଛି । ତେଣୁ ସମାଜର ଉପର ସ୍ତରର ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତମାନେ ଏହି ଧର୍ମକୁ ଆଗେଇବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେଣି । ଭାରତୀୟ ଅଧ୍ୟାତ୍ମର ସର୍ବପ୍ରଥମ ପ୍ରତିବାଦ ରୂପେ ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇଥିବା ବୌଦ୍ଧଧର୍ମକୁ ମଧ୍ୟ ଏକଦା ଏହିପରି ଭାବରେ ଆପଣାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଆବେଦନଟିକୁ ହରାଇ ତଥାକଥିତ ମୁଖ୍ୟ ସ୍ରୋତରେ ମିଶିଯିବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା । ବୁଦ୍ଧଦେବ ଅବତାର ହେଲେ, ମୂର୍ତ୍ତି ଭିତରକୁ ସଙ୍କୁଚିତ ହୋଇ ଆସିଲେ, ପୁନର୍ବାର ଶିଷ୍ଟ ଭାଷାରେ ବୌଦ୍ଧଶାସ୍ତ୍ରମାନ ଲେଖାଗଲା । ପୁରୁଣା ନର୍ଦ୍ଦମାଗୁଡ଼ାକ କ୍ରମେ ସମାଜରେ

ପୁନଃସ୍ୱୀକୃତି ଲାଭ କଲେ । ଧର୍ମ ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୁରୁଣା ସମାଜଟା ବିଷୟରେ ପାଟି ନଫିଟାଇ ଥାଏ, ସେ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ପୁରୁଣା ସମାଜର ଶିଷ୍ଟମାନେ ସେହି ଧର୍ମକୁ ଆଦରରେ କୁଣ୍ଢାଇ ଧରିଥାନ୍ତି । ସମାଜ ବିଷୟରେ ପାଟି ଫିଟିଲେ ହିଁ ଗୋଳ ଉପୁଜେ । ମହିମା ଧର୍ମକୁ ଯେ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତମାନେ ଆଦର କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେଣି ଓ ଯେମିତି ଥିଲେ ସେମିତି ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି, ଭୀମଭୋଇଙ୍କୁ ମହାନ୍ ଓ ଆଉସବୁ କ'ଣ ବୋଲି କହିଲେଣି ଏବଂ ତେଣେ ଯେମିତି ଥିଲେ ସେମିତି ରହିଛନ୍ତି, ଏଥିରେ ମହିମାଧର୍ମ ଲାଗି ହୁଏତ ଏକ ପ୍ରମାଦ ନିହିତ ହୋଇ ରହିଛି । ଭୀମଭୋଇଙ୍କ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ କମ୍ ପ୍ରସାଦ ନିହିତ ହୋଇ ରହିନାହିଁ । ଶିଷ୍ଟମାନେ ତାଙ୍କର ଶ୍ରାଦ୍ଧ ଶତବାର୍ଷିକୀ ପାଳନ କରିବା ପଛରେ ଏହିପରି କିଛି ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ଚକ୍ରାନ୍ତ ଗୁପ୍ତ ହୋଇ ରହିନାହିଁ ତ ? ଭଗବାନ କରନ୍ତୁ, କବି ଭୀମଭୋଇ ଏତେବେଶୀ ଭୁବନେଶ୍ୱର ଆଡ଼େ ନଆସି ସେହି ଖଲିଆପାଲିରେ ହିଁ ରହନ୍ତୁ । ବର୍ତ୍ତମାନର ରାତ୍ରିଗୁଡ଼ିକ ବିରୁଦ୍ଧରେ ପ୍ରତିବାଦ କରିବା ଲାଗି ବଞ୍ଚିତ ମଣିଷକୁ ବଳ ଦେଉଥାନ୍ତୁ । ତାଙ୍କର କବିତା ସେଇ ସବାତଳେ ହିଁ ଅଭିଳଷିତ ଉଦ୍‌ବେଳନଗୁଡ଼ିକ ଲାଗି ସହାୟକ ହେଉ । ଅନ୍ତତଃ ରାତିଟା ପାହିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ତାହାହିଁ ହେଉ । ରାତି ପାହିବା ଲାଗି କ୍ଷେତ୍ର ପ୍ରସ୍ତୁତ କରୁଥାଉ । ବହୁ ଅସହାୟତାର କୂପ ମଧ୍ୟରୁ ସବୁ ମଣିଷ ବାହାରି ଆସିପାରିବାର ଆଲୋକକୁ ନିଜ ଭିତରେ ଅନୁଭବ ନକରିଥିବା ଯାଏ ଭୀମଭୋଇ ସେହିମାନଙ୍କ ସହିତ ରହିଥାନ୍ତୁ ।

(କୋଣାର୍କ, ୧୦୨, ଅକ୍ଟୋବର, ୧୯୯୬)

□□

ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ସାହିତ୍ୟ-ଦୃଷ୍ଟି

ଓଡ଼ିଶାର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତା, ସାମାଜିକ ଅଭ୍ୟୁତ୍ଥାନ ତଥା ସାହିତ୍ୟକୁ ଭୀମ ଭୋଇ ହେଉଛନ୍ତି ମହିମାଧର୍ମର ସର୍ବଶେଷ୍ଠ ଦାନ । ମହିମାଧର୍ମ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ନଥିଲେ ହୁଏତ ଭୀମ ଭୋଇ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ନଥାନ୍ତେ । ଏକାଧିକ କାରଣ ସକାଶେ ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କ ପାଖରେ ମହିମା ଧର୍ମ କାଳକାଳକୁ କୃତଜ୍ଞ ହୋଇ ରହିଥିବ । ଏବଂ, ଆମେ ସମସ୍ତେ, ଯେଉଁମାନେ ଅଧାତ୍ମକୁ ଜୀବନର ସର୍ବମୂଳ ଭୂମି ଏବଂ ସର୍ବମୂଳ ମାଟି ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରିବା, ନାନାବିଧ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଆନ୍ଦୋଳନ ତଥା ଉଦ୍‌ବେଳନ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରେରିତ ହୋଇ ଆମ ସମାଜର ଯାବତୀୟ ଯଥାର୍ଥ ଅଗ୍ରଗତି ସମ୍ଭବ ହେଉଛି ବୋଲି ସତକୁ ସତ ବିଶ୍ୱାସ କରିବା ଏବଂ ସାହିତ୍ୟ ମଧ୍ୟ ସେହିସବୁ ଉଦ୍‌ବେଳନରେ ଆମର ଉଦ୍‌ପ୍ରେରକ ସାଥୀରୂପେ କାମରେ ଲାଗି ପାରିବ ବୋଲି ମାନିବା, ଆମେ ସମସ୍ତେ ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କ ସକାଶେ କାଳକାଳକୁ କୃତଜ୍ଞ ହୋଇ ରହିବା ।

ଭୀମ ଭୋଇ ମୂଳତଃ ବ୍ରହ୍ମାନୁଭବର କବି, ବ୍ରହ୍ମଦ୍ୱାରା ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ରହିଥିବା ଆମର ଏହି ସଂସାରଟିର କବି । ଭୀମ ଭୋଇ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଭକ୍ତ, ସର୍ବପ୍ରଥମେ ସନ୍ଥ, ସର୍ବପ୍ରଥମେ ସମର୍ପିତ; ତା'ପରେ ଯାଇ କବି । ସିଏ ସର୍ବପ୍ରଥମେ ଦ୍ରଷ୍ଟା, ତା'ପରେ ଯାଇ ସାହିତ୍ୟସ୍ରଷ୍ଟା । ସାହିତ୍ୟ ସଚରାଚର କେତେପ୍ରକାରର ହୋଇପାରେ, ଠିକ୍ ଯେପରି ପ୍ରୀତି କରୁଥିବା ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ଭେଦରେ ପ୍ରୀତି ମଧ୍ୟ କେତେ ପ୍ରକାରର ହୋଇପାରେ । ସାହିତ୍ୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ଏକ ରୀତି ଭିତରେ କିଳି ହୋଇ ରହିପାରେ, ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟର ସ୍ଥୂଳ ଅନୁରାଗ ଏବଂ ବାସନାଗୁଡ଼ିକୁ ସାମୟିକ କିଞ୍ଚିତ୍ ଉତ୍ତେଜକ ଯୋଗାଇ ଦେବାର ଏକ ମାଧ୍ୟମ ମଧ୍ୟ ହୋଇପାରେ । ଆମର ତଥାକଥିତ ଆଧୁନିକ କାଳରେ ଅନେକ ମଣିଷ ସାହିତ୍ୟକୁ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର କ୍ଷେତ୍ର ସଦୃଶ ବିଚାର ବି କରନ୍ତି । ଜୀବନଟିଏ ବଞ୍ଚିବାର ସମଗ୍ର ଆହ୍ୱାନଟିକୁ ସେମାନେ ବିବିକ୍ତ ଓ ବିବିଧ କରି ବାଣ୍ଟି ବାଣ୍ଟି ଦେଇ ଥାଆନ୍ତି ଓ ତେଣୁ ସାହିତ୍ୟ ନାମକ କ୍ଷେତ୍ରଟି ସମେତ ନିଜ ବିଚରଣର ପ୍ରାୟ ଯାବତୀୟ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବିକଳାଙ୍ଗପ୍ରାୟ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି । ଯଥାର୍ଥ ଭକ୍ତର ଜୀବନରେ ଏଭଳି ଆଦୌ ଘଟେନାହିଁ । ଜଣେ ସମର୍ପିତ ମଣିଷକୁ ଏପରି ଭାବରେ ଆଦୌ ବହୁବିଭକ୍ତ ହୋଇ ରହିବାକୁ ପଡ଼େନାହିଁ । ଭକ୍ତ, ସନ୍ଥ, ସମର୍ପିତ, -ଏମାନେ ବାହାରି ,ଜୀବନର ଢ଼ାଙ୍କୁଣି ଦ୍ୱାରା ଆପଣାର ଅନ୍ତର୍ଗତ ଜୀବନଟିକୁ ମୋଟେ ଘୋଡ଼ାଇ ରଖି ପାରନ୍ତି ନାହିଁ । ଅଥବା, ବାହାରି ଜୀବନର ତାଡ଼ନାରୁ ଘଡ଼ିଏ ଦଣ୍ଡେ ରକ୍ଷା

ପାଇପାରିବେ ବୋଲି ନିଜର ତଥାକଥିତ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଜୀବନକୁ ଏକ ପ୍ରଶମକ ସମାନ୍ତର ରୂପେ ମଧ୍ୟ ଆଦୌ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି ନାହିଁ ।

ଜଣେ ଶୁଦ୍ଧ ସାହିତ୍ୟିକ କହିଲେ ଆମର ଏହି କାଳରେ ଅନେକେ ଯାହା ବୁଝନ୍ତି, ଭୀମ ଭୋଇ ସେହି ଅର୍ଥରେ ଆଦୌ ଜଣେ ଶୁଦ୍ଧ ସାହିତ୍ୟିକ ମଧ୍ୟ ନଥିଲେ । ସିଏ ସାହିତ୍ୟକୁ ନିଜ ଜୀବନର ସର୍ବପ୍ରଥମ ଓ ସର୍ବପ୍ରଧାନ ଧନ୍ଦାରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇନଥିଲେ । ଆପଣାର ଜୀବନରେ, ଅନ୍ତର୍ଗତ ଏବଂ ବହିର୍ଗତ ଉଭୟ ପଥରେ ସୋପାନ ଆରୋହଣ କରିବା, ଶିଖରଟିଏ ଆବିଷ୍କାର କରି ତାହାରି ଲୟରେ ବାଟଟିଏ ଚାଲିବା, - ସମ୍ଭବତଃ ଏହାହିଁ ହେଉଛି ଏକ ଅସଲ ଜୀବନର ସବୁଠାରୁ ବଡ଼ ଧନ୍ଦା । ଆମର ଜୀବନ ଭିତରକୁ ଆଧ୍ୟାତ୍ମ ସଂକ୍ରମିତ ହୋଇ ଆସିଲେ ସେହି ଆରୋହଣ ହିଁ ଜୀବନର ପରମ ଆଚରଣରେ ପରିଣତ ହୋଇଯାଏ । ଚେତନାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆରୋହଣ, ଏବଂ ସମ୍ବନ୍ଧର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଏକାତ୍ମତା-ଅର୍ଜନ, — ଏହିପରି ଭାବରେ ପ୍ରକ୍ରିୟାଟି ଦୁଇଟିଯାକ ଚର୍ଯ୍ୟାକୁ ପରସ୍ପରର ପରିପୂରକ ରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ସମ୍ମତ ମଣିଷଟିକୁ ବାଟ ଚଲାଇ ନେଉଥାଏ । ଶିଖରଟି ଘୁଞ୍ଚି ଘୁଞ୍ଚି ଯାଉଥାଏ, ସଂଜ୍ଞାଗୁଡ଼ିକର ହୃଦୟ ମଧ୍ୟ ବିସ୍ତୃତ ଏବଂ ଆହୁରି ଅଧିକ ବିସ୍ତୃତ ହୋଇଯିବାରେ ଲାଗି ଥାଆନ୍ତି । ତେଣୁ, ଆରୋହଣଟି ମଧ୍ୟ କେବେହେଲେ ସରେନାହିଁ, ଅନ୍ତର୍ଗତ ଆଲୋଡ଼ନ ଏବଂ ସମ୍ବନ୍ଧଗତ ଏକାତ୍ମତା-ଅର୍ଜନ ଲାଗି ରହିଥାଏ । ସନ୍ଥର ବାଟ ସରେନାହିଁ । ଭକ୍ତର ବାଟ ସରେନାହିଁ । ସମର୍ପିତ ମଣିଷର ବାଟ ମଧ୍ୟ ସରେନାହିଁ । ଦୁର୍ଦ୍ଦୈବର କବଳରେ ପଡ଼ି ଯଦି ସନ୍ଥ ସମ୍ପ୍ରଦାୟଟିଏ ଗଢ଼ିବାପାଇଁ ମନ କରେ, ଯଦି ଭକ୍ତ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ବିଶେଷ ଏକ ଅନୁରକ୍ତି ଭିତରେ ପ୍ରଲୁବ୍ଧ ହୋଇ ପଶିଯାଏ, ତେବେ ତାହା ସମ୍ଭବତଃ ଅନ୍ୟପ୍ରକାରେ ହୋଇଯାଏ ।

ସନ୍ଥ, ଭକ୍ତ ଏବଂ ସମର୍ପିତମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁମାନେ କାବ୍ୟକାରିତା ନାମକ କଳାଟିକୁ ବହନ କରୁଥାନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କର କବିତ୍ୱକୁ ଆମେ କେବଳ ଏହିଭଳି ଏକ ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀ ଉପରେ ବିଚାର କରି ପାରିବା । ନହେଲେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଭ୍ରମରେ ପଡ଼ିଯିବା, ବାଟ ହୁଡ଼ିବା ଏବଂ ଆମର ଯାବତୀୟ ଔଚିତ୍ୟଜ୍ଞାନହୀନତାର ପରିଚୟ ଦେବା । ସନ୍ଥ, ଭକ୍ତ ଓ ସମର୍ପିତ ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ଜୀବନରେ କବିତ୍ୱ କଦାପି ସର୍ବପ୍ରଧାନ ଗବାକ୍ଷ ହୋଇ ରହିନଥିଲା । ବାଟଟିଏ ଚାଲିବା ଅର୍ଥାତ୍ ଅନୁରାଗର ଉତ୍ତରଣ-ଯାତ୍ରାରେ ଏକ ଉତ୍ତରୋତ୍ତର ଉତ୍ତୋଳନର ଯୋଗ୍ୟ ହେବା ହୁଏତ ସର୍ବମୀମାଂସକାରୀ ବାସନା ହୋଇ ରହିଥିଲା । ସେହି ବାସନାର କେବଳ ଗୋଟିଏ ପ୍ରସ୍ଥ ଅଥବା ଗୋଟିଏ ଲମ୍ବ ହେଉଛି ତାଙ୍କର କବିତ୍ୱ । ଭୀମ ଭୋଇ ସେହି କବିତ୍ୱକୁ ଆତ୍ମଉନ୍ମୋଚନ ଏବଂ ଆତ୍ମନିବେଦନର ମାଧ୍ୟମରୂପେ ହିଁ ବ୍ୟବହାର କରିଥିଲେ । ସାହିତ୍ୟକୁ ଧନ୍ୟ କରିଥିଲେ । ସେଥିଲାଗି, ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ସାହିତ୍ୟରଚନାରେ ଆମେ ଦୁଇଗୋଟି

ଉତ୍ସ ରହିଥିବାର ଠାବ କରି ପାରିବା । ଗୋଟିଏ ହେଉଛି ଗୁରୁଆଜ୍ଞା, ଆଉଗୋଟିଏ ତାଙ୍କର ସଂବେଦନଶୀଳତା । କବି ନିଜେ ଲେଖିଛନ୍ତି ଯେ, ଆପଣାର ଗୁରୁ ମହିମାଗୋସାଇଁଙ୍କର ଆଦେଶରେ ସିଏ କାବ୍ୟରଚନାକୁ ନିଜସ୍ୱ ମାର୍ଗରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଥିଲେ ଏବଂ ଧର୍ମପ୍ରଚାର କରି ନବୁଲି ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ରହି ସେଇଥିରେ ମନୋନିବେଶ କରିଥିଲେ । ବାଲ୍ୟକାଳରୁ ଜୀବନର ଯାବତୀୟ କଷଣରେ ମଣ ହୋଇ ଭୀମ ଭୋଇ ଜୀବନର ପ୍ରସ୍ଥଗୁଡ଼ିକୁ ଏଡ଼େ ପ୍ରଗାଢ଼ ଭାବରେ ଅଙ୍ଗେ ନିଭାଇଥିଲେ ଯେ, ଏକ ଅଧ୍ୟାତ୍ମଦୀକ୍ଷା ଗ୍ରହଣ କରିବା ପରେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଅନୁଭବଗୁଡ଼ିକ ତାଙ୍କର ଅନ୍ତର୍ଗତ ସଙ୍ଗୀ ହୋଇ ରହି ଯାଇଥିଲେ । ହୁଏତ ଏଭଳି ଅନୁମାନ ବି କରାଯାଇପାରେ ଯେ, ଏଗୁଡ଼ିକ ତାଙ୍କର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ବିଶ୍ୱଦୃଷ୍ଟିଗୁଡ଼ିକୁ ଜୀବନର ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ କରି ଆଣିଥିଲେ । ଭକ୍ତ ଭକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ନିଜକୁ ଆପଣାର ପରମ ଇପ୍ସିତଙ୍କ ପାଖରେ ସମର୍ପିତ କରିଦିଏ । ଏବଂ, ଏକ ଅର୍ନ୍ତଗତ ସଂବେଦନଶୀଳତା ସେହି ଭକ୍ତ ମଣିଷଟିର ସର୍ବପ୍ରଧାନ ସ୍ୱଭାବ ଅର୍ଥାତ୍ ଭୂମି ହୋଇ ରହିଥିଲେ ସିଏ ସନ୍ଥ ହୁଏ, କବି ବି ହୁଏ । ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ଭାଷାକୁ ମଧ୍ୟ ଅନୁରୂପ ଭାବରେ ମୂର୍ତ୍ତ କରି ଆଣିବାରେ ଏହି ସଂବେଦନଶୀଳତା ହୁଏତ ଏକ ଉତ୍‌ପ୍ରେରକ ରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲା । ଅଥବା, ଓଲଟାଇ କହିଲେ, ଆପଣାର ସଂବେଦନଶୀଳତାକୁ ହିଁ ଏକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସହଜ ଜୀବନ୍ତତା ଦ୍ୱାରା ବ୍ୟକ୍ତି କରି ପାରିବଲାଗି ଗୋଟିଏ ଅନୁରୂପ ମାଧ୍ୟମ ଖୋଜିବାକୁ ଯାଇ ସେ ଆପଣାର ସ୍ୱକୀୟ ଭାଷାଟିକୁ ଲାଭ କରିଥିଲେ ।

ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ଲିଖିତ ପଦଗୁଡ଼ିକରୁ ଖିଅ ନେଇ କହିଲେ, ତରତର କରି ମୁଁ ଯେ ତିଆରୁଛି ପଦ/ ତାକିନାହିଁ ଆଗପଛ ବେଦ କି ନିର୍ବେଦ/ ତିନି ତ୍ରୈଲୋକ୍ୟ କରତା / ତାଳପତ୍ରେ ଲେଖୁଅଛି ବୁଝିବ ବାରତା । ପୁନଶ୍ଚ, ଆଉଗୋଟିଏ ଚଉତିଶାରେ, ଭୀମ ଅରକ୍ଷିତ କହେ, ଭାଷା ପ୍ରବନ୍ଧେ ନାମକୁ କରିଅଛି ଲୟେ । 'ସ୍ତୁତି-ଚିନ୍ତାମଣି' ପୁସ୍ତକରେ ଠାଏ ଭୀମ ଭୋଇ ଆପଣା କବିତ୍ୱ-ପ୍ରେରଣାର ଆଉଏକ ଉତ୍ସନିରୂପଣ କରିବାକୁ ଯାଇ କେଡ଼େ ସ୍ୱାଭାବିକ ଭାବରେ କହିଛନ୍ତି : ଜଗତରେ କବିପଣେ ବୋଲାଉଛି ଦୋଷ ଦେବନାହିଁ ମୋତେ/ ନିନ୍ଦା ହାନି ଲାଭ ପାପ ପରମାଦ ପୂରି ରହିଛି ଜଗତେ/ ଅତି ଅନାଚାର ଏ ମାୟାସଂସାର କେଉଁରୂପେ ନେବି ଦିନ / ପିଣ୍ଡ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ସକଳ ଠାବରେ ଛନ୍ଦିଅଛି ତିନି ଗୁଣ ।/ ରଞ୍ଜନା ଦେଖାଇ ପାଞ୍ଚନା କରାଇ କରାଉଛି ଖଳବଳ/ ଭବସିନ୍ଧୁ ଭାବସିନ୍ଧୁ ଦୁଇ ମିଶି ପୂରି ରହିଅଛି ଜଳ ।/ ତହିଁର ଭିତରେ ଛାଡ଼ି ଦେଇଅଛ ଏ ଜୀବକୁ ପିଣ୍ଡ ଦେଇ/ ପାତକ ଲଗାଇ ଦୋଷ ନାହିଁ ଦେବ ଅନ୍ତର୍ଗତେ ଥିବ ଚାହିଁ । (୩୪ଶ ବୋଲି) । ପୁନଶ୍ଚ, ଏହାର ପରବର୍ତ୍ତୀ ବୋଲିଟିରେ, ଯେଣିକି ଚାହିଁଲେ ମହାଶୂନ୍ୟ ଶୂନ୍ୟ ନଦିଶଇ ଆଖାଶାଖା/ କେଉଁ ମତ୍ତଗର୍ବେ ବଚନ କହିବି ହୃଦରେ ପଶୁଚି ଦକା । /ଯେ ଜନ ଭଜିଲା ଯା ମନ ମଜିଲା କେ କରିବ ତାକୁ କିସ / କବିତ୍ୱପଣେ ମୁଁ ଯାହା ବୁଝାଇଛି ଏତିକି ମୋହର ଦୋଷ ।/ ବୋଲିବେ

ଜଗତ ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନୀ ହୋଇ କରୁଛନ୍ତି ଅପକୃତ / ପାଖେ ନ ବସିଲେ ମନ ନରସିଲେ କହି ନୋହେ ସରି ଅର୍ଥ । । ଅର୍ଥାତ୍, ଆଗେ ଆଧ୍ୟାତ୍ମ, ତା'ପରେ କବିତ୍ୱ; ଆଗ ଉପଲବ୍ଧି, ତା'ପରେ ଯାଇ ତାହାକୁ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ କରିବାର ଯାବତୀୟ ପ୍ରୟାସ; ଆଗ ସ୍ପର୍ଶନ, ତା'ପରେ ଯାଇ ଯାବତୀୟ ବଖାଣ ଏବଂ ବର୍ଣ୍ଣନା । ପାଖରେ, ଏକାବେଳେକେ ପାଖରେ ନବସିଲେ *ଆଦୌ ସରି ଅର୍ଥ କରି ହେବନାହିଁ ।* ଯଦି ଭୀମ ଭୋଇ *ମାୟାବାଦୀ ହୋଇଥାଆନ୍ତେ* କିମ୍ବା କେବଳ ଆର୍ତ୍ତ ଭକ୍ତଟିଏ ହୋଇଥାଆନ୍ତେ, ତେବେ ଭବସିନ୍ଧୁ ଭିତରେ ସିଏ ଭାବସିନ୍ଧୁଟିକୁ କଦାପି ଦେଖି ପାରିନଥାନ୍ତେ । ଏବଂ, ଭାବସିନ୍ଧୁ ଭିତରେ ଘର କରି ଭବସିନ୍ଧୁକୁ ତରିଯିବାର ଏହି ଅଭିନବ ପୌରୁଷଟିର ଯୋଗ୍ୟ ହୋଇ ପାରିନଥାନ୍ତେ । କେବଳ ସାହିତ୍ୟକାରିତାକୁ ସର୍ବସ୍ୱ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଉପରେ ଉପରେ ଭାଷାର ବହୁମଣ୍ଡନ ଭିତରେ ଭାସି ବୁଲିଥାନ୍ତେ ସିନା, ମାତ୍ର ପାଖରେ ବସି ପାରିନଥାନ୍ତେ । ପାଖରେ ବସି ପାରୁଥିବା ବ୍ୟକ୍ତି କଦାପି ମାୟାବାଦୀ ହୁଏନାହିଁ । ମାୟାବାଦୀ ହୋଇଥିଲେ ଭୀମ ଭୋଇ ହୁଏତ ନିରାଟ ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ହୋଇ ଥାଆନ୍ତେ, ମାତ୍ର ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ଏତେ ନିକଟକୁ ସତେଅବା ଏକାବେଳେକେ ଆଉଜି ଆସିଥିବା ପରି ଆଦୌ ମନେ ହୋଇ ନଥାନ୍ତେ ।

ଶୂଦ୍ରମୁନି ଓ ତେଲୀ-ଭାଗବତକାରଙ୍କ ଠାରୁ ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କ ଯାଏ ସାହିତ୍ୟକୁ ଭୂମି କରି ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାର ଯେଉଁ ଅଭିନବ ଭାବମାର୍ଗଟି ରହିଛି, ହୃଦୟକୁ ଆଖି କରି ସେଇଟି ବିଷୟରେ ଆହୁରି ଅଧିକ ଅବଲୋକନ ସମ୍ଭବ ହେବା ଉଚିତ । ଭାରତୀୟ ମଧ୍ୟଯୁଗରେ ପ୍ରାନ୍ତୀୟ ପ୍ରାୟ ସବୁଯାକ ସାହିତ୍ୟରେ ସଂସ୍କୃତର ସଭାଘରକୁ ବର୍ଜନ କରି ଚଳନ୍ତି ଭାଷାକୁ ହିଁ ମାଧ୍ୟମରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ଯେଉଁ ଉଦ୍‌ବେଳନ ସୃଷ୍ଟି ହୋଇଥିଲା, ସେହି ବୃହତ୍ତର ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ହିଁ ଆମକୁ ଏହି ମାର୍ଗଟିର ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ । ଉତ୍ତର ଭାରତରେ ସନ୍ଥ କବୀର କେଡ଼େ ଦର୍ପର ସହିତ ସଂସ୍କୃତଭାଷାକୁ କୂପଜଳ ବୋଲି କହି କଥିତ ପ୍ରଚଳିତ ଭାଷାକୁ "ବହତା ନୀର" ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ । ଭକ୍ତିର ମାର୍ଗ ଦୂର ଭଗବାନଙ୍କୁ ଏକାବେଳେକେ ଭୂଇଁ ଉପରକୁ ଓହ୍ଲାଇ ଆଣିଥିବା ପରି ସନ୍ଥ ଓ ଭକ୍ତମାନଙ୍କର ଅନୁରାଗ, - ଭାବାନୁରାଗ ତଥା ଲୋକାନୁରାଗ ଉଭୟ - ସାହିତ୍ୟକୁ ମଧ୍ୟ ଜୀବନର ଏକାବେଳେକେ ନିକଟବର୍ତ୍ତୀ କରି ନେଇ ଆସିଥିଲା । ତଥାପି, ଥୋକେ ପଣ୍ଡିତ ଭାଷାରେ କାବ୍ୟାଦି ଲେଖୁଥିଲେ ସିନା, ମାତ୍ର ସେମାନେ ସେହି ସଂସ୍କୃତପ୍ରଧାନ ଢ଼ଙ୍ଗରେ ହିଁ ଲେଖୁଥିଲେ । କାବ୍ୟରେ ହର୍ମ୍ୟନିର୍ମାଣ କରୁଥିଲେ, ଧୀଷଣାକୁ ମନ୍ଦରପର୍ବତ କରି ପ୍ରୀତିକୁ ରୀତିର ବିଡ଼ମ୍ବନା ମଧ୍ୟରେ ନିତାନ୍ତ ଭେରେସା କରି ଛାଡ଼ି ଦେଉଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାରେ ମଧ୍ୟ କୁନି କୁନି ରାଜାମାନଙ୍କର ସଭାରେ ସମ୍ରାଟ ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟମାନେ ସତେଅବା ମଦନଙ୍କ ଠାରୁ ବାଣ ମାଗି ଆଣିଥିବାର ଏକ ଉତ୍ତାପରେ କାବ୍ୟର ଗଗନକୁ କେତେଭଳି ଛନ୍ଦ୍ରମରେ କେଡ଼େ ରାଜକୀୟ କରି ରଖିଥିଲେ । ପ୍ରାୟ ଏକ ସମାନ୍ତର ରେଖା ଟାଣିଦେଇ ସତେଅବା ନେଉଳଭାଇ ପରି ସନ୍ଥମାନେ ପ୍ରତାପୀ

ପଣ୍ଡିତସଭାଗୁଡ଼ିକର ବହୁଦୂରରେ ନିଜ ରଚନା ମଧ୍ୟଦେଇ ଭାଷାକୁ ଲୋକହୃଦୟର ସମୀପବର୍ତ୍ତୀ କରି ରଖିଥିଲେ । ପୂର୍ବରୁ ସ୍ୱୀକୃତ ହୋଇ ଆସିଥିବା ଅନେକ ଅସମ୍ଭବକୁ ସେମାନେ ସମ୍ଭବ କରୁଥିଲେ । ଆପଣାର ରଚନାଗୁଡ଼ିକରେ ଭୀମ ଭୋଇ ପ୍ରକଟ କରି ପାରିଥିବା ଭାଷାର ସ୍ୱକୀୟ ଔଜ୍ଜ୍ୱଲ୍ୟଟିକୁ ନେଇ ମଧ୍ୟ ଏକ ଭବ୍ୟ ଏବଂ ବିଶଦ ଆଲୋଚନା ବେଶ୍ ସମ୍ଭବ ହୋଇ ପାରନ୍ତା । ସାରଳା ଦାସଙ୍କର 'ଶୂଦ୍ରମୁନି' ପରି ଭୀମ ଭୋଇ ମଧ୍ୟ 'ସ୍ତୁତି-ଚିନ୍ତାମଣି'ରେ (୨୫ଶ ବୋଲି) ରାଜଋଷି, ଦେବଋଷି ଓ ବ୍ରହ୍ମଋଷିମାନଙ୍କ ସହିତ 'ଶୂଦ୍ରଋଷି' ବୋଲି ଗୋଟିଏ ଶବ୍ଦର କଳ୍ପନା କରିଛନ୍ତି । ଏହି ଶୂଦ୍ରଋଷିଙ୍କୁ ସିଏ କେଡ଼େ ସହଜ ଭାବରେ ଅନ୍ୟ ଯାବତୀୟ ଜାତର ଋଷିମାନଙ୍କର ପଂକ୍ତିରେ ଏକାଠି ନେଇ ବସାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ବାଳୁତ ବୟସର ସହଜ ଆନନ୍ଦକାଳରେ ଭୀମ ଭୋଇ ତାତ୍କାଳୀନ ସ୍ଥାନୀୟ ଧୁଡ଼ା ଓ ଛନ୍ଦଗୁଡ଼ିକର ଅନୁକରଣ କରି ରସରକେଳି, ଡ଼ାଲଖାଇ, ଜାଇଫୁଲ ଓ ବଉଳଗୀତମାନ ରଚନା କରିଥିଲେ । ଯେଉଁସବୁ ଗ୍ରନ୍ଥ ରଚନା କରିଥିବାରୁ ଆମେ ତାଙ୍କୁ ଭୀମ ଭୋଇ ବୋଲି ଚିହ୍ନିଲୁ ଓ ଚିହ୍ନୁଛୁ, ସେଗୁଡ଼ିକର ରଚନା କଲାବେଳେ ସେ ଅନ୍ଧ ହୋଇ ସାରିଥିଲେ । ସିଏ ପଦ ଡାକି ଦେଉଥିଲେ ଏବଂ ଲେଖାଳିମାନେ ତାହା ଲେଖୁଥିଲେ । ଭକ୍ତ ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର କଥା ମନେ ପଡ଼ିଲେ ଆଗ ତାଙ୍କର 'ସ୍ତୁତି-ଚିନ୍ତାମଣି' ଗ୍ରନ୍ଥଟିର କଥା ମନେ ପଡ଼ିଯାଏ । ଦୁଇ ହଜାର ପଦର ଏହି ପୋଥିଟିରେ ସମର୍ପଣ-ଭକ୍ତିର ଯେଉଁସବୁ ଆବେଦନ ରହିଛି, ଆମକୁ ତାହା ଅନେକ ସମୟରେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟୀୟ ଭକ୍ତିଧର୍ମର Thomas a Kempis ଙ୍କର ବହୁବିଦିତ The Imitation of Christ ଗ୍ରନ୍ଥଟିକୁ ସ୍ମରଣ କରାଇ ଦେଇଥାଏ । ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ସମର୍ପଣ-ଭକ୍ତି ଏକ ପୂର୍ଣ୍ଣପ୍ରସ୍ତୁତ ସଂକଳ୍ପଭକ୍ତି ଦ୍ୱାରା ଛତ୍ରେ ଛତ୍ରେ ପରିପୁଷ୍ଟ ଏବଂ ପ୍ରଭାଯୁକ୍ତ ହୋଇ ରହିଛି । ଭାରତୀୟ ଭଗବଦନୁରାଗ-ସାହିତ୍ୟରେ ସ୍ତୁତି-ଚିନ୍ତାମଣିର ଏକ ଅନବଦ୍ୟ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ-ସ୍ଥାନ ସର୍ବଦା ହିଁ ରହିଥିବ । ଏଇଟି ବ୍ୟତୀତ, ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ଅନ୍ୟ ପ୍ରକାଶିତ ପୋଥିଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛନ୍ତି: ଆଦ୍ୟନ୍ତ ଗୀତା, ଶ୍ରୁତିନିଷେଧ ଗୀତା, ନିର୍ବେଦ ସାଧନ, ବ୍ରହ୍ମନିରୂପଣ ଗୀତା ଏବଂ ପ୍ରାୟ ଅସୁମାରି ହୋଇ ରହିଥିବା ଭଜନ, ଚଉତିଶା ଏବଂ ଓଲଟ ଚଉତିଶା । ଖାଣ୍ଟି ଓଡ଼ିଆ ଭଜନ ବ୍ୟତୀତ କେତୋଟି ବଙ୍ଗଳାମିଶା ଭଜନ ରହିଛି, କେତୋଟି ଓଡ଼ିଆମିଶା ସଂସ୍କୃତ ଭଜନ ମଧ୍ୟ ରହିଛି । ଓଡ଼ିଆମିଶା ବଙ୍ଗଳାରେ ଲେଖା ହୋଇଥିବା ତାଙ୍କରିଦ୍ୱାରା ଲିଖିତ ବୃହତ୍ ପୋଥିଟିର ନାମ ହେଉଛି 'ମହିମା-ବିନୋଦ' । ଏବଂ ସଂସ୍କୃତମିଶା ଓଡ଼ିଆରେ ରଚିତ ପୋଥିଟିର ନାମ ହେଉଛି 'ମନୁମଣ୍ଡଳ' ବା 'ମନୁସଭା-ମଣ୍ଡଳ' । ସଂସ୍କୃତ ଭାଷା ଆସେନାହିଁ ବୋଲି ସେମାନେ ଅଶୁଚି କଥିତ ଭାଷାରେ ପୋଥି ଲେଖୁଛନ୍ତି ବୋଲି ସମସାମୟିକ ପଣ୍ଡିତମାନେ ଓଡ଼ିଶାର ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କୁ ଅପବାଦ ଦେଇ କହୁଥିଲେ । ସେହି ଅପବାଦର ଉତ୍ତର ଦେଇ ପଞ୍ଚସଖା ସେମାନଙ୍କର କେତେକ କୃତିରେ

ଓଡ଼ିଆ ଭାଷାରେ କିଛିତ୍ ସଂସ୍କୃତ ଆଣି ଯୋଡ଼ିଦେବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାର ସନ୍ଥମାନଙ୍କ ଭିତରେ ସମ୍ଭବତଃ ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମଧ୍ୟ ସେହି ପରମ୍ପରାଟି ଚଳି ଆସିଥିଲା । ରୀତି-କାବ୍ୟର ଶୈଳୀକୁ ଅନୁସରଣ କରି ଭୀମ ଭୋଇ ଆପଣାର କେତୋଟି ଭଜନରେ ଠାର ଏବଂ ଶବ୍ଦବନ୍ଧର ମଧ୍ୟ ପ୍ରୟୋଗ କରିଛନ୍ତି । ମହିମା ସମ୍ପ୍ରଦାୟର ସନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଏସବୁର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଶୁଣିବାକୁ ମିଳିଥାଏ । ସେମାନେ ପଦଗୁଡ଼ିକର ଅର୍ଥକୁ ହୁଏତ ଆଦୌ ବୁଝି ପାରନ୍ତିନାହିଁ, ତଥାପି ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଗାଉଥିବା ସମୟରେ ସେମାନଙ୍କର ଅନୁରାଗ ଆଦୌ କୌଣସି ଗୁଣରେ କମ୍ ହୋଇ ଯାଏନାହିଁ ।

ଭୀମ ଭୋଇ ଗୃହୀ ଥିଲେ । ମହିମାଧର୍ମରେ ଗୃହୀ ଏବଂ ସନ୍ୟାସୀ ଉଭୟ ମାର୍ଗଲାଗି ଅନୁମତି ଦିଆଯାଇଛି । ଭୀମ ଭୋଇ କହନ୍ତି, ଗୁରୁଙ୍କର ଆଦେଶ ମାନି ହିଁ ସିଏ କାବ୍ୟରଚନାକୁ ଆପଣାର ମାର୍ଗ ବୋଲି ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଥିଲେ ଏବଂ ଧର୍ମପ୍ରଚାର କରି ନବୁଲି ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ଆସ୍ଥାନ କରି ରହିଥିଲେ । ମହିମା ସନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କର ତୀର୍ଥପୀଠ ହେଉଛି ଢେଙ୍କାନାଳ ଜିଲ୍ଲାର ଜୋରନ୍ଦା । ସେଠାରେ ଶୂନ୍ୟମନ୍ଦିର ଅଛି, ଧୂନିଘର ରହିଛି । ମହିମାପନ୍ଥାର ସନ୍ୟାସୀମାନେ ଦୁଇ ଯାନରେ ବିଭକ୍ତ ହୋଇ ସେହିଠାରେ ଆପଣାର ସତ୍ର ନିର୍ମାଣ କରି ରହିଛନ୍ତି । ଏହି ସନ୍ୟାସୀମାନେ ଯୁଆଡ଼େ ଯାଆନ୍ତି, ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ଭଜନ ଏବଂ ଚଉତିଶାଗୁଡ଼ିକୁ ହିଁ ଗାନ କରନ୍ତି । ମାଘ ପୂର୍ଣ୍ଣିମାର ବାର୍ଷିକ ଯାତ୍ରାରେ ଜୋରନ୍ଦାଠାରେ ଗୃହୀ ତଥା ସନ୍ୟାସୀ ଉଭୟଙ୍କର ଏକତ୍ର ସମାଗମ ହୁଏ । ମାତ୍ର, କୌଣସି କାରଣରୁ ମହିମା-ସନ୍ୟାସୀମାନେ ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ଗାଦୀ ସୋନପୁରର ଖଲିଆପାଲିକୁ ଆସନ୍ତିନାହିଁ । ଏବଂ, ଏହାର କାରଣ ମଧ୍ୟ କେହି ପେଡ଼ୀ ଖୋଲି କହିବାକୁ ଆଗ୍ରହ କରନ୍ତିନାହିଁ । ଭୀମ ଭୋଇ ସନ୍ୟାସୀ ନହୋଇ, ପରିବ୍ରାଜକର ଜୀବନକୁ ନବାଛି ଗୋଟିଏ ଥାନରେ ହିଁ ରହିଗଲେ ଏବଂ ଗୃହୀ ଭଳି ଯେ ଜୀବନଯାପନ କଲେ, ସେଇଥିଲାଗି ସେ ସନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କର ଆଖିରେ ଅପରବଦ୍ ଓ ଏପରିକି ଅବରବଦ୍ ଦେଖାଗଲେ କି ? ଭାରତୀୟ ଧର୍ମ ତଥା ମୋକ୍ଷବିଧିର ଯାବତୀୟ ବିବେକରେ ଭଗବତ୍-ଉପଲବ୍ଧିର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଗୃହତ୍ୟାଗକୁ ଗୃହବାସ ତୁଳନାରେ ଚିରକାଳ ଅଧିକ ଉଚ୍ଚ ସ୍ଥାନ ଦିଆଯାଇ ଆସିଛି । ସେହି ପରମ୍ପରାଗତ ଦୃଷ୍ଟି ହୁଏତ ମହିମାଧର୍ମର ପ୍ରବର ସନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଆଚ୍ଛନ୍ନ କରି ପକାଇଥିଲା ଓ ସେମାନେ ସନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ ନକରିଥିବା ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କୁ ଆପଣାର ପଂକ୍ତି ଭିତରକୁ ନେବାଲାଗି କିଛିତ୍ କୁଣ୍ଠା ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ କି ? ତେଣୁ, ସେହି ବୈମନସ୍ୟ ହେତୁ କାଳକ୍ରମେ ଜୋରନ୍ଦାଠାରୁ ଖଲିଆପାଲି ମଧ୍ୟ କାଳକାଳକୁ ଦୂରଛଡ଼ା ହୋଇ ରହିଗଲା କି ?

ସ୍ତୁତି-ଚିନ୍ତାମଣିରେ ଏପରି କେତେଗୁଡ଼ିଏ ପଦ ରହିଛି, ଯେଉଁଥିରୁ କି, ସନ୍ୟାସମାର୍ଗ ଗ୍ରହଣ ନକରି ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ଗାଦୀ ଆପନା କରି ରହିବା ନିମନ୍ତେ ଭୀମ

ଭୋଇଙ୍କର ନିଷ୍ପତ୍ତି ପଛରେ ରହିଥିବା ଏକ କାରଣ ବିଷୟରେ ଆମକୁ ହୁଏତ କିଞ୍ଚିତ୍ କ୍ଷୀଣ ସୂଚନା ମିଳିପାରିବ । (୨୯ଶ ବୋଲି) କବି ଆପଣାର ଆଗ୍ରହଘରଟି ଭିତରକୁ ପାଠକମାନଙ୍କୁ ସତେଅବା ଡାକିନେବା ଲାଗି ଦୁଆର ଖୋଲିଦେଇ କହିଛନ୍ତି: ଅନନ୍ତ ଠାକୁର ଅନାଦି ପୁରୁଷ ଯେଉଁଦିନ ହେବେ ରାଜା /ସେହିଦିନ ମୁହିଁ ଶ୍ରୀଚରଣ ତଳେ ହୋଇବି ଦାସ ପରଜା ।/ ଏତେ ଦୂରାନ୍ତକୁ ବିଚାର ମନକୁ ଜଗିଅଛିଟି ଆକଣ୍ଠ/ତେଣୁ କରି ମୁହିଁ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ କହୁଛି ନପିନ୍ଧିବି କୁମ୍ଭୀପଟ ।/ ନାମଟି ଅକ୍ଷୟ ଅଜନ୍ମ ଅଜୟ ଚାରିଯୁଗେ ଯେବେ ସତ୍ୟ/ ଗୃହେ ଥାଇ ବିହିତ କର୍ମେ ଚାଲିଲେ ସବୁ ହେବ ପରାପତ ।/ ନିଷ୍କାମ ପଦରୁ ସୁମରି ଆଦ୍ୟରୁ କରିଅଛି ଧ୍ୟାନଯୋଗ / ପ୍ରଭୁଠାରେ ବଡ଼ କଟାଳ କରିବି ନାହିଁ ଦେଲେ ମୋତେ ଭାଗ ।/ ଜନ୍ମ ହେଲେ ମୃତ୍ୟୁ ମୃତ୍ୟୁଠାରୁ ଜନ୍ମ ବେନି ପରକାର ଅଛି/ ଏ ମୃତ୍ୟୁମଣ୍ଡଳେ ଥିବା ପରିଯନ୍ତେ ଭୋଗ କରୁଥିବି କିଛି ।/ ସତ୍ୟ ଯେବେ ମୁହିଁ ଜନମ ଲଭିଛି ବ୍ରହ୍ମତେଜ - କଳା ଘେନି/ ଯିବାବେଳେ ନିଶ୍ଚେ ସେ ଠାବକୁ ଯିବି ଭୀମ ଅରକ୍ଷିତ ଭଣି ।। (୧୫-୨୦) କୁମ୍ଭୀପଟ-ଧାରଣର ଅତ୍ୟାଗ୍ରହକୁ ମୂଳ କରି ଜୋରନ୍ଦାକଟକରେ ବହୁବର୍ଷରୁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଙ୍କ ଭିତରେ ଗୋଳ ଚାଲିଛି । ବ୍ରହ୍ମସାଧନାର ଦରବାରରେ ପ୍ରଥମମାନଙ୍କ ପରି ସମାନ ନ୍ୟାୟ ପାଇବାଲାଗି ପରବର୍ତ୍ତୀମାନେ ଦାବୀ କରିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି । ଗୋଳର ପରିସର ଦିନୁଁ ଦିନ ଅଧିକ ପ୍ରସାରିତ ହେଉଛି । ତେଣେ, ଏକ ଅନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତର ପଟାନ୍ତର ଦେଇ ଭୀମ ଭୋଇ କୁମ୍ଭୀପଟକୁ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଛନ୍ତି, କେତେ ସାହସର ସହିତ 'ନପିନ୍ଧିବି କୁମ୍ଭୀପଟ'' ବୋଲି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ସମକ୍ଷରେ ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି । ଯେଉଁଦିନ ଯାଏ ଅନନ୍ତ ଠାକୁର ପୃଥିବୀରେ ରଜା ହୋଇ ନବସିଛନ୍ତି, ଅର୍ଥାତ୍ ଯେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀରେ ତାଙ୍କରି ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଓ ତାଙ୍କରି ନ୍ୟାୟର ପ୍ରତିଷ୍ଠା ନହୋଇଛି, ସେପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଭୀମ ଭୋଇ ସଂସାର ଭିତରେ ରହିବେ ବୋଲି ପଣ କରିଛନ୍ତି । ସନ୍ଥଧର୍ମର ଇଏ ହେଉଛି ସବୁକାଳର ଏକ ସ୍ୱକୀୟ ଐଶ୍ୱର୍ଯ୍ୟ । ସନ୍ଥ ପଳାଇ ଯାଏନାହିଁ, ଭିନ୍ନ ଭେକ ଧରି ଭିନ୍ନ ହୋଇ ଦିଶେନାହିଁ; ସେ ସଂସାରକୁ ସାଙ୍ଗରେ ନେଇ ବାଟ ଚାଲୁଥାଏ, ଏହିପରି ଆଗକୁ ଆଗକୁ ଯାଇ ଏକାବେଳେକେ ସେଇ ଇପ୍ସିତତମ ସୋପାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଯାଇ ପହଞ୍ଚି ପାରିବ ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ ରଖିଥାଏ । ''ଗୃହେ ଥାଇ ବିହିତ କର୍ମ କରିଲେ ସବୁ ହେବ ପରାପତ'' ବୋଲି ଭୀମ ଭୋଇ କେତେ ନିର୍ଭର ଦେଇ ଓ କେଡ଼େ ନିର୍ଭୟ ହୋଇ କହିଛନ୍ତି । ସନ୍ନ୍ୟାସୀର ଭେକ ଧରି ଗୃହତ୍ୟାଗ କଲେନାହିଁ ବୋଲି ଯଦି ତାଙ୍କୁ ଅସଲ ଠାବରେ କୌଣସି ପ୍ରକାରେ ବଞ୍ଚିତ କରାଯାଏ, ଯଦି ଭାଗ ଦିଆନଯାଏ, ତେବେ ''ପ୍ରଭୁଠାରେ ବଡ଼ କଟାଳ କରିବି'' ବୋଲି ଭୀମ ଭୋଇ ଅସୀମ ଆତ୍ମପ୍ରତ୍ୟୟ ସହିତ ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି ।

ତୁମେ ସଂସାର ଭିତରେ ଥାଅ ଅଥବା ତଥାକଥିତ ସଂସାର ବାହାରେ ସନ୍ନ୍ୟାସରେ ରହିଥାଅ ପଛକେ, ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କ ମାର୍ଗରେ, କେବଳ ଅନୁଭବରେ ଯାହାଙ୍କୁ ଖୋଜୁଛ,

ତାଙ୍କୁ ପାଇ ପାରିବ । ସ୍ତୁତି-ଚିନ୍ତାମଣିର ଆରମ୍ଭରୁ ହିଁ ଆମକୁ ଏହି ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅଥଚ ସୁସ୍ପଷ୍ଟ ବାଟଟିର ସଙ୍କେତ ମିଳିଯାଇ ପାରିବ । ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ଭାଷାରେ, ତାଙ୍କୁ 'ଅନୁଭବେ ଖୋଜି ଅନ୍ତର୍ଗତେ ହେଜି' ଲାଭ କରାଯାଇ ପାରିବ ।(୪।୮) ସେହି ପୋଥିରେ ଆଉଗୋଟିଏ ବୋଲିରେ ସେ 'ଅନୁଭବ ଦ୍ୱାରା ଭେଦ' ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । (୩୦।୧୪) ମୂଳତଃ ଅନୁଭବରୁ ଖୋରାକ ଆଣି ସିଏ ଆପଣାର ଯାବତୀୟ ପଦ ରଚନା କରିଛନ୍ତି ବୋଲି ପରବର୍ତ୍ତୀ ଧାଡ଼ିରେ ଭୀମ ଭୋଇ ନିଜେ ସ୍ୱୀକାର କରିଛନ୍ତି: ''ଶୂନ୍ୟକୁ ଅନାଇ ପଦ ବଖାଣର ଅନୁଭବେ କରି ବୁଦ୍ଧି ।' (୩୦।୧୫) ଏବଂ, ଜଗତବାସୀଙ୍କୁ ଆହ୍ୱାନ ଦେଇ ସେ 'ଝରୁଛି ଅମିଅ ସତ୍ୟମନେ ପିଅ ଅଛ ଯେତେ ସୁଜ୍ଞ ସାଧୁ / ଦେଖ ଜ୍ଞାନନେତ୍ରେ ଅନୁଭବ-ସୂତ୍ରେ ଅନାମେ ଝରୁଛି ମଧୁ' ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି । (୧୦।୧୨) ତାଙ୍କର ଏକାଧିକ ଭଜନ ଓ ଚଉତିଶାରେ ମଧ୍ୟ ଆମେ ଠିକ୍ ସେହି ଆବେଦନଟିକୁ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଅନୁବ୍ୟଞ୍ଜନାରେ ଦେଖିବାକୁ ପାଇବା । ଗୋଟିଏ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପରିଚିତ ଉଦାହରଣ ଦେଲେ, 'ଅଣାକାର ପ୍ରଭୁ ଅସାଧନା ମାର୍ଗେ ଉଦ୍ଧାର କରିବେ ବୋଲି/ ଅନ୍ତର୍ଗତେ ମୁହିଁ ଅନୁସରି ଅଛି ସାଧ୍ୟ କର ମହିଆଳି, ହେ ସ୍ୱାମୀ/ ଅନୁଭବେ ଅରୂପକୁ ଗମି/ ଏଣେ ତେଣେ ଯାଉଅଛି ଭ୍ରମି, ଆଣି ଠୁଳ କର ଅନ୍ତର୍ଯ୍ୟାମୀ/ ଅଣସାଧନାରେ ସିଦ୍ଧ ଭୂମି/ ଅଣଆୟତ୍ତ ସର୍ବେ ହେଲେଣି / ଆସି ଉଦେ ହୋଇଛ ମେଦିନୀ ।। ଅସାଧନା, ଅଣସାଧନା;- ଏସବୁ ଭାରତରେ ସନ୍ଥମାନଙ୍କର ଭାଷା । ଅସାଧନା, ଅଣସାଧନା, - ଏଗୁଡ଼ିକ ଆଦୌ କୌଣସି ନକାରାତ୍ମକତାକୁ ବୁଝାଏନାହିଁ, ଏଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛନ୍ତି ଅସଲ ସାଧନା । ଠିକ୍ ଯେପରି ଶୃଙ୍ଖଳା କହିଲେ ବାହାରର କୌଣସି ନିୟମଶୃଙ୍ଖଳାକୁ ବୁଝାଏନାହିଁ, ଅବିବେକୀ ଶୃଙ୍ଖଳାହୀନତାକୁ ବୁଝାଏନାହିଁ, କେବଳ ଅସଲ ଶୃଙ୍ଖଳା ଅର୍ଥାତ୍ ଆତ୍ମଶୃଙ୍ଖଳାକୁ ବୁଝାଏ, ସେହିପରି । ସାଧନା ନାମରେ, ଚର୍ଯ୍ୟା ନାମରେ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଓ ସଂସାର ଉଭୟ ଧର୍ମରେ କାଳେ କାଳେ କେତେ କେତେ ବିଧି ଓ ନିୟମକୁ ଆଣି ଲୋସଡ଼ାଇ ଦିଆଯାଇଛି, ବୋଝରେ ବୋଝେ ବୋଲି ମାନିଲେ ଯାଇ ଉପଲବ୍ଧି ହେବ ବୋଲି ଅନେକ ସମୟରେ ମିଛ ଗୁରୁମାନେ ମଣିଷକୁ କେତେ ଭଳି ଭଣ୍ଡାଇ ଦେବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି, ଧର୍ମଗ୍ରାମକୁ ପ୍ରାୟ ଏକ କର୍ମକାଣ୍ଡମୟ ଅରଣ୍ୟରେ ପରିଣତ କରି ରଖିଛନ୍ତି । ଏବେ ମଧ୍ୟ କରୁଛନ୍ତି ।

ଭାରତୀୟ ସନ୍ଥମାନେ ଚିରଦିନ ସେହି ଦୁଷ୍ଟ ପ୍ରବୃତ୍ତିର ପ୍ରତିବାଦ କରି ଆସୁଛନ୍ତି । କେବଳ ଭାରତବର୍ଷର ନୁହନ୍ତି, ପୃଥିବୀଯାକର ସନ୍ଥମାନେ । ବାହ୍ୟ ଉପାସନା ଓ ବାହ୍ୟ ବିଧିଗୁଡ଼ିକର ଅନୁସରଣ ଫଳରେ ଧର୍ମସଂସାରର ଆଡ଼ମ୍ବରଗୁଡ଼ିକ ବହୁଗୁଣିତ ହୁଏ ଏବଂ ମଣିଷର ଅହଙ୍କାରମାନେ ଧାର୍ମିକତାର ଦଣ୍ଡକମଣ୍ଡଳୁ ଧରି ପୃଥିବୀଯାକ ଗୋଳ ଆରମ୍ଭ ହୁଏ ସତ, ମାତ୍ର ଧର୍ମଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ୱାରା ମନୁଷ୍ୟର ସଂସାରରେ ଯେଉଁ ଧର୍ମଷ୍ଠତାର ଆକାଙ୍କ୍ଷା ପୋଷଣ କରାଯାଇଥାଏ ଅଥବା ଯେଉଁ ଉଦୟର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖା ଯାଇଥାଏ, ତାହା ପଛକୁ ରହିଯାଏ ।

ଅସଲ ରାସ୍ତାଗୁଡ଼ିକ ଭିତରୁ ହିଁ ବାହାରକୁ ପଡ଼ିଥାଆନ୍ତି । ଯେଉଁ ଅତ୍ୟାଗ୍ରହୀମାନେ ବାହାରେ ନାଟ ଲଗାଇଥାନ୍ତି, ସେମାନେ ଭିତରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାକୁ ଭୟ କରନ୍ତି । ତେଣୁ, ଭିତରେ ସାକ୍ଷାତ ପାଆନ୍ତିନାହିଁ ଏବଂ ବାହାରେ ବହୁ ବିଧିରେ ଓ ବହୁ ଉଗ୍ରତାର ସହିତ ଭ୍ରମ ଦେଖାଇବାରେ ଲାଗିଥାନ୍ତି । ଏବଂ, ସେମାନେ ପୃଥିବୀରେ ପାଖଣ୍ଡର ପରିମାଣ ବୃଦ୍ଧି କରିବାରେ ହିଁ ସାହାଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ତେଣୁ, ସବାଆଗ ଭିତରେ, ଅନ୍ତର୍ଗତରେ, ଅନୁଭବରେ । ଯେଉଁ ଆଖି ତାଙ୍କୁ ସେଠାରେ ଠାବ କରିପାରେ, ସିଏ ବାହାରେ ମଧ୍ୟ ଥିର ହୋଇ ରହିପାରେ । ସେଇ ଅସଲ ସୂତ୍ରଗୁଡ଼ିକୁ ଲଗାଇପାରେ, ଜଗତର ଉଦୟରେ ନିମିତ୍ତରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିପାରେ । ସତ୍ୟର ଅନ୍ୱେଷଣକୁ ହିଁ ଜୀବନର ପରମବାସନାରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରି ସାଧନାର ଇତିହାସରେ ଜଣେ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ଆପଣାର ସେହି ଅନ୍ୱେଷଣବଳରେ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ସତ୍ୟୋଦ୍‌ଘାଟନ ସମ୍ଭବ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ତାହାରି ପୁରୋଗାମୀ ବାହକରୂପେ ସଂସାର ଲାଗି ମାର୍ଗଟିଏ କାଢ଼ିଛନ୍ତି । ମାତ୍ର, ତାଙ୍କ ଅନ୍ତେ ନାନାବିଧ ବାହ୍ୟିକତାରେ ସେହି ଉନ୍ମୋଚନଟି ହାତଛଡ଼ା ହୋଇଯାଇଛି, - ବାହ୍ୟିକତାଗୁଡ଼ାକୁ ହିଁ ପ୍ରବଳରୁ ଅଧିକ ପ୍ରବଳ କରି ସାମ୍ପ୍ରଦାୟିକତାର ଭିଆଣ ହୋଇଛି । ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷାନୁଭବକୁ ସର୍ବାଗ୍ର ସତ୍ୟସ୍ଥାନ ଦେଉଥିବା ଆମର ଏହି ବିଜ୍ଞାନଯୁଗରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଧାନତଃ ବାହ୍ୟିକତା ହିଁ ବାଘ ହୋଇଛି, ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତା ଓ ଅନ୍ତର୍ଗତତା, - ଏମାନେ ଯାଇ ସତେଅବା ଗାତରେ ଲୁଚିଛନ୍ତି ।

ଯାହାଙ୍କୁ ମର୍ତ୍ତ୍ୟମଣ୍ଡଳରେ ଅବତୀର୍ଣ୍ଣ ଓ ପ୍ରକଟ କରାଇ ଆଣିବାପାଇଁ ସନ୍ଥମାନଙ୍କର ସାଧନା, ସିଏ ଆମ ଧର୍ମବଜାରରେ ନଚା ହେଉଥିବା ଦେବତାମାନଙ୍କ ଭିତରୁ କେହି ନୁହନ୍ତି । ସନ୍ଥ ଭୀମ ଭୋଇ ଯେଉଁ ପରମ ପାଦର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି, ଗୋଟିଏ ପରିଚିତ ଭଜନରେ ସିଏ ତାଙ୍କୁ ଅକଳନା ବାରାନିଧି ଓ ଅଗାଧ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି । 'ଚାଲନ୍ତେ ଶୂନ୍ୟେ ଶବଦ/ ଅନୁମାନ ଚିତ୍ତେ ଭେଦ/ ଅକଳ୍ପଣା ବାରାନିଧି ନାମ ମହିମା ଅଗାଧ' । ସେ ଅକଳ୍ପଣା, ଅକଳନା ଓ ଅଲେଖ । ସେଥିପାଇଁ ଆଉଗୋଟିଏ ଭଜନରେ : ଚାରିଯୁଗେ କବି ଲେଖି ନପାରିଲେ/ ଅଲେଖ ବୋଲିଣ ନାମ ତହୁଁ ଦେଲେ । ଅକଳ୍ପଣାର ସେହି ଠାବକୁ ଚାରିଧର୍ମ ବାଟ ପାଉନାହିଁ, ବ୍ରହ୍ମା, ବିଷ୍ଣୁ ଓ ଶିବ ସେଠାରେ ପ୍ରବେଶ କରିବାର ପ୍ରୟାସ କରି ବାଟବଣା ହୋଇ ଯାଉଛନ୍ତି । ସ୍ତୁତି-ଚିନ୍ତାମଣିରେ (୧୩/୨-୩) କବି ଚନ୍ଦ୍ର ଓ ସୂର୍ଯ୍ୟଙ୍କୁ ତାଙ୍କର ଦୀପ କରି ସଜାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ଏବଂ ସେହି ଦିବ୍ୟସଦନରେ ଚାରିବେଦ ଚାରି ପାହାଚ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି । ଅସଲ ଦରଶନର ମହାବେଳ ଏବଂ ମହାସ୍ଥାନରେ ଅନନ୍ତ ଖଞ୍ଜଣି ବଜାଉଛନ୍ତି, ପରମ କରପତ୍ର ଯୋଡ଼ି ଛିଡ଼ା ହୋଇଛନ୍ତି, ରାମ ଓ ହରି ବୀଣା ଓ ବାଂଶରୀ ବଜାଉଛନ୍ତି ଏବଂ ଜଗନ୍ନାଥ ମଧ୍ୟ ଚାରି ଦ୍ୱାରରୁ ଗୋଟିଏ ଦ୍ୱାରରେ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଛନ୍ତି । ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କ 'ବ୍ରହ୍ମନିରୂପଣ ଗୀତା'ର ଗୋଟିଏ ପଦ ଅନୁସାରେ, ମହିମାଙ୍କ ଅଙ୍ଗରେ ହର କୌପୁନୀ ହୋଇଛନ୍ତି ଏବଂ ବିଷ୍ଣୁ ତାଙ୍କ ଅଙ୍ଗର ବିଭୂତି ବନିଛନ୍ତି । ଏବଂ,

ଶ୍ରୁତିନିଷେଧ ଗୀତାରେ (ଦ୍ୱିତୀୟ ଅଧ୍ୟାୟ) କବି ଲେଖିଛନ୍ତି, ବଟବୃକ୍ଷର ପତ୍ର ଯେତେ/ ବିଷ୍ଣୁ ହିଁ ମରିଗଲେ କେତେ । /.. ଏରୂପେ କେତେ ନାରାୟଣ/ ନଦୀବଢ଼ିର ପ୍ରାୟେ ଜାଣ ।/ ଏରୂପେ ଯାଇଛନ୍ତି ବହି / ଚିରକାଳ ହିଁ ରହିନାହିଁ ।/ ଅନେକ ରାମ ଗଲେ ମରି/ କେହି ନପାରି ଦେହ ଧରି । /...ଅନେକ କୃଷ୍ଣଚନ୍ଦ୍ର ଗଲେ/ ପିଣ୍ଡ ବଞ୍ଚାଇ ନପାରିଲେ ॥

ଓଡ଼ିଆ ଧର୍ମଧାରାର ପଞ୍ଚସଖା-ଯୁଗରୁ ମଧ୍ୟ ଦେବଦେବୀ ବିଦା ହୋଇଯାଇ ସାରିଥିଲେ । ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଆଣି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ବାନା ପାଖରେ ଆଣି ନତମସ୍ତକ କରାଇ ଦିଆ ଯାଇଥିଲା । 'ନିତ୍ୟ-ରାହାସ' ପୋଥିରେ ଅଚ୍ୟୁତାନନ୍ଦ 'ଦେବନାଶନ ବଟ'ର ମଧ୍ୟ କଳ୍ପନା କରିଥିଲେ । ତଥାପି ପଞ୍ଚସଖା ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଛାଡ଼ି ନଥିଲେ । ଦିବାକର ଦାସ ତ କେଡ଼େ ଗଦ୍‌ଗଦ ଭାବରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଷୋଳକଳା ବୋଲି ଘୋଷଣା କରି ଦେଇଥିଲେ । ଆପଣାର ସୋପାନ-କଳନାରେ ସେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ଅବତାରୀର ଆସନରେ ନେଇ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେଇଥିଲେ । ଭୀମ ଭୋଇ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ବାଦ୍ ଦେଲେ ନାହିଁ । ତାଙ୍କ ଭାଷାରେ: ସେ ଯେବେ ଜଗନ୍ନାଥ ହୋନ୍ତା । / ଠାବକେ କିପାଇଁ କରନ୍ତା । / ଜଗତ ଯାକେ ସମଚିତ୍ତ/ ତେବେ ବୋଲନ୍ତି ଜଗନ୍ନାଥ ।/ ତାର ମହିମା ଯେତେ ଥିଲା / ପାଞ୍ଚକୋଶରେ ସେ କଟିଲା ।/ ଏ କଳିଯୁଗେ ଉଦେ ହେଲୁ/ ଜଗନ୍ନାଥର ପଦ ନେଲୁ ॥ ପୁନଶ୍ଚ, ଘଟରେ ବ୍ରହ୍ମକୁ ନଚିହ୍ନି/ ବାହ୍ୟରେ ଭ୍ରମୁଥାନ୍ତି ପୁଣି ।/... ଏ ଘଟେ ଜଗନ୍ନାଥ ଅଛି / ପ୍ରତିମା ମିଛରେ ପୂଜୁଛି । / ମୂର୍ତ୍ତି ପ୍ରତିମା ଶୁଷ୍କ କାଠ/ ସେ ପୁଣି ନେବେ କି ବୈକୁଣ୍ଠ । କହିବା ବାହୁଲ୍ୟ, ଏହିସବୁ ପଂକ୍ତିରେ ଭୀମ ଭୋଇ ଜଗନ୍ନାଥ-ଚେତନାଠାରୁ ଜଗନ୍ନାଥ-ପ୍ରତିମାକୁ ଏକାବେଳେକେ ଭିନ୍ନ ସୋପାନର ଓ ଭିନ୍ନ ପରିଧିର ବୋଲି ସୂଚାଇ ଦେଇଛନ୍ତି ।

ସ୍ତୁତି-ଚିନ୍ତାମଣିର ଗୋଟିଏ ବୋଲି (୧୭।୧୪) ରେ ଭୀମ ଭୋଇ ପରଂବ୍ରହ୍ମ ପରମସତ୍ୟଙ୍କୁ "ଆହେ ନୀଳଗିରିବାସୀ" ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରିଛନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍, ସେ ଦାରୁ ଭିତରେ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ଠାବ କରିଛନ୍ତି । ଦାରୁକୁ କାଟି ଆଗକୁ ବାହାରି ଯାଇଛନ୍ତି । ଅକଳଣାର ସେହି ପରମସ୍ଥାନକୁ ଭୀମ ଭୋଇ କବିର ମଧୁର କଳ୍ପନା ଦେଇ ମହାନିତ୍ୟ-ମଣ୍ଡଳ ବା ମହାନିତ୍ୟ-ଭୁବନ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ସେହି ଭୁବନ ବୁଦ୍ଧିକୁ ଅକଳନା ହୋଇ ରହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଅସଲ ଭକ୍ତକୁ କଦାପି ଅପହଞ୍ଚ ହୋଇ ରହିନାହିଁ । ଭୀମଭୋଇଙ୍କୁ ତ ତାହା କେଡ଼େ ପାଖରେ ହୋଇ ରହିଥିବାର ସତେଅବା ଜଳଜଳ ଦେଖାଯାଉଛି; ପାଶେ ଅଛିହେ / ନ ଦିଶୁଛି / ଆବୋରି ରହିଛି ହେ ॥ ଏବଂ, ତାଙ୍କର ଦର୍ଶନ ଲାଭ କରିବାକୁ ହେଲେ ଯଥାର୍ଥ ଭକ୍ତିର ଯୋଗ୍ୟ ଦେବାକୁ ପଡ଼ିବ : ନାମକୁ ଭଜିଲେ ଚିହ୍ନି/ ପାଷାଣ ହୁଅଇ ପାଣି / କୁସୁମ ଫୁଟନ୍ତି ଗୋ / କାଷ୍ଠ ପଲ୍ଲବନ୍ତି । ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ଭାଷାରେ, ସେଠାରେ ଶ୍ରୀଗୁରୁଙ୍କ ପାଦତଳେ ପଙ୍କଜଫୁଲ ଫୁଟିଛି । ବାସରେ ଅମାପମୂଲ ହୋଇ ରହିଛି, ଯଥାର୍ଥ ନାସିକା-ରନ୍ଧ୍ରର ଯୋଗ୍ୟ

ହୋଇଥିଲେ ତୁମେ ତାହାକୁ ଅବଶ୍ୟ ଆଘ୍ରାଣ କରି ପାରିବ। କବି ନିଜେ ଦେଇଥିବା ସଂଜ୍ଞାଟି ଅନୁସାରେ ଏହା ହେଉଛି ବ୍ରହ୍ମଜ୍ଞାନ-ଭକ୍ତିଯୋଗର ମାର୍ଗ। ମହାନିତ୍ୟ-ମଣ୍ଡଳରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହେଲେ ସାଧନାପଥର ପଥିକକୁ ନିଜ ମହିମାର ମଧ୍ୟ ଦର୍ଶନ ମିଳିଯିବ। (ବ୍ରହ୍ମନିରୂପଣ ଗୀତା, ୮ମ ଅଧ୍ୟାୟ) ପୁନଶ୍ଚ, ସିନ୍ଧୁ ପରାୟେ ବ୍ରହ୍ମ ଯେହି/ ତଦନ୍ତେ କହିତ ନୁହଇ। / ଯେ ବ୍ରହ୍ମେ ବ୍ରହ୍ମ ହୋଇପାରେ / ତାଙ୍କ ମହିମା ସେ ଉଚାରେ।/ ନୋହିଲେ ଚନ୍ଦ୍ର ସୂର୍ଯ୍ୟ ବଣା/ କେ ଅବା କରୁଛି କଳନା ।। (ଶ୍ରୁତିନିଷେଧ ଗୀତା, ଚତୁର୍ଥ ଅଧ୍ୟାୟ)

ଏହା ହେଉଛି ଭାରତୀୟ ଅଧ୍ୟାତ୍ମର ସେହି ଚିରନ୍ତନ କଥା। ବସ୍ତୁତଃ ପୃଥିବୀଯାକରେ ଯାବତୀୟ ଅଧ୍ୟାତ୍ମର ଚିରନ୍ତନ କଥା। ତଥାପି, ଯେଉଁମାନେ ସେହି କଥାକୁ କହିଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କୁ କାଳସ୍ଥ ବାଧ୍ୟ ମଣିଷର ହାତରୁ ବହୁତ ଗଞ୍ଜଣା ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ହୋଇଛି। ପରମ ସତ୍ୟଟିଏ ଅନୁମାନ କରି ତାହାରି ଅନୁସାରେ ପବିତ୍ର ଗ୍ରନ୍ଥଟିଏ ଲେଖି ଦିଆ ଯାଇପାରେ, ଏପରିକି ପରମସତ୍ୟଟିଏ ହାତରେ ପାଇ ତାହାକୁ ପ୍ରତୀକ ଅଥବା ପ୍ରତିମାଟିଏ କରି ବସାଇ ଦିଆଯାଇପାରେ। ମାତ୍ର, ସବୁ ଅଡୁଆ ଆସି ପହଞ୍ଚେ, ଯେତେବେଳେ କେହି ଏକ ପରମ ସତ୍ୟକୁ ବଞ୍ଚିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରେ, ପରମ ସତ୍ୟର ଆଖିରେ ପୃଥିବୀକୁ ଦେଖେ, ଆପଣାର ସମ୍ବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକୁ ଏକ ନୂତନ ଆୟାମ ଓ ମୂଲ୍ୟାୟନର ମାନଦଣ୍ଡ ଉପରେ ପରଖି ସେଗୁଡ଼ିକୁ ମଧ୍ୟ ନୂତନ କରି ପାରିବାର ବ୍ରତ ନିଏ। ଆହୁରି ଅଧିକ ପ୍ରତିକୂଳତା ଆସି ପହଞ୍ଚେ, ଯେତେବେଳେ ନୂତନ ଦୃଷ୍ଟିଟିଏ ଧରି ନୂତନ ଗୋଷ୍ଠୀଟିଏ ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ। ପୁରାତନ ଓ ପାରମ୍ପରିକମାନେ ତା' ସହିତ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଯୁଦ୍ଧ ଘୋଷଣା କରନ୍ତି। ଠିକ୍ ସେହି ବିଧାନଟି ଅନୁସାରେ ଓଡ଼ିଶାର ମହିମାଧର୍ମ ଓ ତାହାର କବି ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କୁ ଦୁର୍ଦ୍ଧର୍ଷ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜର ସମ୍ମୁଖୀନ ହେବାକୁ ପଡ଼ିଥିଲା। ଭୀମ ଭୋଇ କେଡ଼େ କାରୁଣ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାବରେ ସେହିସବୁ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି। ତାଙ୍କ ସ୍ତୁତି-ଚିନ୍ତାମଣିରେ ତାହାର ଭୂରି ଭୂରି ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ରହିଛି : କିରସ୍ତାନ ବୋଲି ଦେଉଛନ୍ତି ଗାଳି ନିନ୍ଦା କରୁଛନ୍ତି ଲୋକ / ଅଲେଖ ଅଲେଖ ବୋଲିବାକୁ ସ୍ୱାମୀ ଦେଉଛ ଦୁର୍ଦ୍ଦଣ୍ଡ ଦୁଃଖ/ ଶାସ୍ତ୍ରେ ବୁଝି ବସ ଏମନ୍ତ ଭବିଷ୍ୟ କେଉଁ ବେଦେ ଅଛି ଏହା / ତାଙ୍କ ଗୁରୁ ଜାତି ପଠାଣ ଅଟନ୍ତି ବୋଇଲେ ଖପରାଖିଆ ।। (୨୦୨,୩) ପୁଣି, ମହିମା ବୋଲିବା ବେଦଶାସ୍ତ୍ରେ ନାହିଁ କର୍ଣ୍ଣରେ ନଥିଲା ଶୁଣା/ ଏବେ ଏହି ଦୀକ୍ଷା କାହିଁରୁ ଅଇଲା ହେଉଅଛୁଁ ଆମ୍ଭେ ବଣା / ...ସପତ ପୁରୁଷ ଯହିଁ ଯାଉଛନ୍ତି ସେହି ବାଟେ ଆମ୍ଭେ ଯିବୁ / ଜାତି ଗୋତ୍ର ବୁଡୁଅଛି ଯେ ଧର୍ମରେ କିମ୍ପା ମହିମା ଭଜିବୁ।/ (୫୧।୨୪,୧୬)

ଏବଂ, ଦେବୀ ଦେବତା କାହାକୁ ନମାନନ୍ତି ଆବର ଦାରୁପ୍ରତିମା (୫୧୭); ଓ, ବ୍ରହ୍ମାଗଣମାନେ ବିଘ୍ନ କରୁଛନ୍ତି ବେଦବାକ୍ୟ ନିନ୍ଦା କଲେ / ଅଲେଖ ଧର୍ମରେ ସବୁ କାଟ ଗଲା ବୋଲି ମୁଁକାର ବହିଲେ।/ ଆମ୍ଭର ବଚନ ଉଠାଇ ଦେଇଣ ନିର୍ବେଦ କଲେ ସ୍ଥାପନ (

ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ଗୋଟିଏ ପୋଥିର ନାମ ହେଉଛନ୍ତି 'ନିର୍ବେଦ ସାଧନ') / ଚାରିଯୁଗେ ବେଦବାକ୍ୟର ଘଟଣା ତାହା କେ କରିବ ଆନ । / ବେଦ ଶାହାସ୍ତ୍ର ବାକ୍ୟକୁ କାଟିଦେଇ ଅକର୍ମେ କଲେ ଭଗତି/ ବେଦବାକ୍ୟରେ ଯାହା କରଣି ଥିଲା ପାତାଳରେ ଦେଲେ ପୋତି ।। (୫।୧।୧-୩) ମହିମାପନ୍ଥୀମାନଙ୍କୁ "ଚିତା ପଇତାମାନଙ୍କୁ ନିନ୍ଦା କଲେ ରଖିଲେ ନାହିଁ ମଙ୍ଗଳ" (୫।୩।୯) ବୋଲି ଅପବାଦ ଦିଆଗଲା । ଗୋଟିଏ ଓଲଟ ଚଉତିଶାରେ ଭୀମ ଭୋଇ ଆହୁରି ଅଧିକ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ତାହାର ଚିତ୍ରଣ କରିଛନ୍ତି : ରାଜା ବିପ୍ରେ ହୋଇଲେଣି ମେଳି / ରହ ପରୀକ୍ଷା ଦେଖିବା ବୋଲି/ ରୋଷ କରୁଛନ୍ତି ଅନ୍ତର୍ଗତେ ମୋତେ ରଇରଗଦେ ମରୁଛି ଭାଳି ହେ, ଶ୍ରୀଗୁରୁ । ....ମିଛେ ପରୀକ୍ଷା ନେବୁ ବୋଇଲେ/ ମନେ ବଡ଼ିମା ବହି ଅଇଲେ/ ମନ୍ଦ ଜାତି ଗତି ଅଟେ ଭୀମ ଭୋଇ ମହାଅଜ୍ଞାନୀ ବୋଲି କହିଲେ ହେ, ଶ୍ରୀଗୁରୁ ।। ଭୀମ ଭୋଇ ସବୁ-ମଣିଷ ଭିତରେ ବ୍ରହ୍ମକଳା ଦେଖୁଥିଲେ, ତେଣୁ ମନୁଷ୍ୟସମାଜ ଭିତରେ ସମତା ଦେଖିବାକୁ ଚାହୁଁଥିଲେ ଏବଂ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠା ପାଇ ରହିଥିବା ଅସମତାକୁ ସ୍ୱୀକାର କରି ପାରିନଥିଲେ । ସ୍ତୁତି-ଚିନ୍ତାମଣିରେ କବି କେଡ଼େ ଉଶ୍ୱାସ ହୋଇ କହିଛନ୍ତି : ଛତିଶ କୁଳ ଯେ ବାଉନ ପାଟକ ଜାତି ବୋଲାନାହିଁ ଯାଏ/ ପାଣି ଅନ୍ତର ପାଟକ ସିନା ଏହୁ ସୁପଣ୍ଡିତ କର ନ୍ୟାଏ ।/ ତିନି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡରେ ଲୋଡ଼ିଆସ ତୁଣ୍ଡେ ଏକ ଜଣ ଏକ ଜାତି/ ସେହି ସବୁଙ୍କୁ ଏକ ଜାତି କରିଛି ତାହାର ରଞ୍ଜିଲା ପୃଥ୍ୱୀ ।/ ସ୍ତିରୀ ପୁରୁଷ ଦୁହିଙ୍କି ଗଢ଼ିଅଛି ଯୋଡ଼ିଏ ସ୍ୱରୂପ ଦେଖ/ ଦ୍ୱିତୀୟ ଜାତିରୁ ତିନି ଜାତି ନାହିଁ ସୁଜନେ କର ବିବେକ ।। (୭୦।୧୨-୧୪) ତେଣୁ, ବାହ୍ୟ ମତକୁ ବଚନ କହୁଛନ୍ତି ଆମେ ବଡ଼ ବଡ଼ ଜାତି/ ଗୁପତେ ଗୁପତେ ସବୁ ସରିଲାଣି ପ୍ରକୃତିରେ ଛନ୍ତି ମାତି । (୭୦।୧୧) ମହିମାଧର୍ମରେ ଗଲେ, ଅର୍ଥାତ୍ ଆପେ ସ୍ୱୀକାର କରି ନେଇଥିବା ମାର୍ଗଟିଏ ଚାଲିଲେ ଓ ସତ୍ୟଟିଏ ପ୍ରକୃତରେ ବଞ୍ଚିଲେ ଯେ କେତେ କେତେ ପ୍ରମାଦରେ ପଡ଼ିବାକୁ ହୁଏ, ଦୀର୍ଘ ତିନୋଟି ବୋଲିରେ କବି ତାହାର ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି ।(୬୭,୬୮,୬୯)

ଭୀମ ଭୋଇ ତଥାପି ହଟିନାହାନ୍ତି । ସିଏ ଅନାଦି ଠାକୁରଙ୍କୁ ନିଜର ପିତା ଏବଂ ଆଦିଶକ୍ତିକୁ ନିଜର ମାତା ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି । ସ୍ତୁତି-ଚିନ୍ତାମଣି ପୁସ୍ତକରେ, 'ପିତା ଅଟନ୍ତି ମୋ ଅନାଦି ଠାକୁର ମାତା ଆଦିଶକ୍ତି ନାରୀ/ ଦୁତୀୟୁଗଳରୁ ଜନମ ଲଭିଛି ଛବିକୃତ କଳା ଧରି' ବୋଲି ସେ କେଡ଼େ ଦମ୍ଭରେ କହି ପାରିଛନ୍ତି । (୩୦।୧) ଆଉଗୋଟିଏ ବୋଲିରେ ପୁନର୍ବାର ସେହି କଥାଟିକୁ କେଡ଼େ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଇ କୁହାଯାଇଛି : ଘର ଦ୍ୱାର ଇଷ୍ଟ ବନ୍ଧୁବର୍ଗ ଛାଡ଼ି ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ବୁଲୁଛି ଆସି/ ମୋହର ପିତାର ରଞ୍ଜିଲା ସଂସାରେ ଖେଳ କରୁଅଛି ବସି । (୩୩।୧୩) ଭାରତୀୟ ଅଧ୍ୟାତ୍ମରେ ପରମ-ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ପିତା ବୋଲି କୁହା ଯାଉଥିଲା ସତ, ମାତ୍ର ବ୍ରାହ୍ମଣ୍ୟଧର୍ମର ପ୍ରାଦୁର୍ଭାବ ହେତୁ ତାହା ଭାରତୀୟ ପରବର୍ତ୍ତୀ ଈଶ୍ୱରକଳ୍ପନାରୁ ପ୍ରାୟ ଲୁପ୍ତ ହିଁ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଏଇଟି ପ୍ରଧାନତଃ ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମର କଳ୍ପନା; ଯୀଶୁଖ୍ରୀଷ୍ଟ

ଆପଣାକୁ ସ୍ୱର୍ଗବାସୀ ଈଶ୍ୱରଙ୍କର ପୁତ୍ର ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର, ଖ୍ରୀଷ୍ଟଧର୍ମର ଅନୁଗାମୀ କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ନିଜକୁ ଭଗବତ୍‌-ପୁତ୍ର ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲେ ତାହା ସମ୍ଭବତଃ ଏ ଯୁଗରେ ମଧ୍ୟ ଧର୍ମଦ୍ରୋହ ବୋଲି ବିବେଚିତ ହେବ । ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ଗୁରୁ ମଧ୍ୟ ସେହି ପରମବ୍ରହ୍ମ । ମହିମାଧର୍ମରେ ସେଇ ହେଉଛନ୍ତି ଅସଲ ଗୁରୁ । ସେହି ଗୁରୁଙ୍କ ଠାରୁ ଅମିତ ସାହସର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ କେବଳ ଭୀମ ଭୋଇ ହିଁ କହି ପାରିଛନ୍ତି : କାହାର ଅଧୀନେ ନଥାଉଟି ଆମ୍ଭେ ଶ୍ରୀଗୁରୁ ଅଧୀନେ ଥାଉ/ କାହାରି ଆଜ୍ଞା ଶିରପରେ ନବହୁ ଗୁରୁ-ଆଜ୍ଞା ହେଲେ ଯାଉ । / ରାଜାର ପରଜା ନୋହୁ ସିନା ଆମ୍ଭେ ନୋହୁ ସାହୁର ଖାତକ/ ଯହିଁ ଗୁରୁ ନେବେ ତହିଁ ଯାଉ ଆମ୍ଭେ କେ ଅବା କରୁ ଅଟକ ।। (ସ୍ତୁତି-ଚିନ୍ତାମଣି, ୬୪।୧୪-୧୫) ପୁଣି ପରବର୍ତ୍ତୀ ବୋଲିରେ, ଗୁରୁଙ୍କ ଅର୍ଜିଲା ମେଦିନୀରେ ଅଛୁଁ ନାହିଁ କାହା ଅଧିକାର/ ଆମ୍ଭ ମନ ହେଲେ ଆମ୍ଭ ସୁଖେ ଯିବୁ ଦିଶିବ ଯେଉଁ ବିଚାର । କେବଳ ସନ୍ଥର ଜୀବନରେ ହିଁ ଏହି ନିର୍ଭୀକତା ଓ ଏହି ସହଜତା ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରେ । କଥିତ ଅଛି, ଦିଲ୍ଲୀର ବାଦଶାହ ଇବ୍ରାହିମ୍‌ ଲୋଦୀଙ୍କର ଦରବାରରେ ସନ୍ଥ କବୀର "କବୀର କାହାଁକୋ ଡରେ ସିର୍‌ପର୍ ସିର୍‌ଜନ୍‌ ହାର୍" ବୋଲି କହିଥିଲେ । ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଠାରେ ଭକ୍ତି ରଖିବା ଆଦୌ ଭୀରୁର କାର୍ଯ୍ୟ ନୁହେଁ ବୋଲି ସିଏ କେଡ଼େ ପ୍ରତ୍ୟୟର ସହିତ କହି ପାରିଛନ୍ତି : ଭଗତି ଦୁହେଲୀ ରାମକୀ ନହୀଁ କାୟର୍‌କା କାମ୍ । ସୀସ୍ ଉତାରୈ ହାଥୀ କରି ସୋ ଲେସୀ ହରିନାମ । ସନ୍ଥ ଦାଦୂଙ୍କର ଶିଷ୍ୟ ରଜ୍ଜବଙ୍କର ବାଣୀରେ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହି କଥା: ଗୁରୁ ଦାଦୂକା ହାଥ୍ ସିର୍ ହୃଦୟେ ତ୍ରିଭୁବନନାଥ/ ରଜ୍ଜବ ଡରିୟେ କୋନ୍‌ସୁଁ ମିଲିୟା ସାଇଁ ସାଥ୍ ।

ଇଉରୋପୀୟ ବିଚାର ଏବଂ ଜୀବନ-ଦର୍ଶନର ସମ୍ପର୍କରେ ଆସି ଉନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଭାରତବର୍ଷରେ ଏକ ନବସଂକ୍ରମଣ ସଂଘଟିତ ହୋଇଥିଲା । ଇଉରୋପୀୟ ଇତିହାସରୁ ଶବ୍ଦ ନେଇ କେହି କେହି ଏହାକୁ ରେନେସାଁସ୍ ବା ପୁନର୍ଜାଗରଣ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ପୁଣି ଆଉକେହି ନବଜାଗରଣ ବୋଲି ବି କହିଛନ୍ତି । ଶାସନ ଓ ସଉଦା-କାରବାରର କ୍ଷେତ୍ର ପରି ସାମାଜିକ ତଥା ସାମୂହିକ ପ୍ରାୟ ସକଳ କ୍ଷେତ୍ରରେ ଇଉରୋପରୁ ଆସି ପହଞ୍ଚିଥିବା ନବସଂକ୍ରମଣଟି ଭାରତୀୟ ଜୀବନର ଯାବତୀୟ ମୂଳକୁ ପ୍ରାୟ ଗିଳି ପକାଇବାକୁ ବସିଥିଲା । ଶାସକମାନଙ୍କର ହାତୀ ଉପରେ ଶାସକ ସହିତ ଏକାଠି ବସି ଆସି ପହଞ୍ଚି ଥିବାରୁ ତାହାକୁ ସମସ୍ତେ ସ୍ୱର୍ଗରୁ ଆସି ପହଞ୍ଚିଥିବା ସତେଅବା ଏକ ଅଭୟବର ପରି ମନେ କରିଥିଲେ । ସେହି ସଂକ୍ରମଣ-ବାତ୍ୟାଟିକୁ ରୋକିବା ନିମନ୍ତେ ପ୍ରଧାନତଃ ସହର ମାନଙ୍କରେ କେତେକ ତଥାକଥିତ ନବ-ଆନ୍ଦୋଳନ ମଧ୍ୟ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରଧାନତଃ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତମାନେ ସେହି ଆନ୍ଦୋଳନରେ ନେତୃତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ । ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତମାନଙ୍କର ଏବ ପରି ସେତେବେଳେ ମଧ୍ୟ ବୃହତ୍ତର ଲୋକସ୍ତରରେ ଆଦୌ କୌଣସି ଚେର ଲାଗିନଥିଲା । ସେମାନେ ଆର୍ଯ୍ୟ-ସମାଜ କଲେ, ବ୍ରାହ୍ମ-ସମାଜ ଗଢ଼ିଲେ, ମୂଳତଃ ମସ୍ତିଷ୍କର ବଳ ଖଟାଇ ପ୍ରାଚୀନ ଭାରତର

ବିସ୍ମୃତପ୍ରାୟ ଶାସ୍ତ୍ରଗଦା ମାନଙ୍କରୁ ଶାଶ୍ୱତ ରତ୍ନଗୁଡ଼ିକର ଆବିଷ୍କାର କରି ବାହାରିଲେ। ନୂତନ ସଂସ୍କାରକମାନେ କର୍ମକାଣ୍ଡକୁ ତ୍ୟାଗ କରି ବେଦ ପାଖକୁ ଫେରିଯିବାର ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେଲେ, ଆଉ କେହି ଉପନିଷଦର ବାକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ନେଇ ନୂତନ ଓ ଆଧୁନିକ ମିଥ୍‌ମାନ ରଚନା କଲେ । ତେଣେ ଶାସନ ସହିତ ଶାସକର ଧର୍ମ ମଧ୍ୟ ପାଦ୍ରୀଗଣଙ୍କର ପ୍ରଚେଷ୍ଟାରେ ପର୍ବତ ଏବଂ ଅରଣ୍ୟ ଭେଦ କରି କେତେ କୁଆଡ଼େ ଯାଇ ପଶିଗଲା । ଅନ୍ଧାରମାନଙ୍କୁ ମଣ କରିବାପାଇଁ ଆପଣାକୁ ଏକମାତ୍ର ଆଲୋକ ବୋଲି ମଣୁଥିବା ପାଦ୍ରୀଧର୍ମ ଯାବତୀୟ ଦୁରାଗ୍ରହ ସହିତ ଭାରତବର୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାୟ ସବୁକିଛିକୁ ଗିଳି ପକାଇବାର ଏକ ଅଭିଯାନରେ ସଜବାଜ ହୋଇ ବାହାରିଥିଲା। ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତମାନେ କଲିକତାରେ ସମାହିତ ଅନ୍ତଃକରଣରେ ବ୍ରହ୍ମର ସ୍ତବଗାନ କରୁଥିବା ସମୟରେ ଏଣେ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ଧର୍ମଗ୍ରନ୍ଥର ଓଡ଼ିଆ, ବଙ୍ଗଳା ଓ ଆହୁରି କେତେ କେତେ ଭାରତୀୟ ଭାଷାରେ ଭାଷାନ୍ତର ହୋଇଗଲା । ମିଶିନାରୀମାନେ ଏକାବେଳେକେ ସମାଜର ନିମ୍ନତମ ବର୍ଗଗୁଡ଼ିକ ପାଖରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଗଲେ । ହିନ୍ଦୁ ସମାଜ ଆବହମାନ କାଳରୁ ଯେଉଁ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଅବହେଳିତ ଓ ଲାଞ୍ଛିତ କରି ରଖିଥିଲା, ଧର୍ମାନ୍ତର କରାଇବାର ଉତ୍ସାହୀ ମୃଗୟାଟି ସେଇ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିଗଲା । କେତେ ଶତାବ୍ଦୀ ପୂର୍ବରୁ ତତ୍କାଳୀନ ଶାସକଧର୍ମ ଇସ୍‌ଲାମ୍ ବେଳକୁ ଯାହା ଘଟିଥିଲା, ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ମିଶନାରିମାନଙ୍କ ବେଳକୁ ପ୍ରାୟ ତାହାହିଁ ଘଟିଲା । ସେଠାରେ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତମାନେ ନଥିଲେ, ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତମାନେ ଭାଗ ଭାଗ ହୋଇ ନିଜ ନିଜ ମନ୍ଦିରରେ ବ୍ରହ୍ମର ଉପାସନା କରୁଥିଲେ ।

ଓଡ଼ିଶାରେ ନିପଟ ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରୁ, ନିପଟ ଅକୁଳୀନମାନଙ୍କ ଭିତରୁ ଉପସ୍ଥିତ ଏହି ଆହ୍ୱାନଟିର କିପରି ଜବାବ ଦିଆ ଯାଇଥିଲା ଏବଂ ସର୍ବୋପରି କନ୍ଧକୁଳରୁ ଜଣେ କବି ବାହାରି କିପରି ଓଲଟ ଆହୁଲା ମାରିଥିଲେ, ତାହାର ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତଟି ଆଜି ମଧ୍ୟ ସଂପୃକ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବିସ୍ମିତ କରିଦେଉଛି। ସେତେବେଳେ ଜଗନ୍ନାଥ-ଉପାସନାରେ ଆଉ ପ୍ରାୟ କୌଣସି କର୍ପୂର ନଥିଲା, ଯାହାକି ଏହି ଆହ୍ୱାନଟିର ମୁକାବିଲା କରି ପାରିଥାନ୍ତା । ଓଡ଼ିଶାକୁ ଇଂରେଜ ଶାସନ ଆସୁ ଆସୁ ତ ପୁରୀର ପଣ୍ଡାମାନେ ଓଡ଼ିଶାର ତତ୍କାଳୀନ ଇଂରେଜ କର୍ତ୍ତାମାନଙ୍କୁ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରକୁ ସଂଖୋଳି ଆଣିଥଲେ ଏବଂ ରଥଯାତ୍ରାର ଅବସରରେ ସେମାନଙ୍କୁ ପ୍ରାୟ ଗଜପତିଙ୍କ ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଦେଇ ରଥଯାତ୍ରା ଦେଖାଇ ସାରିଥିଲେ। ରାଜାମାନେ ପେସ୍‌କିସ୍ ଗଣୁଥିଲେ। ଲେଖକ ଓ ଶିକ୍ଷିତମାନେ ନୂତନ ହାୱାର ଓଳମ ପକାଇ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଏକ ନବଯୁଗ ଆଣୁଥିଲେ ଏବଂ ଇଂରେଜମାନଙ୍କର ରାଜ୍ୟବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ଉଚ୍ଚ ଥାନମାନଙ୍କରେ ଯାଇ ବସିବାକୁ ତପସ୍ୟା କରୁଥିଲେ। ସମ୍ଭବତଃ ସେହି କାରଣରୁ ହିଁ କାଳରକ୍ଷାକାରୀ ଭଗବାନ୍ ଓଡ଼ିଶାର ଅରଣ୍ୟକୁ ନିମିତ୍ତରୂପେ ବାଛିଲେ । ଏହିଭଳି ଗୋଟିଏ ପ୍ରଶସ୍ତ ପରିପ୍ରେକ୍ଷୀରେ ଆମେ ମହିମାଧର୍ମ ଓ ତାହାର କବି ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ହୁଏତ ଏକ ଯଥାର୍ଥତର ମୂଲ୍ୟାୟନ କରିପାରିବା ।

ପାଦ୍ରୀପ୍ରଚାରିତ ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ଧର୍ମକୁ ରୋକିବାରେ ଏବଂ ଅବର ଲୋକସାଧାରଣଙ୍କ ପାଖରେ ଏକ ସମୁଜ୍ଜ୍ୱଳ ବିକଳ୍ପ ନେଇ ପହଞ୍ଚାଇ ଦେବାରେ ଓଡ଼ିଶାରେ ମହିମାଧର୍ମ ଓ ଭୀମ ଭୋଇ ଯେତେ ସଫଳତା ପାଇଥିଲେ, ସମ୍ଭବତଃ ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମ ବା ଆର୍ଯ୍ୟସମାଜ ମଧ୍ୟ ସେତେ ସଫଳତା ପାଇନଥିଲେ । ଏମାନେ ସକଳେ ପାହାଡ଼ର ନାସିରେ ସେହି ଉପରେ ଉପରେ ରହିଗଲେ । ମହିମା ଧର୍ମ ତଳୁ ଆରମ୍ଭ କଲା, ତଳେ ରହିଲା ଅଥଚ ଭାରତୀୟ ଅଧ୍ୟାତ୍ମର ବୃହତ୍ ପରମ୍ପରାଟିର ସମସ୍ତ ମୁଖ୍ୟ ପ୍ରେରଣାକୁ ସେଇଠୁ ହିଁ ଉତ୍ତୋଳିତ କରି ଧରିଥିଲା । ମହିମାଧର୍ମର ଅନୁଗାମୀମାନେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ସର୍ବାଧିକ ସଂଖ୍ୟାରେ ହିନ୍ଦୁ ସମାଜର ସେହି ନିମ୍ନତର ସ୍ତରଟିର ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କରୁଛନ୍ତି । ଉଚ୍ଚବର୍ଣ୍ଣରୁ କତିପୟ ତାହାର କିଞ୍ଚିତ୍ ପୃଷ୍ଠପୋଷକତା କରୁଛନ୍ତି ସତ, ମାତ୍ର ସମାଜର ନିମ୍ନ ବର୍ଗରୁ ବାହାରିଥିବା ମହିମାପନ୍ଥୀମାନେ ଆଜି ମଧ୍ୟ ଅସମାନତା ଓ ଦୂରତାରେ ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥିବା ଏକ ଉଦାସୀନ ଅସମାଜକୁ ଅସ୍ୱୀକାର ଓ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିବାରେ ସମ୍ଭବତଃ ପ୍ରଧାନତମ ପ୍ରତିଭୂ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ଭୀମ ଭୋଇ ସ୍ତୁତି-ଚିନ୍ତାମଣିରେ ନିଜକୁ ଯେ ଯୁଗପଦ୍ ଭାବରେ ଭୀମକନ୍ଧ ଓ କବିକୁଳଚାନ୍ଦ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି (୭୦।୨୦), ଏହିଭଳି ଏକ ଭୂମି ଉପରେ ହିଁ ଆମେ ତାହାର ଔଚିତ୍ୟକୁ ସନ୍ଧାନ କରି ପାରିବା ।

ଏଠାରେ କେରଳର ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣ ଗୁରୁଙ୍କର ଜୀବନୀ ଓ କରଣିକୁ ଏକ ତୁଲ୍ୟ ସମାନ୍ତରରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରା ଯାଇପାରେ । ଶ୍ରୀ ନାରାୟଣ ଗୁରୁ ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ପ୍ରାୟ ସମସାମୟିକ ଥିଲେ ଓ ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କ ଭଳି ସିଏ ମଧ୍ୟ ତଥାକଥିତ ନୀଚ କୁଳରୁ ଆସିଥିଲେ । ଉଭୟେ ଉଚ୍ଚ କୁଳରୁ ଲାଞ୍ଛନା ପାଇଥିଲେ । ଜୀବନର ପରିପକ୍ୱ କାଳରେ ଉଭୟେ କବିତ୍ୱ କରିଥିଲେ, ସମାଜର ସଂସ୍କାର ତଥା ଉତ୍ତୋଳନରେ ପ୍ରେରକ ଓ ନାୟକରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ମାତ୍ର, ସେମାନେ ଯାହା କରିଥିଲେ, ସବୁ ତଳଆଡୁ କରିଥିଲେ, ତଳେ ଥାଇ କରିଥିଲେ । ଭାରତବର୍ଷର ଇତିହାସରେ ପରିବର୍ତ୍ତନକାମୀ ଏବଂ ଜନହିତକାମୀ ଯାହାକିଛି ହୋଇଛି, ପ୍ରାୟ ସର୍ବତ୍ର ଭୀରୁମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହୋଇଛି, ଦୟାଶୀଳମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ହୋଇଛି । ସମ୍ଭବତଃ ସେଇଥିପାଇଁ, ବାହାରେ କେତେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ କିଞ୍ଚିତ୍ ଅଦଳବଦଳ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଦୂରତାମାନେ ତଥାପି ଦୋରସ୍ତ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ଉଚ୍ଚମାନେ ଉଗ୍ର ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ସେହି ଶୈଳୀଟା ଏବେ ମଧ୍ୟ ଖୁବ୍ ବଳବତ୍ତର ରହିଛି । ଅପର ପକ୍ଷରେ, ସନ୍ଥମାନେ ଭୂମିଅନୁରାଗୀ ହୋଇଥିବାରୁ ସେହି ଭୂମିର ସ୍ତରରୁ ହିଁ ଯାବତୀୟ ପ୍ରୟାସକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଛନ୍ତି । ସନ୍ଥମାନେ କଦାପି ମାଟି ଛାଡ଼ିନାହାନ୍ତି । ଅଧ୍ୟାତ୍ମକୁ ଭୂମିଯାଏ ପ୍ରସାରିତ କରାଇ ଆଣିବାର ଅନ୍ୟ ପ୍ରୟାସଟିକୁ ହିଁ କରିଛନ୍ତି । ସ୍ୱୟଂ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉଚ୍ଚତାଗୁଡ଼ିକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିଛନ୍ତି ସତ, ମାତ୍ର ସଂସାରବିମୁଖ ଉତ୍ତମମାନଙ୍କ ପରି ସେହି ଉପରେ ହିଁ ମୋଟେ ଲାଖି ଯାଇ ନାହାନ୍ତି । ସେମାନେ ଯେଉଁଠାରୁ ଯାଇଥିଲେ, ସେଇଠାକୁ ବାହୁଡ଼ି ଆସିଛନ୍ତି ଏବଂ

ଉପଲବ୍ଧ ନୂତନ ଚେତନାଟିକୁ ଭୂମିଟି ସହିତ ଏକାତ୍ମ କରାଇ ଭୂମି ଉପରେ ଲୋଟାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ସେମାନେ ସମଗ୍ର ଜଗତର ଉତ୍ଥାନ ଇଚ୍ଛା କରିଛନ୍ତି । ନାରାୟଣ ଗୁରୁଙ୍କର ଏକ ସମାନ୍ତର ଖୋଜିବାକୁ ଯାଇ ଓଡ଼ିଶାରେ ଆମକୁ କେବଳ ଭୀମ ଭୋଇ ହିଁ ସମକକ୍ଷ ହୋଇ ଦେଖାଯିବେ । ତାଙ୍କର ଅଧ୍ୟାତ୍ମଟିକୁ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ କରି ଚିହ୍ନାଇଦେବା ନିମନ୍ତେ ଆମେ ତାହାକୁ ହୁଏତ ଏକ ମାନବବାଦୀ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ବୋଲି କହିପାରିବା । ଏପରି ଗୋଟିଏ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ବୋଲି କହିବା, ଯାହାକି ମନୁଷ୍ୟକୁ, ପ୍ରତ୍ୟେକ ମନୁଷ୍ୟକୁ ଲୋଡ଼ିବ, ଜୀବନର ପ୍ରତ୍ୟେକ ଭୂମିକୁ ଛୁଇଁ ନପାରିଥିଲା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କଦାପି କ୍ଲାନ୍ତ ହୋଇ ବସି ଯିବନାହିଁ ।

୨୬.୯.୯୧

(ସମ୍ବଲପୁର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଦ୍ୱାରା ଆୟୋଜିତ ୧୯୯୧ ଭୀମ ଭୋଇ ସ୍ମାରକୀ ବକ୍ତୃତାମାଳାର ପ୍ରଥମ ପ୍ରବନ୍ଧଟି ରୂପେ ଭବାନୀପାଟଣା କଲେଜରେ ଉପସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା)

□□

ଆଧୁନିକ ଆଖିରେ କବି ଭୀମଭୋଇ

ଶିଷ୍ଟମାନଙ୍କର ସମାଜରେ ନିଃସଙ୍ଗତା ବୋଲି ଶବ୍ଦଟିଏ ଏବେ ଭାରି ଶୁଣିବାକୁ ମିଳୁଛି । ଏହି ସଂସାର ଭିତରେ ଶିଷ୍ଟମାନଙ୍କୁ ଏବେ ଭାରି ଏକା ଏକା ଲାଗୁଛି । ଏଡ଼େ ବଡ଼ ସଂସାର ଭିତରେ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ଏଠାରେ ଭାରି ଏକୁଟିଆ ଲାଗୁଛି । ଏହି ସଂସାରରେ ସଙ୍ଗ ଓ ସଖ୍ୟର ଅଶେଷ କ୍ଷେତ୍ର ଓ ସମ୍ଭାବନାମାନ ଭରପୂର ହୋଇ ରହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ତଥାପି ଭାରି ଏକୁଟିଆ ଅନୁଭବ କରୁଛନ୍ତି । ଏହି ବିଶାଳ ସଂସାରରେ ସେମାନେ ସତେଅବା କେବଳ ନିଜକୁ ଦେଖୁଛନ୍ତି, ନିଜ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କାହାକୁହେଲେ ଦେଖି ପାରୁନାହାନ୍ତି । ବିଶେଷ ଭାବରେ ସେହି କାରଣରୁ ସେମାନଙ୍କୁ ଏପରି ଏକୁଟିଆ ଲାଗୁଛି କି ? ଯିଏ ନିଜ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କାହାକୁ ହେଲେ ଦେଖି ପାରେନାହିଁ, ବିଚରା ସେଇ ଏଠାରେ ସମସ୍ତେ ରହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ନିଜକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିଃସଙ୍ଗ ହୋଇ ରହିଥିବା ପରି ଅନୁଭବ କରେ । ଯିଏ କାହାରି ସାଙ୍ଗ ହୋଇ ପାରେନାହିଁ, ସଂସାରଯାକ କେହି ତା'ର ସାଙ୍ଗ ହେଉନାହାନ୍ତି ବୋଲି ସାଧାରଣତଃ ସେଇ ଅଭିଯୋଗ କରିବାରେ ଲାଗିଥାଏ । ଯିଏ ଆପେ କାହାକୁ ଭଲ ପାଇ ପାରେନାହିଁ, ବିଚରା ସେଇ ମୁହଁଟାକୁ ଏଡ଼େବଡ଼ କରି ତାକୁ କେହି ଭଲ ପାଇଲେ ନାହିଁ ବୋଲି ଅପବାଦ ଦେବାରେ ଲାଗିଥାଏ । ଏପରି ଯେ ହୁଏ, ତାହା ପଛରେ ଅସୁମାରି ଅନେକ କାରଣ ରହିଥାଏ । ଆପଣା ପାଖରେ ଥିର ହୋଇ ଅର୍ଥାତ୍ ଶ୍ରଦ୍ଧାର ସହିତ ବସି ସେହି କାରଣଗୁଡ଼ିକୁ ଖୋଜି ପାଇବାଲାଗି ନିଃସଙ୍ଗ ମଣିଷ ପାଖରେ କୌଣସି ଫୁରସତ ନଥାଏ ।

ନିଃସଙ୍ଗ ମଣିଷମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଘଡ଼ିଏ ବସିଆସିଲେ ସତେଅବା ଗୋଟାସୁଦ୍ଧା ଜଣା ପଡ଼ିଯାଏ ଯେ, ସେମାନେ ନିଃସଙ୍ଗତାକୁ ପ୍ରଧାନତଃ ଭଲ ପାଉଛନ୍ତି ବୋଲି ହିଁ ନିଃସଙ୍ଗ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ଶିଷ୍ଟମାନେ ହୁଏତ ଯୁଗେ ଯୁଗେ କେତେକ କାରଣବଶତଃ ନିଃସଙ୍ଗତାକୁ ଭଲ ପାଇ ଆସିଛନ୍ତି । ଏହି ତଥାକଥିତ ଭଲ ପାଇବା ଯେତେ ବ୍ୟାଧିତ ଏବଂ ଯନ୍ତ୍ରଣାଦାୟକ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେମାନେ ତାହାହିଁ କରିଛନ୍ତି । ଜଣେ ବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତ ମଣିଷ ନିଜର ବ୍ୟାଧିଟିକୁ ଭଲ ପାଉଥାଏ, ଅର୍ଥାତ୍ ବ୍ୟାଧିଟି ସବୁଦିନ ଲାଗି ତା'ପାଖରେ ଘର କରି ରହିଥାଉ ବୋଲି ଇଚ୍ଛା କରୁଥିବାରୁ ହିଁ ବ୍ୟାଧି ତାକୁ ସତକୁ ସତ ଛାଡ଼ି ଚାଲି ଯାଏନାହିଁ ବୋଲି ଏବେ ମଣିଷର ଯାବତୀୟ ବ୍ୟାଧିର ଅନ୍ତର୍ଲିପିକୁ ପଢ଼ିବା ଲାଗି ଚେଷ୍ଟା କରୁଥିବା ମରମୀ ବିଜ୍ଞାନୀମାନେ ମଧ୍ୟ କହିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେଣି । ସେହିପରି, ମଣିଷ ନିଃସଙ୍ଗ ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛି ବୋଲି ନିଃସଙ୍ଗ ହୋଇ ରହିଛି । ଆହୁରି ଅଧିକ ନିର୍ଭୁଲ ଭାବରେ କହିବାକୁ

ଗଲେ, କେତେକ ମଣିଷ ନିଃସଙ୍ଗ ହୋଇ ରହିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ନିଃସଙ୍ଗ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ଏହି ନିଃସଙ୍ଗମାନଙ୍କ ଭିତରେ ତଥାକଥିତ ଶିଷ୍ଟମାନେ ହିଁ ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ସଂଖ୍ୟାରେ ରହିଛନ୍ତି । ଆହ୍ୱାନମାନେ, ଆକର୍ଷଣମାନେ ଏବଂ ଅନୁରାଗମାନେ ଅକୂପାର ପରି ବିଦ୍ୟମାନ ରହିଛନ୍ତି । ତଥାପି ଏମାନେ ନିଃସଙ୍ଗତାକୁ ଆବୋରି ପଡ଼ି ରହିଛନ୍ତି, ସେହି ଅକୂପାରର ବାଲିବେଳା ଉପରେ ରୋଦନ କରିବାରେ ଲାଗିଛନ୍ତି ।

ନିଃସଙ୍ଗତାକୁ ଉପଭୋଗ କରୁଥିବା ଏହି ଶିଷ୍ଟମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଆମ ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟ ସତେଅବା ଭାରି ଉତ୍ପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ରହିଛି । ଚିତ୍ରକଳା ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ସେହି ନିସଙ୍ଗତା । ସତେଯେପରି ନିଃସଙ୍ଗତା ହିଁ ଆଧୁନିକ କବିତାରେ ଆମର ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ମାନ୍ୟତାପ୍ରାପ୍ତ ଶୈଳୀରେ ପରିଣତ ହୋଇ ରହିଛି । ସଂପୃକ୍ତ ଶ୍ରୋତା ବକତା ସମସ୍ତେ କେଡ଼େ ବଡ଼ ପାଟିରେ କାରଣଗୁଡ଼ିକୁ ଦର୍ଶାଇଦେଇ କହୁଛନ୍ତି ଯେ, ଏହି ଯୁଗଟା ହିଁ ମଣିଷଙ୍କୁ ଏପରି ନିଃସଙ୍ଗ କରି ପକାଇଲା । ଆଧୁନିକ ହାଉଆ ଭିତରେ ସତେଅବା କୋଉଠି ନିଃସଙ୍ଗତାର ଚରୁଅଣୁମାନେ ଲୁଚି ରହିଥିଲେ ଏବଂ ସେମାନେ ଆମ ଘରେ ଆସି ପ୍ରବେଶ କରିବା ମାତ୍ରକେ ଆମକୁ ନିଃସଙ୍ଗତା ଘୋଟିଗଲା । ବସ୍ତୁମାନେ ବଢ଼ିଲେ, ମଣିଷ ଛିଡ଼ିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲା । ବସ୍ତୁମାନେ ମଣିଷ ଉପରେ ସବାର ହେଲେ । ଆଦର୍ଶର ସବୁଯାକ ଘର, ଆସ୍ଥା ଓ ପ୍ରତ୍ୟୟର ଯାବତୀୟ ଅବଲମ୍ବନ ଭୁଷ୍ ଭାସ୍ ହୋଇ ଭାଙ୍ଗିପଡ଼ିଲେ । କେହି ଆଉ କାହାରି ହୋଇ ରହିଲେନାହିଁ । ସ୍ଥିର ସତ୍ୟ ବୋଲି କୁଆଡ଼େ ଆଉ କିଛିହେଲେ ରହିଲାନାହିଁ । ଆଗରୁ ସତ୍ୟମାନେ ଥିଲେ, ଧର୍ମମାନେ ଥିଲେ, ମାର୍ଗମାନେ ରହିଥିଲେ ଏବଂ ମଣିଷମାନେ ସେଗୁଡ଼ିକ ଉପରେ ଆସ୍ଥା ରଖିଥିଲେ । ହଠାତ୍ ପୃଥିବୀଟା ବଡ଼ ହୋଇଗଲା । ସ୍ୱୀକୃତ ଓ ସୀମାଙ୍କିତ ଦିଗ୍‌ବଳୟଗୁଡ଼ିକ ଏପରି କ୍ଷିପ୍ର ଭାବରେ ପ୍ରସାରିତ ହୋଇଗଲେ ଯେ, ମଣିଷର କୁଣ୍ଡମାନେ ସେମାନଙ୍କୁ ମାପି ସାଧ୍ୟ କରିବାଲାଗି ଏକାନ୍ତ ଅସମର୍ଥ ହେଲେ ଏବଂ ଆପଣାର ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅପାରଗତା ଘୋଷଣା କଲେ । ଦୂରତାମାନେ ଏପରି ପ୍ରଚଣ୍ଡ ଭାବରେ ହଟିଗଲେ ଯେ ମଣିଷର ପୁରାତନ ପରିମାପକ ଗୁଡ଼ିକ ଉପସ୍ଥିତ ଆୟାମ ଏବଂ ସମ୍ବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକୁ ମୋଟେ ମାପି ପାରିଲେ ନାହିଁ । ତେଣୁ ବିଶ୍ୱାସ ହରାଇ ବସିଲେ । ଅବିଶ୍ୱାସକୁ ହିଁ ଗୁରୁ କରିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଲେ । ତେଣୁ, ଆପଣା ପାଖରେ ଓ ଜଗତ ପାଖରେ ଏକାନ୍ତ ନିଃସଙ୍ଗ ହୋଇ ରହିଲେ । ନିଜ ପାଖରେ ଏକାନ୍ତ ନିଃସ୍ୱ ହୋଇ ସେମାନେ ନିଃସଙ୍ଗତାକୁ ହିଁ ଏକମାତ୍ର ସମୀଚୀନ ତଥା ବୋଧଗମ୍ୟ ଯୁଗନ୍ୟାୟ ଅର୍ଥାତ୍ Zeitgeist ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲେ । ସତେଅବା ବାହାରର ଅରାଜକତା ସହିତ ତାଳ ଦେଇ ପାରିବାକୁ ଏବଂ ଯେକୌଣସି ମତେ ଖାପ ଖାଇ ରହିଯିବାକୁ ସେମାନେ ନିଜ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ଅରାଜକ ହୋଇ ରହିବା ନିମନ୍ତେ ରାଜୀ ହୋଇଗଲେ ।

ସନ୍ଥମାନେ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ସମସାମୟିକ ସମାଜ ଓ ଚଳଣିରୁ ଅନେକ କିଛି ଭାଙ୍ଗି ଦେବାର ଆହ୍ୱାନ ଦେଇଛନ୍ତି ସତ, ମାତ୍ର ସେମାନେ କଦାପି ଅରାଜକ ହୋଇନାହାନ୍ତି । କ୍ଷୁଦ୍ର ଅନୁରକ୍ତିଗୁଡ଼ିକୁ ଡ଼େଇଁ ଯାଇ ସେମାନେ ଜୀବନର ବୃହତ୍ତର ଅନୁରାଗ ଗୁଡ଼ିକର କଥା କହିଛନ୍ତି । ଯାବତୀୟ ମୂର୍ତ୍ତିର ଗଭୀରତମ ଆହୁରି ସେପାଖରେ ରହିଥିବା ମର୍ମର ସମ୍ବନ୍ଧରେ ଆମକୁ ସଜ୍ଞାନ ଓ ସଚେତନ କରାଇବା ଉଦ୍ଦେଶ୍ୟରେ ହିଁ ସେମାନେ ମୂର୍ତ୍ତି ଭାଙ୍ଗିବାର ଓ ଗାରଗୁଡ଼ିକୁ ଡ଼େଇଁଯିବାର ଆହ୍ୱାନ ଦେଇଛନ୍ତି । ଆତ୍ମା ସହିତ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ନିବିଡ଼ ପରିଚୟ କରାଇଦେବା ଲାଗି ହିଁ ସେମାନେ ଅହଂଗୁଡ଼ାକୁ ଚୂନା କରିଦେଇ ଏକ ବୃହତ୍ତର ଅନ୍ତରଙ୍ଗତା ମଧ୍ୟରେ ଆସି ପ୍ରବେଶ କରିବାର ଅଭିନବ ମାର୍ଗଗୁଡ଼ିକର କଥା ଆମକୁ କହିଛନ୍ତି । ବହୁ ଖଣ୍ଡବିଶ୍ୱାସ ବିଷୟରେ ଆମର ମୋହଭଙ୍ଗ କରାଇ ସେମାନେ ଆମକୁ ଅସଲ ଓ ମୂଳଭୂତ ବିଶ୍ୱାସଗୁଡ଼ିକ ଆଡ଼କୁ ବାହୁଡ଼ାଇ ନେଇଯିବାର ପ୍ରୟାସମାନ କରିଛନ୍ତି । ପୃଥିବୀରେ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଯାବତୀୟ ପ୍ରକାରର ନାସ୍ତିମୟତା ବା nihilismକୁ କାଟିବାଲାଗି ସମ୍ଭବତଃ ସନ୍ଥମାନେ ହିଁ ମାନବସମାଜର ସବୁଠାରୁ ଅଧିକ ସହାୟତା କରିଛନ୍ତି । ବାଟ ହୁଡ଼ି ଯାଉଥିବା ସମୟରେ, କେଉଁ ଆଳସ୍ୟ ଅଥବା ଅନ୍ୟପ୍ରଲୋଭନରେ ପଡ଼ି ବାଟରେ ଅଟକି ରହିଯିବାକୁ ପାଞ୍ଚ କରୁଥିବା ସମୟରେ ଆମକୁ ସନ୍ଥମାନେ ସମ୍ମୁଖସ୍ଥ ଗିରିଶିଖରଟି ବିଷୟରେ ହେଜାଇ ଦେବାଲାଗି ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି । ଆମକୁ ପୁନର୍ବାର କେନ୍ଦ୍ରକୁ ଫେରି ଆସିବା ନିମନ୍ତେ ବଳ ଓ ପ୍ରେରଣା ଦେଇଛନ୍ତି । ସାଧନାର ମାର୍ଗରେ, ଚେତନାରେ ଆରୋହଣ କରିବାର ଅସଲ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ପ୍ରକ୍ରିୟାଟିରେ ଶିଖରଦେଶରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚିବାର ଅର୍ଥ ଯାହା, ଉପତ୍ଥାନଟିକୁ ଫେରି ଆସିବା ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ତାହାହିଁ ବୋଲି ସେମାନେ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ସ୍ୱ-ଅନୁଭବ ଗୁଡ଼ିକର ସାକ୍ଷ୍ୟ ଦେଇ ଆମ ଆଗରେ ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି । ଆମ ଜୀବନରେ ସଖାଟିଏ, ସଙ୍ଗଟିଏ ଆଣି ପହଞ୍ଚାଇ ଦେବାର ପ୍ରୟାସ କରିଛନ୍ତି । ସବାଆଗ ସେଇଥିପାଇଁ ହିଁ ଆମର ଏହି ଯୁଗରେ ମଧ୍ୟ ସନ୍ଥମାନଙ୍କର ଏକ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତା ରହିଛି, ସନ୍ଥ ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ଏକ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତା ଅର୍ଥାତ୍ ସାମ୍ପ୍ରତିକତା ରହିଛି ।

ପ୍ରଧାନତଃ ଏକ ଅହଂକାମୀ ଜୀବନଦୃଷ୍ଟି ହିଁ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ନାସ୍ତିବାଦୀ ଜୀବନଚାରଣା ଅର୍ଥାତ୍ nihilism ର କାରଣରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରି ଆସିଛି । ଆଧୁନିକ ବିଶ୍ଳେଷଣକାରୀ ମାନଙ୍କର ଭାଷାରେ ଏହାକୁ ଏକ egological ଜୀବନଦୃଷ୍ଟି ବୋଲି କୁହାଯାଉଛି । ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ଭିତରେ ନିଜକୁ ନଦେଖି କାହିଁକି ସବାଆଗ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ଭାବରେ ନିଜକୁ ଦେଖେ ଓ ତଦ୍ୱାରା ଆପଣାକୁ ତଥା ଆପଣାର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ ରହିଥିବା ପରିବେଶ ଏବଂ ପରିମଣ୍ଡଳଟିକୁ ବ୍ୟାଧିଗ୍ରସ୍ତ ଏବଂ ଅପରିଚ୍ଛନ୍ନ କରି ରଖିଥାଏ, ଏବେ ମନୋବିଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟ ତାହାର ବହୁବିଧ କାରଣ ଖୋଜି ବାହାର କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲାଣି । ଜଣେ ମଣିଷର ସୁଖ କ'ଣ କେବଳ ତାହାରି ଜଣକର ସୁଖ, ଜଣେ ମଣିଷର ଦୁଃଖ ବି

କ'ଣ ତାହାରି ଜଣକର ଦୁଃଖ ? ମଣିଷ କ'ଣ କେବଳ ଏକୁଟିଆ ତାହାରି ନିଜ ଜୀବନଟିକୁ ବଞ୍ଚିବାଲାଗି ଏହି ପୃଥିବୀକୁ ଆସିଛି ? ତା' ଭିତରେ ବିଲୁପ୍ତ ହୋଇଯିବାର, ବିଡ଼ମ୍ବିତ ହୋଇ ରହିବାର କେଉଁ ଭୟ ବା ତ୍ରାସ ତାକୁ ପ୍ରକୃତରେ ଏପରି ପ୍ରବଳ ଭାବରେ କାମୁଡ଼ି ଧରିଛି, ଯାହାଫଳରେ କି ମଣିଷ କେବଳ ନିଜକୁ ହିଁ ଦେଖୁଛି ଓ ନିଜ ବ୍ୟତୀତ ଆଉ କିଛିକୁ ଅଥବା କାହାକୁ ଦେଖି ପାରୁନାହିଁ, କେବଳ ନିଜକୁ ଲୋଡୁଛି ଓ ଆଉ କିଛିକୁ କିମ୍ବା କାହାକୁ ଲୋଡ଼ି ପାରୁନାହିଁ ? ଏହି ଜୀବନରେ ସିଏ ସତକୁ ସତ ମୋଟେ କାହାରି ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ ? ଆପଣାର ଚାରିପାଖରେ ମୁଣ୍ଡଳାଟିଏ ବୁଲାଇ ଦେଇ ଉତ୍ତେଜିତ ଏବଂ ସଦାସନ୍ତାପିତ ଭାବରେ ଜୀବନଟିଏ ବଞ୍ଚିବା, ଇଏ ହେଉଛି ଗୋଟିଏ ବାଟ; ଏବଂ, ପୃଥିବୀକୁ ଆପଣାର ପିତାର ରଚିଲା ଘର ଓ ତେଣୁ ଆପଣାର ଅସଲ ଘର ବୋଲି ଅନୁଭବ କରି ଓ ତଦନୁରୂପ ଏକ ମୂଳପ୍ରେରଣା ଦ୍ୱାରା ପ୍ରେରିତ ହୋଇ ଜୀବନ ବଞ୍ଚିବା, ଇଏ ହେଉଛି ଆଉଗୋଟିଏ ବାଟ, ଆଉଗୋଟିଏ ଶୈଳୀ ଓ ଆଉଗୋଟିଏ ବାସନା। ଆପଣାର ରଚନାଗୁଡ଼ିକରେ ଭୀମ ଭୋଇ ବାରମ୍ବାର ଏହି ପୃଥିବୀକୁ ଆପଣା ପିତାର ରଚିଥିବା ସଂସାର ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ସ୍ତୁତି-ଚିନ୍ତାମଣିରେ ସିଏ ନିଜକୁ ''ଅନାଦି ଗୁରୁଙ୍କ ପୁଅ'' ବୋଲି ପରିଚୟ ଦେଇଛନ୍ତି। (୩୪।୮)

ଆପଣାକୁ ଭଗବାନଙ୍କର ପୁଅ ବୋଲି ଅନୁଭବ କରୁଥିବା ମନୁଷ୍ୟ କଦାପି ରୁଷି ବସେନାହିଁ। ସିଏ କୌଣସି ଅଭିଯୋଗ କରେନାହିଁ। ଭଗବତ୍‌ପୁତ୍ର ନିଜକୁ ଭଗବାନଙ୍କର ଦାୟାଦ ବୋଲି ସ୍ୱୀକାର କରି ନିଏ । ସିଏ ଦାୟିତ୍ୱ ଗ୍ରହଣ କରେ, ଭଗବାନଙ୍କ ସହିତ ସହଯୋଗ କରେ ; ଆପଣାକୁ ଦିଏ । ତାଙ୍କରି ଲାଗି ଜୀବନ ବଞ୍ଚେ, ତାଙ୍କରି ଲାଗି ଆପଣାକୁ ଦିଏ । ଆପଣାର ତାତ୍କାଳିକ ଆଗ୍ରହଗାର ଏବଂ ଜୀବନଗାରଗୁଡ଼ିକ ଠାରୁ ବୃହତ୍ତର କୌଣସି ଏକ ସତ୍ୟ ଲାଗି ଅର୍ଥାତ୍ ଲକ୍ଷ୍ୟ ଲାଗି ଜୀବନ ବଞ୍ଚିବା, ସୁସ୍ଥ ଓ ସାର୍ଥକ ଜୀବନର ସନ୍ଧାନୀ ଏବଂ ଅନୁଭବୀମାନେ ତାହାକୁ ହିଁ ଯାବତୀୟ ନିଃସଙ୍ଗତାକୁ କାଟି ବାହାରି ଆସିବାର ଏକ ଅମୋଘ ଉପାୟ ବୋଲି ବତାଇ ଆସିଛନ୍ତି। ଆପଣାର ଦୁଃଖକୁ ଜୟ କରିବାଲାଗି ସେମାନେ ସମସ୍ତ ଜଗତର ଦୁଃଖକୁ ହ୍ରାସ କରିବାର ବିଶ୍ୱମୟ ବୃହତ୍ ପ୍ରୟାସଟିରେ ଆସି ଯୁକ୍ତ ହେବାକୁ ହିଁ ଯଥାର୍ଥ ଉପାୟ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି। ଆମେ ନିଃସଙ୍ଗ ହୋଇ ରହିଥାଉ, କାରଣ ଆମେ ଗାରଗୁଡ଼ିକୁ ଡେ଼ଇଁ ପାରୁନାହିଁ। ନିଜର ଜୀବନ କହିଲେ ଆମେ ଏକ କ୍ଷୁଦ୍ର ଜଳାଶୟର ସଢ଼ାପଚା ପାଣିରେ ପାଚି କରି ରହିବାକୁ ହିଁ ବୁଝିବାରେ ଲାଗିଥାଉ, କାରଣ ଆମେ ମହାସାଗରକୁ ମନ କରି ପାରୁନାହିଁ । ଭଗବାନ ସତକୁ ସତ ସଂସାରକୁ ଛାଡ଼ି ଅନ୍ୟତ୍ର ଚାଲିଯାଇ ନଥାନ୍ତି; ଆମେ ନିଜର ବୋଲି ଗୋଟିଏ କୋଣ ଖୋଜିନେଇ ସେଇଠି ଆପଣାକୁ କିଳି ରଖିଥାଉ ଓ ଏହି ସଂସାରରେ ଆଉ ଭଗବାନ ନାହାନ୍ତି ବୋଲି ଗର୍ଜନ କରିବାରେ ଲାଗିଥାଉ । ସତକୁ ସତ ସତ୍ୟ ସଂସାରକୁ ଛାଡ଼ି ଚାଲିଯାଇ ନଥାଏ । ଆମେ ନିଜେ ସତ୍ୟକୁ ମନ କରୁନଥିବାରୁ ହିଁ ସତ୍ୟ ବୋଲି ପୃଥିବୀରେ ଆଉ କେଉଁଠି କିଛି ନାହିଁ ବୋଲି

ସତେଅବା କେତେ଼ ଉତ୍ସାହର ସହିତ ଢ଼ୋଲ ପିଟି କହିବାରେ ଲାଗିଥାଉ । ଆପଣା ଭିତରେ ହିଁ ଆପଣା ପାଖରୁ ହାରି ଯାଇଥିବା ଜନିତ ଏକ ଦାରୁଣ ଓ ଦୟନୀୟ ନୈରାଶ୍ୟବୋଧ ଆମକୁ ଏପରି ଅକଳ ଓ ଅସହଜ କରି କାମୁଡ଼ି ଧରିଥାଏ ଯେ, ଆମେ ବାହାରେ ନିଃସଙ୍ଗତା ନାମରେ ହୁରି ପକାଇବାକୁ ହିଁ ନିଜ ଜୀବନର ସତେଅବା ଏକମାତ୍ର ରତି ପରି ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଥାଉ । ସତ୍ୟ ଥାଏ, ଯାବତୀୟ ଅସତ୍ୟ ସତ୍ତ୍ୱେ ସତ୍ୟ ରହିଥାଏ, ଅନ୍ଧକାର ସତ୍ତ୍ୱେ ଆଲୋକ ରହିଥାଏ । ଚିହ୍ନି ପାରୁଥିବା ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ଅପେକ୍ଷାରେ ରହିଥାଏ, ସମଗ୍ର କାଳଟି ପାଇଁ ଏକ ଆହ୍ୱାନ ହୋଇ ରହିଥାଏ । ଶ୍ରୀ Paul Tillich ଯାହାକୁ the courage to be ବୋଲି କହିଛନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ କେବେହେଲେ ତା'ର ପାଖ ମାଡ଼ିବେନାହିଁ ବୋଲି ଶପଥ କରି ବସିଥାନ୍ତି, କେବଳ ସେଇମାନେ ହିଁ ଉକ୍ତ ଆହ୍ୱାନଟିକୁ ଶୁଣି ପାରନ୍ତିନାହିଁ । ନିଜ ଭିତରେ ଶୁଣି ପାରନ୍ତିନାହିଁ, ତେଣୁ ବାହାରେ ମଧ୍ୟ ଶୁଣି ପାରନ୍ତିନାହିଁ । ସଙ୍ଗୀଟିଏ ହୋଇ ବାହାରିବାକୁ ସ୍ୱୟଂ ଭଗବାନ ମଧ୍ୟ ପାଖରେ ଛିଡ଼ା ହୋଇ ରହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏମାନେ ନିଃସଙ୍ଗ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି, ନିଃସଙ୍ଗତା ସହିତ ରମଣ କରିବାରେ ଲାଗିଥାଆନ୍ତି ।

ମଣିଷର ହାତରେ ଯଥାର୍ଥ ସଙ୍ଗୀଟିଏ ଆଣି ଧରାଇ ଦେବାକୁ ପୃଥିବୀରେ ଧର୍ମମାନଙ୍କର ଉଦୟ ହୋଇଥିଲା । ପ୍ରଭବାର୍ଥାୟ ଭୂତାନାଂ ଧର୍ମପ୍ରବଚନଂ କୃତଂ । ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀର ମଙ୍ଗଳ ଏବଂ ଅଭ୍ୟୁଦୟ ନିମନ୍ତେ ଧର୍ମର ବଖାଣ କରା ଯାଇଥିଲା । ମାତ୍ର, ସମଗ୍ର ପୃଥିବୀର ଧର୍ମମାନେ କାହିଁକି କାହାର ଖଳହାତରେ ଖେଳନା ହୋଇଗଲେ କେଜାଣି, ମଣିଷର ଅହଂଟାକୁ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ସ୍ଫୀତ କରି ରଖିବାରେ ହିଁ ସେମାନେ କାଳେ କାଳେ କିଙ୍କରରୂପେ ବ୍ୟବହୃତ ହେଲେ । ମଣିଷ ଆଉ ଭଗବାନଙ୍କ ପାଇଁ ବଞ୍ଚିଲା ନାହିଁ, ଆପଣାର ବୃଦ୍ଧି ଏବଂ ସିଦ୍ଧି ନିମନ୍ତେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଖାଲି ମାଗିବାରେ ଲାଗିଲା । କିଛି ହେଲାନାହିଁ, କେବଳ ମାଗିଲା । ଧନ ମାଗିଲା, ରୂପ ମାଗିଲା, ଯଶ ମାଗିଲା, ଆପଣାର ଶତ୍ରୁମାନଙ୍କୁ ସାଧ୍ୟ କରିପାରିବା ପାଇଁ ଭଗବାନଙ୍କର ଅନୁଗ୍ରହ ମାଗିଲା, - ପୁଣି କ'ଣ ଭାବି ତାଙ୍କୁ ମନୋରମା ଭାର୍ଯ୍ୟାଟିଏ ମଧ୍ୟ ମାଗିଲା । ସେହିସବୁ କାର୍ଯ୍ୟସାଧନ ନିମନ୍ତେ ପିତୁଳାମାନଙ୍କୁ ସମ୍ମତ କରାଇବା ଲାଗି ସିଏ ଯେଉଁସବୁ ଆନୁଷ୍ଠାନିକତାର ଆଚରଣ କଲା, ତାହାକୁ ଉପାସନା ବୋଲି କହିଲା । ନାନା ଅବର୍ଜିଆ ସାମୂହିକତା ଏବଂ ତଜ୍ଜନିତ ଆତ୍ମବିସ୍ମୃତିର ଫାଶ ଭିତରେ ଦୋରସ୍ତ ହୋଇ କାଳକ୍ରମେ ସଂପ୍ରଦାୟମାନଙ୍କର ସୃଷ୍ଟି ହେଲା । ସଂପ୍ରଦାୟ ସଂପ୍ରଦାୟ ଭିତରେ ଭଗବାନଙ୍କୁ ନେଇ କେତେ ଟଣାଟଣି ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । ଗୋଟିଏ ଭଗବାନ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ପ୍ରକୋପ ଦ୍ୱାରା ଅନେକ ହେଲେ, ଧର୍ମର ଇତିହାସରେ ନାନାବିଧ ସାମୂହିକତାର ପ୍ରତୀକ ଓ ସନ୍ତକ ହୋଇ ରହିଲେ । ବସ୍ତୁତଃ ଅହଙ୍କାର ହିଁ ନାନା ବେଶ ଓ ବିଗ୍ରହ ଧାରଣ କରି ଆପଣାକୁ ଭଗବାନ ବୋଲି ଘୋଷଣା କଲା । ଆମ ଆଧୁନିକ

କାଳର ନାସ୍ତିବାଚକତାଗୁଡ଼ିକୁ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଆସନରେ ମଣ୍ଡାଇ ରଖି ବସାଇବାରେ ସେହି ଧର୍ମ ପ୍ରାୟ ଯେକୌଣସି ରାଜଦରବାରର ବୟସ୍ୟ ପରି ସହାୟତା କରିଥିଲା । ଜୀବନର ମାର୍ଗରେ ମନୁଷ୍ୟଚେତନାର ଅସଲ ସାଙ୍ଗଟି ହାତଛଡ଼ା ହୋଇଯିବାରୁ ମନୁଷ୍ୟ କ୍ରମେ ନିଃସଙ୍ଗ ହେଲା, ସତେଯେପରି ସବୁ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିଃସ୍ୱ ହୋଇ ରହିଲା । ଆଧୁନିକ ଯାବତୀୟ ବିଚକ୍ଷଣତାକୁ ପ୍ରୟୋଗ କରି ସିଏ ମୂଳତଃ ସେହି ନିଃସଙ୍ଗତାର ହିଁ କୀର୍ତ୍ତନ କରିବାକୁ ସତେଅବା କେତେ କ'ଣ ବୋଲି ଭ୍ରମ କଲା । ପିତୁଳାମାନେ ତାକୁ ଚେତା କରାଇ ପାରିଲେନାହିଁ । ବରଂ, ଅଚେତନାର ବାଡ଼ଗୁଡ଼ିକୁ ଆହୁରି ଅଧିକ ଅନମନୀୟ କରି ରଖିବାରେ ଅଧିକ ନିଶା ଆଣି ଯୋଗାଇ ଦେଲେ ।

ଆପଣାର ଅହଂନାମକ ଏହି ପ୍ରପୀଡ଼ନରୁ ରକ୍ଷା ପାଇବାଲାଗି ପୃଥିବୀଯାକ କେତେ ମନ କେତେ ଦେଶରେ ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଜାତୀୟତାବାଦର ଆଶ୍ରୟ ନିଆ ଯାଇଥିଲା । ସେହି ବିଶେଷ ମାର୍ଗଟିର ଭିଆଣ ପ୍ରଥମେ ଇଉରୋପୀୟ ଭୂଖଣ୍ଡରେ ହୋଇଥିଲା ଓ ସେଇଠାରୁ ସଂକ୍ରାମିତ ହୋଇ ଅନ୍ୟ ମହାଦେଶଗୁଡ଼ିକୁ ଖେଦି ଯାଇଥିଲା । ପୁରାତନ ଧର୍ମଗୁଡ଼ିକର ସ୍ଥାନାପନ୍ନ ଭାବରେ ଜାତୀୟତାବାଦକୁ ସତେଅବା ଗୋଟିଏ ନୂଆ ଧର୍ମରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରାଗଲା । ନିଜର ଦେଶଟାକୁ ପିତା ଅଥବା ମାତା ବୋଲି କୁହାଗଲା । କବିମାନେ ବି ଜାତୀୟତାବାଦୀ ହେଲେ ଏବଂ ସାହିତ୍ୟର ଆବେଦନଗୁଡ଼ିକୁ ମଧ୍ୟ କ୍ରମେ ଭାରି ସ୍ଥାନୀୟ କରି ଆଣିଲେ । ଯାବତୀୟ ମାନିବିକ ଗୁଣକୁ ନିଜ ନିଜର ଜାତିଉପରେ ଆଣି ଆରୋପିତ କରି ଦିଆଗଲା ଏବଂ ସେଥିରୁ ଅନେକ ପୁଲକ ମଧ୍ୟ ମିଳିଲା । ଜାତୀୟତା ସାମ୍ରାଜ୍ୟବାଦରେ ପରିଣତ ହେଲା ଓ ଦୁଇ ଦୁଇଟା ମହାଯୁଦ୍ଧକୁ ପୃଥିବୀ ଉପରକୁ ଡାକି ଆଣିଲା । ଜାତୀୟତାବାଦୀ ଅତିଶୟତାର ହାବୁକା ବାଜି ଆମ ଭାରତବର୍ଷର ମଧ୍ୟ କବିମାନେ 'ଭାରତ-ଭାରତୀ' ଲେଖିଥିଲେ, ମ୍ଳେଚ୍ଛମାନଙ୍କୁ ନିପାତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ଗଦ୍ୟକାରମାନେ 'ଆନନ୍ଦମଠ' ଲେଖିଲେ । ସେହି ପର୍ଯ୍ୟାୟରେ ଓଡ଼ିଶାରେ 'ଆର୍ଯ୍ୟ-ଜୀବନ' ପରି ବହିମାନ ଲେଖାହେଲା । ମାତ୍ର, ଠିଆ ହେବାଲାଗି ମଣିଷମାନଙ୍କୁ ଯଥାର୍ଥରେ ବିଶ୍ୱାସଯୋଗ୍ୟ ଭୂଇଁଟିଏ ଯୋଗାଇ ଦେବାଲାଗି ସେଗୁଡ଼ିକ ଯେ ଏକାନ୍ତ ଅସମର୍ଥ, ଆଧୁନିକ ମଣିଷ କ୍ରମେ ସେହି ସତ୍ୟଟିର ଆବିଷ୍କାର କଲା । ଆଧୁନିକ ବିଜ୍ଞାନ ମଧ୍ୟ ସେହି ଆବିଷ୍କାରର ସମର୍ଥନ କରି କଥା କହିଲା । ସେହିସବୁ କଥା ସତେଅବା ଏକ ନୂତନ ପରିଚ୍ଛଦ ଧାରଣ କରିଥିବା ସେହି ପୁରାତନ ଅଧ୍ୟାତ୍ମଗୁଡ଼ିକ ସଦୃଶ ହିଁ ଶୁଣାଗଲା । ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ସମ୍ମୁଖରେ ଏକ ଅଭିନବ ଆହ୍ୱାନର ଉପସ୍ଥାପନା କଲା । ସେହି ଆହ୍ୱାନ ହେଉଛି ଏକ renewal ର ଆହ୍ୱାନ; - ପ୍ରଚଳିତ ଓ ପରିଚିତ ଖଣ୍ଡସତ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ଏପରି ଏକ ଅନ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣତରତାରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିବାର ଆହ୍ୱାନ, ଯାହା ମଣିଷର ପାଦଗୁଡ଼ିକୁ ତା'ର ସ୍ଥାନୀୟ ଭୂମିଗୁଡ଼ିକ ଉପରେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ କରି ରଖିବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ତା'ର ଆଖିଗୁଡ଼ିକୁ ଆକାଶଯାକ ବ୍ୟାପ୍ତ କରିଦେଇ

ପାରିବ, ତା'ର ଭିତର ଏବଂ ବାହାର ମଧ୍ୟରେ ଏକ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ସେତୁ ସମ୍ଭବ କରି ଆଣିବ। ବିଭିନ୍ନ ଯୁଗରେ ଓ ବିଭିନ୍ନ ଦେଶରେ ସନ୍ଥମାନେ ସତେଅବା ସେହି ଆହ୍ୱାନଟିକୁ ଦେଇ ଆସିଛନ୍ତି। ଆପଣାର ଏକ ସ୍ୱକୀୟ ଓ ସ ହଜ ଭାଷାଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ମଣିଷକୁ ସତେଅବା ଯୁଗପତ୍ ଭାବରେ ତା'ର ନିଜ ହୃଦୟର ଗଭୀରତମ ନିର୍ଭରଟି ପାଖକୁ ତଥା ଏକ ଅନୁରାଗ-ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ବିଶ୍ୱଗତତା ମଧ୍ୟକୁ ଫେରି ଆସିବାର ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି। ଦୁଇଟିଯାକ ଯେ ପ୍ରକୃତରେ ସେହି ଗୋଟିଏ ଫେରି ଆସିବାକୁ ବୁଝାଏ, ସେମାନେ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କ ଆଗରେ ସେହି କଥାଟିକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ପଷ୍ଟ କରି ଦେଇଛନ୍ତି।

ତେଣୁ, ଆମେ ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କୁ ଆମ ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଏକ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ରତ୍ନ ବୋଲି କହିବାନାହିଁ, ତାଙ୍କୁ ଏହି ଏପାଖ ମାଟିଟିର ଶ୍ରେଷ୍ଠ ସନ୍ତାନ ବୋଲି କହି ଗର୍ବ ଅନୁଭବ କରିବାନାହିଁ। କେବଳ ଏତିକି ବୋଲି କହିଲେ ଆମେ ତାଙ୍କୁ ଭାରି କ୍ଷୁଦ୍ର କରି ପକାଇବା, ଆମ ନିଜର ଅଳ୍ପଗୁଡ଼ାକର କଳନା ଭିତରେ ତାଙ୍କୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅଯୋଗ୍ୟ ଭାବରେ କିଳି ରଖିବା। ଆମେ ତାଙ୍କର ବିଶ୍ୱ-ଆବେଦନଟିକୁ ବୁଝିବା ଲାଗି ଚେଷ୍ଟା କରିବା। ପୃଥିବୀଯାକର ସନ୍ଥପଂକ୍ତିରେ ତାଙ୍କୁ ବସାଇ ଏକାଠି କରି ଦେଖି ପାରୁଥିବା ଆଖିଗୁଡ଼ିକର ଯୋଗ୍ୟ ହେବା। ଆପେ ଅହଂଭିତରୁ ମୁକ୍ତ ହେଲେ ଯାଇ ଆମେ ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ଗଭୀରତମ ଭାବଉତ୍ସଟିକୁ ମଧ୍ୟ ନିଜ ଭିତରେ ଅନୁଭବ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବା। ଅହଂ, ଯାବତୀୟ ଅହଂ କେବଳ ବିଭକ୍ତ କରି ଦେଖୁଥାଏ, ତେଣୁ ଆଦୌ ସମଗ୍ର ଭାବରେ ଦେଖି ପାରେନାହିଁ। ଏବଂ, ସମଗ୍ର ଭାବରେ ଦେଖି ନପାରିଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ନିଃସଙ୍ଗ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି। ପୃଥିବୀ ସହିତ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ପାରନ୍ତିନାହିଁ, ଅଧିକତର କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିଜର କ୍ଷୁଦ୍ର କୂପଗୁଡ଼ିକ ଭିତରେ ବିଭାଜିତ ଏବଂ ବିକଟାଳ ହୋଇ ରହି ଥାଆନ୍ତି। ଏବଂ, ପୃଥିବୀ ସହିତ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ରହି ନପାରିଲେ ଜଣେ ମନୁଷ୍ୟ ଭଗବାନଙ୍କ ସହିତ ବା କିପରି ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ରହିପାରିବ ? ଏହିଠାରେ ହିଁ ଧର୍ମଗୁଡ଼ିକ ଠାରୁ ଅଧ୍ୟାତ୍ମର ଅସଲ ପାର୍ଥକ୍ୟ, ଆତ୍ମକାମୀମାନଙ୍କ ଠାରୁ ଜଣେ ସନ୍ଥର ଅସଲ ପ୍ରାର୍ଥକ୍ୟ। ଭୀମ ଭୋଇ ଅଧ୍ୟାତ୍ମକୁ ସଂସାର ସହିତ ଏକତ୍ର ଯୋଡ଼ା ହୋଇ ରହିଥିବା ଦେଖି ପାରିବାର ଯଥାର୍ଥ ଆଖିଟିକୁ ଲାଭ କରିଥିଲେ। ଯଥାର୍ଥ ଆଖିରେ ଦେଖି ପାରୁଥିଲେ ଏହି ପୃଥିବୀର ଅପୂର୍ଣ୍ଣତାଗୁଡ଼ିକୁ ଆଦୌ ମାନି ନେଇ ହୁଏନାହିଁ। ଅହଂମାନେ ମନୁଷ୍ୟ ଭିତରର ଦେବତାକୁ ଅଧିକାର କରି ରହିଥିବା ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଦୈତ୍ୟ ପରି ମନେ ହେଉଥାନ୍ତି। ସନ୍ଥ ସେହି ଦୈତ୍ୟମାନଙ୍କୁ ସତେଅବା ସିଧା ଭଗବାନଙ୍କର ଆଗକୁ ନେଇ ଫାଡ଼ି ଦେଖାଇ ଦେବାକୁ ପଣ କରି ବାହାରିଥାଏ। ସ୍ତୁତି-ଚିନ୍ତାମଣିର ପ୍ରଥମ ବୋଲିରେ ହିଁ ସନ୍ଥ ଭୀମ ଭୋଇ ''କିବା ରାଜପୁତ୍ର କିବା ସାଧୁସନ୍ଥ ସର୍ବେ ହେଲେଣି ଦୁର୍ଜନା'' ବୋଲି କହିଛନ୍ତି। ସେହି ଗ୍ରନ୍ଥର ଆଉଗୋଟିଏ ବୋଲିରେ

(୫୪।୫) ସେ ଅନ୍ଧାରକୁ ଆଲୋକର ବାଣଦ୍ୱାରା ବିଦ୍ଧ କରି ଆଚାରୀ, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ରାଜା ସମସ୍ତେ '' ବଡ଼ପଣ ପାଇଁ ମୂଢ଼ ହୋଇଲେଣି ନଗଣନ୍ତି ନ୍ୟାୟମାନ'' ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି ।

ପୁନଶ୍ଚ, ଉକ୍ତ ବୋଲିର ପରବର୍ତ୍ତୀ ପଂକ୍ତିମାନଙ୍କରେ ''ତ୍ରିପୁର ଅସତ୍ୟ ଅଗ୍ୟାନ ହେଲାଣି କାହାରି ନାହିଁ ନା ହେତୁ / ସଛସାଗରକୁ ଅହନ୍ତା କରିଣ ହୋଇଲେଣି ସର୍ବେ ଶତ୍ରୁ'' ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ତାଙ୍କ ଭାଷାରେ, ଅସତ୍ୟ ଓ ପାପ ଏହି ପୃଥିବୀରେ 'ଚଉଦିଗରେ ସିନ୍ଧୁ-ପ୍ରାଏ'' ପୂରିଛି । ଏବଂ, ପୁରେ ପୁରେ କଳି ଘରେ ଘରେ କଳି ଘଟେ ଘଟେ କଳା ବାସ/ ତିନି ଭୁବନରେ ଯେତେ ଲୋକ ଛନ୍ତି ନାହାନ୍ତି ଆତ୍ମବିଶ୍ୱାସ ।/ ରୋମେ ଚର୍ମେ କଳି ଘୋଟି ରହିଅଛି ନାସା ନେତ୍ର କର୍ଣ୍ଣପଥେ/...ଅନ୍ତ ପିତ୍ତ କଳି ରଞ୍ଜି ରହିଅଛି ମଳମୂତ୍ର ଦ୍ୱାରେ ପୂରି/ ଜିହ୍ୱା ଅଗ୍ରରୁ ସତ୍ୟ ଉଠିଗଲାଣି ନବମ ଦ୍ୱାରକୁ ଧରି ।/ ନବଦ୍ୱାରଯାକ ଦ୍ୱାରେ ସତ୍ୟ ନାହିଁ କେମନ୍ତେ ରହିବ କାଏ/ ଚିଆଁ ଚଇତନ ହେତୁ ହଜିଗଲା ମରଣକୁ ନାହିଁ ଭଏ । ଆହୁରି ଆଗକୁ, ବିଭିନ୍ନ ଧାଡ଼ୀଗୁଡ଼ିକରେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଗୋଟିଏ କଥା: କଳି ପୁରୁଷର ଲୋକ ସର୍ବସ୍ଥାନେ ନାହିଁଟି ସତ୍ୟର ଲୋକ/ ...କୁହୁଡ଼ିକି ଦେଖି ଝାସି ପଡୁଛନ୍ତି ସତ୍ୟ ପ୍ରାଏ ମଣି ଚିତ୍ତେ/... ଦୁର୍ଲଭ ସୁନ୍ଦର ତନୁମାନ ବହି ପଶୁରେ ଗଣନା ହେଲେ/ ...ବଡ଼ିମାପଣରେ ବଡ଼ ବଡ଼ ହୋଇ ଅନେକ ଗଲେଣି ସରି । ଏବଂ, ଶେଷକୁ ମୁଣ୍ଡି ମାରିଦେଲା ପରି: ତେଣୁ କରି ଜୀବ ଦୋଚାରୀ ଅଟଇ ନୁହଁନ୍ତି ସତ୍ୟଶକତି/ ଲୋଭ ମୋହ କାମ କ୍ରୋଧରେ ପଡ଼ିଛି ଦିବସ ରଜନୀ ମାତି । / ମାଆ ବିଷୟାଟି ମଦ ହୋଇଅଛି ପିଇଲେ ନଜାଣେ କିଛି/ ପରମପତିଙ୍କି ମାୟାରେ ନଖୋଜି ଅଗ୍ୟାନପଣରେ ଅଛି ।। (୧୭-୧୮) ଭୀମ ଭୋଇ କ'ଣ କେବଳ ତାଙ୍କରି ଯୁଗରେ ନିଜ ଚାରିଆଡ଼କୁ ଅନାଇ ଏହିସବୁ ଖେଦବାକ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ଆପଣାର କ୍ଷୋଭକୁ ପ୍ରକାଶ କରିଥିଲେ ? ଯଦି ସିଏ ଆମର ଏ ଯୁଗରେ ମଧ୍ୟ ସଛ ହୋଇ ବସିଥାନ୍ତେ, ତେବେ ସମ୍ଭବତଃ ଆହୁରି ଦଶଗୁଣ ତୀବ୍ରତାର ସହିତ ପ୍ରାୟ ଏହି ସମାନ କଥାଗୁଡ଼ିକୁ ହିଁ କହିଥାଆନ୍ତେ । ଆମେ ଯେଉଁମାନେ କେତେ ନା କେତେ ଉଷତ ହୋଇ ତାଙ୍କୁ ଆମ ସାହିତ୍ୟରେ ଗୋଟିଏ ଅମୂଲ୍ୟ ସମ୍ପତ୍ତିରୂପେ ଗଣତା କରୁଛୁ, ସିଏ ସେମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଛାଡ଼ି ନଥାନ୍ତେ । ଅନେକ ସମୟରେ ଅତୀତ ସାହିତ୍ୟର ଗବେଷଣା ଆପଣାକୁ ବେଶ୍ ନିରାପଦ ମନେ କରେ ଏବଂ ସେଥିରୁ ଗୋଟିଏ ପ୍ରକାରର ହୃଷ୍ଟତା ମଧ୍ୟ ଅନୁଭବ କରିଥାଏ । ଗବେଷଣା ଏବଂ ତଜ୍ଜନିତ ଗୌରବବୋଧର ଢାଲ ଦେଇ ତାହା ଆପଣାକୁ କବିମାନଙ୍କର ତରବାରୀ ଚୋଟରୁ ବଞ୍ଚାଇ ରଖିପାରୁଛି ବୋଲି କେତେ ଆଶ୍ୱାସନା ମଧ୍ୟ ପାଇଥାଏ । ଭୀମ ଭୋଇ ପ୍ରକୃତରେ କେତେ ସାହସର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ଏହିସବୁ କଥାଗୁଡ଼ିକୁ ପଦ ବସାଇ କହିବା ଲାଗି ମନସ୍ଥ କରିନଥିବେ ! ସେକାଳର ତୁଳନାରେ ଏକାଳେ କଳି ଦଶଗୁଣ ଅଧିକ ଦୁର୍ଦ୍ଦଣ୍ଡ ହେଲାବେଳେ ଅଧୁନାତନ କବିମାନଙ୍କର ଯଦି ଗୋଟିଏ କଡ଼ାର ସହସ୍ରାଂଶ

ମଧ୍ୟ ସାହସ ରହିଥାନ୍ତା, ତେବେ ସେତିକି ମଧ୍ୟ ଆମର ଏହି ସମୟଟା ଲାଗି କେଡ଼େ ସୌଭାଗ୍ୟର କଥା ନହୁଅନ୍ତା ! ସାହସ ଥିଲେ ଏବର କବି କଦାପି ଏକ ନବ୍ୟ ରୀତିବାଦିତାର କାମୁକତା ଭିତରେ ନିଜକୁ ତପ୍ତ କରି ରଖିବାକୁ ମୋଟେ ମନ କରୁନଥାନ୍ତା, ଏକ ନିଃସଙ୍ଗତାର ଭାଣ ଦେଖାଇ ସିଏ ଆପଣାର କ୍ଷୁଦ୍ର ହାଣ୍ଡିଗୁଡ଼ାକ ଭିତରେ ମୋଟେ କିଳି ହୋଇ ରହି ଯାଉନଥାନ୍ତା । ତାକୁ ପୃଥିବୀଯାକ ସମସ୍ତେ ସାଙ୍ଗ ଭଳି ଦେଖା ଯାଉଥାନ୍ତେ, ବାଟମାନେ ବି କେତେ ସ୍ପଷ୍ଟ ହୋଇ ଦିଶନ୍ତେ । ହୁଏତ ସେ ତେବେଯାଇ ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କୁ ଯଥାର୍ଥ ସଂବେଦନା ଏବଂ ସତୀର୍ଥତା ସହିତ ଚିହ୍ନି ପାରନ୍ତା ।

ସତ୍ୟକୁ ଭୁରୁଡ଼ ମାରି କଳିର ପ୍ରୀତିରେ ପଡ଼ିଥିବା ମଣିଷମାନଙ୍କୁ ଭୀମ ଭୋଇ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସାହସରେ ଏବଂ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର କେଡ଼େ ବଡ଼ ବନ୍ଧୁ ଭଳି ''ହେତୁ ଥାଉଁ ଥାଉଁ ସଂସାର ସାଗରେ କରିଛନ୍ତି ମୃତ୍ୟୁଘାଟ'' ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ସିଏ ସେମାନଙ୍କୁ ଜୀବ ଭିତରେ ବି ଗଣନା କରି ନାହାନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କୁ ''ଅଟନ୍ତି ଅଗାଡ଼ି ତସୁ'' ବୋଲି କହି ଭର୍ତ୍ସନା କରିଛନ୍ତି । (୯୮/୧୩-୧୪) ଅଗାଡ଼ି ଓ ତସୁଗୁଡ଼ିକୁ ପରମ ମମତାର ଢାଙ୍କୁଣି ଦେଇ ନିଜଭିତରେ ସାଇତି ରଖିଥିବା ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ଆମେ କଦାପି ଭୀମଭୋଇଙ୍କ ଭର୍ତ୍ସନାର ମଧ୍ୟ ଯୋଗ୍ୟ ହୋଇ ପାରିବନାହିଁ । ''ହାକିମ ହୁକୁମ ଯେତେ ଏ ଅଛନ୍ତି କାହାରି ନୁହଇ କିଛି/ ମୋହ ମୋହ ବୋଲି ଅଗ୍ୟାନ ମତରେ ହେଉଛନ୍ତି ଟାଣି ଘିଞ୍ଚି । (୮୦।୧୨) ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ବାଦ ଆମର ସେହି ଅହଂଟା ସହିତ, ଯାହା ଆମକୁ ଏତେବଡ଼ ସଂସାର ଭିତରେ ତଥାପି ନିଃସଙ୍ଗ କରି ରଖିଛି, ନିଉଛୁଣା କରି ରଖିଛି । ଅହଂ ତ ଚଉଦିଗରେ ପୂରି ରହିଥିଲା, ତେବେ ଧର୍ମ ଆଉ କେଉଁଠାରେ ଥିଲା, - ଏହି କଥାଟିକୁ ନେଇ ହିଁ ଭୀମଭୋଇ ଆପଣାର ସଂଶୟକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ସେହି ସଂଶୟ କୌଣସି ସଂଶୟବାଦୀର ସଂଶୟ ଆଦୌ ନୁହେଁ, ଯଥାର୍ଥ ଅଧ୍ୟାତ୍ମର ଅନ୍ୱେଷଣ କରୁଥିବା ଓ ଆମ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କ ଭିତରେ ସେହି ଅଧ୍ୟାତ୍ମଟିକୁ, ଆମ ପ୍ରତ୍ୟେକଙ୍କର ଅସଲ ମଣିଟିକୁ ଖୋଜି ବାହାରିଥିବା ଜଣେ ଅନୁରାଗୀ ସନ୍ଥର ସଂଶୟ । ''ଷଟ କର୍ମକାଣ୍ଡେ ସମସ୍ତେ ପଡ଼ିଲେ ନିଜ ଧର୍ମ ନଜାଣିଲେ'' ବୋଲି କହିବାବେଳେ ସିଏ ନିଜର ସେହି ବ୍ୟାକୁଳତାକୁ ହିଁ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ନିଜର ଧର୍ମ କହିଲେ ଏଠାରେ କୌଣସି ନିର୍ଦ୍ଧାରିତ ଧର୍ମ-ସଂପ୍ରଦାୟର ଭେକ ଓ ବିଧି ଭିତରେ ଗୁଡ଼ାଇ ହୋଇ ରହିବାକୁ ବୁଝାଉନାହିଁ । ମଣିଷର ଆପଣା ଭିତରେ ଯାହା ସର୍ବୋତ୍ତମ, ଯାହା ଉଦୟକ୍ଷମ, ତାହାରି ସହିତ ଯୁକ୍ତ ହୋଇ ରହିବାକୁ ହିଁ ବୁଝାଉଛି ଏବଂ ତଦନୁରୂପ ଜୀବନଟିଏ ବଞ୍ଚିବାର ଏକ ଆହ୍ୱାନକୁ ଉଦ୍‌ବୋଧିତ କରି ଆଣୁଛି । ଭୀମଭୋଇଙ୍କର କଥାଗୁଡ଼ିକ ତାଙ୍କର ସେହି ବ୍ୟାକୁଳତାକୁ କେଡ଼େ ତୀବ୍ର ଭାବରେ ପ୍ରକାଶ କରି ଦେଉଛନ୍ତି: ଶ୍ରୀ ପୁରୁଷୋତ୍ତମ କପିଳାସ ଧାମ ତହୁଁ ଉଠିଲାଣି ଧର୍ମ/ ତୀର୍ଥମାନେ ସବୁ ଭ୍ରଷ୍ଟ ହୋଇଲେଣି କାହିଁରେ ନାହିଁ ନା ବ୍ରହ୍ମ /... ମେଢ଼

ମଣ୍ଡପ ଦେଉଳ ଦେବାଳୟ ଜଗତ ଅଟାଳିମାନ/ ଯହିଁରେ ଦେଖିଲେ ସତ୍ୟ ଧର୍ମ ନାହିଁ ସକଳେ ହେଲେଣି ଶୂନ୍ୟ /.....ଦାରୁ ପ୍ରତିମା ଶିଳା ମୂର୍ତ୍ତି ପାଷାଣ ଯେହୁ ଯେଉଁଠାରେ ଥିଲେ/ ଏହାଙ୍କ କରଣି ସରିଲାଣି ସବୁ ନକାଟଇ ଆଉ ବେଳେ /...ଅଚେତାରେ ସିନା ଜନ ପ୍ରାଣୀମାନେ କରୁଛନ୍ତି ଦେବପୂଜା/ ପାଦେ ପଡ଼ି ରକ୍ଷା କର ବୋଲୁଛନ୍ତି ଦେବୁଁ ଖୀରି ପୁରି ଖଜା । (୯୫ ତମ ବୋଲି) ''ସବୁ ଘଟେ ପ୍ରଭୁ ହେତୁ ଚେତା ଦିଅ'' ବୋଲି ସେ କେତେ ବିକଳ ହୋଇ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଛନ୍ତି । ପୁନଶ୍ଚ, 'ଉଡ଼ାଖାନି ବୁଡ଼ାଖାନି ଚଳଖାନି ଅଚଳଖାନି ଏ ଯେତେ/ ଜଣେ ଜଣେ କରି ଉଠାଅ ଏହାକୁ ଚେତା ହୁଅନ୍ତୁ ସମସ୍ତେ'' ବୋଲି ଭଗବାନଙ୍କ ଠାରେ ଆର୍ତ୍ତି ଜଣାଇଛନ୍ତି । (୪୦।୮,୯) ଆମେ ଏହାକୁ ହିଁ ଜଣେ ସନ୍ଥର ଅସଲ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତା ବୋଲି ଜାଣିବା ।

ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ଆଖିଦେଖଣାରେ ମଧ୍ୟ ସେ ଆଶ୍ରା କରିଥିବା ମହିମାଧର୍ମରେ ଗ୍ଳାନି ପଶି ଯାଉଥିବାର ସିଏ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରି ପାରିଛନ୍ତି ଓ ସେଥିପାଇଁ ପରମପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଖରେ ଗୁହାରି ଜଣାଇଛନ୍ତି । ସ୍ତୁତି-ଚିନ୍ତାମଣିର ଦୁଇଟି ବୋଲି (୯୭.୯୮)ରେ ତାହାର ଅଳ୍ପବହୁତ ସୂଚନା ମଧ୍ୟ ମିଳିଯାଉଛି । 'ଏ ଧର୍ମରେ' ଅର୍ଥାତ୍ ମହିମାଧର୍ମରେ ଅସତ୍ୟ ପଶି ନଯାଉ ବୋଲି ସିଏ ସତେଅବା କେଡ଼େ କାତର ଭାବରେ ନିଜ କ୍ଷୋଭକୁ ବ୍ୟକ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ମହିମାଧର୍ମରେ ସ୍ୱୟଂ ପରବ୍ରହ୍ମ ହେଉଛନ୍ତି ଗୁରୁ । କବି ସ୍ତୁତି-ଚିନ୍ତାମଣିରେ ସ୍ୱୟଂ ସେହି କଥାଟିକୁ ହିଁ କହିଛନ୍ତି । (୫୯।୧) ତେଣୁ, ମନୁଷ୍ୟର ସଂସାରରେ ଗୁରୁ ଓ ଶିଷ୍ୟ ଯେ ପରସ୍ପରଠାରୁ ଅଭିନ୍ନ, କବି ତାହା ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି । (୩୬ଶ ବୋଲି) ଧର୍ମର ପ୍ରଚାରକ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନେକ ସମୟରେ ମନୁଷ୍ୟଗୁରୁମାନେ ଏହି ସତ୍ୟଟିକୁ ସ୍ୱୀକାର କରି ପାରନ୍ତିନାହିଁ ଏବଂ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଅନ୍ତରାଳ କରି ରଖନ୍ତି । ସେତେବେଳେ ମହିମାଧର୍ମରେ ସେହିଭଳି କିଛି ଘଟୁଥିଲା କି ? ଗୁରୁମାନେ ଶିଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଓ ଗୃହତ୍ୟାଗୀମାନେ ଗୃହୀଭକ୍ତ ମାନଙ୍କୁ ଆପଣାଠାରୁ ଅନ୍ୟ ବା ଅବର ସୋପାନର ବୋଲି ଜ୍ଞାନ କରିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ କି ଏବଂ ସେହି ହେତୁ ମହିମାଧର୍ମର ମୂଳ ଦୃଷ୍ଟିଟି ଅସଲ ଆଧାରସ୍ଥାନରୁ ତଳକୁ ଖସି ଆସିଥିଲା କି ? ଭୀମ ଭୋଇ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ନଥିଲେ, ସିଏ ଗୃହରେ ଥାଇ ଦୂରକୁ ହୁଏତ ସେହି ପ୍ରବୃତ୍ତିଟିକୁ ଅପେକ୍ଷାକୃତ ଅଧିକ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ଲକ୍ଷ୍ୟ କରିଥିବେ ଏବଂ ପ୍ରମାଦ ଗଣିଥିବେ । ମନୁଷ୍ୟଗୁରୁର ଉପଦ୍ରବ ଆରମ୍ଭ ହେଲେ ବାହ୍ୟ ବିଧିମାନେ ପ୍ରବଳ ହୁଅନ୍ତି, ଅନ୍ତର ମଧ୍ୟରେ ଘଟୁଥିବା ଘଟଣାଗୁଡ଼ିକ କ୍ରମେ ଗୌଣ ହୋଇ ଆସନ୍ତି । ପ୍ରବରମାନଙ୍କର ସଭା ବସି ଅବରଗଣଙ୍କୁ ଶାସ୍ତି ଦିଆଯାଏ । ଗୃହୀ ଏବଂ କବି ଭୀମଭୋଇ ମହିମାଧର୍ମ ଭିତରେ ଏହିଭଳି କୌଣସି ଅପଲକ୍ଷଣ ବା ଅସତ୍ୟ ଆସି ପଶି ଯାଉଥିବାର ଗନ୍ଧ ବାରି ପାରିଥିଲେ କି ? ''ମନୁଷ୍ୟଗୁରୁରେ କି କାର୍ଯ୍ୟ ହୁଅନ୍ତା କି ରହନ୍ତା ଦୀକ୍ଷା ତାର/ ବ୍ରହ୍ମକୁ ସେବି ସେ ଧର୍ମ ପ୍ରକାଶିଲେ କେହୁ ମାନନ୍ତା ସଂସାର'' । (୯୭।୪) ଭୀମ ଭୋଇ ଏହି ଧାଡ଼ୀଗୁଡ଼ିକରେ

ହୁଏତ ସେହି ଅପରିଣାମଗୁଡ଼ିକର ଇଙ୍ଗିତ ଦେଇଛନ୍ତି । ଏବଂ, "ସମ୍ଭାଳ ତୁମ୍ଭର ଜଗତ ଭଗତ ଏ ଧର୍ମରେ ଯେ ଅଛନ୍ତି / କାହାରି ମନେ ଛନ୍ଦ ମାୟା ନପଶୁ ନିର୍ମଳ କରାଅ ମତି" । (୯୬।୧୯) ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ପରବର୍ତ୍ତୀ ବୋଲିରେ ମଧ୍ୟ ଠିକ୍ ସେହି କଥା । "ନିଷ୍କାମ ଧର୍ମରେ ସକାମ ପଶିଲେ ଗୁରୁସେବା ଫଳ ଗଲା/ ଜନ୍ମଯାକ ତା'ର ନିଗ୍ରହ ହୋଇଲେ କେଉଁ ଗତିକି ଲଭିଲା ।" ସମ୍ଭବତଃ ମହିମାମାର୍ଗର ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କୁ କ୍ରମେ ଆଳସ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଗ୍ରାସ କରିଥିଲା । ଆଳସ୍ୟ ପଶିଲେ ହିଁ ଧୀରେ ଧୀରେ ଗୁଳାରେ ଆସି ପଡ଼ିଯିବାର ପ୍ରଲୋଭନଟା ମଧ୍ୟ ମନୁଷ୍ୟକୁ କମ୍ ହନ୍ତସନ୍ତ କରେନାହିଁ । ନବମ ପଦରେ ଅଛି : "ଧର୍ମ କଥା ଶୁଣି ବିଭୋଳ ହେଲେଣି ଭ୍ରମି ଯାଉଛନ୍ତି ସର୍ବେ/ ଯେତେ ପାପ କଲେ ଶ୍ରୀଗୁରୁ ଖଣ୍ଡିବେ ବୋଲି କହୁଛନ୍ତି ଗର୍ବେ ।" ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ମାର୍ଗଟିଏ ଗୋଟିଏ ଧର୍ମରେ ପରିଣତ ହେବାକୁ ମନ କଲେ ତାହା ଆଉ ଅନୁଗାମୀ ମାନଙ୍କୁ କିଛି ହେବା ଲାଗି ଅର୍ଥାତ୍ ସେମାନଙ୍କ ନିଜର ଉପଲବ୍ଧିଗତ ଜୀବନରେ କୌଣସି ପାହାଚ ଉଠିବାଲାଗି ସେତେ ବେଶୀ ଆହ୍ବାନ ଦେଇ ପାରେନାହିଁ । ତାହା ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ଦାୟିତ୍ୱବୋଧହୀନ କରାଏ; ଭଗବାନ ସବୁ କରିଦେବେ, ସବୁ ଖଣ୍ଡି ପାରିବେ ବୋଲି ଏକ ମିଛ ନିର୍ଭରଶୀଳତାକୁ ମଧ୍ୟ ଖୁବ୍ ପ୍ରଶ୍ରୟ ଦିଏ । ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ପଦଗୁଡ଼ିକରୁ ସଙ୍କେତ ମିଳୁଛି ଯେ, ମହିମାପନ୍ଥୀ ମାନଙ୍କର ହୃଦୟରୁ ତତ୍ତ୍ୱଜ୍ଞାନର ହ୍ରାସ ହୋଇ ଯାଇଥିଲା ଓ ମୂଢ଼ ଜ୍ଞାନମାନ ବୃଦ୍ଧି ପାଇଥିଲା । ସେଥିଲାଗି ସିଏ ବହୁତ ଖେଦ କରି ଏକାଦଶ ପଦରେ କହିଛନ୍ତି : "ବେଳୁ ବେଳ ଧର୍ମ ଉଦେ ହୋନ୍ତା ସିନା ଯାଉଅଛି ଲୋପ ହୋଇ / ଏତେ ଦିନ ହୋଇଲାଣି ଏହି ଧର୍ମ ନପାରୁଛି ଥୟ ହୋଇ ।" କବି ଭୀମ ଭୋଇ ଏପରି ଏକ ଭବିଷ୍ୟର ସ୍ୱପ୍ନ ଦେଖୁଥିଲେ, ଯେତେବେଳେ କି, ତାଙ୍କ ଭାଷାରେ କହିଲେ, "ଅନାଦି ରାଜା ହେବେ ଓ ସତ୍ୟ ମହିମାଳି ହେବ ।" (ସ୍ତୁତି-ଚିନ୍ତାମଣି, ୧୦ମ ବୋଲି) । ସନ୍ଥ ସ୍ୱୟଂ ନିଜଭିତରେ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହୋଇ ଯାଇଥାଏ, ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ସହିତ ସହଯୋଗ କରିବା ଲାଗି ସେ ସଂସାର ଭିତରେ ବିଚରଣ କରୁଥାଏ । ତେଣୁ, ତା'ର ଭବିଷ୍ୟ ଉପରେ ଅବିଚଳ ବିଶ୍ୱାସ ରହିଥାଏ । ବର୍ତ୍ତମାନର ସଙ୍ଗତିହୀନ ଏହି ସବୁକିଛିରେ ଅବଶ୍ୟ ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେବ ବୋଲି ସିଏ ସୁଦୃଢ଼ ବିଶ୍ୱାସ ରଖିଥାଏ । ଏହିପରି ଏକ ବିଶ୍ୱାସ, ଏକ affirmation ଏବଂ ତାହାକୁ ପୃଥିବୀ ଉପରେ ସମ୍ବର୍ଦ୍ଧିତ କରି ଆଣିବାରେ ସହଯୋଗ କରିବାପାଇଁ ଆପଣାର ସମ୍ମତି, - ଏହିସବୁର ଅଭାବ ଘଟିଲେ ମନୁଷ୍ୟ କ୍ରମେ ନିଃସଙ୍ଗ ହୁଏ, ଶୁଷ୍କ ହୁଏ, କ୍ରୂର ହୁଏ ଓ ଉଦାସୀନ ହୁଏ । ସିଏ ବାହାରେ ବାହାରେ ରହିଯାଏ, ଅଙ୍ଗୀକାରହୀନ ହୋଇ ରହିଯାଏ । ଭୀମଭୋଇଙ୍କ ଭାଷାରେ, "କେତେ ଦିବସେ ସତ୍ୟଯୁଗ ହୋଇବ ମନେ କରି ପ୍ରତିଆଶା ।" (ତତ୍ରୈବ, ୫୮।୯) କରି ସନ୍ଥ ସୋପାନ ଉଠୁଥାଏ, ଅଧିକରୁ ଅଧିକ କାମରେ ଲାଗୁଥାଏ । ସିଏ ତାହାରି ବଳରେ ହିଁ ସକଳ କଷ୍ଟ ସହ୍ୟ କରିବାକୁ ସମର୍ଥ ହୁଏ, "ନିନ୍ଦାକୁ ବସ୍ତ୍ରପ୍ରାଏ କଟିରେ ଭୂଷଣ କରି ପିନ୍ଧେ ।" ଏବଂ, କେତେ ନିନ୍ଦକ

ହୋଇ "ହାସ୍ୟ ଭର୍ତ୍ସନା ଗାଳି ଗର୍ବ ଠସାକୁ ଗଳାରେ ପିନ୍ଧିଛି ମାଳ / ଟାକି ଟାକି ମୁହିଁ ଆଗତକୁ ଚାହିଁ ଯାଉଅଛି କାଳ" (୬୨।୫) ବୋଲି କହିବାରେ ଲାଗିଥାଏ । ଆଗତକୁ ଚାହିଁ ବହି ବର୍ତ୍ତମାନକୁ ତାହାରି ନିମିତ୍ତରୂପେ ଲଗାଇ ପାରୁଥିବା ମନୁଷ୍ୟକୁ କାହିଁକି କୌଣସି ନିଃସଙ୍ଗତା ଗ୍ରାସିବାକୁ ଆସିବ ?

ଭୀମଭୋଇଙ୍କ ରଚନାର ଛତ୍ରେ ଛତ୍ରେ ଏହି ଅବିଚଳ ବିଶ୍ୱାସ ହିଁ ସବାଆଗରେ ସବୁବେଳେ ରହିଛି : ସତ୍ୟ ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ, ସେହି ସତ୍ୟକୁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ପୃଥିବୀର ଉତ୍ତୋଳନ ଘଟିବା ଉପରେ ବିଶ୍ୱାସ ଏବଂ ନିଜେ ସେହି ପ୍ରକ୍ରିୟାଟିରେ ନିମିତ୍ତରୂପେ କାମରେ ଲାଗି ପାରିବାର ବିଶ୍ୱାସ । ଏଥିରେ ଧର୍ମାନ୍ଧତାର ଲେଶମାତ୍ର ନାହିଁ, କେବଳ ଆତ୍ମ-ଉନ୍ମୋଚନର ଅନୁସନ୍ଧାନ ହିଁ ଭରି ରହିଛି । ସେଥିଲାଗି, ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ରଚନାଗୁଡ଼ିକୁ ପାଠ କରିବା ସମୟରେ ଅଥବା ତାଙ୍କର ଭଜନଗୁଡ଼ିକୁ ଗାଉଥିବା ସମୟରେ ଆମ ନିଜଭିତରେ ମଧ୍ୟ କେତେ ବଳ ଆସି ଯାଉଥିବା ପରି ମନେହୁଏ, ଅନ୍ଧାର କଟିଯାଇ ବାଟ ଦିଶିଗଲା ପରି ଲାଗେ, ପାଖୁଡ଼ା ପରେ ପାଖୁଡ଼ା ଖୋଲି ଯାଉଥିବା ପରି ମନେହୁଏ । ଏକାବେଳେକେ ତାଙ୍କ ପାଖକୁ ତଥା ଆମ ନିଜଭିତରେ ମଧ୍ୟ ଆମର ନିତ୍ୟସଖା ସେହି ଅନ୍ତରଙ୍ଗଟିର ପାଖକୁ ଲାଗିଆସିବା ପରି ମନେହୁଏ । ସ୍ତୁତି-ଚିନ୍ତାମଣିରେ କବି କେଡ଼େ ଆଣ୍ଠରେ କହି ପାରିଛନ୍ତି: ସତ୍ୟ ଯେବେ ଥିବ ଅସତ ଜନଙ୍କୁ ଅବଶ୍ୟ ମାରିବ ମାଡ଼/ ସାନ ବଡ଼ କେହୁ ଆଣ୍ଟି ନପାରନ୍ତି କାହାକୁ ନୁହଇ ବଡ଼ । / ଗୁରୁ ଯେବେ ଥିବେ ଗର୍ବିତା ଭାଙ୍ଗିବେ ଗାରିମା ଲୋକର୍ଙ୍କ ମତ/ ଅବଶ୍ୟ ପାପେ ଆପେ ଖରାପ ହେବେ କାଳ ବେଳେ ଯିବେ ହତ । / ପୁଣ୍ୟ ଯେବେ ଥିବ ପାତକୀ ପ୍ରାଣୀଙ୍କୁ ନିଶ୍ଚୟ ମିଳିବ ସଜା/ ଅନନ୍ତ କେଶରୀ ମହାବ୍ରହ୍ମଗୁରୁ ଯେଉଁଦିନ ହେବେ ରାଜା । / ଦଇବ ଥିଲେ ଦୁଷ୍ଟଙ୍କୁ ବିନାଶିବ ଉଶ୍ୱାସ କରିବ ମହୀ/ ବ୍ରହ୍ମେ ଯେତେ ଲୋକ ଦୋଷୀ ହେଉଛନ୍ତି ଯୁଗଶେଷେ ଯିବେ ବହି ॥(୬୬, ୧୩-୧୬) ଷଡ଼ବିଂଶ ବୋଲିରେ ମଧ୍ୟ ସେହି ଅଶେଷ ପ୍ରତ୍ୟୟମୟ ସତର୍କବାଣୀ: ମେଳଛ ପାମର ଅଧର୍ମ ଏ ଜୀବ ଛନ୍ଦ ନଟକୂଟ ପ୍ରାଣୀ/ ଛିଡ଼ିଯିବ ମୁଣ୍ଡ ହୋଇ ଖଣ୍ଡଖଣ୍ଡ ଲୋଟୁଥିବ ଏ ଧରଣୀ । ଏସବୁ ଚଳନ୍ତି ଅର୍ଥରେ ମୋଟେ ମାଳିକା ନୁହେଁ, ଏହା ହେଉଛି ଜଣେ ସନ୍ଥର ବିଶ୍ୱାସବାଣୀ । ଏହା ଅବିଶ୍ୱାସୀମାନଙ୍କ ପାଇଁ ମଧ୍ୟ ଅବିଶ୍ୱାସକୁ ତୁଟାଇବାର ମହୌଷଧ, କପଟୀମାନଙ୍କର କପଟ ତୁଟାଇବାର ମହୌଷଧ, ଜଡ଼କୁ ଚେତନ କରାଇବାର ମହୌଷଧ ।

ପୃଥିବୀକୁ ପ୍ରମାଦ ପଡ଼ିଲେ ସନ୍ଥ ବ୍ୟାକୁଳ ହୋଇ ଭଗବାନଙ୍କୁ ଡାକେ । ବିଶ୍ୱାସରେ ଡାକେ, ଏବଂ ସେହି ବିଶ୍ୱାସ ମଧ୍ୟରେ ଉତ୍ତର ପାଏ । ଉତ୍ତର ପାଇ ଜଗତଉଦ୍ଧାରର କାର୍ଯ୍ୟରେ ସିଏ ତାଙ୍କରି ନିମିତ୍ତ ହୁଏ, ତାଙ୍କରି କାର୍ଯ୍ୟ କରେ । ଭଗବାନ ସଂସାରର ରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ସତକୁ ସତ ଓହ୍ଲାଇ ଆସୁଥିବା ପରି ଅନୁଭବ କରେ । ଯନ୍ତ୍ରଟିଏ ହୋଇ ପାରିଲେ ଏହିପରି

ଭାବରେ ଖାଲି ସନ୍ଥର ନୁହେଁ, ସବୁ ମଣିଷଙ୍କର ମଧ୍ୟ ଜଡ଼ତା ଦୂର ହୁଏ, ସମସ୍ତଙ୍କୁ ସଙ୍ଗୀ ମିଳିଯାଏ। ସଂଗ୍ରାମ ଲାଗି ତରବାରୀଟିଏ ମିଳିଯାଏ। ସେହି ଅବତରଣକୁ ସନ୍ଥ ସବାଆଗ ନିଜଭିତରେ ଅନୁଭବ କରେ, ତେଣୁ ବଡ଼ ସହଜରେ ଓ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ ଭାବରେ ବାହାରେ ଏହି ଜଗତ ମଧ୍ୟରେ ମଧ୍ୟ ଅନୁଭବ କରେ। ଏକାଧିକ ଚଉତିଶାରେ ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର କଥାରେ ଆମେ ସେହି ଅକାଟ୍ୟ ଭରସାର ବାଣୀଗୁଡ଼ିକୁ ଶୁଣିବାକୁ ପାଇବା : ଅଣାକାର ବ୍ରହ୍ମ କହୁଅଛୁ ଆମ୍ଭେ ଆରତ ନୁହଁରେ ବଳା/ ଆଠ ପଦ୍ମ ଭକ୍ତ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡେ ରଖିବି ଶୂନ୍ୟେ ଲଗାଇବି ଲୀଳା ରେ/ ଆଉ ଯେତେ ସଂସାର/ ଅବଶ୍ୟ ହୋଇବ ନାରଖାର। ପୁନଶ୍ଚ, ଥାଅରେ ଭକତେ ସମ୍ଭାଳି ଜଗତେ ଦୁଃଖ ଦୂରିତ ଖଣ୍ଡିବି/ ଥୋଇବି ସଭିଙ୍କୁ ଏକାମ୍ରେ ବନେ ବାନା ଘୋଡ଼ାଇ ରଖିବି ରେ/ ଥୟ କରିବି ପୃଥ୍ୱୀ/ ଥିବ ସମସ୍ତେ ମୋ' ପଛ କତି। ଏବଂ, ଡାଏଁଣି ଡାଙ୍କେଶ୍ୱରୀଙ୍କ ମୁଖରୁ ଯେ ବଞ୍ଚିବ ସେ ସାର ମଞ୍ଜି / ଡାଳ ଧରି ନରେ ଆଣ୍ଟ କରୁଛନ୍ତି ଗରବ ମୁଁ ଦେବି ଭାଙ୍ଗି ଯେ / ଡାକି କହୁଛି ଉଚ୍ଚେ/ ଡ଼ଙ୍କା ପଡ଼ିଯିବ ସ୍ୱର୍ଗ ମଞ୍ଚେ/ ଡ଼ିଙ୍ଗୁରା ବାଛିବ ଆଗ ପଛେ/ ଡ଼ରି ଉଦେ ହୋଇଛି କି ମିଛେ। ସିଏ ଅଛନ୍ତି, ଉଦେ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି, କଦାପି ବୃଥା ଉଦେ ହୋଇନାହାନ୍ତି, - ଜଣେ ସନ୍ଥ ପାଇଁ ଏତିକି ଯଥେଷ୍ଟ, ଯାବତୀୟ ନିଃସଙ୍ଗତାକୁ ନିକାଲି ଦେବାପାଇଁ ଏତିକି ଯଥେଷ୍ଟ।

ଆମର ଏହି ସଂସାରକୂଟ ପଛରେ ଭୀମ ଭୋଇ କାରଣରୂପେ ଚାରିପ୍ରକାର କୂଟକୁ ଠାବ କରିଥିଲେ। ସେଥିପାଇଁ, ସ୍ତୁତି-ଚିନ୍ତାମଣିରେ : ତୁମ୍ଭ ମାୟାକୂଟ ଯମଦଣ୍ଡ କୂଟ, ଭୂପତିକୂଟକୁ ଛେଦି/ ଅସୁର ମେଳଛ କୂଟରୁ ବଞ୍ଚାଇ ସମ୍ଭାଳି ରଖ ଅନାଦି। (୩୨।୧୫) ଭୂପତିଙ୍କର କୂଟରୁ ଭୀମଭୋଇ କମ୍ ସନ୍ତାପ ପାଇନାହାନ୍ତି, ଏହି ଜଗତ ମଧ୍ୟ କମ୍ ସନ୍ତାପ ପାଇନାହିଁ। ଆପଣାର ଗୋଟିଏ ପଦରେ ବି କବି ସାହୁକୁ ରାହୁ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି। (ତତ୍ରୈବ, ୪୭।୧୫) ଏବଂ, ତେଣେ ନିଜ ଲୟକ୍ରମର କାଠିରେ ସିଏ ନିଜକୁ ଖାତକ ବୋଲି କହି ସକଳ ଜଗତର ଠାକୁରଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ସାହୁ ବୋଲି ସମ୍ବୋଧନ କରିଛନ୍ତି : ସାହୁ ହୋଇ କରି ଖାତକ ଠାବରେ ମାୟା କରିବାର ନୁହେଁ/ ଅଶେଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ମହାଜନ ଅଟୁ ସମ୍ପତ୍ତି ତୋର ଅକ୍ଷଏ/ ତେଣୁକରି ମୁହିଁ ଆଶ୍ରେ କରିଅଛି ଅନନ୍ତ ଭଣ୍ଡାରେ ସିନା/ ଶହେ ପୁରୁଷକୁ ଅଣ୍ଟିବ ବୋଲି ମୁଁ ମନେ କରିଛି ଭାବନା। (୪୭।୧୬-୧୭) ଯେଉଁମାନେ ସଂସାରକୁ ତୁଚ୍ଛା ମିଛ ଓ ତୁଚ୍ଛା ମାୟା ବୋଲି ମଣନ୍ତି, ସେମାନେ ସଂସାରରୁ ପଳାଇବାକୁ ହିଁ ପରମ ମୁକ୍ତି ବୋଲି କହନ୍ତି। ଯେଉଁ ସ୍ଥାନକୁ ପଳାଇ ଯିବେ ବୋଲି ସେମାନେ ଆକୁଳ ହେଉଥାନ୍ତି, ସେମାନେ ସେହି କଳ୍ପନାପୁରକୁ ସ୍ୱର୍ଗ ବୋଲି କହିଥାନ୍ତି। ସନ୍ଥ ପଳାଇ ଯାଏନାହିଁ। ସିଏ ଏଠି ଏହି ସଂସାରରେ ମଧ୍ୟ ଭଗବାନଙ୍କୁ ପୂରି ରହିଥିବାର ଦେଖେ। ଅତ୍ୟନ୍ତ ଅପରୋକ୍ଷ ଭାବରେ ଦେଖି ପାରୁଥାଏ। ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତା ପଳାୟନ ନୁହେଁ, ପଳାୟନ ପରମପଦ ନୁହେଁ;

ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକତା ହେଉଛି ଏକ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଏକାତ୍ମତା । ସ୍ତୁତିଚିନ୍ତାମଣିର ଗୋଟିଏ ଧାଡ଼ୀରେ ଭୀମ ଭୋଇ ସେଇଥିଲାଗି ''ଛପନାକୋଟି ଏ ଯେତେ ଜୀବନ ଛନ୍ତି ମୋ'ର ଆତ୍ମା ପ୍ରାୟ ଦିଶେ'' (୬୨।୧୬) ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ଯେତେବେଳେ ଯାବତୀୟ ଦିଶିବା ଏହିଭଳି ଏକ ଉଚ୍ଚତା ବା ଗଭୀରତାକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରେ ସେତେବେଳେ '' କାହାରିଠାରୁ ଠକି ଭଣ୍ଡି ଖାଇବାର ବିଚାର ହୃଦୟରେ ପଶେନାହିଁ'' ବୋଲି କବି ସେହି ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ଆତ୍ମୀୟତାର ଯୁକ୍ତି ବାଢ଼ିଦେଇ କହିଛନ୍ତି ।

କେବଳ ଆତ୍ମା ଏକା ନୁହେଁ, ଚେତନା ମଧ୍ୟ ଏକା, ଏହି ସବୁକିଛି ଯାହାଦ୍ୱାରା ତିଆରି ହୋଇଛି, ସେହି ପଞ୍ଚଭୂତ ମଧ୍ୟ ଏକା । ସେଇଥିରୁ ସଂବେଦନଶୀଳତା, ସହାନୁଭବ, ଏବଂ ସେହି ସ୍ତରର ଆଉ ସବୁକିଛି ବାସନା ଓ ଆକାଙ୍‌କ୍ଷା; ପଞ୍ଚଭୂତ ଆତ୍ମା ଦଗଧି ହେଉଛି ଜୀବନ କାନ୍ଦୁଛି ନିତି/ ଅନ୍ୟାୟ ସଂସାର ଅନୀତି ଆଚାର ଦେଖି କଳିଯୁଗ ରୀତି । (ସ୍ତୁତିଚିନ୍ତାମଣି, ୩୫।୧୧) ପୁନଶ୍ଚ, ଏକ ଖଣ୍ଡ ହାଡ଼ ବୁନ୍ଦାଏ ରୁଧିର ଫୁଟେ ମାଉଁସ ମଣଇ/ ତେଣୁ କରି ସିନା ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ବିକଳ ସହି ନପାରିବି ମୁହିଁ । (ତତ୍ରୈବ, ୨୬।୨୮) ଏବଂ, ପ୍ରାଣୀଙ୍କ କଷଣ ଭେଦୁଅଛି ମନ ଜୀବନକୁ ମୋର ବାଧେ । (୨୨।୨୦) ଏକାତ୍ମତା, ସଂବେଦନଶୀଳତା ଏବଂ ସେଇଥିରୁ, ସମର୍ପିତ ହୋଇ ବଞ୍ଚିବାର ଯାବତୀୟ ଅନ୍ତରନୁରାଗ,- ଆପେ ପଛରେ ରହି ଜଗତକୁ ଆଗରେ ରଖିବାର ସେହି ଅନ୍ୟ ପ୍ରାର୍ଥନାଟି, ନିଜଲାଗି ନର୍କକୁ ଆବୋରି ନେଇ ଜଗତର ଉଦ୍ଧାର ଲାଗି ଏକ ଐକାନ୍ତିକ ମାଗୁଣି । ସେହି ମାଗୁଣିଟି ହିଁ ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ସେହି ବିଶ୍ୱବିଶ୍ରୁତ ପଦଟିର ମାଧ୍ୟମରେ ତାଙ୍କୁ ଅତି ଆପଣାର ବୋଲି ଅନୁଭବ କରୁଥିବା ସଂପୃକ୍ତ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ଐକାନ୍ତିକ ମାଗୁଣି: ପ୍ରାଣୀଙ୍କ ଆରତ ଦୁଃଖ ଅପ୍ରମିତ ଦେଖୁ ଦେଖୁ କେବା ସହୁ/ ମୋ' ଜୀବନ ପଛେ ନର୍କେ ପଡ଼ିଥାଉ ଜଗତ ଉଦ୍ଧାର ହେଉ । (୨୬।୭) ତେଣୁ, ଅଶେଷ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ବୁଡି ଯେବେ ଯିବ କାହିଁରେ ରହିବି ମୁହିଁ/ ମନ ଛନ ଛନ ହେଉଛି ଉଚ୍ଛନ୍ନ ଏ ପିଣ୍ଡ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ପାଇଁ । ଏ ଜନ ଜଗତ ହତ ହୋଇଗଲେ କାହିଁ ପଚାରିବି ମୁହିଁ / ଏଣୁ କରି ସିନା ପ୍ରଭୁ ଶ୍ରୀଛାମୁକୁ ନିତି ଜଣାଣ କରଇ । ଏବଂ, ''ପାଦରେ ଶରଣ ଦନ୍ତରେ ତିରଣ ରଖ ରଖ ଏ ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ'' ପରେ , ବ୍ରହ୍ମାଣ୍ଡ ନିମନ୍ତେ କର ଯୋଡ଼ି ମାଥେ ପଡ଼ି ଶ୍ରୀଗୁରୁଙ୍କ ପାଦେ/ କହେ ଭୀମଭୋଇ ଅଷ୍ଟାଶତ ପଦ ନେତ୍ରୁ ଲୁହ ପୋଛି କାନ୍ଦେ । (୪୦ଶ ବୋଲି) ସଂସାରରେ ''ବିହନ ରହିବେ ବୋଲି'' ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ଏହି ପ୍ରାର୍ଥନା । ପୁରୁଣାର ସବୁ ଉପଦ୍ରବ ସାଙ୍ଗ ହୋଇ ଗଲାପରେ ଯେତେବେଳେ ନୂଆ ଗଢ଼ଣର ଏକ ଅନ୍ୟ ବ୍ୟବସ୍ଥାଲାଗି ଜଗତର କର୍ଷଣ ହେବ, ସେତେବେଳେ ବିହନ ଅବଶ୍ୟ ଦରକାର ହେବ; ସେଇଥିପାଇଁ ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ଏହି ଜଣାଇବା, ଏହି ମାଗୁଣି କରିବା ।

ନେତ୍ରରୁ ଲୁହ ପୋଛି ଭୀମଭୋଇ ଏହିସବୁ କଥା କହିଛନ୍ତି ଓ ସଙ୍ଗ ଇଚ୍ଛା କରୁଥିବା ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ଆତ୍ମବୋଧର ଆକାଶରେ ଗୌରବୋଜ୍ଜ୍ୱଳ ତାରାଟିଏ ହୋଇ ଜଳୁଛନ୍ତି ।

କବି ପ୍ରକୃତରେ କାନ୍ଦେ, ଜଗତ ପାଇଁ କାନ୍ଦେ । ଘଡ଼ିକର ବ୍ୟସନ ବା ବିହ୍ୱଳତା ପାଇଁ କାନ୍ଦେନାହିଁ, - ଏଠି ସମସ୍ତଙ୍କ ସହିତ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ବନ୍ଧନରେ ବାନ୍ଧି ହୋଇ କାନ୍ଦେ ଓ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଜଣାଏ । ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ଦ୍ୱାର ଉପରେ ଆସି କର ବାଡ଼ାଏ ଏବଂ ଭଗବାନ୍‌ଙ୍କୁ ଜାଗୃତ କରି ଆଣେ । କବି ଆମକୁ ଅନେକ ଅନେକ ଦୁର୍ଦ୍ଦଶାରୁ ରକ୍ଷା କରେ । ଫରାସୀ ସତ୍ୟଦର୍ଶୀ Blaise Pascal ସମ୍ଭବତଃ ଏହିପରି ଜଣେ କବିର କଥା କହିଛନ୍ତି, ଯିଏକି ''"tells the truth about man with tears in his eyes, - ନେତ୍ରରୁ ଲୁହ ଢାଳି ହିଁ ଭୀମ ଭୋଇ ''ଜଗତର ହିତେ'' ଗୀତ ବାନ୍ଧିଛନ୍ତି । (ସ୍ତୁତି-ଚିନ୍ତାମଣି, ୨୦।୪) ଲୁହ ଢାଳିବାର ସେହି କବିପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ସିଏ ଭାଷାରେ ବ୍ୟାକରଣ ମାନିନାହାନ୍ତି, ଶିଷ୍ଟମାନଙ୍କର ଔଚିତ୍ୟ-ସମ୍ପର୍କିତ କୌଣସି ବିଳାସକୁ ଭ୍ରୂକ୍ଷେପ ବି କରିନାହାନ୍ତି । ନିଜର ଔଚିତ୍ୟଟିକୁ ସେ ନିଜ ଭିତରୁ ହିଁ ପାଇଛନ୍ତି, ଏହି ଖିଳ ଜଗତ ଓ ଖିଳ ଜଗତର କର୍ତ୍ତାଙ୍କ ସହିତ ବନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ତାଙ୍କର ଡ଼ୋରଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରସାଦରୁ ସିଏ ତାହାକୁ ଲାଭ କରିଛନ୍ତି । ସାହିତ୍ୟ ଏବଂ କାବ୍ୟତତ୍ତ୍ୱରେ ଇଏ ହେଉଛି ଏକ ଅଭିନବ ଧାରା, କବି ଭୀମଭୋଇଙ୍କୁ ଭୂମି କରି ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟରେ ଯାହାର କି ଆହୁରି ଅଧିକ ଆଲୋଚନା ହୋଇପାରିବା ଉଚିତ । ଯାବତୀୟ ଶୈଳୀର ମଧ୍ୟ ଏକ ହୃଦୟ ରହିଛି । ସତେଅବା ବୁଦ୍ଧିର କେଉଁ ସିନ୍ଦୂକ ଭିତରୁ କେତେଟା ବିଶେଷ ଚାତୁର୍ଯ୍ୟ ବଳରେ ଶୈଳୀଟିଏ ମୋଟେ ସାଉଁଟି ଅଣା ଯାଏନାହିଁ । ହୃଦୟ ଅନୁସାରେ, ହୃଦ୍‌ବିସ୍ତାରର ଭାବାୟତନ ଅନୁସାରେ ହିଁ ଦୃଷ୍ଟିଟିଏ ଜନ୍ମଲାଭ କରେ । ଏବଂ, ଦୃଷ୍ଟିରୁ ଶୈଳୀଟିଏ ବାହାରେ ।

ସ୍ତୁତି-ଚିନ୍ତାମଣିର ଗୋଟିଏ ପଦରେ (୪୯।୧୮) କବି ଭୀମଭୋଇ ଅଖଣ୍ଡ ବ୍ରହ୍ମକୁ ଖଣ୍ଡନ୍ୟାୟ କରିବାଦ୍ୱାରା ହିଁ ସବୁଯାକ ପ୍ରମାଦର ସୃଷ୍ଟି ହୁଏ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି । ଆମର ଏହି ପୃଥିବୀରେ ଖଣ୍ଡନ୍ୟାୟରେ ହିଁ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ଯାବତୀୟ ପ୍ରମାଦର ଭିଆଣ ହୋଇଛି । ଅର୍ଥାତ୍, ସମସ୍ତେ ଆପଣାର ପ୍ରିୟ ଗମ୍ଭୀରିଟିଏ ଖୋଳି ନେଇ ତାହାରି ଭିତରେ ପଶି ଯାଇଛନ୍ତି । ଗମ୍ଭୀରିଟାକୁ ହିଁ ସମସ୍ତ ସଦନ ବୋଲି କହି ରଡ଼ି କରିଛନ୍ତି ଓ ରଣ ଯୁଝି ବାହାରିଛନ୍ତି । ଖୋଳଗୁଡ଼ାକୁ ସର୍ବସ୍ୱ ମଣିଛନ୍ତି । ଅନ୍ତର ଭିତରକୁ ଭେଦ କରିନାହାନ୍ତି । ମାତ୍ର, ପ୍ରାଚୀନ ଜର୍ମାନୀର ସନ୍ଥ ଏକ୍‌ହାର୍ଟଙ୍କ ଭାଷାରେ, the shell must be broken and what is contained in it must come out; for, if you want the kernel, you must break the shell ; - ଓଡ଼ିଶାରେ ମହିମାଧର୍ମ ଓ ତା'ର କବି ଭୀମ ଭୋଇ ସେହିକଥା କରିଛନ୍ତି । ମଣିଷକୁ ବଡ଼ ଅକର୍ତ୍ତବ୍ୟ କରି ମାଡ଼ି ବସିଥିବା ପ୍ରତିମାତୃଷ୍ଣାକୁ ସେମାନେ ଅତିକ୍ରମି ଯିବାର ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେଇଛନ୍ତି । ମହିମାଧର୍ମର ପ୍ରାୟ ସମସାମୟିକ ବଙ୍ଗଳାର ଶିଷ୍ଟଧର୍ମ ବ୍ରାହ୍ମସମାଜୀୟ ବ୍ରହ୍ମ ଯାହା କରିନାହିଁ, ସେମାନେ ତାହା କରିଛନ୍ତି । କଥିତ ଅଛି, ବ୍ରାହ୍ମମାର୍ଗର ପ୍ରତିଷ୍ଠାତା ରାଜା ରାମମୋହନ ମୃତ୍ୟୁ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବ୍ରାହ୍ମଣର ବ୍ରହ୍ମଚିହ୍ନ ଉପବୀତକୁ ଧାରଣ କରିଥିଲେ । ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ଜୀବନରେ

ଜାତିଭେଦ ପ୍ରଥାର ସଂସ୍କାରଗୁଡ଼ିକୁ ପାଳନ କରୁଥିଲେ । ବ୍ରାହ୍ମଣଲାଗି ନିଷିଦ୍ଧ କୌଣସି ଖାଦ୍ୟ ଗ୍ରହଣ କରୁନଥିଲେ । ଅନ୍ୟ ଧର୍ମାବଲମ୍ବୀ ବା ଅନ୍ୟଜାତିଭୁକ୍ତ ଲୋକମାନଙ୍କ ସହିତ ଏକତ୍ର ଆହାର ମଧ୍ୟ କରୁନଥିଲେ । ଜଣେ ଟୀକାକାରଙ୍କ ମତରେ, ରାଜା ରାମମୋହନ, ଏପରିକି ମହର୍ଷି ଦେବେନ୍ଦ୍ରନାଥ ଠାକୁର ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କର ପାଲିଙ୍କିକୁ କାନ୍ଧେଇ କରି ନେଉଥିବା ବାହକମାନଙ୍କୁ ବ୍ରାହ୍ମସମାଜରେ ଜଣେ ଜଣେ ସଦସ୍ୟରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବାର କଥା କେବେହେଲେ ଚିନ୍ତା ମଧ୍ୟ କରିନଥିବେ । ଓଡ଼ିଶାର ମହିମାଧର୍ମ ଏବଂ ଭୀମଭୋଇଙ୍କୁ ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମର ଏକ ସମାନ୍ତରରୂପେ ନୁହେଁ, ଓଡ଼ିଶାର ଶିଷ୍ଟସମାଜଠାରୁ ବହୁଦୂରରେ ଓଡ଼ିଶା ଭିତରେ ଘଟିଥିବା ଏକ ବ୍ୟତିକ୍ରମରୂପେ ହିଁ ବିଚାର କରିବାକୁ ହେବ । କେଡ଼େ ପ୍ରମାଦରହିତ ଭାବରେ ଭୀମ ଭୋଇ ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି : ହୃଦରୁ ଉଶ୍ୱାସ ହେଉ ପାପବିଷ ହରଣ କରାଅ ସବୁ/ ଦେବୀ ଦେବତା ମୁଁ କାହାକୁ ନମାନେ ତୁମ୍ଭେ ମୋ'ର ବଡ଼ ପ୍ରଭୁ । (ସ୍ତୁତି-ଚିନ୍ତାମଣି, ୭୨+୧୫) ବ୍ରହ୍ମନିରୂପଣ ଗୀତାରେ ମଧ୍ୟ ସେ "ବଡ଼ ପ୍ରଭୁ ଆଶ୍ରା କର ହେବୁ ଏବେ ସିଦ୍ଧି" ବୋଲି କହିଛନ୍ତି ।

ସେହି ବଡ଼ ପ୍ରଭୁ କେଉଁଠାରେ ଅଛନ୍ତି ? ଏହି ବଡ଼ ପ୍ରଶ୍ନଟିର ଉତ୍ତର ଖୋଜି ବିଚରା ମଣିଷ ଯୁଗେ ଯୁଗେ କେଡ଼େ ଉଚ୍ଚ ଉଚ୍ଚ କରି ମନ୍ଦିର ତୋଳିଛି, ଉଚ୍ଚ ସ୍ୱର୍ଗକୁ ସିଡ଼ି ପକାଇଛି, ନିଜେ ଉଚ୍ଚରେ ରହିଛି ବୋଲି ପ୍ରତିପାଦନ କରିବାକୁ ଆଉମାନଙ୍କୁ କେତେ ନିମ୍ନ ଓ ନୀଚ ବୋଲି କହିଛି ଓ ସେହି ଛଦ୍ମରେ ପୁରାଣ ଏବଂ ମହାପୁରାଣମାନ ଲେଖି ଥୋଇଦେଇଛି । ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ତତ୍ତ୍ୱ ଅଲଗା, ତେଣୁ ତାଙ୍କର ମତ ମଧ୍ୟ ଅଲଗା । ଆମ ଅନେକ ଅନେକଙ୍କୁ ବିସ୍ମିତ କରିଦେଇ ସିଏ "ଯେଡ଼େ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ଭଜିବୁ କର ତେଡ଼େ ବୁଦ୍ଧି, ନ୍ୟାୟକୁ ବିଚାରିଥିବୁ ଯେସନେ ବାରିଧି" ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି । Never did the eye see the sun unless I had first become sunlike, and never can the soul have vision of the First Beauty unless itself be beautiful,' - ଏଠାରେ ପ୍ଲୋଟିନସ୍‌ଙ୍କର ଉକ୍ତିଟିକୁ ଏକ ସଦୃଶବାକ୍ୟ ରୂପେ ସ୍ମରଣ କରା ଯାଇପାରେ । ସନ୍ଥ ଏକ୍‌ହାର୍ଟ୍ ମଧ୍ୟ ତାଙ୍କର The eye by which I see God is the same eye by which God sees me ବାକ୍ୟଟି ଦ୍ୱାରା ଅଧ୍ୟାତ୍ମର ଆକାଂକ୍ଷା ରଖିଥିବା ଓ ଜଗତର ନବକଳେବର ଇଚ୍ଛା କରୁଥିବା ସଭିଙ୍କୁ ସେହି ଅସଲ କଥାଟିକୁ ମନେ ପକାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ଆପଣାର ବହୁବିଧ ପ୍ରାଚୀରଗୁଡ଼ିକ ମଧ୍ୟରେ ଯେଉଁମାନେ ସତ୍ୟକୁ, ଭଗବାନଙ୍କୁ ଏବଂ ପୃଥିବୀର ପରବର୍ତ୍ତୀ ନିୟତିଗୁଡ଼ିକୁ କିଳି ରଖି ଆସିଛନ୍ତି ଓ ଏବେ ମଧ୍ୟ କିଳି ରଖିବାର ପରାକ୍ରମୀ ପ୍ରୟାସମାନ କରୁଛନ୍ତି, ସେମାନେ ନିଜର ବୁଦ୍ଧିକୁ ବଡ଼ କଲେ ଯାଇ ଯେ ବଡ଼ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ଦର୍ଶନଲାଭ କରିବେ, ପବିତ୍ର ହେବେ ଓ ବଡ଼ ପ୍ରଭୁଙ୍କୁ ବଞ୍ଚି ପାରିବେ, ସେମାନଙ୍କୁ କେବଳ ଏତିକି କୁହା ଯାଇପାରିବ ।

ତେବେ, ବୁଦ୍ଧିମାନ୍ ମଣିଷ କାହିଁକି ନିଃସଙ୍ଗ ହେବ ? ସିଏ ବିଶ୍ୱାସଟିଏ ପାଇବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିବ, ବିଶ୍ୱାସରେ ବାଟଟିଏ ଚାଲିବ । ମୂଳତଃ ଆପେ ମନ କଲେ ଯାଇ ସିଏ ଏସବୁ କରିପାରିବ । ଯେଉଁ ମନୀଷୀ ଓ ସନ୍ଥମାନେ ମଣିଷମାନଙ୍କର ସକଳ ଜଡ଼ତାକୁ ଭାଙ୍ଗିଦେବେ ବୋଲି ତାକୁ ତା'ର ବହୁତର ସମ୍ଭାବନାଗୁଡ଼ିକ ବିଷୟରେ ଚେତାଇ ଦେବାକୁ ଆସିଛନ୍ତି, ସେମାନଙ୍କ ପାଖରେ ଆମେ କୃତଜ୍ଞ ରହିବା । ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ବିଶ୍ୱାସୀ ବନ୍ଧୁ ପରି ସେମାନେ ଆମର ଏକାବେଳେକେ ପାଖରେ ଠିଆ ହୋଇ ଆମକୁ ନିଜର କଥାଗୁଡ଼ିକୁ କହିଛନ୍ତି, ଭଗବାନଙ୍କୁ ମାଧ୍ୟମ କରି ଆମ ହାତରେ ଆମଲାଗି ଆମର ବୃହତ୍ତମ ଆହ୍ୱାନସ୍ୱରୂପ ଏହି ଜୀବନ ତଥା ଏହି ପୃଥିବୀର ଖିଅକୁ ଧରାଇ ଦେବାର ପ୍ରୟାସ କରିଛନ୍ତି । ଆମେ ସେମାନଙ୍କ ପାଖରେ କୃତଜ୍ଞ ରହିବା । ଭୀମଭୋଇଙ୍କ ପାଖରେ କୃତଜ୍ଞ ରହିବା ।

୧୦।୧୦।୯୧

(ସମ୍ବଲପୁର ବିଶ୍ୱବିଦ୍ୟାଳୟ ଦ୍ୱାରା ଆୟୋଜିତ ୧୯୯୧ ଭୀମଭୋଇ ସ୍ମାରକୀ ବକ୍ତୃତାମାଳାର ଦ୍ୱିତୀୟ ପ୍ରବନ୍ଧଟି ରୂପେ ଜ୍ୟୋତିବିହାର ଠାରେ ଉପସ୍ଥାପିତ ହୋଇଥିଲା ।)

□□

ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ - ବ୍ରହ୍ମବିବାଦୀ

ବ୍ରହ୍ମ ସର୍ବତ୍ର, - ସବୁଠାରେ, ସର୍ବ ଘଟରେ, ସର୍ବ ନାମରେ; ଏହି ସକଳନାମକ ସମଗ୍ର ଚେହେରାଟି ମଧ୍ୟରେ । ସିଏ କାଳରେ ନାହାନ୍ତି, ତଥାପି ସର୍ବ କାଳକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରି ରଖିଛନ୍ତି । କାଳ ଭିତରେ ଆତଯାତ ହେଉଥିବା ମଣିଷମାନେ ବୋଧହୁଏ ସେହି କାରଣରୁ ତାଙ୍କୁ କାଳାତୀତ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । କବି ଭୀମଭୋଇ କେଡ଼େ ପୁଲକିତ ଉପଲବ୍ଧିର ଆବେଶରେ ବ୍ରହ୍ମ ଏହି ସବୁକିଛିକୁ ଆବୋରି ରହିଛି ବୋଲି ବର୍ଣ୍ଣନା କରିଛନ୍ତି । ''ନଦିଶୁଛି, ଆବୋରି ରହିଛି ହେ ।'' ଯାହାକିଛି ରହିଛି, ତାହା କ'ଣ ସବୁଯାକ ଆଖିକୁ ଦେଖାଯାଏ ? ଆଖି ବି ତ କେତେଭଳି ରହିଥିବ । ସେଥିଲାଗି, ଆମ ଆଖିଟି ଯୋଉ ସୋପାନରେ ଯାଇ ପହଞ୍ଚି ପାରିଥିବ, ତାହା ତାଙ୍କୁ ସେହି ମୁତାବକ ଭଳି ଭଳି ଅବଶ୍ୟ ଦେଖିବ । ବ୍ରହ୍ମ ଆବୋରି ରହିଛି, - ଆମର ନିତ୍ୟନୈମିତ୍ତିକ ଭାଷାରେ କହିବାକୁ ମନ କଲେ, ବ୍ରହ୍ମ ଏହି ସବୁଟିକୁ, ସବୁକିଛିକୁ ସମ୍ଭାରି ରଖିଛି । ସତ୍ୟ ଏହି ସବୁକିଛିକୁ ସମ୍ଭାରି ରଖିଛି । ଖିଅ ଲଗାଇ ତ୍ରିକାଳକୁ ଏକ ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନତାରେ ଅର୍ଥାତ୍ ଅବିନଶ୍ୱରତାରେ ପରିଣତ କରି ରଖିଛି । ସେହି ଅବିଚ୍ଛିନ୍ନତାଟି ନଥିଲେ ଆମେ ବିଚ୍ଛିନ୍ନମାନେ କାହାକୁ ବା ଆଶ୍ରା କରି ଛିଡ଼ା ହୋଇ ପାରନ୍ତୁ ! ତେଣୁ, ସବୁ ନଶ୍ୱରତା ପଛରେ ସେଇ ନିରନ୍ତର ହୋଇ ରହିଛି, ସବୁ ଦୂରତାକୁ ଏକ ନୈକଟ୍ୟ ଭିତରେ ସମାହିତ କରି ରଖିଛି; ଆମର ଏଇ ସଂସାରଟି ଆଡ଼କୁ ଆଉ କେତୋଟି ଦାଣ୍ଡି ଓହ୍ଲାଇ ଆସି କହିବାକୁ ମନ କଲେ, ସବୁ ନୈରାଶ୍ୟ ଭିତରେ ସେଇ ଆଶାର ଅବିନାଶୀ ଦ୍ୟୋତକ ହୋଇ ରହିଛି, ସକଳ କ୍ଷଣ କ୍ଷଣର ନିରାନନ୍ଦ ମଧ୍ୟରେ ଆନନ୍ଦ ହୋଇ ରହିଛି । କ୍ଷଣଠାରୁ କ୍ଷଣ ବିଚ୍ଛିନ୍ନ ହୋଇଗଲେ ନିରାନନ୍ଦ ଓ କ୍ଷଣ ସହିତ କ୍ଷଣ ଏକତ୍ର ଗୁନ୍ଥି ହୋଇ ରହି ପାରୁଥିଲେ ତାହାହିଁ ଆନନ୍ଦ । ମନୁଷ୍ୟ ତା ଅସ୍ତିତ୍ୱଗତ ମଞ୍ଜିଟି ଭିତରକୁ କେତେ ଶ୍ରଦ୍ଧା ଏବଂ କେତେ ଧୈର୍ଯ୍ୟଯୁକ୍ତ ବିଶ୍ୱାସ ସହିତ ପ୍ରବେଶ କରି ଯେ ସେହି ବ୍ରହ୍ମର ତଥା ସେହି ସତ୍ୟଟିର ଉଦ୍‌ଭାବନ କରିଥିବ, ସେକଥା ଚିନ୍ତା କରିବା ମାତ୍ରକେ ନିଜକୁ ମଧ୍ୟ ପ୍ରକୃତରେ କେତେ ନା କେତେ ଅପାର ବୋଲି ଅନୁଭବ କରିହୁଏ । ଅନୁଭବ କେବଳ ଭିତରେ ନୁହେଁ, ବାହାରେ ବି; କେବଳ ତଥାକଥିତ ବହିର୍ଗତରେ ନୁହେଁ, ତଥାକଥିତ ଅନ୍ତର୍ଗତରେ ବି । ତା'ପରେ କୋଉ ରାଜାଧିରାଜର ସମ୍ମାର୍ଜନୀସ୍ପର୍ଶରେ ସବୁ ପବିତ୍ର ହୋଇଯାଏ । ଭିତର ତଥା ବାହାର ଦୁଇଟିଯାକକୁ ଏକ ଅଭୂତପୂର୍ବ ଅନିର୍ବଚନୀୟ ମହିମାରେ ଦେଖିହୁଏ, ସ୍ପର୍ଶ କରିହୁଏ, ବଞ୍ଚି ବି ହୁଏ ।

ବ୍ରହ୍ମରୁ ବ୍ରହ୍ମବାଦ ଓ ବ୍ରହ୍ମବାଦରୁ ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ। ବ୍ରହ୍ମବାଦୀମାନେ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ପ୍ରତିପାଦନ ନିମନ୍ତେ ଶାସ୍ତ୍ର ବଖାଣି ଯାଇଛନ୍ତି । ମହିମାଧର୍ମରେ ମଧ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମନିରୂପଣ ଗୀତା ବୋଲି ପୋଥିଟିଏ ରହିଛି। ପଞ୍ଚସଖାଙ୍କ ସମୟରେ ମଧ୍ୟ ସହଜ ପଦ୍ୟରେ ବ୍ରହ୍ମଶାଙ୍କୋଳି ବୋଲି ଆଉଗୋଟିଏଁ ପୋଥିର ରଚନା ହୋଇଥିଲା। ମୂଳ ଅର୍ଥାତ୍ ବେଦାନ୍ତର୍ଗତ ଉପନିଷଦମାନେ ସେହି ବ୍ରହ୍ମଙ୍କର ନାନାବିଧ ଓ ନାନାପ୍ରସ୍ଥଯୁକ୍ତ ପରିଚୟ ପ୍ରଦାନ କରିବାକୁ ଚେଷ୍ଟା କରିଛନ୍ତି। ବ୍ରହ୍ମସୂତ୍ର ନାମକ ଏକ ବୃହତ୍ ଗ୍ରନ୍ଥର ମଧ୍ୟ କଳ୍ପନା ଓ ରଚନା କରାଯାଇଛି । ପରବର୍ତ୍ତୀ ଯୁଗରେ ସେହି ଆଦ୍ୟ ପୋଥିଗୁଡ଼ିକର ଏକାଧିକ ଭାଷ୍ୟ ଲେଖା ହୋଇଛି । କେଉଁ ଭାଷ୍ୟଟି ଠିକ୍ ଏବଂ ସେହି କାରଣରୁ ପୁଣି କେଉଁ ଭାଷ୍ୟଟି ଠିକ୍ ନୁହେଁ ? କେଉଁଟି ତାଙ୍କର ସତ୍ୟପରିଚୟ ଓ କେଉଁଟି ସେହି କାରଣରୁ ସତ୍ୟପରିଚୟ ନୁହେଁ ? ହୁଏତ ଏପରି ବି କହିହେବ ଯେ ଏହି ସବୁଗୁଡ଼ିକ ହେଉଛନ୍ତି ସତ୍ୟପରିଚୟ । ଏବଂ, ଏକାଧିକ କାରଣରୁ ଯେଉଁ ପରିଚୟଟି ଆମଲାଗି ସର୍ବାଗ୍ରେ ଦୃଶ୍ୟ ହୋଇ ପାରୁଛି, ସେଇଟି ଆମଲାଗି ପୂର୍ଣ୍ଣପରିଚୟ । ଯିଏ ଯେଉଁପରି ଦେଖୁଛି, ସେଇଟି ତା'ପାଇଁ ପୂର୍ଣ୍ଣ ପରିଚୟ। ଅଦ୍ୱୈତବାଦୀ ଭାଷ୍ୟଟି ଆଦି ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମର ପୂର୍ଣ୍ଣଭାଷ୍ୟ, ବିଶିଷ୍ଟାଦ୍ୱୈତବାଦୀ ଭାଷ୍ୟଟି ରାମାନୁଜଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଏବଂ ଦ୍ୱୈତବାଦୀ ଭାଷ୍ୟଟି ନିମ୍ବାର୍କଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଭାଷ୍ୟ। ମୁଁ ଯେତିକି ଦେଖିବି, ନ୍ୟାୟର ସହିତ ତାହାକୁ ହିଁ ତ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି କହିବି ! ପୃଥିବୀରେ ସମ୍ଭବତଃ ସେହି କାରଣରୁ ହିଁ ପର୍ବତପ୍ରମାଣ ଜ୍ଞାନ ରହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଭକ୍ତି ଓ ଶ୍ରଦ୍ଧାନାମକ ସେହି ଅନ୍ୟ ସରଣୀଟି ମଧ୍ୟ ଜନ୍ମଲାଭ କରିଥିଲା ଏବଂ ସେଇଟି ଏବେ ମଧ୍ୟ ଏହି ଭୁବନ ଭରି ବିରାଜିତ ରହିଛି, ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କୁ ତଥାପି ଆଲୋଡ଼ିତ କରୁଛି । ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମିଶାଇଲେ ପୂର୍ଣ୍ଣ, ପୂର୍ଣ୍ଣରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣକୁ କାଢ଼ିନେଲେ ମଧ୍ୟ ଅବଶେଷଟି ତଥାପି ଆଲୋଡ଼ିତ କରୁଛି । ପୂର୍ଣ୍ଣରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ମିଶାଇଲେ ପୂର୍ଣ୍ଣ, ପୂର୍ଣ୍ଣରୁ ପୂର୍ଣ୍ଣରୁ କାଢ଼ିନେଲେ ମଧ୍ୟ ଅବଶେଷଟି ତଥାପି ସେହି ପୂର୍ଣ୍ଣ, - ଏଇଟି ପୂର୍ଣ୍ଣ, ସେଇଟି ମଧ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ବୋଲି ଯେଉଁ ଋଷି ଅର୍ଥାତ୍ କ୍ରାନ୍ତଦର୍ଶୀ ଶ୍ରଦ୍ଧାଳୁ କହି ଯାଇଛନ୍ତି, ତାଙ୍କର ବକ୍ଷତଳଟା ନିଶ୍ଚୟ ସେହି ବ୍ରହ୍ମଙ୍କ ଭଳି ହିଁ ବିଶାଳ ହୋଇଥିବ। 'ବ୍ରହ୍ମବିତ୍ ବ୍ରହ୍ମୈବ ଭବତି' ବୋଲି ଆପ୍ତବାକ୍ୟଟି ଯଦି ପ୍ରକୃତରେ ସତ ହୋଇଥାଏ, ତେମେ ମୋ'ର ଏହି ଛୋଟ ଏବଂ ସ୍ଥାନୀୟ ଚମଆଖିଟା ଭିତରେ ସତକୁ ସତ ଅମିତ ତଥା ଅଶେଷ ସମ୍ଭାବନା କାହିଁକି ଯେ ଅନୁକୂଳ ଉନ୍ମୋଚନଟି ଲାଗି ଟାକି ବସିନଥିବ, ତାହାକୁ ନିରର୍ଥକ କିମ୍ବା ଭାବପ୍ରବଣ ବୋଲି କାଟିଦେବାର ମଧ୍ୟ ଆଉ ମୋଟେ କୌଣସି ଅବକାଶ ରହିବନାହିଁ। ବ୍ରହ୍ମର ଆସ୍ୱାଦନକାରୀ ମୁଁ ଯଦି ବ୍ରହ୍ମ, ତେବେ ବ୍ରହ୍ମର ଆସ୍ୱାଦନକାରୀ ସିଏ ମଧ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମ, - ପୃଥିବୀର ଅସଲ ଲୀଳାଟି ପ୍ରକୃତରେ ଏହିପରି ଗୋଟିଏ ବିରାଦରୀର ଲୀଳା, - ତାହା ଏକ ବିମୋଚନକାରୀ ଲୀଳା।। ବସ୍ତୁତଃ ଏହିଭଳି ହିଁ ଅବଶ୍ୟ ଘଟୁଥିବ ଯେ ଜଣେ ସମ୍ଭାବନାସଚେତନ ମଣିଷ ଆଉଜଣେ ସମ୍ଭାବନାସଚେତନ ମଣିଷକୁ ଠିକ୍ ସେହି

ପରିଚୟରେ ହିଁ ଚିହ୍ନିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବ । ଏବଂ, ଯଦି ଜଣ ଜଣଙ୍କୁ ନେଇ ପୃଥିବୀଯାକ ଗୋଷ୍ଠୀ ବା ଗଣଗୁଡ଼ିକର ଗଠନ ହୋଇଛି, ତେବେ ସେହି ଗୋଷ୍ଠୀମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ କାହିଁକି ପୂର୍ଣ୍ଣସମ୍ଭାବନାମୟ ବୋଲି କହିବାରେ ଆଦୌ କୌଣସି ଶଙ୍କା ବି ରହିବ ? ଏହି ବିଶ୍ୱ ତାଙ୍କରି ଆନନ୍ଦ ଏବଂ ଅନୁକମ୍ପା ଦ୍ୱାରା ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ରହିଛି ବୋଲି ଉପଲବ୍ଧି କରିବା ସକାଶେ ଏଇଟିକୁ ମଧ୍ୟ ଗୋଟିଏ ସମ୍ଭାବ୍ୟ ମାର୍ଗରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରା ଯାଇପାରେ ।

ବ୍ରହ୍ମର ଉପଲବ୍ଧି କରିଥିବା ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି, ସେଇ ବ୍ରହ୍ମବିତ୍ । ସେହି ବ୍ରହ୍ମବିତ୍ ସହିତ ହିଁ ବ୍ରହ୍ମର ଅଭେଦ କଳ୍ପନା କରାଯାଇଛି । ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଭାବରେ ବ୍ରହ୍ମକୁ ବଞ୍ଚୁଥିବା ଅର୍ଥାତ୍ ଅଙ୍ଗେ ନିଭାଇଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ହିଁ ଏହି ବାକ୍ୟଟିକୁ ଅବଶ୍ୟ କହିଥିବେ । ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ସମସ୍ତେ କଦାପି ବ୍ରହ୍ମବିତ୍ ହୋଇନଥିବେ । ତଥାପି ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ଅବଶ୍ୟ ରହିବେ । ଶାସ୍ତ୍ର ଲେଖା ହେବ, ପ୍ରଜ୍ଞାପ୍ରେରିତ ନାନାଭଳି ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତାରୁ ଭାଷ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ଅବଶ୍ୟ ରଚନା ଓ ସର୍ଜନା ହେବ ହିଁ ହେବ । ଭାରତବର୍ଷରେ ତାହାହିଁ ହୋଇଛି । ବ୍ରହ୍ମକୁ ଭିତ୍ତି କରି ବ୍ରହ୍ମାନୁରାଗୀମାନେ ବହୁଭଳି ଅନ୍ଦାଜ ଓ ଅନୁମାନ କରିଛନ୍ତି ଏବଂ ସେହି ଅନୁସାରେ ବ୍ୟାଖ୍ୟାଦି ଲେଖିଛନ୍ତି । ପୁରୁଣା ପତ୍ରମାନେ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ଯେକୌଣସି ବୃକ୍ଷରେ ଅଥବା ବୃକ୍ଷଶାଖାରେ ନୂଆପତ୍ର ସମ୍ଭବ ହେବାରେ ଆଦୌ କୌଣସି ବାଧା ଆସିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ଏପରିକି ସେହି ନୂଆପତ୍ର ଗୁଡ଼ିକରେ ମଧ୍ୟ ଭଳି ଭଳି ଆକାର ଏବଂ ଭଳି ଭଳି ଆବେଦନ ଅବଶ୍ୟ ରହିବ । କେବଳ ଭାରତବର୍ଷରେ ନୁହେଁ, ପୃଥିବୀରେ ଯାବତୀୟ ଯୁଗରେ ତଥା ଅନୁରାଗର ଯାବତୀୟ ପରିମିତିରେ ତାହାହିଁ ହୋଇ ଆସିଛି । ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ପୃଥିବୀ ଅଧିକ ଧନାଢ୍ୟ ହୋଇଛି, - ଭଳି ଭଳି ହେବାରୁ ହିଁ ଅଧିକ ଆକର୍ଷକ ମଧ୍ୟ ହୋଇପାରିଛି । ଜ୍ଞାନ ଓ ପ୍ରଜ୍ଞାକୁ କୌଣସି ସ୍ଥାନୀୟ ଭୂଗୋଳ ଅଥବା ପରିଭାଷା ଭିତରେ ଅଟକାଇ ରଖିବାର ଆଉ କୌଣସି ପ୍ରୟୋଜନ ହେଉନାହିଁ । ଗୋଟିଏ ପରମ୍ପରାର ଦାୟାଦ ହୋଇପାରିଲେ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସମୀଚୀନତା ଓ ପ୍ରାସଙ୍ଗିକତା ସହିତ ତଦ୍ଦ୍ୱାରା ସମଗ୍ର ବିଶ୍ୱପରମ୍ପରାର ଦାୟାଦ ହୋଇ ପାରିଥିବାର ଅନୁଭବଟି ସମ୍ଭବ ହୋଇପାରୁଛି । ଏହାଦ୍ୱାରା ସ୍ଥାନୀୟ ସକଳ କିଛିର ଏକ ବିଶ୍ୱାବେଦନଯୁକ୍ତ ପ୍ରସ୍ଥଟିକୁ ମଧ୍ୟ ଚିହ୍ନି ହେଉଛି । ଉପଲବ୍ଧିଗୁଡ଼ିକ ତେଣୁ ଅଧିକ ଲକ୍ଷଣଯୁକ୍ତ ହୋଇ ପାରୁଛନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟର ଚିତ୍ତବୃତ୍ତିକୁ ଯଥାସମ୍ଭବ ଅଧିକ ପ୍ରଶସ୍ତ କରି ରଖିବାରେ ମଧ୍ୟ ତାହା ଅତ୍ୟନ୍ତ ସ୍ପଷ୍ଟ ଭାବରେ ସହାୟକ ହେଉଛି । ତେଣୁ, ବାଦୀଶିବିରଟି ବଢ଼ିବା ଫଳରେ ପୃଥିବୀରେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଏବଂ ସତ୍ୟର ସେପରି କିଛି କ୍ଷତି ହୋଇନାହିଁ । ଉତ୍ତରପକ୍ଷର କ୍ଷତି ହୋଇନାହିଁ ଅଥବା ପୂର୍ବପକ୍ଷର କ୍ଷତି ହୋଇନାହିଁ । ଉତ୍ତରପକ୍ଷ ପୂର୍ବପକ୍ଷକୁ ବଳ ଦେଇଛି ତଥା ପୂର୍ବପକ୍ଷ ଉତ୍ତରପକ୍ଷକୁ ବଳ ଦେଇଛି । ଉଭୟେ ଅଧିକ ଶାଣିତ ହେବା ସଙ୍ଗେ ସଙ୍ଗେ ଅଧିକ ସହିଷ୍ଣୁ ହୋଇ ପାରିଛନ୍ତି । ଅର୍ଥାତ୍, ଅଧିକ ଗ୍ରହଣଶୀଳ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ବାଦୀଙ୍କୁ ବିବାଦୀମାନେ ଜନ୍ମଲାଭ କରିନାହାନ୍ତି । ବାଦଗୁଡ଼ିକ ବିବାଦର ଜନନୀ ହୋଇଛନ୍ତି ବୋଲି ଯେଉଁ ଜ୍ଞାନୀଜନମାନେ ଅପବାଦ ବାଢ଼ି ଦିଅନ୍ତି, ସେମାନେ ଆପଣାର ସତ୍ୟଟିକୁ ଏବଂ ସେହି ସତ୍ୟଟି ଦ୍ୱାରା ଅନୁପ୍ରାଣିତ ଆପଣାର ମାର୍ଗଟିକୁ ପ୍ରକୃତରେ କିପରି ଗ୍ରହଣ କରିଥାନ୍ତି କେଜାଣି ? ତେଣୁ, ବ୍ରହ୍ମବାଦୀମାନେ ଖାସ୍ ସେହି କାରଣରୁ ଯେ ଅଗତ୍ୟା ବ୍ରହ୍ମବିବାଦୀ ହେବେ, ସେପରି ମାନି ନେବାଲାଗି ମୋଟେ କୌଣସି କାରଣ ରହିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ତଥାପି, ଆମ ପୃଥିବୀରେ କାହାର କେଉଁ କରୁଣା ଊଣା ହୋଇ ରହିଥିବା ପରି କାଳେ କାଳେ ବିବାଦୀମାନେ ଏପରି ପ୍ରବଳ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି ଓ ବହୁତର କୋଳାହଳର କାରଣ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି କାହିଁକି କେଜାଣି ? ଆଗ ଅପେକ୍ଷା ଏବେ ପ୍ରଚାର ବେଶୀ, ଆଗ ଅପେକ୍ଷା ଏବେ ବେଶୀ ବହି ଛପାଯାଉଛି, ଅନୁଗାମୀମାନେ ଆଗ ଅପେକ୍ଷା ଏବେ ଅଧିକ ପ୍ରଦର୍ଶନପ୍ରିୟ; ଆଗ ଅପେକ୍ଷା ଏବେ ଅଧିକ ପର୍ବ, ଅଧିକ ଯାତ୍ରା, ପ୍ରତୀକ ଏବଂ ସନ୍ତକମାନଙ୍କୁ ନେଇ ଅଧିକ ଫୁଲେଇ ହେବାର ନାନାବିଧ ସ୍ଥୂଳ ତଥା ସୂକ୍ଷ୍ମ ଅସୁମାରି ବୁଦ୍ଧିମତ୍ତା । ବିବାଦମାନେ ଅଧିକ ହେବାରୁ ଏମାନେ ଅଧିକ ହୁଅନ୍ତି ନା ଏମାନେ ଅଧିକ ହେବାରୁ ବିବାଦମାନେ ମଧ୍ୟ ଅଧିକ ହେବାଲାଗି ପ୍ରଶ୍ରୟମାନ ପାଇଯାହାନ୍ତି ? ବିଦ୍ୟାକୁ ନେଇ ବିବାଦ, ବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ନେଇ ବିବାଦ, ସତ୍ୟକୁ ନେଇ କେତେ କେତେ ବିବାଦ । କାହାକୁ ଭଲ ଲାଗୁଛି ବୋଲି ଏତେ ଏତେ ବିବାଦ କାହିଁକି କେଜାଣି ? କିମ୍ବା, କେଉଁଠି କିଛି ଅସଲ ଅଭାବର କ୍ଷତିପୂରଣ ନିମନ୍ତେ ବିବାଦଗୁଡ଼ିକ ଉପରେ ଏତେ ନିଷ୍ଠାପ୍ରଦର୍ଶନ ବି କାହିଁକି କେଜାଣି ? ଭେକ ଭଳି ଭଳି, ବିଧି ଭଳି ଭଳି, - ଏବଂ ତେଣୁ ବୈରାଗ୍ୟ ମଧ୍ୟ ଭଳି ଭଳି, ଅଶ୍ରଦ୍ଧା ମଧ୍ୟ ଭଳି ଭଳି । ଏବଂ, ସତ୍ୟମାନଙ୍କୁ ଚଉବାଡ଼ ଦେଇ ଭଳି ଭଳି ସଂପ୍ରଦାୟ, ଭଳି ଭଳି ସଂପ୍ରଦାୟ ତଥା ସାଂପ୍ରଦାୟିକତାରୁ ଭଳି ଭଳି ଅତ୍ୟାଗ୍ରହ ଏବଂ ଅତ୍ୟାସକ୍ତି । ପୃଥିବୀର ପ୍ରାୟ ଯାବତୀୟ ଧର୍ମରେ ଏବଂ ଯାବତୀୟ ମାର୍ଗରେ । ବିବାଦର ବଜାରରେ ଏମାନଙ୍କୁ ବେଳେବେଳେ ଆଦର୍ଶବାଦୀ ବୋଲି ମଧ୍ୟ କୁହାଯାଇ ଆସିଛି । ବାଦଟିଏ କ'ଣସବୁ ଗୋଳିପାଣି ପାଇଲେ ପ୍ରାୟ ଅବଲୀଳା କ୍ରମେ ଏକ ବିବାଦ ଭିତରେ ହିଁ ପର୍ଯ୍ୟବସିତ ହେବାରେ କେଜାଣି କାହିଁକି ସୁଖ ପାଏ, ସେହି କଥାଟିର ଏକ ଅନ୍ତରଙ୍ଗ ଆଲୋଚନା ହୋଇପାରିବା ଉଚିତ । ସେହି ବିବାଦୀମାନେ ହିଁ ତାହାର ଆଲୋଚନା କରନ୍ତୁ । ଥିର ମନରେ ଏକାଠି ବସି ଦୁହିଁଙ୍କର ଅର୍ଥାତ୍ ସଂପୃକ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କର ମଥାଉପରେ ରହି ଆଶୀର୍ବାଦ କରୁଥିବା ଆକାଶତଳେ ଏକାଠି ହୋଇ ସେମାନେ ତାହାର ଆଲୋଚନା କରିବାକୁ ଆଗ୍ରହୀ ହୁଅନ୍ତୁ । ଉତ୍ତାପ କମିଲେ, ଆତୁରତା ତଥା କାମୁକତାମାନେ ଊଣା ହୋଇ ପାରିଲେ ତାହା ଅବଶ୍ୟ ସମ୍ଭବ ହୁଅନ୍ତା ।

ପୃଥିବୀର ଲୋକେ ପରସ୍ପରର ପାଖକୁ ଲାଗି ଲାଗି ଆସୁଛନ୍ତି, ସାଂପ୍ରତିକ ଏକାଧିକ କାରଣରୁ ଏଡ଼େ ବଡ଼ ପୃଥିବୀଟା ବି କ୍ରମେ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ପଡ଼ିଶା ବୋଲି

ଲାଗିଲାଣି । ବିଚାର ତଥା ପ୍ରେରଣା ଓ ସମ୍ଭାବନାଗୁଡ଼ିକର କୌଣସି ଶିଖର ଉପରକୁ ଯାଇ ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗକୁ ଅନାଇଲେ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ନିୟତି ଯେ ନ୍ୟାୟତଃ ଗୋଟିଏ, ତାହା ସତେଅବା ଆଙ୍ଗୁଠି ଆଗରେ ଗଣି ମଧ୍ୟ ପ୍ରମାଣିତ ହୋଇଯାଉଛି । ଏହି ସତ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ଧନ, ଏହି ମାର୍ଗମାନେ ହେଉଛନ୍ତି ସମସ୍ତ ପୃଥିବୀର ହିଁ ସମ୍ପତ୍ତି । ଏହି ଯାବତୀୟ ବାଦ ଏବଂ ବ୍ୟାଖ୍ୟା ଆମେ ମନ କଲେ ଆମ ସଭିଙ୍କର ଆସ୍ପୃହାକ୍ଷେତ୍ରରେ ଏକାନ୍ତ ଆପଣାର ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ପ୍ରତିଭୂ ପରି ଆମର ସହାୟତା କରିପାରିବେ । ପୃଥିବୀର ଇତିହାସରେ ଏପରି ଗୋଟିଏ ଅନୁକୂଳ ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଯେ ଆଗରୁ କେବେହେଲେ ଆସିନଥିଲା, ଖୁଅକୁ ଖୁଅରେ ଯୋଡ଼ି, ଆହୁରି ଆଗକୁ ନବ୍ବାଟିଏ ନିର୍ମାଣ କରିବାକୁ ଅନୁରାଗୀ ହୋଇ ପାରିଲେ, ସେହି ସତ୍ୟଟି କ୍ରମେ ଆମପାଇଁ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସହଜ ହୋଇଯିବ । ମାତ୍ର, ବାଟ ଓଗାଳି ରହିଥିବା ବିବାଦମାନେ ଆମର ସତକୁ ସତ କେଉଁ କାମରେ ଆସିବେ ? ସେମାନେ ଉତ୍ତାପ ବଢ଼ାଇବେ ଏବଂ ଉତ୍ତାପବୃଦ୍ଧିକୁ ହିଁ ଉତ୍ସାହବୃଦ୍ଧି ବୋଲି ଭାବିବେ । ଦୂରତା ବଢ଼ାଇବେ ଏବଂ ତଥାକଥିତ ଅପରଗୁଡ଼ିକ ସହିତ ଦୂରତାବୃଦ୍ଧିକୁ ହିଁ ତଥାକଥିତ ନିଜଟି ସହିତ ଆତ୍ମୀୟତାବୃଦ୍ଧି ବୋଲି ଭ୍ରମ କରିବେ । ନୂଆ ନୂଆ self-righteous ଘୃଣାର ଉଦ୍‌ଭାବନ କରିବାରେ ଲାଗିଥିବେ ଏବଂ ତାହାକୁ ହିଁ ଆପଣାର ମୋହାବଲମ୍ବନଗୁଡ଼ିକୁ ଭଲ ପାଇବାର ବହଳ ବହଳ ସନ୍ତକରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରୁଥିବେ । ସତ୍ୟକୁ ନେଇ, ବ୍ରହ୍ମକୁ ନେଇ, ଭଗବତ୍‌ଶ୍ରଦ୍ଧାକୁ ନେଇ ପୃଥିବୀରେ ଏବେ ମଧ୍ୟ ଏହି କଳଙ୍କିଲଗା ପୁରୁଣା ତାମସାଗୁଡ଼ାକ କାହିଁକି ଲାଗି ରହିଛି କେଜାଣି ? ସତେଅବା ବିବାଦଟା ହିଁ ବହୁବଳ ହେବାରେ ଲାଗିଛି, ନୂଆ ନୂଆ ପରିଚ୍ଛଦ ପରିଧାନ କରି ଆସି ପହଞ୍ଚି ଯାଉଛି । ଜ୍ଞାନୀ ଓ ଭକ୍ତ ଏହି ଅନ୍ୟସରାଗଟାର କ୍ଷେତ୍ରରେ କେହି କାହାଠାରୁ କମ୍ ବିଚକ୍ଷଣ ବୋଲି ଆଦୌ ଜଣା ପଡୁନାହାନ୍ତି । ଆସ୍ତିକମାନଙ୍କ ସହିତ ନାସ୍ତିକମାନଙ୍କର ବିବାଦ ଲାଗିଛି, - ଆସ୍ତିକ ଆସ୍ତିକ ଭିତରେ କ'ଣ କମ୍ ବିବାଦ ଲାଗିରହିଛି ? ଆସ୍ତିକ ଭିତରେ ନାସ୍ତିକଟିଏ ରହିଛି ଏବଂ ନାସ୍ତିକ ଭିତରେ ମଧ୍ୟ ଆସ୍ତିକଟିଏ ରହିଛି ବୋଲି ସେହି ଅସଲ ଗୁମରଟିକୁ ବାହାର କରିବାକୁ କାହାକୁ ହେଲେ ତର ନାହିଁ । ତଥାକଥିତ ଆସ୍ତିକମାନଙ୍କୁ ନାସ୍ତିକମାନଙ୍କର ଭୂତ ଗୋଡ଼ାଇବାରେ ଲାଗିଛି ଏବଂ ତଥାକଥିତ ନାସ୍ତିକମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଆସ୍ତିକମାନଙ୍କର ଭୂତମାନେ ଗୋଡ଼ାଇବାରେ ଲଗିଛନ୍ତି । ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ଏହି ପୃଥିବୀଟି ସେଥିଲାଗି ଆଦୌ ଥୟ ହୋଇ ପାରୁନାହିଁ । ଅବାଟମାନେ କାଳେ ଗିଳି ପକାଇବେ, ସେହି ତ୍ରାସରେ ବାଟଟିକୁ ଚାଲିବା ସକାଶେ ଫୁରସତ ହିଁ ମିଳୁନାହିଁ । ବାଟଟିଏ ଚାଲିବାର ସେହି ଅସଲ ସନ୍ଦେଶ, ସ୍ୱର୍ଗଟିଏ ପାଇବାର ସେହି ଅସଲ ଆହ୍ୱାନ, - ଏହି କଳିଯୁଗର ଧର୍ମମୋହିତମାନେ ସେଗୁଡ଼ିକର କେବେ ଯୋଗ୍ୟ ହୋଇ ପାରିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଘ୍ରାଣ କରି ପାରିଲେଣି କି କ'ଣ, ସେଥିପାଇଁ ବିବାଦଗୁଡ଼ିକୁ ଲଗାଇ ରଖିବାକୁ ହିଁ ଅଧିକ ଉତ୍ତମ ବୋଲି ବୁଝି ସାରିଲେଣି । ଯାହା ସାର, ତାହା ଶାସ୍ତ୍ରରେ ଅଛି । ପୋଥିମାନେ ଗାଦୀରେ ସାଇତାହୋଇ

ରହିଛନ୍ତି । ପ୍ରାୟ ଏକ ପରମ୍ପରା ରୂପେ ଆମ ଓଡ଼ିଶାରେ ମଧ୍ୟ ତାହାରି ଏକ ଅପପ୍ରେରଣାରୁ ଯେ 'ଗାଦୀବ୍ରହ୍ମ' ନାମକ କଥାଟିର ଭିଆଣ କରାଯାଇଛି, ସମ୍ଭବତଃ ତାହାକୁ ଗୋଟାସୁଦ୍ଧା ମିଥ୍ୟା ବୋଲି ଆଦୌ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରି ହେବନାହିଁ ।

ପୃଥିବୀ-ଇତିହାସର ଧର୍ମମାନେ ଏହି ଯାବତୀୟ ଅସନା ଏବଂ ଅନାବନାରୁ ହିଁ ସତେଅବା ଅଧିକ ପୋଷଣ ଲାଭ କରି ଆସିଛନ୍ତି । ବାଟକୁ ନପାରିଲେ ବାଦ, ବାଦକୁ ନପାରିଲେ ବିବାଦ । ବାଟ ଅପେକ୍ଷା ବାଦଗୁଡ଼ାକୁ ନେଇ ଧର୍ମମାନଙ୍କରେ ଅଧିକ ଶାସ୍ତ୍ର ଲେଖାଯାଇଛି ଏବଂ ବାଦ ଅପେକ୍ଷା ବିବାଦମାନଙ୍କୁ ନେଇ ତା'ଠାରୁ ଆହୁରି ଅଧିକ ଶାସ୍ତ୍ର ଲେଖାଯାଇଛି । ଯୁଗେ ଯୁଗେ ପଣ୍ଡିତ ଅର୍ଥାତ୍ ତତ୍ତ୍ୱପ୍ରେମୀମାନେ ସମ୍ଭବତଃ ବାଟ ଅପେକ୍ଷା ସେହି ବାଦ ତଥା ବିବାଦଗୁଡ଼ିକ ବିଷୟରେ ଅଧିକସଂଖ୍ୟକ ଉପନ୍ୟାସ ପ୍ରଣୟନ କରିଛନ୍ତି ଓ ସେଥିରୁ ଅଧିକ ଆନନ୍ଦ ବି ଲାଭ କରିଛନ୍ତି । ବ୍ରହ୍ମ ମଧ୍ୟ ସର୍ବମୂଳତଃ ଏକ ବାଟ, ବାଟ ଚାଲୁ ଚାଲୁ ଏକ ପରିଚୟ, ଏକ ସାକ୍ଷାତ୍କାର । ଯୁଗପତ୍ ଭାବରେ ଏକ ଆରୋହଣ ତଥା ଏକ ଅବରୋହଣ, ଏକ ଶିଖରଯାଏ ଆରୋହଣ ଏବଂ ଏକ ବ୍ୟାପ୍ତି ମଧ୍ୟକୁ ଅବତରଣ । ଏକ ପ୍ରତ୍ୟାହାର ତଥା ଏକ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ । ଯାବତୀୟ ଅର୍ଥରେ ପ୍ରତ୍ୟାବର୍ତ୍ତନ ପାଇଁ ହିଁ ପ୍ରତ୍ୟାହାର । ସେହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଆମର ଯେଉଁମାନଙ୍କ ସହିତ ଭେଟ ହୋଇଥାଏ (ଭେଟ ତ ହେବ ହିଁ ହେବ; କାରଣ, ସେଠି କ'ଣ ମୁଁ ଏକୁଟିଆ ଯାଉଛି, ମୋ' ସହିତ ଏକ ସମଧର୍ମୀ ସରାଗ ସହିତ ଆହୁରି ଅନେକେ ଯାଉଛନ୍ତି, ସମ୍ଭବତଃ ସମସ୍ତେ ଯାଉଛନ୍ତି ।), ସେମାନଙ୍କ ସହିତ ମୋ'ର ବିବାଦ କ'ଣ ପାଇଁ ଲାଗିବ ? ଅନୁଭବରୁ ଅଧିକ ପରିଚୟର ରହସ୍ୟଟିକୁ ଯଦି ମୁଁ ଆଦୌ କେବେହେଲେ ଅଙ୍ଗେ ନିଭାଇଥିବି, ତେବେ ବାଟରେ ସାକ୍ଷାତ ହୋଉଥିବା ଅନ୍ୟ ପଥଚାରୀମାନଙ୍କର ଅନୁଭବଗୁଡ଼ିକ ମୋତେ ଅଧିକ ଧନାଢ୍ୟ କରିବ, ମୋତେ ଅଧିକ ଡ଼େଣା ଯୋଗାଇଦେବ, ମୋ'ର ପଥଶ୍ରଦ୍ଧାକୁ ଅଧିକ ପ୍ରତ୍ୟୟଯୁକ୍ତ ରକିବ । ତେଣୁ ବିବାଦର କ'ଣପାଇଁ କେଉଁ ଅବକାଶ ରହିବ ? ପୁନଶ୍ଚ, ବିଶେଷତଃ ବ୍ରହ୍ମାନୁରାଗ - କ୍ଷେତ୍ରର ବିଶେଷ ରୀତିଟି ପ୍ରକୃତରେ ଯାହା, ସେଇଟି ତ ମୋତେ ଏହି ପୃଥିବୀର ଯାବତୀୟ ମତ ଓ ପଥପାର୍ଥକ୍ୟ ସତ୍ତ୍ୱେ ଅନ୍ୟମାନଙ୍କ ଭିତରେ ବି ବ୍ରହ୍ମ ଅବଶ୍ୟ ପ୍ରଚ୍ଛନ୍ନ ହୋଇ ରହିଛି ବୋଲି ସର୍ବଦା ସେହି ଯଥାର୍ଥ ହୃଦ୍‌ବୋଧଟିକୁ ଆଣି ଦେଉଥିବ; ତେଣୁ ମୁଁ ବାହାରର ପାର୍ଥକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ଡରିବି କାହିଁକି, - ଖୋଳଗୁଡ଼ିକ ଅଲଗା ଦିଶୁଛନ୍ତି ବୋଲି ସତେଅବା ରୁଷ୍ଟ ହୋଇ ମୁଁ ନିଜର ଗୋଟାଏ ଖୋଳ ଭିତରେ ଆସି ପଶି ରହିବାର ଦୁଷ୍ଟ ବୁଦ୍ଧି କାହିଁକି ବା କରିବି ? ଅଲଗା ବାହ୍ୟ ଏବଂ ଅଲଗା ଖୋଳଗୁଡ଼ିକ ସତ୍ତ୍ୱେ ମୁଁ ତଥାପି ସଂଯୋଗକାରୀ ଖିଅଗୁଡ଼ିକୁ ସିନା ଲୋଡ଼ି ବାହାରିବି, ନିକଟତର ହେବି, ଶ୍ରଦ୍ଧା ଦେଇ ପରମ ଶ୍ରଦ୍ଧାସ୍ପଦଟିକୁ ସଂଖୋଳି ସିନା ବାହାରିବି, - ବିବାଦରେ କ'ଣ ପାଇଁ ପଶିବି ?

ଖ୍ରୀଷ୍ଟିଆନ୍ ଧର୍ମରେ ଈଶ୍ୱର ଗୋଟିଏ, ମାତ୍ର ସଂପ୍ରଦାୟ ଅନେକ। ଭଳି ଭଳି ସଂପ୍ରଦାୟ ଓ ଭଳି ଭଳି ବିବାଦ। ହିମ୍ମତ୍ ଦେବା ନିମନ୍ତେ ପଛରେ ସବୁଯାକ ଶିବିରରେ ପଣ୍ଡିତମାନେ ରହିଛନ୍ତି, - ସେମାନେ ଗଦା ଗଦା ଶାସ୍ତ୍ର ଲେଖି ବିବାଦଟାକୁ ଠିକ୍ ବୋଲି ପ୍ରତିପାଦିତ କରିଛନ୍ତି। ଗୀର୍ଜାମାନେ ଅଲଗା, ତେଣୁ ଖଞ୍ଜାମାନେ ଅଲଗା। ପ୍ରତ୍ୟେକର ପ୍ରଚାର ବିଭାଗ ଅଲଗା ଅଲଗା। ଇସ୍‌ଲାମ୍‌ରେ ମଧ୍ୟ ଈଶ୍ୱର ଏକ; ସିଏ କୃପାର ସାଗର, ଅତ୍ୟନ୍ତ ଦୟାମୟ; ତଥାପି କେତେ ନା କେତେ ସଂପ୍ରଦାୟ ଓ କେତେ ନା କେତେ ସାହୀ। ଏହି ବିବାଦଗୁଡ଼ିକୁ ଈଶ୍ୱର ନୁହନ୍ତି, ମଣିଷମାନେ ହିଁ ତିଆରି କରିଛନ୍ତି। ଈଶ୍ୱରଙ୍କୁ ଦର୍ପଣ କରି ମନୁଷ୍ୟମାନେ ଯେଉଁ ଇତିହାସ ତିଆରି କରିଛନ୍ତି, ବିବାଦମାନେ ସେଇଥିରୁ ଜାତ ହୋଇଛନ୍ତି। ଈଶ୍ୱର କ'ଣ ଏପରି ଏକ ନକଲି ଦର୍ପଣ ଯେ, ତା' ଭିତରେ ମଣିଷମାନେ ନିଜର ମୁହଁଗୁଡ଼ିକୁ ହିଁ ଅଧିକ ଫୁଲେଇ ହୋଇ ଦେଖୁଛନ୍ତି ? ବିଚରା ଈଶ୍ୱର ଲାଜରା ହୋଇ ପଛକୁ, ଅନ୍ତରାଳକୁ ହଟି ଯାଇଛନ୍ତି। ମଣିଷମାନଙ୍କର ପରାକ୍ରମରେ ଈଶ୍ୱର ସତେଯେପରି ବାହାରକୁ ବାହାରିବା ଲାଗି ପ୍ରମାଦ ହିଁ ଗଣୁଛନ୍ତି। ଭାରତବର୍ଷରେ ବୁଦ୍ଧଦେବ ତାଙ୍କ ଜୀବନକାଳରେ ପ୍ରାୟ କିଛି ମାନିନଥିଲେ। ଆତ୍ମା ମାନୁନଥିଲେ, ପୂର୍ବଜନ୍ମ ବା ପରଜନ୍ମ ମାନୁନଥିଲେ, - କେବଳ ବ୍ରହ୍ମବିହାର ନାମକ ଏକ ଉପଲବ୍ଧିର କଥା ହିଁ କହୁଥିଲେ, - ସଂସାରରେ ଆମର ଅଜ୍ଞାନଜନିତ ନାନା ଦୁଃଖର କଥା କହି ସେଥିରୁ ମୁକୁଳି ଆସିବାର କିଛି ଉପାୟ ବତାଇ ଦେବାକୁ ଇଚ୍ଛା ହିଁ କରୁଥିଲେ। ମାତ୍ର, ତଥାପି କେଉଁଠାରେ କ'ଣ ବିଡ଼ମ୍ବନା ଆସି ପଶିଗଲା କାହିଁକି କେଜାଣି, ପୃଥିବୀରେ ଦୁଃଖମାନେ ସେହି ଆଗପରି ଜବର ହୋଇ ରହିଲେ ସତ, କିନ୍ତୁ ବୁଦ୍ଧଦେବଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ପ୍ରବର୍ତ୍ତିତ ଓ ପ୍ରଚାରିତ ମାର୍ଗରେ ଦୁନିଆଯାକର ଭେଲ ଏବଂ ବିବାଦ ଆସି ପଶିଗଲା। ବହୁ ସଂପ୍ରଦାୟ ଜନ୍ମଲାଭ କଲେ ଏବଂ ବିବାଦର ଡିଣ୍ଡିମମାନେ ବାଜିବାକୁ ଆରମ୍ଭ କଲେ। ଆଦୌ କୌଣସି ଅବତାରକଳ୍ପନାକୁ ମାନୁନଥିବା ବୁଦ୍ଧଙ୍କୁ ହିନ୍ଦୁ ଧର୍ମକାରିଗରମାନେ ବିଷ୍ଣୁଙ୍କର ଅବତାର ବୋଲି ରଚନାଟିଏ ଲଗାଇଦେଲେ ଏବଂ ଆମ କାବ୍ୟକାର ଜୟଦେବ ତାଙ୍କୁ ସେହି ପରିଚୟ ଦେଇ କେଡ଼େ ସନ୍ତର୍ପଣ ସହିତ ବର୍ଣ୍ଣନା ମଧ୍ୟ କଲେ। ବର୍ତ୍ତମାନ ତ ଶ୍ରୀଲଙ୍କା ଠାରୁ ତିବ୍ବତ ଦେଇ ଚୀନ୍ ଲଗାଏତ ଜାପାନ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ନାନାବିଧ ଶାଖା ଓ ଶାଖା ଅନୁସାରେ ନାନାବିଧ ନାମକରଣ ଓ ତାଙ୍କଠାରୁ ନାନାବିଧ ପ୍ରତ୍ୟାଶା। ଏହି ସବୁକିଛିକୁ ବିବାଦାନୁରାଗୀ ସେହି ମନୁଷ୍ୟର ଲୀଳା ବୋଲି ହିଁ କୁହାଯିବ। ସେହି ଲୀଳାର ମହିମାପ୍ରକାଶ ରୂପେ ଆମ ଭାରତବର୍ଷରେ କେତେଭଳି ସ୍ମାର୍ତ୍ତ, କେତେଭଳି ଶାକ୍ତ, ଶୈବ ଏବଂ ବୈଷ୍ଣବ। ଆପଣା ଆପଣାର ଖୋଳଟି ଭିତରେ ପ୍ରତ୍ୟେକେ ଅଟଳ। ଖୋଳରେ ନିଷ୍ଠା, ଭେଦରେ ନିଷ୍ଠା, - ଏକ ଅତିକାତରତା ଏବଂ ପ୍ରାୟ ଏକ ଆସୁରିକ ଅପରକାତରତା।

ଏହ ପୃଥିବୀରେ ଏବେ ଯେତେ ଯେତେ ବିବାଦ, ସେଗୁଡ଼ିକ କ'ଣ ବାଦକୁ ନେଇ ? ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ହେଲେ ହିଁ କ'ଣ ସେହି କାରଣରୁ ବ୍ରହ୍ମବିବାଦୀ ହେବାକୁ ପଡ଼ିବ ? ଅନେକ ବ୍ୟକ୍ତି କୌଣସି ବାଦ ପ୍ରତି ଆମର ଆନୁଗତ୍ୟକୁ ଆଦର୍ଶବାଦ ବୋଲି କହିଛନ୍ତି । ଅନେକ ସମୟରେ ଯୁଦ୍ଧଗୁଡ଼ିକୁ ଆଦର୍ଶର ସୁରକ୍ଷା ନିମନ୍ତେ ଲଢ଼ା ଯାଇଥାଏ ବୋଲି ଯୁଦ୍ଧଖୋରମାନେ ମତ ଦେଇଥାନ୍ତି । ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ରାଷ୍ଟ୍ର ବି କୁଆଡ଼େ ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ଆଦର୍ଶର ପ୍ରତିନିଧିତ୍ୱ କରନ୍ତି ବୋଲି ଶୁଣା ଯାଇଥାଏ । ଏହି ନ୍ୟାୟରେ ଜାତୀୟତାବାଦ ନିଜକୁ ଏକ ଆଦର୍ଶ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରି ବିଚରା ମଣିଷମାନଙ୍କୁ ବହୁବାର ବାଇଆ କରିଛି, ସେମାନଙ୍କୁ ଏପରିକି ଏକ ସର୍ବନିମ୍ନ ମଣିଷପଣରୁ ହୁଡ଼ାଇ ଆଣିଛି ଓ ପୃଥିବୀକୁ ଜଘନ୍ୟ ଭାବରେ ବହୁ ବିଭ୍ରାଟର ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରେ ଆଣି ପକାଇ ଦେଇଛି । ଶିକ୍ଷା, ସଭ୍ୟତା, ସଂସ୍କୃତି, ନୀତି ଓ ଅଗ୍ରଗତି, - ଏହିସବୁ ଅଭ୍ୟସ୍ତ ଚଳଣିମାନଙ୍କରେ ନାନା ବିଷ ଆଣି ଭର୍ତ୍ତି କରି ଦିଆଯାଇଛି । ଧର୍ମ ଭିତରେ ବାରଶହ ବା ବାରସହସ୍ର ପ୍ରଦୂଷଣ ଆଣି ପ୍ରବଳ ଉତ୍ସାହରେ ସାମୂହିକ ଜୀବନର ମୂଳଭୂତ ବିଶ୍ୱାସପ୍ରସ୍ଥଗୁଡ଼ିକୁ ଟହଲାଇ ଦିଆ ହୋଇଛି । ନୂଆ ନୂଆ ଧର୍ମଗୁରୁ ନୂଆ ନୂଆ ପଥର ଉଦ୍‌ବୋଧନ ଦେଇଛନ୍ତି, - ଅସଲ ଚେତାଗୁଡ଼ିକ ସତେଅବା ଏକ ନୂତନ ପ୍ରେରଣାସ୍ପର୍ଶରେ ସଚଳ ହୋଇ ଉଠିଛନ୍ତି; ଏଥର ବାଟଟି ଅବଶ୍ୟ ମିଳିଗଲା ବୋଲି ପ୍ରତୀତି ବା ପ୍ରତ୍ୟୟଟିଏ ମଧ୍ୟ ଅନୁଭୂତ ହୋଇଛି । ବସ୍ତୁତଃ ପୃଥିବୀଯାକର ସନ୍ଥମାନେ ତଥା ଭଗବତ୍‌ପଥିକମାନେ ମନୁଷ୍ୟସମାଜକୁ ଯୁଗେ ଯୁଗେ ସେହି ଉଦ୍ଦୀପନାଟିକୁ ଆଣି ଦେଇଛନ୍ତି । ପୁରୁଣାଗୁଡ଼ିକୁ ପରିହାର କରି ବାହାରି ଆସିବାକୁ ସାହସ ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ଆମ ଭାରତବର୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ସନ୍ଥମାନଙ୍କର କେବେହେଲେ ଅଭାବ ରହିଛି ? ଅଧିକାଂଶ ସନ୍ଥ ସମାଜର ତଳ ଗାରଗୁଡ଼ିକରୁ ବାହାରିଛନ୍ତି ଏବଂ ଉପରେ ଲଦିହୋଇ ରହିଥିବା ସ୍ୱାର୍ଥଦାଣ୍ଡିଗୁଡ଼ିକ ନିମନ୍ତେ ପ୍ରମାଦର କାରଣ ହୋଇଛନ୍ତି । ସନ୍ଥମାନଙ୍କୁ ସେହି ସ୍ୱାର୍ଥମାନେ ବହୁ ନିର୍ଯାତନା ଦେଇଛନ୍ତି । ମାତ୍ର, ବିଧାତାର ଏହି ପୃଥିବୀ ଉପରେ ସତକୁ ସତ ସର୍ବଦା ରହି ଆସିଥିବା ଅମିତ କରୁଣା ହେତୁ ସନ୍ଥର ହିଁ ବିଜୟ ହୋଇଛି, ସାଧାରଣ ଜନଗଣ ରାଜା ତଥା ରାଜସ୍ୱାର୍ଥ ଅପେକ୍ଷା ସନ୍ଥ ଉପରେ ହିଁ ଅଧିକ ବିଶ୍ୱାସ ସ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି । ସନ୍ଥମାନେ ହିଁ ସଚରାଚର ବିଶ୍ୱର ଇତିହାସରେ ବିଶ୍ୱବାସୀଙ୍କ ପାଇଁ ବହୁ ଉନ୍ମୋଚନ ଏବଂ ମୋହଭଙ୍ଗର କାରଣ ହୋଇଛନ୍ତି ।

ସନ୍ଥମାନଙ୍କ ଠାରୁ ପୃଥିବୀକୁ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିବା ଉତ୍ତରାଧିକାରଟିକୁ ଦୃଷ୍ଟି ସମକ୍ଷରେ ଉତ୍ତୋଳିତ କରି ରଖି ଓଡ଼ିଶାକୁ ଆସିବା ମାତ୍ରକେ ପଞ୍ଚସଖା ଅବଶ୍ୟ ହାବୁଡ଼ିଯିବେ । ପଞ୍ଚସଖା କହିଲେ ଏକଦା ସେହି ଗୋଟିଏ କାଳର କେବଳ ପାଞ୍ଚଜଣ ସଖାଙ୍କୁ ନୁହେଁ, କାଳକ୍ରମେ ଧର୍ମ ତଥା ଅଧ୍ୟାତ୍ମର ଏହି ଭୂମିରେ ବହୁତ ଗଭୀରକୁ ସଞ୍ଚରି ରହିଥିବା ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ପୂର୍ଣ୍ଣପରମ୍ପରାକୁ ହିଁ ଅବଶ୍ୟ ବୁଝାଉଛି । ତା'ପରେ ଉନ୍ନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ଆମେ

ଭୀମଭୋଇଙ୍କ ପାଖରେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଯିବା । ସେତେବେଳର ମହିମାଧର୍ମକୁ ଛାଡ଼ି କେହି ଭୀମଭୋଇଙ୍କର କୌଣସି କଳ୍ପନା ହିଁ କରି ପାରିବନାହିଁ । ଢେଙ୍କାନାଳ, ରେଢ଼ାଖୋଲ, ସୋନପୁର, - ଏହି ସ୍ଥାନଗୁଡ଼ିକ ଆମ ସାମୂହିକ ଭୂମିଟିର ଯାବତୀୟ ଅନ୍ଦାଜର ମାନଦଣ୍ଡ ଅନୁସାରେ ଏବେମଧ୍ୟ ସେହି ଆଟବିକ ଅଞ୍ଚଳ ଭିତରେ ଯାଇ ରହିଛି । ସାଂସ୍କୃତିକ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତବର୍ଗୀୟ ଉପକୂଳପଟର ବହୁ ବିବେକ ଓଡ଼ିଶାରେ ସମ୍ଭବତଃ ଏବେ ମଧ୍ୟ ସେହିସବୁ ସ୍ଥାନକୁ ଗଡ଼ଜାତ ବୋଲି ଭାବୁଥିବ । ପ୍ରଶାସନିକ ଅର୍ଥରେ ଯେତେ ନୁହେଁ, ଆତ୍ମିକ ପରିଚିତି ତଥା ସଂପୃକ୍ତିର ଅର୍ଥରେ ତାହାଠାରୁ ବହୁତ ବେଶୀ । ସେତେବେଳେ ତ କଟକ ସହରଟା ଆଧୁନିକତା ନାମକ ସେହି ଅଭିନବ ପଣ୍ୟଟି ଦ୍ୱାରା କେତେ ମହକ ଏବଂ ଚମକର ସଂକ୍ରମଣରେ ଆନ୍ଦୋଳିତ ହୋଇ ରହିଥିବ । କଟକ ଛପାଖାନାରୁ ସାହେବମାନେ ନୂଆଧର୍ମର ପିଚକାରୀ ମାରି ଇଲାକାଟାକୁ ପୂରା ସଫଳତା ସହିତ ହଡ଼ପ କରିନେବେ ବୋଲି ବିଚାର କରୁଥିବେ । ସିଧା କଲିକତାର ଅନ୍ତଃପାତୀ ଶ୍ରୀରାମପୁର ସରଞ୍ଜାମଶାଳାରୁ ସେମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ସୁସମାଚାରର ସମ୍ମୋହକମାନ ଆସି ପହଞ୍ଚି ଯାଉଥିବ । ବଙ୍ଗାଳୀ ଅମଲାମାନଙ୍କର ହାନ୍ଦୋଳାରେ ବସି ଏକ ବ୍ରାହ୍ମଧର୍ମ ମଧ୍ୟ ସେହି କଲିକତାରୁ ଆସି ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲା ଓ ମୁଖ୍ୟତଃ ସହରର କେତେକ ଭଦ୍ର ସଂସ୍କାର-ଅନୁରାଗୀ ମଣିଷଙ୍କୁ ଆକୃଷ୍ଟ କରିଥିଲା । କଲିକତାରେ ଭାଗ ଭାଗ ହୋଇଯିବାରୁ ସେଇଟି ମଧ୍ୟ କ୍ରମେ ମଉଳନ ପଡ଼ି ଆସିଥିଲା । ସାମାଜିକ ଧର୍ମାଚାରର ପୁରୁଣା ପଥରଗୁଡ଼ାକୁ ଦୋହଲାଇ ପାରିବାର କୌଣସି ଶକ୍ତି ସେଥିରେ ନଥିଲା । ମାତ୍ର, ଏହି ମହିମା ଧର୍ମ କେଉଁଠାରେ ଥିଲା ଓ କେଉଁଠାରୁ ଆସି ଓଡ଼ିଶାରେ ପହଞ୍ଚିଲା ? ସତେ ଅବା ମାଟି ତାଡ଼ି ଭୂଇଁ ଭିତରୁ ବାହାରିଲା ଏବଂ ବହୁ କାଳରୁ ମାନି ନିଆ ଯାଇଥିବା ସମାଜ ନିମନ୍ତେ ବହୁ ହଡ଼କମ୍ପର କାରଣ ହେଲା । ପ୍ରବାଦମାନେ କହୁଛନ୍ତି ଯେ ମହିମା- ଗୋସାଇଁ ପ୍ରଥମେ ଏହି ମୋଗଲବାନ୍ଦୀ ଇଲାକାରେ ପ୍ରବ୍ରଜ୍ୟା ତଥା ତପସ୍ୟା କରି ତା'ପରେ ପଶ୍ଚିମମୁହାଁ ହୋଇଥିଲେ ଏବଂ ସମାଜରେ ଯେଉଁଠି ଅନ୍ଧାରଟା ଘନତମ ହୋଇ ରହିଥିଲା, ସେଠାରେ ଆପଣାର ପ୍ରଚାର ଆରମ୍ଭ କରିଥିଲେ । ଝାଡ଼ଜଙ୍ଗଲ ଭିତରୁ ଏପରି ଏକ ମୂଳଭୂତ ଆଲୋଡ଼ନର ଅବତାରଣା କରି ବାହାରକୁ ଦେଖିବାପାଇଁ ଏକ ନୂଆ ଧର୍ମର ପରିଚ୍ଛଦ ପିନ୍ଧି ଭାଗ୍ୟବାଦୀ ଆମର ଏହି ସମାଜର ସବାତଳ ସ୍ତରର ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ତରଫରୁ ତାହା ଏପରି ଏକ ସମଗ୍ର ପ୍ରତିବାଦର ଜାଗରଣ ଘଟାଇଲା, ଯାହାକୁ ପ୍ରକୃତରେ ଅଭାବନୀୟ ବୋଲି କୁହାଯିବ । ଅଥଚ, ଆପଣାର ଆବେଦନଭୂମିରେ ତାହା ତତ୍କାଳୀନ ପ୍ରଧାନତଃ ଉପକୂଳୀୟ ସାହିତ୍ୟର ଡ଼ାଳ ଧରି କୁଆଁ କୁଆଁ ଡାକିବାକୁ ପ୍ରୟାସ କରୁଥିବା ଆଧୁନିକ ମାନଙ୍କର ସାହସଗାରଗୁଡ଼ିକୁ ଅତିକ୍ରମ କରି ଆଗକୁ ଚାଲି ଯାଇଥିଲା ଏବଂ ଆଗକୁ ଆଗକୁ ଆହୁରି କେତେ ନା କେତେ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତି ଏବଂ ପରିବର୍ତ୍ତନ-ସମ୍ଭାବନାକୁ ବି ନିଜ ଗର୍ଭରେ ଧାରଣା କରିଥିଲା ।

ମହିମାଧର୍ମକୁ ଆମେ କାଳକ୍ରମେ ଏକ ଧର୍ମ ବୋଲି କହିବାରେ କାହିଁକି ଅଭ୍ୟସ୍ତ ହୋଇଗଲୁ କେଜାଣି ? କେବଳ ଗୋଟିଏ ଧର୍ମ ହୋଇଥିଲେ ତ ତାହା ଓଡ଼ିଶାରେ ବହୁକାଳରୁ ଗଡ଼ି ଆସିଥିବା ପରମ୍ପରାଟି ସହିତ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ସଂଗତି ରଖି ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରକୁ ଆପଣାର ଲୀଳାକ୍ଷେତ୍ର ରୂପେ ବାଛିଥାଆନ୍ତା । ତିଷ୍ଠି ରହିବା ସକାଶେ ପ୍ରତାପରୁଦ୍ର ମାନଙ୍କର ତଲାଶ ମଧ୍ୟ କରିଥାନ୍ତା । ସେହି ପ୍ରବାଦ ହିଁ କହୁଛି ଯେ ଆଦି ଶଙ୍କରାଚାର୍ଯ୍ୟଙ୍କ ଠାରୁ ଆରମ୍ଭ କରି ଶ୍ରୀଚୈତନ୍ୟଙ୍କ ପର୍ଯ୍ୟନ୍ତ କେତେ କେତେ ପ୍ରଚାରକ ତଥା ପଣ୍ଡିତ ନିଜ ଧର୍ମବିଚାରଗୁଡ଼ିକୁ ସାଙ୍ଗରେ ଧରି ବ୍ୟତିକ୍ରମହୀନ ଭାବରେ ଶ୍ରୀକ୍ଷେତ୍ରରେ ହିଁ ଆସି ପହଞ୍ଚିଛନ୍ତି । ନିଜ ନିଜର ସଂସ୍ଥାନଟିଏ ଥାପି ପାରିବାପାଇଁ ସେଇଠାରେ ହିଁ ଡିହଟିଏ ମଡ଼ାଇଛନ୍ତି, ମଠଗୁଡ଼ିକର ପ୍ରତିଷ୍ଠା କରିଛନ୍ତି, ଧର୍ମତର୍କର ରଣରେ ପରିପନ୍ଥୀମାନଙ୍କୁ ପରାସ୍ତ କରିଛନ୍ତି । ପ୍ରାୟ ସମସ୍ତଙ୍କର ସ୍ମୃତି-ଅବଶେଷକୁ ବହନ କରି ଗୋଟିଏ ଗୋଟିଏ ମଠ ଏବେ ମଧ୍ୟ ପୁରୀରେ ଅବସ୍ଥିତ ରହିଛି । ସମସ୍ତେ ପ୍ରଚଳିତ ବ୍ୟବସ୍ଥାଗୁଡ଼ାକ ଭିତରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚମତ୍କାର ଭାବରେ ଖପି ଯାଇ ପାରିଛନ୍ତି । ହଁ, ସତେଅବା ଆପଣାକୁ ତଥା ଆପଣାର ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ସଂପ୍ରଦାୟଟିକୁ କିଛି ସାନ୍ତ୍ୱନା ଦେବାର ଅଭିପ୍ରାୟରେ ନିଜ ମାର୍ଗର କେତେଟା ରୂଢ଼ି ତଥା ରୀତିକୁ ଶ୍ରୀମନ୍ଦିର ଭିତରେ ପ୍ରବିଷ୍ଟ କରାଇ ପାରିଛନ୍ତି । ସ୍ଥଳବିଶେଷରେ ସେତିକିମାତ୍ର କରି ଦିଗ୍‌ବିଜୟ ହୋଇଗଲା ବୋଲି ବିଚାର କରିଛନ୍ତି । ଏମାନଙ୍କର ପଂକ୍ତିରେ ଆମେ କଦାପି ମହିମାଧର୍ମକୁ ସାମିଲ୍ କରି ପାରିବାନାହିଁ । ମହିମାଧର୍ମ ଶହେରେ ବିଶାଶହେ ଭାଗ ଏହି ଓଡ଼ିଶାର ଭୂଇଁରୁ ହିଁ ଜନ୍ମଲାଭ କରିଥିଲା । ଆଦୌ କୌଣସି ପାଣ୍ଡିତ୍ୟର ପ୍ରଦର୍ଶନ କରି ପଣ୍ଡିତମାନଙ୍କର ମନୋହରଣ ବି କରିନଥିଲା । ଏକ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଆହ୍ୱାନକୁ ବହନ କରି ଭାରତୀୟ ବୃହତ୍ ପରମ୍ପରାକୁ ଗୋଟାସୁଦ୍ଧା ଏକ ଲୋକାଧାରଯୁକ୍ତ ଶୈଳୀରେ ଏବଂ ଲୋକମାନଙ୍କର ଭାଷାରେ ଅଭିବ୍ୟକ୍ତ କରି ଆଣିଥିଲା । ଖାଲି ଭାରତର ନୁହେଁ, ଏହି ବିଂଶ ବା ଏକବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀରେ ମଧ୍ୟ ଯାହାକୁ ସକଳ ଔଚିତ୍ୟ ରକ୍ଷା କରି ହୁଏତ ବିଶ୍ୱ-ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରନ୍ତା, ମହିମାମାର୍ଗ ତାହାରି ଆଧାରସତ୍ୟ ତଥା ଆଧାରଭୂତ ଦୃଷ୍ଟିଗୁଡ଼ିକୁ ଆପଣା ଭିତରେ ବହନ କରୁଥିଲା । ଏବଂ, ଏକ ନୂତନ ପାରସ୍ପରିକତାର ଘୋଷଣା ମଧ୍ୟ କରୁଥିଲା । ଖାଲି ଓଡ଼ିଶାରେ ନୁହେଁ, ସମଗ୍ର ଭାରତବର୍ଷରେ ମଧ୍ୟ ଆଗରୁ ଏହିଜାତୀୟ ହୁଏତ କେବେ କିଛି ଘଟିନଥିବ ।

ହଁ, ସମ୍ଭବତଃ ଗୌତମ ବୁଦ୍ଧଙ୍କ କାଳରେ କିଛି କିଛି ଘଟିଥିଲା । ତଥାପି, ତାଙ୍କର ପ୍ରବ୍ରଜ୍ୟାରେ ଆମେ ପ୍ରାୟ ସର୍ବତ୍ର ରାଜା ଓ ଶ୍ରେଷ୍ଠୀମାନଙ୍କର ଉଲ୍ଲେଖ ଦେଖିବାକୁ ପାଇଥାଉ । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ସେହି ପ୍ରଥମ କାଳରେ ଭିକ୍ଷୁମାନଙ୍କର ଅର୍ଥାତ୍ ଗୃହତ୍ୟାଗୀ ମାନଙ୍କର ଧର୍ମ ଥିଲା । କଥିତ ଅଛି, ଧର୍ମାୟତନଟି ମଧ୍ୟରେ ନାରୀମାନଙ୍କୁ ନେଇ ମଧ୍ୟ ଏକ ଭିକ୍ଷୁଣୀସଂଘର ବ୍ୟବସ୍ଥା ହେଉ ବୋଲି ଅତ୍ୟନ୍ତ ନିକଟର ଶିଷ୍ୟମାନେ ବହୁତ ଆଗ୍ରହ ଏବଂ ଅନୁରୋଧ

କରିବାରୁ ଭଗବାନ୍ ବୁଦ୍ଧ ସେଥିଲାଗି ଅନୁମତି ଅବଶ୍ୟ ପ୍ରଦାନ କରିଥିଲେ ସତ, ତଥାପି ସେମାନଙ୍କୁ ସତର୍କବାଣୀ ଶୁଣାଇ ବି ଦେଇଥିଲେ ଯେ ତାହା ଫଳରେ ପାଞ୍ଚଶହ ବର୍ଷ ନଯାଉଣୁ ହିଁ ବହୁ ପ୍ରମାଦ ଆସି ପହଞ୍ଚିଯିବ ଏବଂ ସଂଘରୂପୀ ଶରୀର ନିମନ୍ତେ ବିନାଶର କାରଣ ହୋଇ ଠିଆ ହେବ । ବୌଦ୍ଧଧର୍ମ ସହିତ ଅଶୋକ ଏବଂ କନିଷ୍କ ଆଦି ରାଜାମାନଙ୍କର ନାମଗୁଡ଼ିକ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଗୌରବମୟ ଭାବରେ କାଳକାଳରୁ ସଂଯୁକ୍ତ ହୋଇ ରହିଛି । ଏମାନେ ଜଣେ ଜଣେ ପରାକ୍ରମୀ ନିମିତ୍ତରୂପେ ଧର୍ମଟିକୁ ଭାରତବର୍ଷର ବାହାରେ ପ୍ରଚାରିତ ହେବାର ପନ୍ଥାଗୁଡ଼ିକୁ ଉନ୍ମୁକ୍ତ କରି ଦେଇଥିଲେ । ବହୁ ସ୍ତୂପ ତଥା ସ୍ତମ୍ଭର ନିର୍ମାଣ ହେଲା, ଧର୍ମର ବାର୍ତ୍ତାଗୁଡ଼ିକୁ ଶିଳାଲେଖରେ ଖୋଦିତ କରି ରଖାଗଲା । ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ମୂର୍ତ୍ତିକଳା ମଧ୍ୟ କ୍ରମବିକଶିତ ହୋଇ ଆସିଥିଲା । କିନ୍ତୁ ହାୟ, ଏହି ଯାବତୀୟ ବହ୍ୱାରମ୍ଭ ସତ୍ତ୍ୱେ ବୁଦ୍ଧପ୍ରଚାରିତ ଧର୍ମଟି ଭାରତଭୂମିରୁ ବିଦା ହୋଇ ଯାଇଥିଲା । ଜଣେ ଜଣେ ଇତିହାସକାର ତ ଏପରି ମନ୍ତବ୍ୟମାନ ଦେଇଛନ୍ତି ଯେ ରାଜାମାନଙ୍କର ପୃଷ୍ଠପୋଷକତା ହେତୁ ବୌଦ୍ଧଧର୍ମର ସତଆବେଦନଗୁଡ଼ିକ ଧୀରେ ଧୀରେ ତଳି ଛାଡ଼ି ଆସିଲା, ପ୍ରାୟ ଏକ ରାଜସ୍ତରୀୟ ଉପଚାରରେ ପରିଣତ ହେଲା । ପିଅଦଶ୍ରୀ ଅଶୋକଙ୍କର ଅମାତ୍ୟମାନେ ସମ୍ରାଟଙ୍କର ଧର୍ମୀୟ ଏହି ବିଶେଷପ୍ରୀତିଟିର ସୁଯୋଗ ନେଇ କୁଆଡ଼େ ତେଣେ ରାଜ୍ୟପ୍ରଶାସନରେ ନାନା ଅବହେଳାର ଅବକାଶ ସୃଷ୍ଟି କରିଥିଲେ ଏବଂ ସାମ୍ରାଜ୍ୟଟିର ଅସଲ ଖୁଣ୍ଟଗୁଡ଼ିକୁ କ୍ରମେ ଏପରି ଦୁର୍ବଳ କରି ଆଣିଲେ, ଯାହାର କୁଫଳସ୍ୱରୂପ ଅଶୋକଙ୍କ ପରେ ମୌର୍ଯ୍ୟ ସାମ୍ରାଜ୍ୟଟି ମଧ୍ୟ ଅଚିରେ ଭୁଷୁଡ଼ି ପଡ଼ିଥିଲା । ଅପର ପକ୍ଷରେ, ମହିମାଧର୍ମ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରକାଶ୍ୟ ଭାବରେ ରାଜାକୁ ଅସ୍ୱୀକାର ଓ ପ୍ରତ୍ୟାଖ୍ୟାନ କରିଥିଲା । ଗଡ଼ଜାତର କାନ୍ତାର ଅନ୍ତରାଳରେ ଜନ୍ମ ହୋଇ ଛାର ଗୋଟାଏ କବି କୌଣସି ରାଜାର ପ୍ରଜା ଅଥବା କୌଣସି ସାହୁକାରର ଖାତକ ନୁହେଁ ବୋଲି କେଡ଼େ ପାଟିରେ କହି ପାରିଥିଲା । ଏବେ ଶିକ୍ଷା ବା ଦୀକ୍ଷା କହିଲେ ଆଧୁନିକ ଅର୍ଥରେ ଯାହା ବୁଝାଇବ, ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ସେସବୁ ଆଦୌ କିଛି ନଥିଲା । ଆଧୁନିକମାନେ ବି ସାହିତ୍ୟରେ ଯେତିକି ସାହସ କରି ନପାରିବେ, ଭୀମ ଭୋଇ ତାହା କିପରି କରିପାରିଲେ କେଜାଣି ? ଜୀବନରେ କୌଣସି ବିଶେଷ ଆଲୋକସ୍ପର୍ଶ ଅର୍ଥାତ୍ ଅଧ୍ୟାତ୍ମସ୍ପର୍ଶଟିଏ ଲାଭ କରିଥିବା ନିଆରା ମଣିଷଟିଏ କିମ୍ବା ନିଆରା କବିଟିଏ ସମ୍ଭବତଃ ସେହି ରହସ୍ୟଟିର କିଛି ଉଦ୍‌ଘାଟକ କରିପାରନ୍ତା ।

ମହିମାଧର୍ମ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ କାଟି ଦେଇଥିଲା । କିମ୍ବଦନ୍ତୀ କହୁଛି, ଜଗନ୍ନାଥ ନୀଳମାଧବର ସଂଜ୍ଞାରେ ପ୍ରଥମେ ଆଦିବାସୀ ଦ୍ୱାରା ହିଁ ପୂଜିତ ହେଉଥିଲେ । କାହାଣୀଟି ଅନୁସାରେ, ଏକ ରୋମାଞ୍ଚକର ଧୋକାଦ୍ୱାରା ସିଏ ସ୍ଥାନଚ୍ୟୁତ ହୋଇ ଅଣଆଦିବାସୀଙ୍କ ହାତକୁ ଚାଲିଗଲେ । ପରେ ରଜାମାନେ ତାଙ୍କପାଇଁ ଦେଉଳ ତୋଳାଇ ଦେଇଥିଲେ । ଜଣେ

ରଜା ତ ଆପଣାକୁ ଶ୍ରୀଜଗନ୍ନାଥଙ୍କର ଆଦ୍ୟସେବକ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଦେଲେ ଓ ଐତିହ୍ୟ-ଅପହରଣ ପ୍ରକ୍ରିୟାଟିରେ ସତେଅବା ମୁଣ୍ଡିଟିଏ ମାରିଦେଲେ। ନୀଳମାଧବ ଜଗନ୍ନାଥ ହେଲେ, ବଡ଼ଠାକୁର ହେଲେ । ଏକାଳକୁ ବୁଦ୍ଧିମାନ୍‌ମାନେ ତାଙ୍କୁ ଓଡ଼ିଶାର ନିଜୀ ସମ୍ପତ୍ତି ବୋଲି କହୁଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଆ ଜାତିତ୍ୱର ଏକ ପରିଚିତି ବାହାର କରିବାର ଉତ୍ସାହ ନେଇ କିଏ କିଏ ଆମକୁ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପାଖରେ ଯାଇ ହାବୁଡ଼େଇ ମଧ୍ୟ ଦେଉଛନ୍ତି । ଆମ ଜାତିତ୍ୱର ଅଭିମାନ-ତଲାଶରେ ଆମେ କେଡ଼େ ଉଲ୍ଲାସରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ପାଖରେ ପହଞ୍ଚି ବି ଯାଇପାରୁଛୁ। ମହିମାଧର୍ମ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ କାଟି ଆହୁରି ସେପାଖକୁ ଯିବାର ଆହ୍ୱାନ ଦେଇଛି । କବି ଭୀମଭୋଇ ତ ତାଙ୍କ କଳ୍ପନାର ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଧାମ 'ମହାନିତ୍ୟପୁର'ରେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ କୌଣସି ଏକ ଦ୍ୱାରରେ ଦ୍ୱାରପାଳ ଭାବରେ ନେଇ ଠିଆ କରାଇ ଦେଇଛନ୍ତି । ମହିମାଧର୍ମ ଓ ଭୀମଭୋଇଙ୍କୁ ଛାଡ଼ିଦେଲେ ଏହି ଧୃଷ୍ଟତା ଓଡ଼ିଶାର ସାଧନାଚାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଆଉ କେହିହେଲେ ଦେଖାଇ ନାହାନ୍ତି । ପୁରୀ ମନ୍ଦିରର ମହାପ୍ରସାଦ ମହିମାପନ୍ଥୀମାନଙ୍କ ସକାଶେ ନିଷେଧର ଅନ୍ତର୍ଗତ ହୋଇ ଏବେ ବି ରହିଛି । ମହିମା-ଦୀକ୍ଷିତ ଜଣେ ବ୍ୟକ୍ତି ପାଇଁ ବ୍ରାହ୍ମଣ ଓ ରାଜାଘରେ ଖାଦ୍ୟଗ୍ରହଣ ପରି ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ମହାପ୍ରସାଦ ସେହି ମୂଳ ସମୟଟିରୁ ମନା ହୋଇଛି । ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କ ଭିତରେ ଯେ ବ୍ରହ୍ମ ନାହିଁ, ଭୀମଭୋଇ ସେକଥା କେବେହେଲେ କହି ନଥାନ୍ତେ । ମାତ୍ର, ବିଗ୍ରହଗୁଡ଼ିକୁ ହିଁ ବ୍ରହ୍ମ ବୋଲି ଭ୍ରମ କରିବା, ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ନେଇ ଗଢ଼ା ହୋଇଥିବା ଅନୁଷ୍ଠାନଟିରେ ରାଜା, ବାହ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମଭ୍ରମପୂର୍ଣ୍ଣ ଆରୋପଗୁଡ଼ାକ, ବହୁ ସାମନ୍ତବାଦୀ ରାଜକୀୟତା, - ଏହିଗୁଡ଼ିକରେ ହିଁ ମହିମାଧର୍ମର ଆପତ୍ତି ରହିଥିଲା । ଏବେ ତ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତମାନଙ୍କର ଜଗନ୍ନାଥ-କଳ୍ପନାରେ ପ୍ରାୟ ଏକ ଅତିଚାର ବା ଅତିମୋହକୁ ଭର୍ତ୍ତି କରି ଦିଆଯାଇ ବ୍ରହ୍ମଠାରୁ ମଧ୍ୟ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ବେଳେ ବେଳେ ଅଧିକ ମାନ ଦିଆଯାଉଛି । ପ୍ରଧାନତଃ ଲୋକାୟତନର ନିମ୍ନ ଧାଉଡ଼ିମାନଙ୍କରେ ହିଁ ଅଧିକ ଆନୁଗତ୍ୟ ଲାଭ କରିଥିବା ମହିମାଧର୍ମ ଯେ ସବାଆଗ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ଅନୁଭବ କରିବା ସକାଶେ ଜଗନ୍ନାଥଙ୍କୁ ପଛ ଧାଡ଼ିକୁ ଘୁଞ୍ଚାଇ ନେଇଯାଇଛି, ଓଡ଼ିଶା ପାଇଁ ତାହା ଆଦୌ କମ୍ ଉଲ୍ଲେଖଯୋଗ୍ୟ କଥାଟିଏ ନୁହେଁ।

ମହିମାଧର୍ମରେ ଗୃହୀ ଅଛନ୍ତି, ଗୃହତ୍ୟାଗୀମାନେ ମଧ୍ୟ ଅଛନ୍ତି । ଗୃହତ୍ୟାଗୀମାନେ ପ୍ରଧାନତଃ ପୃଥିବୀର କଲ୍ୟାଣ ନିମନ୍ତେ ହିଁ ପରମପ୍ରଭୁଙ୍କ ପାଖରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିଛନ୍ତି । ମହିମା-ସନ୍ୟାସୀମାନେ କୌଣସି ଗୋଟିଏ ସ୍ଥାନରେ ଡିହ ମାରି ମଠ ନିର୍ମାଣ କରି ରହିବେନାହିଁ, କୌଣସି ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମରେ ସେମାନେ ଗୋଟିଏ ରାତିରୁ ଅଧିକ ରହିବେ ନାହିଁ, ସର୍ବଦା ଗାଆଁକୁ ଗାଆଁ ହେଉଥିବେ, - କେବଳ ଗୋଟିଏ ବକ୍ତ ପାଇଁ ଯେତିକି ଆହାର ଆବଶ୍ୟକ, ସେମାନେ ଭିକ୍ଷା ଆକାରରେ କେବଳ ସେତିକି ସଂଗ୍ରହ କରିପାରିବେ । ତାହା ମଧ୍ୟ ରନ୍ଧା ହୋଇଥିବ, - ଜଣେ ଗୃହୀଠାରୁ ସେହି ଆହାରକୁ ସଂଗ୍ରହ

କରାଯିବ। ଘର ଭିତରେ ନୁହେଁ, ବାହାରେ ଆକାଶତଳେ ସେହି ଆହାରକୁ ଗ୍ରହଣ କରିବାକୁ ହେବ। ଏହିପରି ଭାବରେ, ମହିମାମାର୍ଗର ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନେ ଗୃହୀଭକ୍ତ ମାନଙ୍କର ପରିବାର ସହିତ କେତେ ଦୃଢ଼ଭାବରେ ଯେ ବନ୍ଧାହୋଇ ରହିଥାଆନ୍ତି, ସେହି କଥାଟିକୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ସହଜରେ ଅନୁମାନ କରାଯାଇ ପାରିବ। ପୁନଶ୍ଚ, ଏପରି ମଧ୍ୟ ବହୁତ ସମୟରେ ହୁଏତ ଘଟୁଥିବ ଯେ, ଖାଇବାର ବେଳ ଆସି ଗଡ଼ିଗଲା, କିନ୍ତୁ ଗୋଟିଏ ଗ୍ରାମରୁ ଭୋଜନ ମିଳିଲା ନାହିଁ। ତେଣୁ ଉପାସ ରହିବାକୁ ହିଁ ପଡ଼ିବ। ଏବଂ, ନିର୍ଦ୍ଦେଶ ହେଉଛି ଯେ, ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ବୀତରାଗ ହେବେନାହିଁ, ଗାଆଁମୁଣ୍ଡରେ ରହିଥିବା ପୋଖରୀରୁ ତିନି ଆଞ୍ଜୁଳା ପାଣି ପିଇବେ ଏବଂ ପ୍ରଭୁଙ୍କର ନାମ ସ୍ମରଣ କରି ସମସ୍ତ ଗ୍ରାମଟିର ମଙ୍ଗଳ କାମନା କରିବେ। ଖୁବ୍ ସହଜରେ ବୁଝି ହେଉଛି ଯେ, ଓଡ଼ିଶାର କୌଣସି ଗାଆଁରେ ଜଣେ ପରିବ୍ରଜରତ ସନ୍ନ୍ୟାସୀକୁ କେବେ ବିନା ଆହାରରେ ଫେରିଯିବାକୁ ହେବନାହିଁ। ବରଂ, ଅଧିକ ତାତ୍ପର୍ଯ୍ୟର ବିଷୟଟି ହେଉଛି ଯେ, ମହିମାଧର୍ମରେ ଗୃହତ୍ୟାଗୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କୁ ଗୃହୀ ତଥା ଧର୍ମାନୁରାଗୀ ଭକ୍ତମାନଙ୍କୁ ଏପରି ନିର୍ଭରଶୀଳ ଭାବରେ ବାନ୍ଧିଦିଆ ଯାଇଛି। ସମ୍ଭବତଃ କୁହାଯାଇ ପାରିବ ଯେ, ମହିମାମାର୍ଗରେ ଗୃହୀଭକ୍ତ ଆଗ, - ତା'ପଛରେ ନହେଲେ ମଧ୍ୟ ତାହାରି କଲ୍ୟାଣ ନିମନ୍ତେ ହିଁ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନେ। ଆଗ ସଂସାର, ସଂସାର ନିମନ୍ତେ ହିଁ ସନ୍ନ୍ୟାସର ସେହି ଅନ୍ୟ ଅନୁଷ୍ଠାନଟି। ଅସଲ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ସଂସାର ଓ ସନ୍ନ୍ୟାସ ମଧ୍ୟରେ ବସ୍ତୁତଃ ସେଭଳି କୌଣସି ବ୍ୟବଧାନ ରଖି କିଛି ବିଚାର କରେନାହିଁ। ସ୍ମରଣ ରଖିବା ଉଚିତ ଯେ କବି ଭୀମ ଭୋଇ ଅଧିକତର ଅର୍ଥରେ ଗୃହୀ ହିଁ ଥିଲେ। ଗୃହରେ, ସଂସାରରେ ରହିବାକୁ ସିଏ ଏକ ନିଷ୍ପତ୍ତି ହିଁ ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲେ। ତଥାପି, ନିଜ ଗୃହଟିକୁ ଗୋଟିଏ ଗାଦୀ ଭଳି ଗଢ଼ିଥିଲେ।। ସିଏ ସ୍ଥାୟୀଭାବରେ ସେହି ଗୋଟିଏ ଥାନରେ ରହୁଥିଲେ। ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନଙ୍କର ନିୟମ ଅନୁସରଣ କରି ନିଜର ରାତ୍ରିଆଶ୍ରୟକୁ ବଦଳାଉ ନଥିଲେ। ସିଏ କ'ଣ ପାଇଁ ପାରମ୍ପରିକ ସନ୍ନ୍ୟାସ ଗ୍ରହଣ କରିନଥିଲେ, ସେହି ବିଷୟରେ ନିଜର ପୋଥିମାନଙ୍କରେ ସେହି କଥାଟିର ବ୍ୟାଖ୍ୟା କରି ଦେଇଛନ୍ତି।

ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ପଦଗୁଡ଼ିକରେ ପ୍ରକୃତରେ କି କିମିଆଁ ରହିଥିଲା, ଯାହା ଏକ ଅଧ୍ୟାତ୍ମସନ୍ଦେଶ ହିସାବରେ ଆମ ସମାଜରେ ତଳ ଧାଡ଼ୀମାନଙ୍କରେ ରହିଥିବା ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତକୁ ଏପରି ନିବିଡ଼ ଭାବରେ ଉଦ୍‌ବେଳିତ କରିଦେଇ ପାରିଥିଲା ? ଖାଲି ସାହିତ୍ୟ କହିଲେ ଏବର ସାହିତ୍ୟରେ ଯାହାସବୁକୁ ବୁଝାଉଛି, କବିଙ୍କର ରଚନାରେ ସେଇଟି ମଧ୍ୟ ଖୁବ୍ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ପରିମାଣରେ ରହିଥିଲା; ତତ୍ତ୍ୱ, ଉଭୟ ଧର୍ମତତ୍ତ୍ୱ ତଥା ଜୀବନତତ୍ତ୍ୱ ପର୍ଯ୍ୟାପ୍ତ ରହିଥିଲା, - ତଥାପି ଆହୁରି କ'ଣ ସବୁ ଏପରି ମଧ୍ୟ ଥିଲା, ଯାହାକି ସିଧା ହୃଦୟଯାଏ ପହଞ୍ଚି ପାରୁଥିଲା। ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ଥିଲା, ମାତ୍ର ପାଣ୍ଡିତ୍ୟ ମୋଟେ ଦିଶୁନଥିଲା, ଖୁସୀ ହୋଇ ଘର ଭିତରକୁ ପଶିଗଲା ସମୟରେ ମୋଟେ ମୁଣ୍ଡରେ ବାଜୁନଥିଲା।

ସତ୍ୟକୁ, ଆପେ ପାଇଥିବା ସମ୍ପଦଟିକୁ ନିଜ ଭିତରେ କେତେ ବିଶ୍ୱଜନୀନ କରିପାରିଲେ ଯେ କବିର ପଦଗୁଡ଼ିକ ବିଶ୍ୱଜନଙ୍କୁ ନିବିଡ଼ ଭାବରେ ସ୍ପର୍ଶ କରିପାରେ, ସେହି କଥାଟିକୁ ଭୀମଙ୍କର ରଚନା ପାଠ କରୁଥିବା ସମୟରେ ଖାସ୍ ସଚେତନ ଭାବରେ ହୃଦୟଙ୍ଗମ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ହିଁ ସତେଯେପରି ତାହା ପାଠକର ଚେତନାକୁ ଛୁଆଇ ଦେଇଥାଏ । ସେହି ପଦଗୁଡ଼ିକରେ ଦରଦ ଥାଏ, ଭରସା ଥାଏ; ଏଠୁ ମୋଟେ ଖିଅ ଛିଣ୍ଡାଇ ନେଇଯିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରୁନଥାଏ; ତଥାପି, ଆମର ଏହି ସଂସାରବଣିଜରେ କେଉଁଠି କ'ଣ ଅଭାବ ରହିଥାଏ ବୋଲି ଆମେ ଏଠି କେତେ କ'ଣ ଘାଣ୍ଟି ହେଉଥାଉ ଏବଂ କବିର କଥାଗୁଡ଼ିକ ଆସି ଆମଲାଗି ଏକ ବିମୋଚନର କାରଣ ହୁଏ । ଏହି ସଂସାର ପ୍ରଭୁଙ୍କର ସଂସାର ବୋଲି ଲାଗେ । ଆମ ଭିତରର ଯେଉଁ ନାନାବିଧ ନିର୍ବୋଧତା ଆମ ଭିତରକୁ ତାଙ୍କର ପ୍ରବିଷ୍ଟ ହେବାର ବାଟଟିକୁ ବନ୍ଦ କରି ରଖିଥାଏ, ସେଇଟି କେଡ଼େ ସୂତରରେ ଖୋଲିଯାଏ, ଭୟ ଭାଙ୍ଗିଯାଏ । ପ୍ରକୃତରେ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଚକିତ ଲାଗେ ଯେ ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ପଦମାନେ ଆମ ଆଧୁନିକ ସାହିତ୍ୟଧୀଷଣାର ପଦକାରମାନଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ପୂର୍ଣ୍ଣ ଅଭୟ ଦେଇ ଆକୃଷ୍ଟ କରି ପାରୁଛି । ନିଜର ରଚନାକ୍ଷେତ୍ରରେ ସେମାନେ ସାତ ବା ସତର କସରତ କରି ଫନ୍ଦା ପଦଗୁଡ଼ିକୁ ଓ ଶବ୍ଦଗୁଡ଼ିକୁ ସତେଅବା ସେମାନଙ୍କର ଅନିଚ୍ଛା ସତ୍ତ୍ୱେ କୁଆଡ଼ କେତେଆଡୁ ଘୋଷାରି ଘୋଷାରି ଆଣି ନିଜ କବିତାର ଧାଡ଼ୀଗୁଡ଼ିକୁ ପୂର୍ଣ୍ଣ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତଥାପି ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ଫାନ୍ଦରେ ପଡ଼ିଯାଆନ୍ତି ଓ ତାଙ୍କର କୃତିଗୁଡ଼ିକୁ ଆଉ ଭାଷା ମାନଙ୍କରେ ଅନୁବାଦ କରିଦିଅନ୍ତି । ସେମାନେ ମହିମାଧର୍ମର କୌଣସି ସମାଚାର ଜାଣିବା ପାଇଁ ବାସନାଟିଏ କରିବା ପୂର୍ବରୁ ମହିମା ସତେଯେପରି ଆପଣାଆଡୁ ହିଁ ସେମାନଙ୍କୁ ସ୍ପର୍ଶ କରି ନେଇଥାଏ ଓ ଆବଶ୍ୟକ mutation ଟିକୁ ଘଟାଇ ଦେଇଥାଏ । ଏହି ସମୁଦାୟ ଉଦ୍‌ପ୍ରେରଣ-ପ୍ରକ୍ରିୟାଟିରେ ପ୍ରାୟ ଏକମାତ୍ର ସେତୁରୂପେ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିବା କବି ଓ ଦରଦୀ ଭୀମଭୋଇଙ୍କ ପାଖରେ ମଥା ନଇଁଆସେ । ଅଳଙ୍କାର ଦ୍ୱାରା ବିଭୂଷିତ ହୋଇ ଓଡ଼ିଆ ପଦ କେତେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତାକୁ ଯେ ସ୍ପର୍ଶ କରିପାରେ, ଆମ ସାହିତ୍ୟରେ ଯେପରି ତାହାର ବହୁ ବହୁ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ରହିଛି, ଅନୁରାଗବିମଣ୍ଡିତ ନହୋଇ ମଧ୍ୟ କେତେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳତାକୁ ସ୍ପର୍ଶ କରିପାରେ, ତାହାର ଶୌର୍ଯ୍ୟପୂର୍ଣ୍ଣ ପ୍ରାୟ ସବୁଯାକ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତ ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ପଦଗୁଡ଼ିକରେ ରହିଛି । ଭୀମଭୋଇ ତରତର ହୋଇ ପଦମାନଙ୍କୁ ତିଆରି କରୁଥିଲେ, ବେଦ କି ନିର୍ବେଦ, ଆଗ କି ପଛ କିଛି ତାକି ପାରୁନଥିଲେ । ଭୀମଭୋଇଙ୍କ ସହିତ ବାଇ ହୋଇ ତୁଚ୍ଛା ନିରକ୍ଷର ରହିଲେ ଯଦି ସେହି ଅମୂଲ୍ୟ ଗୁଣଟିକୁ ହାସଲ କରିହେବ, ତେବେ ଚାଲ, ଆମେ ବି ବେଦ କି ନିର୍ବେଦ କିଛି ଜାଣିବାନାହିଁ, - ଖାଲି ଅନୁରାଗରେ ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ହୋଇ ରହିବା, - ପଦ୍ୟ ଲେଖିବା, ଗଦ୍ୟ ବି ଲେଖିବା ।।

ମହିମା-ମାର୍ଗର ଅଭିନବ ପ୍ରାଣ-ଆବେଦନ ଭିତରେ ଏକାନ୍ତ ଅନ୍ତର୍ଗତ ଭାବରେ ଏପରି ଅନେକ ଉପାଦାନ ରହିଛି, ଯାହାକି କେବଳ ସେହି କାରଣଟି ପାଇଁ ହିଁ ହୁଏତ ସମାଜର

ନିମ୍ନତମ ବର୍ଗମାନସଟିକୁ ଅଧିକତର ପରିମାଣରେ ଅବଶ୍ୟ ଆଲୋଡ଼ିତ କରିଦେଇ ପାରିଥାଆନ୍ତା । ତଥାପି, ଏକାଧିକ ବଳିଷ୍ଠ ଯୁକ୍ତି ଦେଇ କଥାଟିଏ ଅବଶ୍ୟ କୁହାଯାଇ ପାରିବ ଯେ, ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ପଦଗୁଡ଼ିକୁ ବାହନ କରି ମହିମାଧର୍ମର ଆହ୍ୱାନ ତଥା ସତ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ତତ୍କାଳୀନ ଲୋକଚିତ୍ତକୁ ଯେପରି ଭାବରେ ସ୍ପର୍ଶ କଲା, ଭୀମଭୋଇଙ୍କ ବ୍ୟତୀତ ତାହା କଦାପି ସମ୍ଭବ ହୋଇ ନଥାନ୍ତା । ଖାଲି ଗୃହତ୍ୟାଗୀ ବାବାମାନେ ବୈରାଗ୍ୟମାର୍ଗରେ ଯେତେ ଯାହା ସିଦ୍ଧ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ତାହା କରି ପାରିନଥାନ୍ତେ । ସେମାନଙ୍କ ଦ୍ୱାରା କରା ଯାଉଥିବା ପ୍ରଚାର ସଂସାରୀମାନଙ୍କ ଜୀବନକୁ ମଥାନ ଉପରର ଉଜ୍ଜ୍ୱଳ ପ୍ରତିଶ୍ରୁତିଟିଏ ପରି ହୁଏତ ଚକିତ ଏବଂ ବିହ୍ୱଳ କରି ଦେଇଥାନ୍ତା ସିନା, ମାତ୍ର ସେମାନଙ୍କର ପିଣ୍ଡାଦାଢ଼ ଯାଏ ଆସି ପାରିନଥାନ୍ତା । ହୁଏତ କାହାରି କୌଣସି ଅବମାନନା ନକରି ଆମେ ଏହି ଘଟଣାଟିକୁ ମହିମାମାର୍ଗର ଗୋଟିଏ ଭାଗ୍ୟ ବୋଲି କହିପାରିବା ଯେ, କବି ଭୀମ ଭୋଇ ଗୃହୀ ଥିଲେ, ସ୍ୱଜୀବନର ଏକ ସୁଚିନ୍ତିତ ନିଷ୍ପତ୍ତି ହିସାବରେ ସଂସାରତ୍ୟାଗ କରିନଥିଲେ । ସଂସାରୀମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ତଥାପି ଅସଲ ସାମୀପ୍ୟଟିକୁ ଲାଭ କରିବାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ସହଜରେ ବ୍ୟବହାର କରାଯାଇ ପାରୁଥିବା ଏକ ସେତୁରୂପେ ହିଁ କାର୍ଯ୍ୟ କରିଥିଲେ । ପୁନଶ୍ଚ, ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନେ ଏହି କଥାଟିକୁ ନିଶ୍ଚୟ ସ୍ୱୀକାର କରିବେ ଯେ, ସେମାନଙ୍କ ମଧ୍ୟରୁ କେହି ଇଚ୍ଛା କରିଥିଲେ ଅଥବା ଏପରିକି ଅସାଧ୍ୟ ସାଧନା କରିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଭୀମଭୋଇଙ୍କ ଭଳି ପଦ ଲେଖିଦେଇ ପାରିନଥାନ୍ତେ । ଭୀମଭୋଇ ଯାବତୀୟ ଅର୍ଥରେ ଏପାଖ ସେପାଖ ଉଭୟ ପାଖଟି ସହିତ ଏକାଧାରରେ ଯୁକ୍ତହୋଇ ରହିଥିଲେ; ଏପାଖରେ ଥାଇ ଯେତିକି ସହଜରେ ଆସ୍ପୃହା କରି ପାରୁଥିଲେ, ସେପାଖରୁ ମଧ୍ୟ ସେତିକି ସହଜରେ ଆଜ୍ଞାମାଳଟି ଧରି ଏ ଯାଏ ଓହ୍ଲାଇ ଆସି ପାରୁଥିଲେ । ସେପାଖଟିକୁ ଏକାନ୍ତ ଭାବରେ ଲାଭ କରି ପାରିବେ ବୋଲି ସେହି ପୁରୁଣା ଗୁଳାଟାର ଅନୁସରଣ କରି ଆଦୌ ଏପାଖଟାକୁ ଛାଡ଼ିବାକୁ ବାଧ୍ୟ ହେଉନଥିଲେ । ତାଙ୍କରି ଭାଷାରେ କହିଲେ, ସେ ଭବସିନ୍ଧୁ ଓ ଭାବସିନ୍ଧୁ ଉଭୟଟିରେ ହିଁ ସ୍ୱଚ୍ଛନ୍ଦ ଭାବରେ ବିଚରଣ କରି ପାରିବାର ବ୍ୟାବହାରିକ କଳାଟିକୁ ସାଧ୍ୟ କରିଥିଲେ । ଜଣେ ଗୃହୀ ମଣିଷର ରଚିତ ପଦଗୁଡ଼ିକୁ ମାଧ୍ୟମ କରି ଗୃହତ୍ୟାଗୀ ସନ୍ନ୍ୟାସୀଗୋଷ୍ଠୀଟିଏ ଆପଣାର ସନ୍ଦେଶଟିକୁ ଲୋକାୟତନରେ ପ୍ରଚାର କରିଥିବାର ଅନନ୍ୟ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତଟିର ଏକ ଦ୍ୱିତୀୟ ସମାନ୍ତର ହୁଏତ ଆମକୁ ପୃଥିବୀଯାକର ଅଧ୍ୟାତ୍ମପ୍ରଚାରର ଇତିହାସରେ ଦେଖିବାକୁ ଆଦୌ ମିଳିବ ନାହିଁ ।

ଜଣେ ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ନିଜ ଭିତରେ ପ୍ରାୟ ଏକ ଅପ୍ରତିରୋଧ୍ୟ ତାଡ଼ନାର ବଶବର୍ତ୍ତୀ ହୋଇ ସଂସାରତ୍ୟାଗ କରିଥାଏ ସତ, ମାତ୍ର ଏହି ସଂସାର ନିମନ୍ତେ ହିଁ ଏକ ଅଧ୍ୟାତ୍ମର ପ୍ରାୟ ଯାବତୀୟ ପ୍ରୟୋଜନ ରହିଥାଏ । ପରିବର୍ତ୍ତନ, ଯାବତୀୟ ଜଡ଼ତା ମଧ୍ୟରେ ମୂଳଭୂତ ଜାଗରଣଗୁଡ଼ିକୁ ଆଣି ଏକ ପୁନରୁଜ୍ଜୀବନ, – ଏସବୁ ମୂଳତଃ ସଂସାର ନିମନ୍ତେ, ଆମର

ଏହି ପୃଥିବୀ ନିମନ୍ତେ । ଏହି ପୃଥିବୀର, ଅର୍ଥାତ୍ ଈଶ୍ୱରଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ରଚିତ ଏହି ପୃଥିବୀର ଅଧିକତର କାମରେ ଲାଗି ପାରିବାକୁ ହିଁ ଯୋଗୀମାନେ ବୈରାଗୀ ହୁଅନ୍ତି, - ଘଷିମାଜି ହେବାଲାଗି ମନ କରନ୍ତି । ଏହି ଘଷିମାଜି ହେବାର ପୂର୍ଣ୍ଣସମ୍ମତ ପ୍ରକ୍ରିୟାଟି ହେଉଛି ତପସ୍ୟା । ଭୀମଭୋଇ ସେହି ତପସ୍ୟାଟିକୁ ହିଁ କରିଥିଲେ ଏବଂ ପୃଥିବୀରେ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ତଥା ମହିମାଧର୍ମର ଏତେ କାମରେ ଲାଗିଲେ; ଏବେ ମଧ୍ୟ କ'ଣ କମ୍ ଲାଗୁଛନ୍ତି ? ସିଏ ସଂସାରରେ ଆମରି ସହିତ ରହିଥିଲେ, ଆମକୁ ବ୍ୟାଧିମୁକ୍ତ କରିବା ନିମନ୍ତେ ସଂସାରରେ ରହି ହିଁ ପଦରଚନା କରୁଥିଲେ । ପୃଥିବୀର ବ୍ୟାଧିମୁକ୍ତ ହେବାରେ ଆଉ ଅଧିକ ଉପାଦେୟ ଏବଂ ଫଳପ୍ରଦ ସାନ୍ନିଧ୍ୟଟି ସତକୁ ସତ ଆଉ କେଉଁଠିହେଲେ ମିଳେନାହିଁ । ବହୁତ ସଂସାରତ୍ୟାଗୀ ତ ଆପଣାକୁ ଏହି ବାହ୍ୟ ପ୍ରସ୍ଥଟାରେ ମଧ୍ୟ ଏପରି ବେଶରେ ମଣ୍ଡନ କରି ରଖିଥାନ୍ତି ଯେ, ଭରସାଟିଏ ଥାପି ସେମାନଙ୍କ ପାଖକୁ ଯାଉଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନଙ୍କୁ ସତେଅବା ନାନା ଦୂରତାର ମିଛ ପ୍ରତୀତିମାନ ଦେଇ ଘଉଡ଼ାଇ ଦିଅନ୍ତି । ଏହି ମର୍ତ୍ତ୍ୟ ମଣ୍ଡଳରେ ସେମାନେ ଭଗବାନଙ୍କ ପକ୍ଷର ବୋଲି ଏକ ଧାରଣା ଦେଇ ତଥାପି ଏକ Scarecrow ସଦୃଶ କାର୍ଯ୍ୟ କରନ୍ତି । ସେମାନେ ନିଜର ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ବାଗରେ ଯେମିତିହେଲେ ରହିବେ ବୋଲି ପଣ କରି ସଂସାର ନିମନ୍ତେ ଭାରି ଅବାଗ ହୋଇ ରହିଥାନ୍ତି । କେତେ କେତେ ଗହନକଥା କହନ୍ତି, ଶାସ୍ତ୍ରଯାକର କଥା କହନ୍ତି, ତଥାପି ଦୂରଛଡ଼ା କରି ରହିଥାଆନ୍ତି, ଆଦୌ ଧରା ଦିଅନ୍ତି ନାହିଁ । ଭୀମଭୋଇ ଏହି ସଂସାରର ମେଳଟା ଭିତରେ ରହିଲେ ଏବଂ ଏହି ସଂସାରର ଚିତ୍ତ ଭିତରକୁ ଭେଦି ପାରିବାର ଖାସ୍ ଭାଙ୍ଗ ଦେଇ ଅଧ୍ୟାତ୍ମକଥା ଗୁଡ଼ିକୁ କହି ପାରିଲେ ବୋଲି ଏପରି ବନ୍ଧୁତ୍ୱପୂର୍ଣ୍ଣ ନୈକଟ୍ୟବୋଧ ଦେଇ ପାରୁଥିବା ପଦଗୁଡ଼ିକୁ ଲେଖି ପାରିଲେ କି ? ସେଠା ସହିତ ଏଠାକୁ ଯୋଡ଼ି କରି ଜୀବନଟିଏ ବଞ୍ଚୁଥିବା କେବଳ ଏହିପରି ଜଣେ ମଣିଷ ହିଁ ଏତେ ଏତେ ସାମର୍ଥ୍ୟର ଅଧିକାରୀ ହୋଇ ପାରିବ । ତାଙ୍କର ସାତ ତଳେ ରହିଥିବା ଆମପାଇଁ ଏକାନ୍ତ ଆତ୍ମୀୟଟିଏ ପରି ଲାଗିବ ଏବଂ, ହୁଏତ ବୁଲାଇ କହିଲେ, ଆମ କୋଟି କୋଟିଙ୍କ ଠାରୁ ସାତତଳ ଉପରେ ରହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆମର ହାତ ଧରି ଓ ଆମର ତନ୍ତ୍ରୀଗୁଡ଼ିକରେ ନୂତନ ଜୀବନ୍ୟାସ ଦେଇ ନେଇ ଯାଉଥିବା ପରି ମନେ ହେଉଥିବ ।

କେତେ ସମର୍ପିତ ହୋଇଥିଲେ ଯାଇ ଜଣେ ଈଶ୍ୱର-ଅନୁସିକ୍ତ ମନୁଷ୍ୟହୃଦୟ ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କର ଏହି ସଂସାରଟି ସମ୍ବନ୍ଧରେ ହିଁ ଆପଣାର ସର୍ବୋତ୍ତମ ବ୍ୟାକୁଳତାଗୁଡ଼ିକୁ ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ କରି ରଖିବ ଏବଂ ସଂସାରର କଲ୍ୟାଣ ନିମନ୍ତେ ହିଁ ଈଶ୍ୱରଙ୍କଠାରେ ପ୍ରାର୍ଥନା କରିବାରେ ଲାଗିଥିବ ! ନିଜକୁ ସକଳ ଅବସରରେ ସତେଅବା ପଛରେ ରଖିଥିବ ଓ ସବାଆଗ ସଂସାରର ଉଦ୍ଧାର ହେଉ ବୋଲି ଦଇନି କରୁଥିବ ! ଏହି ସଂସାର ବୁଡ଼ିଗଲେ ମୁଁ ତୁମର ସନ୍ଦେଶକୁ ଆଉ କେଉଁଠାରେ ପ୍ରଚାର କରିବି ବୋଲି ଯୁକ୍ତି ବାଢୁଥିବ ! ଏହିପରି

ଏକ ସଂସାରକଲ୍ୟାଣ-ଅଭିମୁଖୀ ସନ୍ଦେଶକୁ ବହନ କରି ମହିମାଧର୍ମ ସଦୃଶ ଏକ ଆହ୍ୱାନ ଯେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏକଦା ଘୋଷିତ ହୋଇଥିଲା, ତାହାକୁ ଓଡ଼ିଶାର ପ୍ରକୃତରେ ଏକ ସୌଭାଗ୍ୟ ବୋଲି ହିଁ କୁହାଯିବ । ପୃଥିବୀର ଅଧିକାଂଶ ଧର୍ମ ମଣିଷର ସଂସାରପ୍ରତି ପ୍ରଧାନତଃ ଉଦାସ ରହିଛି, ଏକ ଦାରୁଣ ଉପେକ୍ଷାର ବାଡ଼ି ବୁଲାଇ ଦେଇ ବହୁତଙ୍କର ମନକୁ ସାମୂହିକ ଜୀବନ ଭିତରୁ ହୁଡ଼ାଇ ନେଇଯାଇଛି । ପିତୁଳାମାନଙ୍କର ସଂଖ୍ୟା ବଢ଼ାଇଛି, ଭବ୍ୟ ମନ୍ଦିରମାନ ଖାଡ଼ା କରିଦେଇ ଖୁବ୍ ଚଗଲା କରିଛି । ପୃଥିବୀଟାକୁ ଭାରି ଅସମାନ ଓ ଅସମଞ୍ଜସ କରି ରଖିଥିବା ନ୍ୟସ୍ତସ୍ୱାର୍ଥ ମାନଙ୍କ ପଟକୁ ଆଉଜି ପଡ଼ିଛି । ଅଫିମ ଦେଇ ମଣିଷମାନଙ୍କୁ ଭୁଲାଇ ବି ରଖିଛି । ନାନାବିଧ ଲୋସଡ଼ା କାତରତା ଏବଂ କାମୁକତାର ଗୋଟିଏ ଭାନୁମତୀ-ମଣ୍ଡଳ ସୃଷ୍ଟି କରି ଥୋକେ ମଣିଷଙ୍କୁ ଆଉ ଥୋକେ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କର ସହିତ ଲଢ଼ାଇ ଦେଇଛି । ମଣିଷକୁ ବଡ଼ ଭୀରୁ କରି ପକାଇଛି ଏବଂ ତା'ର ଅସଲ ଶକ୍ତିଟି ଯେ ତା' ନିଜ ଭିତରେ ରହିଛି ଏବଂ ସେହି ଶକ୍ତିଟିକୁ ସମଗ୍ର ପ୍ରତ୍ୟୟ ସହିତ ଉଦ୍‌ବୋଧିତ କରି ଆଣିଲେ ଯେ ଏହି ବାହ୍ୟ ସଂସାରଟା ମଧ୍ୟ ମଣିଷ ଭିତରେ ଅପେକ୍ଷା କରି ରହିଥିବା ଦେବତାଟିକୁ ପ୍ରକଟ କରି ଆଣିବାରେ ସହାୟକ ହୋଇ ତିଆରି ହୋଇ ପାରିବ, ଓଡ଼ିଶାର ମହିମାଧର୍ମ ହିଁ ବହୁ ବ୍ୟଞ୍ଜନାର ମାଧ୍ୟମରେ ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କ ଆଗରେ ସେହି କଥାଟିକୁ କହିବାର ଚେଷ୍ଟା କରିଛି । ସତେଅବା ସବାତଳୁ ହିଁ ଏକ ନୂତନ ଗଠନ ତଥା ନୂତନ ବିଧାନ ନିମନ୍ତେ ଆବଶ୍ୟକ ପଥରଗୁଡ଼ିକୁ ବସାଇ ଆଣିବାର ଅଭିଳାଷ ପୋଷଣ କରି ଆସିଛି । ମଣିଷ ମଣିଷ ଭିତରେ ସତେଅବା ଏକ ନିତ୍ୟ-ପାରସ୍ପରିକତାର ସମ୍ପର୍କ ସମ୍ଭବ କରି ଆଣିବାପାଇଁ ମନାସ କରିଛି । ଯୁଗଯୁଗର ଭାଗ୍ୟବାଦକୁ ଆଦରି ନେଇ ଶୋଇ ରହିଥିବା ମଣିଷର ନିଦ ଭାଙ୍ଗି ବାହାରିଛି ।

ଜାତି ମାନିନାହିଁ, ଉଚ୍ଚ ଏବଂ ନୀଚର ଭେଦକୁ ଅସ୍ୱୀକାର କରିଛି । ମହିମା ପ୍ରସନ୍ନ ହେଲେ ଆମ ବ୍ୟକ୍ତିଗତ ତଥା ସାମୂହିକ ଜୀବନଗୁଡ଼ିକ ଯେ କେଡ଼େ ଆଚମ୍ବିତ ଭାବରେ ଅନ୍ୟପ୍ରକାରର ହୋଇଯିବ, 'ସ୍ତୁତି-ଚିନ୍ତାମଣି' ବହିରେ ଭୀମଭୋଇ ତାହାରି ବର୍ଣ୍ଣନା କରି ପୂରା ଅଧ୍ୟାୟଟିଏ ଲେଖିଛନ୍ତି । ପ୍ରକୃତ କରତା ସତକୁ ସତ ଏହି ସଂସାରଟାର ବ୍ୟବସ୍ଥାରେ ମଧ୍ୟ କର୍ତ୍ତାରୂପେ ପ୍ରତିଷ୍ଠିତ ହୋଇ ରହିବାକୁ ଆମ ମଣିଷମାନଙ୍କର ସମ୍ମତି ପାଇଲେ ପୃଥିବୀର କେତେ କେତେ ଅନାଚାର ଯେ ସେହି ପ୍ରକ୍ରିୟାକ୍ରମରେ ଏଠୁ ଛାଡ଼ି ପଳାଇବ, ସିଧା ହୃଦୟକୁ ଛୁଇଁବା ଭାଷାରେ ଭୀମଭୋଇ ଆମକୁ ସେହି ଭରସାଟିକୁ ଦେଇଛନ୍ତି । ସେ ସତେଅବା ଆମର, ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ଅସଲ ବିମୋଚନ ନିମନ୍ତେ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର ସହଯୋଗ ମାଗି ଏତେଏତେ କଥା ଲେଖିଛନ୍ତି ଓ ଏତେଏତେ ଭରସା ପ୍ରଦାନ କରିଛନ୍ତି । ଏକାବେଳେକେ ସବାତଳଟାକୁ ଏତେଗୁଡ଼ାଏ ମୂଲ୍ୟ ଦେଇ ଓଡ଼ିଶାରେ ଏଡ଼େ ଶକ୍ତିଶାଳୀ ଜାଗରଣଟିଏ ସମ୍ଭବ ହୋଇଛି, ସମାଜର ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ଓ ସୋପାନସ୍ଥ ମାନଙ୍କୁ ପ୍ରାୟ ଗୋଟାସୁଦ୍ଧା ଅସ୍ୱୀକାର କରି ହିଁ

ତାହା ହୋଇଛି ଏବଂ ସେହି ତଳର ହିଁ ଜଣେ ଅନାମଧେୟଙ୍କୁ ଦିବ୍ୟ କବିପ୍ରତିଭାରେ ବଳିଷ୍ଠ କରି ତାହା ପ୍ରଧାନତଃ ସବୁ ଇଚ୍ଛୁକଙ୍କର ସଖ୍ୟ ମାଗି ଏହି ତଳେ ତଳେ ହିଁ ଆପଣାର ଅଭିଯାନଟିକୁ ଆରମ୍ଭ କରିଦେଇଛି । ଓଡ଼ିଶାର ଇତିହାସରେ ନେତୃତ୍ୱବିଷୟକ ଯାବତୀୟ ଆଲୋଚନାରେ ଏହି ଘଟଣାଟି ସଂପୃକ୍ତ ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଯେ କେବଳ ଚକିତ କରି ଦେଉଥିବ ତାହା ନୁହେଁ, ଆମକୁ ତା' ସାଥିରେ ବାହାରି ଆସିବାକୁ ବି ଆମନ୍ତ୍ରଣ ଜଣାଇବାରେ ଲାଗିଥିବ । କେବଳ ତଥାକଥିତ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ କିମ୍ବା ଧର୍ମୀୟ ଆନ୍ଦୋଳନ ନୁହେଁ, ସାଂପ୍ରତିକ ସକଳ ସାମାଜିକ, ସାଂସ୍କୃତିକ ଏବଂ ଏପରିକି ରାଜନୀତିକ ପରିବର୍ତ୍ତନର ଆନ୍ଦୋଳନ ମଧ୍ୟ ଯଦି ଓଡ଼ିଶାରେ ମନୁଷ୍ୟମାନସ ତଥା ମନୁଷ୍ୟଜୀବନର ଭୂମିରେ, ତଳେ ଲାଗି ରହିଥିବା ଚେରଗୁଡ଼ିକୁ ସମକ୍ଷରେ ଥାପି ସେଇଠୁ ଯଥାର୍ଥରେ କିଛି ଆରମ୍ଭ କରିବାଲାଗି କୌଣସି ଆରୋହଣ ଅଥବା ପଦକ୍ଷେପଟିଏ ଲାଗି ମନ କରିବ, ତେବେ ସିଏ ମହିମାଧର୍ମରୁ ଅବଶ୍ୟ ବହୁତ ପ୍ରେରଣା ଲାଭ କରିବ । ମହିମା ପୀଠର ଧୂନିଘର ପରି ମହିମାମାର୍ଗର ସନ୍ଦେଶଟିକୁ ତେଣୁ ଉଜ୍ଜୀବିତ ଏବଂ ଗତିସମର୍ଥ କରି ରଖିବା ହେଉଛି ସେଥିରୁ କିଞ୍ଚିତ୍ ପରିମାଣର ପ୍ରେରଣା ମଧ୍ୟ ଲାଭ କରିଥିବା ଆମ ସମସ୍ତଙ୍କର କର୍ତ୍ତବ୍ୟ । ଏହି ସମ୍ପଦଟିକୁ ଆମେ ଆଦୌ ହାତଛଡ଼ା କରି ଦେବାନାହିଁ । ଅଚିରେ ସମୟ ଆସିବ ଯେତେବେଳେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଯାବତୀୟ ନେତୃତ୍ୱ ତାହାକୁ ପୁନର୍ବାର ଖୋଜିବ, ସେଥିରେ ଆହୁରି ଏକାଧିକ ସାଂପ୍ରତିକତା ଦେଇ ଖୋଜିବ, ଆହୁରି ନୂଆ ନୂଆ ପ୍ରେରଣା ଲାଭ କରିବ ଏବଂ, ଆପଣାର ପରିଧିଟି ଯେତେ ସୀମାବଦ୍ଧ ଅଥବା ତାତ୍କାଳିକମାତ୍ର ବୋଲି ପ୍ରତୀତ ହେଉଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସେଥିରେ ତଥାପି ଏକ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ପ୍ରସ୍ଥ ରହିଛି ବୋଲି ଆବିଷ୍କାର କରିବା ମାତ୍ରକେ ତାହାକୁ ଲୋଡ଼ିବ । ଏବେ ତ ସବୁକିଛି ଓଡ଼ିଶାରେ ଉପରଟାରେ ହିଁ ଘଟୁଛି, ତଳଯାଏ ସାହସ କରୁନାହିଁ, ତଳୁ ସତକୁ ସତ କିଛି ସମ୍ଭବ ବୋଲି ହତଭାଗ୍ୟ ସେହି ତଳଟା ମଧ୍ୟ ବିଶ୍ୱାସ ହରାଇ ବସିଲାଣି । ତଥାପି ମୁହୂର୍ତ୍ତଟିଏ ଆସିବ, ମୁହୂର୍ତ୍ତଟିଏ ଅବଶ୍ୟ ପାଚି ପାଚି ଆସୁଛି । ଭୀମଭୋଇ ଏବଂ ମହିମାଧର୍ମ, ଉଭୟଙ୍କ ଦ୍ୱାରା ଉଚ୍ଚାରିତ ହୋଇଥିବା ବାଣୀର ଛନ୍ଦ୍ରେ ଛନ୍ଦ୍ରେ ସେହି ନିତ୍ୟଭରସାର ବାଣୀ ଉଦ୍‌ଘୋଷିତ ହିଁ ହୋଇଛି । କେବଳ ଦୁଇଟା କାନ ଥିବା ମଣିଷଙ୍କ ପାଇଁ ମୋଟେ ନୁହେଁ, ବାସନାଟି ରହିଥିବା ବିଶ୍ୱବାସୀ ସମସ୍ତଙ୍କ ପାଇଁ; ଏକ ବିଶେଷ ତାତ୍କାଳିକତା ସହିତ ଓଡ଼ିଆ-ଭାଷାଭାଷୀଙ୍କ ନିମନ୍ତେ । ଆମେ ସେହି ଉତ୍ତରାଧିକାରର ଯୋଗ୍ୟହେବା । କାରଣ, ଏକ ସମଗ୍ରତର ଅର୍ଥରେ ମହିମାଧର୍ମ ଏକ ଧର୍ମ ନୁହେଁ, ହୁଏତ ଏକ ମାର୍ଗ ମଧ୍ୟ ନୁହେଁ, ତାହା ଏକ ଉତ୍ତରାଧିକାର ।

ଏକ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ ଓ ଚରମ ସତ୍ୟସମ୍ପଦ ହିସାବରେ ବ୍ରହ୍ମ ଏକ, ମାତ୍ର ଉପଲବ୍ଧିର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଅନେକ । ତେଣୁ, ପହଞ୍ଚିବାର ମାର୍ଗଟି ଅବଶ୍ୟ ଅନେକ ପ୍ରକାରର ହେବ । ମାର୍ଗଚାରୀମାନେ ଏହି ଅତିସହଜ କଥାଟିକୁ ମଧ୍ୟ ବୁଝିଥିଲେ ମନୋଗତ ମାଳିନ୍ୟର ବି

ମୋଟେ କୌଣସି ଅବକାଶ ନଥିବ। ସତକୁ ସତ ପଥଚାରୀମାନେ ଅନ୍ୟ ପଥଚାରୀମାନଙ୍କୁ ଖୁବ୍ ସହଜଭାବରେ ବୁଝି ପାରିବେ, ତେଣୁ ସକଳ ଶୈଳୀଗତ ପାର୍ଥକ୍ୟ ସତ୍ତ୍ୱେ ଅବଶ୍ୟ ସ୍ୱୀକାର କରିନେଇ ପାରିବେ। ବ୍ରହ୍ମ ଏକ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ଅବଶ୍ୟ ଏକାଧିକ ହେବେ। ମାତ୍ର ତା'ବୋଲି ବ୍ରହ୍ମବିବାଦୀ ହେବାର ଦୁର୍ଯୋଗଟା ଭିତରେ ଆସି କ'ଣପାଇଁ ପଡ଼ିବେ ? ଏପରିକି, ଭିନ୍ନତା ଅନୁସାରେ ଏକାଧିକ ସଂପ୍ରଦାୟ ଗଠିତ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ବିବାଦ କାହିଁକି ଲାଗିବ ? ସମ୍ଭବତଃ ସମ୍ପ୍ରଦାୟଗୁଡ଼ିକରେ ଏପରି ଆଉକିଛି ରହିଥାଏ, ଯାହାର ଅପଆକର୍ଷଣରେ ପଡ଼ିଯାଇ ସଂପୃକ୍ତ ଅନୁଗାମୀମାନେ ପରସ୍ପରକୁ ସୋଦରର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ଦେଇ ଗ୍ରହଣ କରି ପାରୁନଥାନ୍ତି ଓ ଗୋଟିଏ ଆରଟିକୁ ଅବର ଏବଂ ତେଣୁ ପଂକ୍ତିବହିର୍ଭୂତ ବୋଲି ଅନୁଭବ କରୁଥାଏ। ସଂପ୍ରଦାୟ-ଭାବନା ଭିତରେ କିଛି ଖାଦ ପଶିଗଲେ ହିଁ କେବଳ ନିଜକୁ ହିଁ ଖାଣ୍ଟି ବୋଲି ମନେହୁଏ ଏବଂ ଅନ୍ୟକୁ ଖାଣ୍ଟି ନୁହେଁ ବୋଲି କହିବାଦ୍ୱାରା ନିଜର ଖାଣ୍ଟିପଣଟା ସେଇଥିରୁ ହିଁ ପ୍ରତିପାଦିତ ହୋଇଗଲା ବୋଲି ଏକ ସାନ୍ତ୍ୱନା ମିଳି ଯାଉଥାଏ। ବାଟ ଚାଲିବାର ସାତତ୍ୟଟି କୌଣସି କାରଣରୁ ଚହଲିଗଲେ ହୁଏତ ଏଭଳି ହୁଏ। ମହିମାମାର୍ଗରେ ପରାସନ୍ୟାସୀମାନେ କୁମ୍ଭୀପଟ ଧାରଣ କରନ୍ତି। ଅନ୍ୟମାନେ କୌପୀନ ବ୍ୟବହାର କରନ୍ତି। ସେହି ପ୍ରଥମମାନେ ସେହି ପ୍ରଥମ କାଳରେ କୁମ୍ଭୀପଟର ଅନୁମତି ଲାଭ କରିଥିଲେ ଏବଂ କନିଷ୍ଠମାନେ ହୁଏତ ସେହି ପ୍ରଥମ କାଳରେ ମଧ୍ୟ ତାହାକୁ ଉଚ୍ଚତର ବୋଲି ଗଣ୍ୟ ହେବାର ଗୋଟିଏ ସନ୍ତକ ବୋଲି ମଣୁଥିଲେ କି କ'ଣ, ଆପେ ବୟସ ଅଥବା ବରିଷ୍ଠତାର ନିଜର ପ୍ରତ୍ୟୟ ହେଉଥିବା ଗୋଟିଏ ଗାରକୁ ଆସି ପହଞ୍ଚିଯିବା ପରେ ତାହାରି ଏକ ସ୍ୱୀକୃତିରୂପେ କୁମ୍ଭୀପଟ ପରିଧାନ କରିବାଲାଗି ମନ ବଳାଇଲେ। ଗୁରୁଜନମାନେ ସମ୍ମତି ନଦେବାରୁ ଏକ ବିବାଦ ଆରମ୍ଭ ହେଲା ଏବଂ କ୍ରମେ ଗରୁ ହେବାକୁ ଲାଗିଲା। ବିବାଦ ବ୍ରହ୍ମଙ୍କୁ ନେଇ ନୁହେଁ, ଭେକକୁ ନେଇ। କ୍ରମେ ବପୁ ବଢ଼ି ଏଡ଼େଟାଏ ହେଲା। ଏହାରି ପରିଣାମ ସ୍ୱରୂପ ଗୋଟିଏ ଘର ଦୁଇଟା ଘର ହେଲା, - ଅସୂୟା ପ୍ରବେଶ କଲା। ଦୁଇଟା ଛାଉଣୀରେ ଦୁହେଁ ଭିନେ ହୋଇ ରହିଲେ, ଏବେ ମଧ୍ୟ ଅଛନ୍ତି।

ବ୍ରହ୍ମମାର୍ଗର ପଥଚାରୀମାନେ କୁମ୍ଭୀପଟର ପରିଧାନ କରିବା ଓ ନକରିବାର ଏକ ସଂକେତସନ୍ଦର୍ଭ ପରି 'ସ୍ତୁତି-ଚିନ୍ତାମଣି' ପୋଥିରେ କେତୋଟି ପଦ ରହିଛି। ଭୀମ ଭୋଇ ଆପଣାଆଡୁ ହିଁ କୁମ୍ଭୀପଟ ପିନ୍ଧିବେ ନାହିଁ ବୋଲି ଘୋଷଣା କରିଛନ୍ତି। ସିଏ ତ ଗୃହୀ ଥିଲେ, ତେଣୁ ସିଏ କେଉଁ ନ୍ୟାୟରେ କୁମ୍ଭୀପଟ ଧାରଣ କରିପାରିବେ ବୋଲି ସମ୍ଭବତଃ ସେତେବେଳେ ଗୋଟିଏ ପ୍ରତିଯୁକ୍ତି ଉଠିଥିବ। ଅର୍ଥାତ୍, ଭୀମଭୋଇଙ୍କୁ କୁମ୍ଭୀପଟ ଗ୍ରହଣ କରିବାର ମର୍ଯ୍ୟାଦା ପ୍ରାପ୍ତ ହେଉ ବୋଲି କୌଣସି ବା କେତେଜଣଙ୍କ ପକ୍ଷରୁ ହୁଏତ ପ୍ରସ୍ତାବଟିଏ ଆସିଥିବ ଏବଂ ବରିଷ୍ଠମାନେ ଆପତ୍ତି ଉଠାଇଥିବେ। ଭୀମଭୋଇ ସେହି ବିବାଦରେ ପଶିବାକୁ

ଇଚ୍ଛା କରିନାହାନ୍ତି । ଗୃହରେ ଥାଇ ମଧ୍ୟ ଜଣେ ଉତ୍ସର୍ଗୀକୃତ ମନୁଷ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ପରମମହିମାଙ୍କର କୃପାଭାଜନ ହୋଇପାରିବ ତଥା ପୂର୍ଣ୍ଣଯୋଗ୍ୟ ବୋଲି ସ୍ୱୀକୃତ କାହିଁକି ନହେବ, ସିଏ ନିଜ ପୋଥିଟିରେ ସେହି ପ୍ରଶ୍ନଟିର ଉତ୍ଥାପନ କରିଛନ୍ତି । ସମର୍ପଣର ସ୍ତରରେ ଗୃହବାସ ବା ଗୃହତ୍ୟାଗ ଅନ୍ତରାୟ ଅଥବା ସହାୟକ ହେବେ ବୋଲି ବିଚାର କରିବା ଆଦୌ ଉଚିତ ନୁହେଁ ବୋଲି ସିଏ କହିଛନ୍ତି । ଏବଂ, ସ୍ୱୟଂ ଦୃଷ୍ଟାନ୍ତଟିଏ ହୋଇ କୁମ୍ଭୀପଟ ଗ୍ରହଣ କରିବା-ସଂକ୍ରାନ୍ତୀୟ ବିବାଦ ସହିତ ନିଜକୁ ସଂପୃକ୍ତ କରିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରିନାହାନ୍ତି । ଏବଂ, ଏହି ମଞ୍ଜିଟିରୁ ଯୋରନ୍ଦା ମହିମାଗାଦୀ ଏବଂ ଖଲିଆପାଲି ମଧ୍ୟରେ ତଥାକଥିତ ବିବାଦର ବୃକ୍ଷଟିଏ ସୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଆସିଛି କି ? ସ୍ମରଣ ରଖିଥିବା ଉଚିତ ଯେ, ଖଲିଆପାଲିର ଗାଦୀରେ କୁମ୍ଭୀପଟ ପରିଧାନର ପରମ୍ପରାଟି ଏବେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରବେଶ କରିନାହିଁ । ଏବଂ, ଉଭୟ ପୀଠ ମଧ୍ୟରେ ସକଳ ଅର୍ଥରେ ଏକ ଦୂରତା ହିଁ ପ୍ରାୟ ଏକ ପରମ୍ପରାରୂପେ ରହି ଆସିଲାଣି । ଓଡ଼ିଶାର ଚାରିଆଡ଼େ ଟୁଙ୍ଗୀମାନଙ୍କରେ ଉଭୟ ପକ୍ଷ ହିଁ ପରିପୂର୍ଣ୍ଣ ସନ୍ତର୍ପଣ ସହିତ ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ଭଜନଗୁଡ଼ିକୁ ଗାନ କରୁଛନ୍ତି ସିନା, ମାତ୍ର ବଳ୍କଳଧାରୀ କୌଣସି ସନ୍ନ୍ୟାସୀ ସମ୍ଭବତଃ ସେହି କାରଣଟି ହେତୁ ଖଲିଆପାଲି ଆଡ଼େ ଯିବାପାଇଁ ମନ କରୁନାହାନ୍ତି । ଗୃହୀ ଭକ୍ତର ଗୋଷ୍ଠୀଟି ସୌଭାଗ୍ୟବଶତଃ ଏହି କାରଣର ବିବାଦ ଭିତରକୁ ପଶିବାପାଇଁ ଆଗ୍ରହୀ ହୋଇନାହିଁ । ସଂସାରକୁ ଛାଡ଼ିବାପରେ ଅନେକ କ୍ଷେତ୍ରରେ ବୈରାଗୀମାନଙ୍କର ଚିତ୍ତରେ କ'ଣ ଗୋଟାଏ ହୁଏତ ଅସହଜ ହୋଇଯାଏ କାହିଁକି କେଜାଣି, ସଚରାଚର ସେହିମାନେ ହିଁ ଅଧିକତର ନିଷ୍ଠାର ସହିତ ସଂପ୍ରଦାୟ-ସଚେତନ ହୋଇ ପଡ଼ି ରହିଥାନ୍ତି । ସଂସାରୀ ଗୃହୀମାନେ ହୁଏତ ଆଗ ବାଉଳା ହୁଅନ୍ତି, ପାର୍ଥକ୍ୟଗୁଡ଼ିକୁ ପାସୋରନ୍ତି ଏବଂ ସାଲିଶ୍ କରିନିଅନ୍ତି ।

ମହିମାଗାଦୀରେ ଦୁଇଟି ଗୋଷ୍ଠୀ: ବଳ୍କଳଧାରୀଙ୍କର ମୀମାଂସାକୁ ମାନି ନେଇଥିବା ଅପରାମାନେ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଥମ ଗୋଷ୍ଠୀଟିରେ ସାମିଲ୍ ହୋଇ ରହିଛନ୍ତି । ଦ୍ୱିତୀୟ ଗୋଷ୍ଠୀଟି କେବଳ କୌପୀନଧାରୀଙ୍କର ଗୋଷ୍ଠୀ, ଯେଉଁମାନେ କି ମାର୍ଗଚାରଣାର ସୋପାନକ୍ରମରେ ସେମାନଙ୍କର ମଧ୍ୟ ବଳ୍କଳଧାରଣ କରିବାର ଅଧିକାର ରହିଛି ବୋଲି ସେହି ଆରମ୍ଭରୁ ହିଁ ଦାବୀ କରି ଆସିଛନ୍ତି ଓ ପ୍ରତିବାଦ କରି ଅଲଗା ରହିଛନ୍ତି । ସେମାନଙ୍କ ଭିତରେ ରହି ଆସିଥିବା ସମ୍ବନ୍ଧର ଇତିହାସ ହେଉଛି ଏକ ବିବାଦର ଇତିହାସ; ସହାବସ୍ଥାନର ଇତିହାସ ନୁହେଁ, ସମାନ୍ତର-ଅବସ୍ଥାନର ଇତିହାସ । ମଧ୍ୟସ୍ଥମାନେ ଓ ଏପରିକି ନ୍ୟାୟାଳୟମାନେ ମଧ୍ୟ ସେମାନଙ୍କୁ ପୁନର୍ବାର ପରସ୍ପର ପାଖରେ ସ୍ୱୀକୃତ କରାଇ ପାରିନାହାନ୍ତି । ଏବଂ, ଯାବତୀୟ ଅର୍ଥରେ ସେହି ସମାନ୍ତର ଭାବରେ ହିଁ ଉଭୟ ଗୋଷ୍ଠୀର କାର୍ଯ୍ୟକଳାପ ଚାଲିଛି; ଉଭୟେ ଅଲଗା ଅଲଗା ବୁଲୁଛନ୍ତି, ପ୍ରତ୍ୟେକ ପକ୍ଷର ଓଡ଼ିଶାସାରା ଟୁଙ୍ଗୀ ରହିଛି, ଉଭୟେ

ସାହିତ୍ୟ ଛାପୁଛନ୍ତି । ବୃହତ୍ତର ଲୋକସମୂହରେ ନିଜ ମାର୍ଗଟି ନିମନ୍ତେ ଆଗ୍ରହ ଉଦ୍ରେକ କରିବାର ଅଭିପ୍ରାୟରେ ପୁରାଣାଦି ଲିଖିତ ହେଉଛି । ବକ୍ତବ୍ୟଗୁଡ଼ିକର ଛତ୍ରେ ଛତ୍ରେ ଛିଡ଼ି ପାରୁନଥିବା ବିବାଦଟି ସହିତ ସଂଗତି ରଖାଯାଇ ଭିନ୍ନ ଭିନ୍ନ ଗଣ୍ଠି ସାହାଯ୍ୟରେ ଭାଷ୍ୟ ତଥା ବିଶ୍ଳେଷଣଗୁଡ଼ିକୁ କରାଯାଉଛି । ଏଥିରେ ସଂପୃକ୍ତ ପକ୍ଷଦ୍ୱୟ ଆପେ ଠିକ୍ ମାର୍ଗରେ ରହିଛନ୍ତି ଓ ଅପର ପକ୍ଷଟି ବିଚ୍ୟୁତ ହୋଇଛନ୍ତି ବୋଲି ମନକୁ ଦୃଢ଼ ଭରସାଟିଏ ଦେଇ ପାରୁଛନ୍ତି ସତ, ମାତ୍ର ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ମୋଟେ ନାହିଁ ଯେ ଏହିଭଳି ଆଚରଣ ନିମନ୍ତେ ବ୍ରହ୍ମ ବା ସତ୍ୟ ବା ମହିମା ଆଦୌ ବିକ୍ଷୁବ୍ଧ ହୋଇ ପଡୁନଥିବେ କିମ୍ବା ଏପକ୍ଷ ତଥା ସେପକ୍ଷ କାହାକୁହେଲେ ନିଜର କରୁଣାରୁ କଦାପି ବଞ୍ଚିତ କରି ରଖୁନଥିବେ । ବ୍ରହ୍ମକୁ ବୁଝିବା ସକାଶେ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ହିଁ ତ ଏକ ମାଧ୍ୟମରୂପେ ବାଦଗୁଡ଼ିକର ଭିଆଣ କରିଛନ୍ତି ବା କରୁଛନ୍ତି; ତେବେ, ବାଦରୁ ବିବାଦ ନାମକ ଆଉଭଳି ଗୋଟିଏ ଖେଳର ବା ଖେଳଗୁଡ଼ିକର ଅବତାରଣା ହୋଇଆସିଲେ ସେଥିରେ କାହିଁକି ସିଏ ବିଚଳିତ ହୋଇ ପଡ଼ିବାର କୌଣସି କାରଣ ରହିବ ? କାରଣ, ବିବାଦ କରୁଥିବା ସମୟରେ ମଣିଷ କ'ଣ ବାଦଟିକୁ ବା ସତ୍ୟଟିକୁ ଭୁଲି ଯିବାପାଇଁ ବିବାଦ କରୁଥାଏ ? ସିଏ ବସ୍ତୁତଃ ଅନ୍ୟ ସମସ୍ତଙ୍କ ତୁଳନାରେ ଅଧିକ ଦୃଢ଼ଭାବରେ ସତ୍ୟ ପକ୍ଷରେ ହିଁ ରହିଛି ବୋଲି ବିଶ୍ୱାସ କରୁଥାଏ ଓ ସେହି ବିଶ୍ୱାସଟିରୁ ହିଁ ବିବାଦଟି ଲାଗି ବିଶେଷ ବଳ ଲାଭ କରୁଥାଏ । ବ୍ରହ୍ମବାଦୀ ଓ ବ୍ରହ୍ମବିବାଦୀମାନେ ମଧ୍ୟ ସେହି ମୂଳ ନ୍ୟାୟଟି ଠାରୁ ବାହାର ହୋଇ ରହିବାର ଆଦୌ କୌଣସି କାରଣ ରହିବା ଉଚିତ ନୁହେଁ । ବ୍ରହ୍ମମହିମାର ଉପଲବ୍ଧିଟି ଜୀବନରେ କେତେ ଗଭୀରକୁ ଭେଦ କଲେ ଯେ ବିବାଦ ଭିତରେ, ଅନ୍ୟମତି ହୋଇ ରହିବାପାଇଁ ସାତଟା କାରଣ ରହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଆମେ ତଥାପି ଟଳି ଯିବାନାହିଁ ଏବଂ ଅନ୍ୟ ଆଉପ୍ରକାରଟିକୁ ମଧ୍ୟ ତଥାପି ବ୍ରହ୍ମର ଅନ୍ତର୍ଗତ ବୋଲି ଅନୁଭବ କରି ପାରିବା, ସତକୁ ସତ ସେତିକି ଗଭୀରଯାଏ ଆଶ୍ରା କରିଥିଲେ ଯାଇ ଆମେ ହୁଏତ ତାହା ବୁଝିବାକୁ ସମର୍ଥ ହେବା । ଖାଲି ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ ଭେକଟାକୁ ପରିଧାନ କଲେ ବା ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ ବୋଲଣାଗୁଡ଼ିକୁ ମାନିଲେ ତାହା କଦାପି ସମ୍ଭବ ହେବ ନାହିଁ ।

ଅଧ୍ୟାତ୍ମ-ଜୀବନରେ ନିୟମ ଅବଶ୍ୟ ରହିଛି ଏବଂ ରହିବ, କିନ୍ତୁ ନିୟମଗୁଡ଼ିକର ପାଳନ ହୋଇଗଲେ ହିଁ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ କଦାପି ହାସଲ ହୋଇଯିବ ନାହିଁ । ଅନୁଭବର ଆଖିଟି ମଧ୍ୟ ଅନୁରୂପ ହେବ, ଏକ ଅନୁରୂପ ଜୀବନ ବଞ୍ଚିବାର ଆହ୍ୱାନଗୁଡ଼ିକୁ ମଧ୍ୟ ଶୁଣି ହେଉଥିବ ଏବଂ ନିଜ ସହିତ ତଥା ପୃଥିବୀସହିତ ଆମର ଯାବତୀୟ ସମ୍ବନ୍ଧ ଏବଂ ସଂସ୍ରବରେ ସେଗୁଡ଼ିକୁ ଅନୁରୂପ ଅନୁସନ୍ଧନମାନ ବି ଜଣାଇ ହେଉଥିବ । ଏକ ଅନ୍ୟଭଳି ଜୀବନଲାଗି ସତକୁ ସତ ଏକ ଅନୁରୂପ ଦୀକ୍ଷାଗ୍ରହଣ ସମ୍ଭବ ହେଉଥିବ । ମହିମାଧର୍ମ କାଳକ୍ରମେ ନିୟମଚୟ ଦ୍ୱାରା ନିର୍ଦ୍ଦେଶିତ କେତେଟା ଗୁଳାରେ ପଡ଼ିଯାଇ ଏକ cultରେ ପରିଣତ ହୋଇଗଲା କି ? ଏବଂ

ସେହି ନିୟମଗୁଡ଼ିକୁ ପାଳନ କରିବାକୁ ହିଁ ବ୍ରହ୍ମସଂସ୍ପର୍ଶ ବୋଲି ଭ୍ରମ କରାଗଲା କି ? ଯେଉଁମାନେ ପଛକୁ ପଛକୁ ବେଢ଼ାଟି ଭିତରକୁ ଆସିଲେ, ସେମାନେ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ଭେକଗୁଡ଼ିକୁ ପିନ୍ଧି ଏକ ନିର୍ଦ୍ଦିଷ୍ଟ ବିଧାନଗୁଡ଼ିକୁ ପାଳନ କରି ଆପଣାର ଦୀକ୍ଷାଟି ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇଗଲା ବୋଲି ଭାବିଲେ କି ? ଅଥବା, ବରିଷ୍ଠମାନେ ସେମାନଙ୍କ ଠାରୁ ସେତିକିମାତ୍ର ଆଶା କଲେ କି ଏବଂ ସେମାନଙ୍କୁ ଅନ୍ୟ ଅସଲ ସତ୍ୟଗୁଡ଼ିକ ତଥା ଦୃଷ୍ଟିଗୁଡ଼ିକ ଲାଗି ଆଧାରରୂପେ ତିଆରି କରି ଆଣିବାର କ୍ଷେତ୍ରରେ ଯଥେଷ୍ଟ ଗୁରୁତ୍ୱ ଦେଲେନାହିଁ କି ? ସବୁକାଳେ ସବୁ ଧର୍ମ ତଥା ସମ୍ପ୍ରଦାୟରେ ସଂଖ୍ୟାଧିକ ଗୁରୁ ଏବଂ ମାର୍ଗଦର୍ଶକମାନେ ରହିଥାଆନ୍ତି, ଯେଉଁମାନେ ବୋଲ ବତାଇ ଏବଂ ବୋଲ ମନାଇ କନିଷ୍ଠ ଓ ନବୀନମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ରହିଥିବା ଆପଣାର କର୍ତ୍ତବ୍ୟଟିକୁ ସମାପ୍ତ କରିଦିଅନ୍ତି । ତଦ୍ୱାରା ଉପରକୁ ଶିବିରଟି ହୁଏତ ଅତ୍ୟନ୍ତ ବିଚକ୍ଷଣ ଭାବରେ ପ୍ରତ୍ୟାଶିତ ପରିପାଟୀ ଗୁଡ଼ିକରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ହୋଇ ରହିଥିବା ପରି ଦୃଶ୍ୟମାନ୍ ହେଉଥାଏ ସତ, କିନ୍ତୁ ଭିତରେ ବହୁତ ଖୁଣ ରହିଥାଏ, - କେହି ସତକୁ ସତ ତିଆରି ହେଉନଥାନ୍ତି, ସୋପାନ ଆରୋହଣ କରୁନଥାନ୍ତି, କେହି କିଛିହେଲେ ହେଉନଥାନ୍ତି । ମହିମାଧର୍ମରେ ସେହିପରି କିଛିକୁ ବାଟ ଛାଡ଼ି ଦିଆଗଲା ବୋଲି ତାହା ଭେଦ ବା ବିବାଦଗୁଡ଼ିକୁ ଅଧିକ ମହତ୍ତ୍ୱ ଦେଇ ଦେଖିଲା କି, ଅଥବା, ଅଧିକ ଉତ୍ତାପରେ ଭେଦ ଓ ବିବାଦଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଖିବାରୁ ତିଆରି ହେବାର ଅସଲ ଆହ୍ୱାନମାନଙ୍କୁ ଗୌଣ କରି ପକାଇଲା ? ଭେକ ଓ ବାହ୍ୟରୀତି ଉପରେ ଅଧିକ ମୂଲ୍ୟ ଦେଲା ଏବଂ ସେହି ପ୍ରକ୍ରିୟାରେ ଏକାଧିକ ଗ୍ଲାନିକୁ ଡାକିନେଇ ଆସିଲା ? ଘରମାନେ ଏହିପରି ଭାବରେ ଦୁଇଦାଣ୍ଡି ହୋଇଗଲେ ଅଧ୍ୟାତ୍ମଟି କ୍ରମଶଃ ହଜି ହଜି ଯାଉଥାଏ, ଅନୁଦାରତା ବୃଦ୍ଧି ପାଏ,- ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣ ବିସ୍ତାର ଏପଂ କୁଣ୍ଠଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଇ ମେଦିନୀଟିକୁ ମୋଟେ ଦେଖି ହୁଏନାହିଁ ।

ଭାରତବର୍ଷରେ ଆପଣାର ସମକାଳୀନ ବହୁ ଅଧ୍ୟାତ୍ମ-ଉଦ୍‌ବେଳନ ତୁଳନାରେ ମହିମାଧର୍ମ ଏକାଧିକ ଅର୍ଥରେ ଅଧିକ ପ୍ରତିବାଦ କରି ପାରିଥିଲା । ପୂର୍ବରୁ ଯେପରି ସୂଚନା ଦିଆଯାଇଛି, ଅନ୍ୟମାନେ ପ୍ରାୟ ଉପରେ ଉପରେ ଉଡ଼ି ବୁଲୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ମହିମାଧର୍ମ ଲୋକଜୀବନର ସବାତଳ ସ୍ତରଗୁଡ଼ିକ ଲାଗି ହିଁ ଆପଣାର ଆବେଦନକୁ ପ୍ରଶସ୍ତତମ କରି ରଖିଥିଲା । ତାହାର ସର୍ବାଧିକ ପ୍ରଭାବମଣ୍ଡଳଟି ଗ୍ରାମାଞ୍ଚଳରେ ହିଁ ଥିଲା । ସମାଜର ନିମ୍ନ ତଥା ଅବରତମ ପାଟକଗୁଡ଼ିକ ହିଁ ଏହାର ସମାଚାରଗୁଡ଼ିକୁ ସର୍ବାଧିକ ପ୍ରାଣବନ୍ତତା ସହିତ ଗ୍ରହଣ କରି ନେଇଥିଲେ । ପ୍ରାୟ ସମ୍ପୂର୍ଣ୍ଣତଃ ସେଇମାନଙ୍କୁ ସମକ୍ଷରେ ରଖି ଭୀମଭୋଇ ଓ ଅନ୍ୟମାନେ ପୋଥି ଏବଂ ଭଜନଗୁଡ଼ିକର ରଚନା କଲେ । ମହିମା ଆଶ୍ରା କଲେ ଜାତି କାହିଁକି ରହିବ ବୋଲି ସେହି ସବାତଳ ଲୋକାୟତନରୁ ହିଁ ହୁରି ପଡ଼ିଗଲା । ଯେତେଦୂର ଅନୁମାନ କରାଯାଉଛି, ଏହି ନୂତନ ମାର୍ଗର ସେହି ପ୍ରଥମକାଳୀନ ସନ୍ନ୍ୟାସୀମାନେ ମଧ୍ୟ

ସମାଜର ସବାତଳ ଧାଡ଼ୀଗୁଡ଼ିକରୁ ଆସିଥିଲେ। ସେମାନେ ଗାଆଁ ଗାଆଁ ବୁଲିଲେ, ସହରକୁ ମନ କରିନଥିଲେ। ସେତେବେଳେ ସହରାଞ୍ଚଳ ବି ଓଡ଼ିଶାରେ ପ୍ରକୃତରେ କେଉଁଠାରେ କେତେ ରହିଥିଲା ? ତୁଚ୍ଛା ଭୂମିଉପରେ ଶୋଇବା, କୌପୀନ ଧାରଣ କରିବା, କେବଳ ରନ୍ଧା ହୋଇଥିବା ଖାଦ୍ୟକୁ ଭିକ୍ଷାରୂପେ ଗ୍ରହଣ କରିବା, ଦେବମନ୍ଦିରର ବେଢ଼ାମାନଙ୍କୁ ବର୍ଜନ କରିବା, ବ୍ରାହ୍ମଣ ଏବଂ ରାଜାଠାରୁ ଦୂରତା ରକ୍ଷା କରିବା, - ଏବଂ ଜଗତବାସୀଙ୍କର କଲ୍ୟାଣକାମନା କରିବା, - ସକଳବିଧ ନିହିତାର୍ଥରେ ଏହି ସବୁକିଛି ଆପଣାର ହୃଦୟସ୍ତରୀୟ ଏକାତ୍ମତାରେ ଆମ ଗୋଷ୍ଠୀଜୀବନ ମଧ୍ୟରେ କାଳକାଳରୁ ବଞ୍ଚିତ ହୋଇ ରହି ଆସିଥିବା ମନୁଷ୍ୟମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଉଦ୍ଦିଷ୍ଟ ହୋଇ ରହିଥିଲା। ଅଗଣାମାନଙ୍କୁ ଗଣା କରି ଆଣିବାର ସାହସ କରିବା ପାଇଁ ହୁଏତ ପୂର୍ଣ୍ଣସଚେତନ ଭାବରେ ଏକ ନିଷ୍ପତ୍ତି ଗ୍ରହଣ କରିଥିଲା। ଓଡ଼ିଶା ସମେତ ତମାମଦେଶଟା ସ୍ୱାଧୀନ ହୋଇସାରିବା ପରେ ମଧ୍ୟ ତଥାପି ଆମର ଚତୁର୍ଦ୍ଦିଗରେ କୋଟି କୋଟି ଗଣା ହୋଇନାହାନ୍ତି, - ଗାଆଁ ତଥା ସହର କେଉଁଠିହେଲେ ସଭିଙ୍କର ସରିସା ହୋଇ ବସିବା ନିମନ୍ତେ ଆବଶ୍ୟକ ଅନ୍ନସମର୍ଥତା ଏବଂ ଆବଶ୍ୟକ ଚେତନାର ଫର୍ଚା ପରିସରଟିଏ ପାଇନାହାନ୍ତି। ମହିମାଧର୍ମ ଯେ କେବଳ ତଥାକଥିତ ଏକ ବିଶେଷ ଭେକ ଓ ବିଧିର ଦୀକ୍ଷା ନେଇଥିବା କେତେକ ବିଶେଷ ବ୍ୟକ୍ତି ବା ପରିବାରର ଆନୁଷ୍ଠାନିକ ବିରାଦରୀଟିଏ ସୃଷ୍ଟି କରି ରଖିବା ସକାଶେ ଓଡ଼ିଶାରେ ଉଦୟ ହୋଇନଥିଲା ଏବଂ ତାହାର ସେହି ସ୍ୱକୀୟ ଆସ୍ପୃହାଗତ ବ୍ୟାସାର୍ଦ୍ଧଟି ଭିତରେ ଏକ ସାମୂହିକ ସମ୍ପର୍କ ଅର୍ଥାତ୍ ସହଚାରିତାର ଭାବୀଚିତ୍ରଟିଏ ଅତ୍ୟନ୍ତ ପ୍ରାଞ୍ଜଳ ହୋଇ ରହିଥିଲା ବୋଲି ଯିଏ ସତକୁ ସତ ବୁଝି ପାରୁଥିବ, ସିଏ କଦାପି ସେତିକି ମଧ୍ୟରେ କିଳିହୋଇ ରହିବାକୁ ମନ କରିବନାହିଁ। ଏକ ବୃହତ୍ତର ଭୂମିକା ଲାଗି ଯନ୍ତ୍ର ହୋଇ ବାହାରିବ। ଭାବସିନ୍ଧୁର ପ୍ରତ୍ୟୟଗୁଡ଼ିକ ଦ୍ୱାରା ନିଜକୁ ଛୁଆଇ ନେବ ଓ ଭବସିନ୍ଧୁ ମଧ୍ୟରେ ପ୍ରବେଶ କରିବ। ଏବଂ ସେଇ ଅନାଦି ରାଜାର ପୁଅ ହୋଇ ପାରିବ।

ଊନବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀକୁ ପାର ହୋଇ ବିଂଶ ଶତାବ୍ଦୀର ପ୍ରଥମ ପ୍ରାୟ ଦୁଇ ଦଶନ୍ଧି ଯାଏ ହୁଏତ ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କ ସମେତ ମହିମାଧର୍ମ ମଧ୍ୟ ପ୍ରଧାନତଃ ଆଞ୍ଚଳିକ ହୋଇ ରହିଥିବ। ସେକାଳର ମଧୁସୂଦନ, ରାଧାନାଥ ବା ଫକୀରମୋହନ ଭୀମଭୋଇଙ୍କୁ ଜାଣିନଥିଲେ। ବରପାଲିର ଗଙ୍ଗାଧର ମେହେର ମଧ୍ୟ ଖଲିଆପାଲିର ସମାଚାର ପାଇନଥିଲେ। ଗଡ଼ଜାତର କେତେଜଣ ରାଜାଙ୍କୁ ଯାହା ମଧୁବାବୁ ଉତ୍କଳ ସମ୍ମିଳନୀର ମଣ୍ଡପଯାଏ ସିନା ଡ଼ାକି ଆଣିଥିଲେ, କିନ୍ତୁ ଗଡ଼ଜାତ ଗଡ଼ଜାତ ହୋଇ ରହିଥିଲା। ସ୍ୱାଧିନତା ସଂଗ୍ରାମର ପ୍ରଥମ ପ୍ରବକ୍ତା ଗୋପବନ୍ଧୁ ମଧ୍ୟ ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ସମ୍ବାଦ ପାଇନଥିଲେ। ତେଣୁ, ସୁନିଶ୍ଚିତ ଭାବରେ ବହୁତ ବିଳମ୍ବରେ କିଞ୍ଚିତ୍ ଅଧିକ ଆଡ଼କୁ ଆଖି ପକାଇବା ପରେ ଯାଇ ହୁଏତ ଉପକୂଳର ଶିକ୍ଷିତବର୍ଗ ସେମାନଙ୍କର କିଛି ବାରତା ପାଇଥିବେ। କଟକରେ

ପ୍ରାଚୀ ସମିତି ସ୍ଥାପିତ ହେବାପରେ ଯାଇ ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କ କୃତିଗୁଡ଼ିକ ମହିମାଭକ୍ତ ମାନଙ୍କର କୋଥଳି ଭିତରୁ ସାହିତ୍ୟକ ମନନର ଗାର ଭିତରକୁ ପ୍ରବେଶ କରିଥିଲା ବୋଲି କୁହାଯାଇ ପାରିବ କି ? ଏବଂ, ଏଥିରେ କୌଣସି ସନ୍ଦେହ ନାହିଁ ଯେ ଆଧୁନିକ ରୁଚିଗୁଡ଼ିକୁ ପୁଞ୍ଜିରୂପେ ବ୍ୟବହାର କରି ଓଡ଼ିଶାର ଭୂମିରେ ମଧ୍ୟ ଏକ ଜାଗରଣର ଅଭିନବତାକୁ ଅନୁଭବ କରୁଥିବା କେତେ ଶିକ୍ଷିତ ନଜର ମହିମାଧର୍ମ ଆଡ଼କୁ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ରଭାବେ ଆକର୍ଷିତ ହୋଇ ଯାଇଥିବ । ସେମାନଙ୍କର ଅନ୍ୱେଷା ମଧ୍ୟରେ ଭୀମଭୋଇ ମଧ୍ୟ ଅବଶ୍ୟ ଧରା ଦେଇଥିବେ । ଏସବୁ ଅତ୍ୟନ୍ତ ଶୁଭ ଲକ୍ଷଣ ବୋଲି ମହିମାପନ୍ଥୀମାନଙ୍କର ମହଲରେ ସ୍ୱଭାବତଃ ପ୍ରତିସ୍ପନ୍ଦନଟିଏ ଜନ୍ମଲାଭ କରିଥିବ । ଇତିବୃତ୍ତ କହୁଛି, ସେତେବେଳେ କଟକ ଏବଂ କଲିକତା ପ୍ରଭୃତି ସ୍ଥାନରେ ବିଦ୍ୱାନ୍‌ମାନଙ୍କର ସଭାରେ ମହିମାମାର୍ଗର ତତ୍ତ୍ୱ ଓ ବିଧିଗୁଡ଼ିକୁ ବୁଝାଇଦେବା ନିମନ୍ତେ ଏକକ ଅବସରମାନ ମଧ୍ୟ ପ୍ରାପ୍ତ ହୋଇଥିଲା । ଏବଂ, ସଂକ୍ରମଣଟି ସେହିଭଳି ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଅଧ୍ୟୟନରେ ଭୀମ ଭୋଇ ମଧ୍ୟ ଥାନ ପାଇଲେ । ତାଙ୍କର ପୋଥିଗୁଡ଼ିକୁ ସଂଗ୍ରହ କରାଗଲା । ଗବେଷକମାନେ ଗବେଷଣା କଲେ । ଇଂରାଜୀରେ ସନ୍ଦର୍ଭମାନ ଲିଖିତ ହେଲା । ଭାରତବର୍ଷର ବାହାରୁ ମଧ୍ୟ ଜିଜ୍ଞାସୁମାନେ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲେ । ମହିମା ଧର୍ମ ଓ ଭୀମ ଭୋଇଙ୍କର ଏହାଦ୍ୱାରା ପ୍ରାୟ ଏକ ଅନ୍ୟପର୍ବୀୟ ପ୍ରବ୍ରଜ୍ୟାଟିଏ ଆରମ୍ଭ ହୋଇଗଲା । ଓଡ଼ିଆ ସାହିତ୍ୟର ଆଲୋଚକମାନେ ନିଜ ଗନ୍ତାଘରେ ଭୀମଭୋଇଙ୍କ ଭଳି ସମ୍ପତ୍ତିଟିଏ ପାଇ ସତେଅବା ବିହ୍ୱଳ ହୋଇ ଯାଇଥିଲେ । ଏହି ଭୂମିଟାକୁ ସଚେତନ ଭାବରେ ଆମର ବୋଲି କହି ବିଶେଷ ପୁଲକ ଅନୁଭବ କରୁଥିବା ସ୍ୱାଭିମାନବୋଧଟି ମଧ୍ୟ ନିଜ ତାଲିକାଟିରେ ତାଙ୍କୁ ସବା ଉପରଖଣ୍ଡାରେ ନେଇ ଥାପି ରଖିଲା । ସମଗ୍ର ମହିମାଧର୍ମର ଅସଲ ପରିଚିତି ତଥା ସଂହତିଗୁଡ଼ିକ ନିମନ୍ତେ ସମ୍ଭବତଃ ଏକ ବାସ୍ତବ ପରୀକ୍ଷାବେଳ ଆସି ପହଞ୍ଚି ଯାଇଥିଲା ।

ଏଇଟି ହେଉଛି ଅରଣ୍ୟ ଛାଡ଼ି ଏକାବେଳେକେ ହାଟଆଡ଼େ ପଡ଼ିଥିବା ଗୋଟିଏ ଆହ୍ୱାନ । ସମ୍ଭବତଃ ଅଧିକତର ଶ୍ରଦ୍ଧାରେ ସ୍ୱଭାବସ୍ଥ ହୋଇ ରହି ନିଷ୍ପତ୍ତି ନେବାର ବେଳଟିଏ । ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ରଚନା ଏବଂ ମହିମାଧର୍ମର ମାନବସନ୍ଦେଶରେ ଆମର ଏହି ସାଂପ୍ରତିକ କାଳର ଜାଗରଣପର୍ବଟି ସକାଶେ କେଉଁ ନିଦ୍ରାଭଙ୍ଗକାରୀ ଉଦ୍ଘାଟନାଟିଏ ନିହିତ ହୋଇ ରହିଥିଲା କେଜାଣି, ଏଣିକି ଅଧିକରୁ ଅଧିକ ବ୍ୟକ୍ତି ପୂର୍ଣ୍ଣ ଆନ୍ତରିକତା ସହିତ ସେମାନଙ୍କ ଆଡ଼କୁ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଆସିଲେ । ଅତ୍ୟନ୍ତ ସୁଖର କଥା ଯେ ଏମାନେ ଖଲିଆପାଲି ଏବଂ ଜୋରନ୍ଦା ମଧ୍ୟରେ କୌଣସି ଅନ୍ତର ଦେଖିବାକୁ ଇଚ୍ଛା କଲେନାହିଁ । ଉଭୟେ ହିଁ ଆମ ସାମୂହିକ ତଥା ଅର୍ନ୍ତସମ୍ବନ୍ଧଗତ ଉନ୍ନୟନ ଲାଗି ଏକ ଅତ୍ୟାଧୁନିକ ସନ୍ଦେଶକୁ ଆଣି ଆମ ଆଗରେ ଉପସ୍ଥାପିତ୍ କରୁଛନ୍ତି ବୋଲି ଅନୁଭବ କରିଥିଲେ । ଓଡ଼ିଶାରେ ଅରଣ୍ୟ ହିଁ ଏହିପରି ଭାବରେ ଆମପାଇଁ ଯେ ଏଡ଼େ ଉପାଦେୟ ମାର୍ଗଦର୍ଶନଟିଏ ବହନ କରୁଛି, ତାହା

ଅନେକ ଅନେକ ଆଧୁନିକଙ୍କୁ ମଧ୍ୟ ଚକିତ କରି ଦେଇଥିଲା । ଏକ ପ୍ରଶସ୍ତତର ଆଖିରେ ଦେଖିଲେ ଉଭୟ ଭୀମଭୋଇ ଓ ମହିମାଧର୍ମ ସତେଯେପରି ସଂପୃକ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ଅଧିକତର ପରିମାଣରେ ଆମ ସ୍ଥିତାବସ୍ଥାଗୁଡ଼ିକୁ ଭାଙ୍ଗିବାର ହିଁ ଆହ୍ୱାନ ଦେଇଛନ୍ତି । ପ୍ରତିବାଦ ତଥା ପ୍ରତିରୋଧର ବାଣୀ ଶୁଣାଇଛନ୍ତି, ଆମ ଦ୍ୱାରା ସ୍ୱୀକୃତ ତଥାକଥିତ ସାମାଜିକତାର ପରମ୍ପରାଗତ ଖୁଣ୍ଟଗୁଡ଼ିକୁ ମୋଟେ ମାନିନାହାନ୍ତି । ସ୍ୱାଧୀନତା ପରେ ଯେତେବେଳେ ପୁରୁଣାଗୁଡ଼ିକୁ ଭାଙ୍ଗି ଏକ ନୂତନ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଅନ୍ଦାଜରେ ଯାବତୀୟ ଅର୍ଥରେ ଏକ ସଙ୍ଗତିଯୁକ୍ତ ନୂଆ ମୂଳଦୁଆଟିଏ ଗଢ଼ିବାର ମୁହୂର୍ତ୍ତ ଆସି ପହଞ୍ଚିଲା, ସେତେବେଳେ ମହିମାଧର୍ମରୁ ବସ୍ତୁତଃ ବହୁତ ପ୍ରେରଣା ମିଳିଗଲା । ସାହିତ୍ୟରେ ଭୀମ ଭୋଇ ଆମର ପ୍ରାୟ ଶହେବର୍ଷ ପଛରେ ରହିଗଲେ ମଧ୍ୟ ସତେଅବା ସତକୁ ସତ ଆମ ଆଗରେ ହିଁ ରହି ବାଟ ବତାଇଦେବେ ବୋଲି ଛିଡ଼ା ହୋଇଥିବା ପରି ଅନୁଭବ ହେଲା । ସମ୍ଭବତଃ ଏହି କାରଣରୁ ଆମଭିତରୁ ଅନେକ ଶିକ୍ଷିତ ତଥା ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ବ୍ୟକ୍ତି ତେଣେ ଆକର୍ଷିତ ହେଲେ ଏବଂ ସେହି ପ୍ରକ୍ରିୟାଟିରେ କେଉଁଠି କ'ଣ ସବୁ ଶିଥିଳତା ପାଇଁ ବାଟ ମିଳିଗଲା କେଜାଣି, ମହିମାର ସେହି ମାର୍ଗଟାକୁ ମଧ୍ୟ ଆମ ଧର୍ମର ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତ ପରମ୍ପରାଟି ସହିତ ଏକତ୍ର ଗୋଛାଟିଏ କରି ବାନ୍ଧି ଦେବାକୁ କେତେକଙ୍କର ଭାରି ମନ ବଳିଲା । ଜୋରନ୍ଦା ପୀଠର ପ୍ରବୀଣ ଗୋଷ୍ଠୀଟି ସେଥିରେ ସହଯୋଗ ବି କଲା । ପ୍ରାୟ ଏକ ତ୍ୱରାଯୁକ୍ତ ଅନୁରାଗରେ କେତୋଟି ଗ୍ରନ୍ଥର ପ୍ରଣୟନ କରାଗଲା, ଯେଉଁଥିରେ କି ଭାରତୀୟ ପ୍ରାଚୀନ ସାଧନା ତଥା ଉପାସନାର ପରମ୍ପରା ସହିତ ମହିମାଧର୍ମକୁ ମଧ୍ୟ ଉତ୍ତମ ଯତ୍ନର ସହିତ ଆଣି ଯୋଡ଼ି ଦିଆଗଲା । ମହିମା ଗୋସେଇଁ ଯାହା ପ୍ରଚାର କରିଛନ୍ତି ବା ମହିମାମାର୍ଗୀଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ସାଧନାରୂପେ ଯାହା ପରାମର୍ଶ ଦେଇ ଯାଇଛନ୍ତି, ତାହାର ଉତ୍ସ ଭାରତର ସନାତନ ଐତିହ୍ୟଟି ମଧ୍ୟରେ ବେଦ, ଉପନିଷଦ ଓ ଭାଗବତାଦିରୁ ଯୁଗ ଯୁଗରୁ ଗଢ଼ି ଆସୁଛି ବୋଲି ସମାନ୍ତର ଓ ସଜାତୀୟ ଉଦ୍ଧୃତିଗୁଡ଼ିକୁ ଦେଇ ପ୍ରମାଣ କରାଗଲା । ଉଦ୍ଧୃତିଗୁଡ଼ିକ ଅଷ୍ଟାଦଶ ପୁରାଣରୁ ମଧ୍ୟ ଆସିଲା । ମହିମା-ପୁରାଣ ଲେଖାଗଲା ଏବଂ ତାହାକୁ ଲେଖିବାପାଇଁ ସେକାଳର ପୁରାଣମାନଙ୍କର କଳ୍ପନାଶୈଳୀ ଗୁଡ଼ିକର ଅନୁସରଣ କରାଯିବା ଆରମ୍ଭ ହେଲା । ଏପରି ହେଲେ ଲୋକସାଧାରଣ ଅଧିକ ସହଜରେ ମହିମାଧର୍ମ ଆଡ଼କୁ ଆକୃଷ୍ଟ ହୋଇ ଆସିବେ ବୋଲି ସମ୍ଭବତଃ ବିଚାର କରା ଯାଉଥିଲା ।

ଭାରତୀୟ ସନାତନ ବୃହତ୍ ପରମ୍ପରାଟି ତ ସେକାଳରୁ ରହିଛି । ଏବଂ, ଠିକ୍ ସେହି କାଳରୁ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ସାମୂହିକ ବାସ୍ତବ ଜୀବନଗୁଡ଼ିକୁ ବଞ୍ଚୁଥିବା ସମ୍ବନ୍ଧଗୁଡ଼ିକର କ୍ଷେତ୍ରରେ ପୂର୍ଣ୍ଣ ସନ୍ତର୍ପଣ ସହିତ ସନାତନ ବହୁ ଆବର୍ଜନାର ସମାନ୍ତର ଅନ୍ୟ ସତ୍ୟଟିଏ ମଧ୍ୟ ରହିଆସିଛି । ଗୋଟାଏ ଅଧ୍ୟାତ୍ମର କଥା କହିଛି, ଦେବତାମାନଙ୍କୁ ସମ୍ଭାର କରି ଭବ୍ୟ

ଉପନ୍ୟାସମାନ ରଚି ମଣିଷମାନଙ୍କୁ ମଜାଇ ରଖିଛି । ବହୁବିଧ ପୌତ୍ତଳିକ ଆତ୍ମସନ୍ତୋଷ ଭିତରେ ସେମାନଙ୍କୁ ଏକ ଉତ୍ତାପଯୁକ୍ତ ଧର୍ମପ୍ରତୀତି ଆଣି ଦେଉଥିବାର ବରାଦ କରିଛି । ଋଷିମାନେ, ଅବତାରମାନେ, ଦେଉଳ, ତୀର୍ଥ, ପୁଣ୍ୟର ଅର୍ଜନ ଓ ଆହୁରି କେତେ କେତେ ସାଧନ ତଥା ପ୍ରସାଧନ ଭିଡ଼ କରି ଏହି ପଟରେ ରହିଛନ୍ତି । ଏବଂ ଆରପଟେ ନିତ୍ୟନୈମିତ୍ତିକ ସଂସାରସଂସ୍ଥାନର କ୍ଷେତ୍ରରେ ନିର୍ମମ ଦୂରତାମାନ ରହିଛି, ଭାଗ୍ୟବାଦ ରହିଛି, ଆର୍ଥିକ ତଥା ସାମାଜିକ ଅନ୍ୟାୟମାନେ ବହୁ ମନୁଷ୍ୟଙ୍କୁ ପ୍ରାୟ ବିଧାତାର ଦୁହାଇ ଦେଇ ଘୁଷୁରି କରି ରଖିଛନ୍ତି । ଅସଲ ମହିମା ପ୍ରସନ୍ନ ହେଲେ ମନୁଷ୍ୟମାନେ ପରସ୍ପରକୁ ଲୋଡ଼ନ୍ତି, - ଓଡ଼ିଶାର ମହିମାଧର୍ମ ମୂଳତଃ ସେହି ସନ୍ଦେଶଟିକୁ ବହନ କରି ଆବିର୍ଭୂତ ହୋଇଥିଲା; ସବାତଳେ ଉତ୍ପୀଡ଼ିତ ହୋଇ ରହିଥିବା ସମାଜସ୍ତରରୁ ଜନ୍ମଲାଭ କରି ତାହା ସବୁ ମଣିଷଙ୍କୁ ଏକ କ୍ରାନ୍ତିସୃଷ୍ଟିକାରୀ ଭ୍ରାତୃତ୍ୱବୋଧ ଆଣି ଦେବାର ଏକ ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ଉଦ୍‌ବେଳନର ବାଣୀ ନେଇ ଆସିଥିଲା । ସାମନ୍ତମାନଙ୍କର ପ୍ରତିବାଦ କରିଥିଲା । ମହିମାଧର୍ମରେ ଏବେ ସେହି ପୁରୁଣାଗୁଡ଼ାକ ମଧ୍ୟରେ ଥାଇ ଯେଉଁ ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତମାନେ ହୁଏତ ସକଳ ସଦ୍‌ଭାବନା ସହିତ ଏକ ସ୍ୱତନ୍ତ୍ର ଅନୁରକ୍ତି ଦେଖାଇ ପ୍ରାୟ ଏକ sanskritization ର ପ୍ରବୃତ୍ତିଟିଏ ଆଣି ପୂରାଇ ଦେବାର ପ୍ରୟାସ କରୁଛନ୍ତି, ସେଭଳି କରି ସେମାନେ ମହିମାଧର୍ମର ଅସଲ ରଙ୍ଗଟିକୁ ଉଡ଼ାଇ ଦେବାର ବରାଦ କରୁନାହାନ୍ତି ତ ? ମାର୍ଗଟିକୁ ଭଦ୍ର ତଥା ବିଦ୍ୱାନ୍ ମହଲମାନଙ୍କରେ ଅଧିକ ସ୍ୱୀକୃତ କରାଇବାର ଅତ୍ୟୁତ୍ସାହ ଦ୍ୱାରା ସେମାନେ ଯେଉଁମାନଙ୍କର ଜାଗରଣକୁ ସର୍ବୋଚ୍ଚ ଅଧିକାର ଦେଇ ସେକାଳେ ମାର୍ଗଟିର ପ୍ରବର୍ତ୍ତନ ହୋଇଥିଲା, ସେମାନଙ୍କୁ ତଥାପି ଶିଥିଳ ଏବଂ ବଶ୍ୟ କରି ରଖିବାର ଦୁର୍ଯୋଗଟାର ହିଁ ସହାୟତା କରୁନାହାନ୍ତି କି ? ଏବଂ, ସବୁଠାରୁ ହୁଏତ ବଡ଼ ଆଶଙ୍କାଟି ହେଉଛି ଯେ, ସମ୍ଭ୍ରାନ୍ତମାନଙ୍କର ପ୍ରତିପତ୍ତି ବୃଦ୍ଧି ପାଇଲେ ସଂପୃକ୍ତ ପକ୍ଷମାନେ ଏହି ଧର୍ମର ଘରଟିକୁ ବହୁଭାଗ ହୋଇ ରହିବାରେ ଅଧିକ ଅନୁକୂଳତା ହୁଏତ ସୃଷ୍ଟି କରିବେ ଏବଂ ପରସ୍ପରବିବାଦୀ ହେବାରୁ ଅଧିକ ଆନନ୍ଦ ଲାଭ କରୁଥିବେ । ହୃଦୟ ଉପରେ ବିଭାଜନକାରୀ ମଥାଟା ହିଁ ରାଜତ୍ୱ କରୁଥିବ । ଏବଂ, ତଳଟା ସେହି ସବୁଦିନ ପରି ଅନ୍ଧାର ଭିତରେ ବୁଡ଼ି ରହିଥିବ । ବ୍ରହ୍ମବିବାଦୀମାନେ ନୂଆ ନୂଆ ପ୍ରଶ୍ରୟ ପାଇବାରେ ଲାଗିଥିବେ । ଆମେ ଭାରି ଅସହିଷ୍ଣୁ ହୋଇ ଯାଉଥିବା ।

ଆହୁରି ଅଧିକ ଆଖିଦୃଶିଆ ଭାବରେ ଥୋକେ ଥୋକେ ମଣିଷ ଗୃହତ୍ୟାଗୀ ହେଉଥିଲେ ଅଥବା ବିଧିଗୁଡ଼ିକୁ ନିଖୁଣ ଭାବରେ ପାଳନ କଲେ ପୃଥ୍ୱୀରକ୍ଷା ହୋଇଯିବ ନାହିଁ । ମହିମାଧର୍ମରେ ଏବଂ ଭୀମଭୋଇଙ୍କର ରଚନାଗୁଡ଼ିକରେ ସର୍ବତ୍ର ସେହି ପୃଥ୍ୱୀରକ୍ଷା ବିଷୟରେ ହିଁ ସର୍ବାଧିକ ବ୍ୟାକୁଳତା ସହିତ ହିଁ କୁହାଯାଇଛି । ଏହି ପୃଥିବୀରେ ହିଁ ଅନୁକୂଳ ଭୂମିମାନ ପ୍ରସ୍ତୁତ ହେଉଥିଲେ ଯାଇ ସେହି ଦିଗରେ ସକଳ ପ୍ରସ୍ତୁତି ତ୍ୱରାନ୍ୱିତ ହେଉଥିବ । ଏପରିକି

ଗୃହୀମାନେ ମଧ୍ୟ ବିଧି ମାନି ବୃହତ୍ତର ଜନସମୂହ ଭିତରେ ଅଲଗା ଦ୍ୱୀପଟିଏ ପରି ରହିଲେ ଓ ସେଇଥିରୁ ଆତ୍ମସନ୍ତୋଷ ଲାଭ କରୁଥିଲେ ମଧ୍ୟ ପୁରୁଣା ପୃଥିବୀଟି ଆଦୌ ଯିବନାହିଁ। ମହିମାଧର୍ମ ଯାବତୀୟ ଅର୍ଥରେ ଲୋକ-ଅଭିମୁଖୀ ହେଲେ ଯାଇ ଆଗକୁ ଆଗକୁ ବାଟମାନ ଦିଶିଯିବେ। ମାତ୍ର ବ୍ରହ୍ମବିବାଦୀମାନେ ଏହି କ୍ଷେତ୍ରରେ ଖୁବ୍‌ବେଶୀ କାମରେ ମୋଟେ ଆସିବେ ନାହିଁ । ସମ୍ପ୍ରଦାୟ ବାହାରେ ବ୍ରହ୍ମପ୍ରତ୍ୟକ୍ଷ କରିବାର ଯୋଗ୍ୟ ହେବା ନିମନ୍ତେ ଯେଉଁ ଅବତରଣଟି ଦରକାର, ଅସଲ ଅଧ୍ୟାତ୍ମଟି ହିଁ ସଚରାଚର ସେଥିଲାଗି ସଂପୃକ୍ତ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ବଳ ଦେଇ ଆସିଛି। ମାତ୍ର, ବ୍ରହ୍ମ-ଉପଲବ୍ଧି ନାମରେ ବ୍ରହ୍ମବିବାଦୀ ହେବାର ସୁଖ ପାଉଥିବା ବ୍ୟକ୍ତିମାନେ ସେଥିପାଇଁ ଭାଜନ ହୋଇ ପାରିବେନାହିଁ। ତେଣୁ, ଉପସ୍ଥିତ ଆହ୍ୱାନଗୁଡ଼ିକ ନିମନ୍ତେ ଜବାବ ଦେଇ ପାରିବାକୁ ମନ କଲେ କେବଳ ଗାଦୀଟିକୁ ହିଁ ଅବଲମ୍ବନ କରି ରହିବାର ସକଳ ଲୋଭକୁ ପରିହାର କରିବାକୁ ପଡ଼ିବ। ଓଡ଼ିଶାର ମହିମାପନ୍ଥୀମାନେ ଆହୁରି ଥିର ହୋଇ ବିଚାର କଲେ ବିବାଦଗୁଡ଼ିକୁ ପରିହାର କରିବା ସେମାନଙ୍କ ନିମନ୍ତେ ଆଦୌ କଷ୍ଟକର ହେବନାହିଁ। ବ୍ୟକ୍ତିସ୍ତରର ଅହଂଠାରୁ ସାମୂହିକ ଅହଂମାନେ ଚିରଦିନ ମନୁଷ୍ୟର ଆଧ୍ୟାତ୍ମିକ ନିୟତିଟିକୁ ଭାରି ହତବଳ କରି ରଖିଆସିଛନ୍ତି । ଅଧ୍ୟାତ୍ମର ମୂଳବାର୍ତ୍ତାଗୁଡ଼ିକୁ ହାତଛଡ଼ା କରି ଦେଇଛନ୍ତି । ଓଡ଼ିଶାର ମହମାପନ୍ଥୀ ଶିବିରଗୁଡ଼ିକ ମହିମାଶ୍ରିତ ସମସ୍ତଙ୍କୁ ପୁନର୍ବାର ଲୋଡ଼ି ବାହାରିବାକୁ ମନ କରନ୍ତୁ। ପୀଠମାନେ ପୃଥକ୍ ହୋଇଥିଲେ ମଧ୍ୟ ଏବଂ ବାହ୍ୟ ପାର୍ଥକ୍ୟମାନେ ରହିଥିଲେ ମଧ୍ୟ ସତକୁ ସତ ବ୍ରହ୍ମ ଏବଂ ସତ୍ୟକୁ ଆଶ୍ରୟ କରି ପୃଥିବୀରେ ବାଟ ଚାଲିବାକୁ ଯଥାର୍ଥ ଶ୍ରଦ୍ଧା ରଖିଥିବା କୌଣସି ବ୍ୟକ୍ତି ଅଥବା ସମୂହ ପ୍ରାୟ ନିୟମତଃ ବିବାଦ ଭିତରକୁ ଯାଇ ବଣା ହେବାକୁ ଇଚ୍ଛା କରେନାହିଁ। କେବଳ ସେଇ ତରିଯାଏ, ସେଇ ସାଥୀ ହୁଏ, - ଅସଲ ପଥପ୍ରଦର୍ଶକ ସେଇ ହୁଏ।

୧୫।୮।୦୧

□□

ପରିଶିଷ୍ଟ

BHIMA BHOI :
THE POET AND HIS CULT

Bhima Bhoi appears to be the most permanent contribution of Mahima Dharma to the cultural heritage of Orissa. He was not a poet in the bazaar sense of the term. He wrote in the medium of the Oriya language no doubt but he was not really consciously contributing anything to what many of his contemporaries meant by literature. He was geographically leagues away from the coastal districts of an Orissa where poets, enthusiasts and what not were building up a base to what we now are used to call the modern phase of Oriya literature. And inspirationally, he was even oceans away.

The stalwarts along the coast were educated people and Bhima Bhoi had no formal education. The former occupied positions of honour, great approbations and power, Bhima Bhoi was just a God-intoxicated soul. That, it seems, was his only capital. No discussion of modern Oriya literature has yet cared to include Bhima Bhoi in its list of names. The blind poet was so distinctly away from the main stream of all noise and literary encounter of the time. He says his guru, who was indeed the Supreme Lord, actually gave him the command to see with another eye and versify all what he thus could see and realise. Hence everything this poet did create has so little in common with what his counterparts have all then produced as literature. When somebody has a vision that enlarges and elevates him, when he consecrates whatever he is and might be to that vision with an inner act of conversion, then, as a logical consequence as it were, whatever he writes in way of expressing what all has happened to him, is nevertheless literature, yet a literature of an entirely another clime and of another height.

Bhima Bhoi as an humble mortal had very little to account for an assumption that he had been born to be great and make a name. He had just an exposure to that healthy and raw rural tradition which saves you strangely from all sorts of sophistication. Utterly resourceless as a child, he grew up straight in the teeth of intense poverty and deprivation and must have had a rich experience of bare life that really enriches you inwardly and makes you at once bold and mellow. That perhaps has contributed very much to the making of the poet in him and equipped him with a style which is so bold and so mellow at the same time. Legend says that he had fallen into a well because of his blindness and did not budge out from there until the God Ultimate came to his rescue. The latter did really come and got him out. The legend can as well be understood with a figurative import and mean a real opening of vision. And Bhima Bhoi, as we have come to know him subsequently, is a product of that vision.

Blind as he was, Bhima Bhoi had to dictate extempore the verses, and his two faithful scribes took them down on palm leaves. Even paper had not by then made its way to that dark part of the landtract being ruled by the decadent yet despotic petty kings. In addition to his major poetic treatises like the Stuti Chintamani, Bhima Bhoi has to his credit the Mahima Binoda written in broken Bengali and Manumandala written in broken Sanskrit. And, perhaps his most brilliant creations, the innumerable Bhajans and Chautisas both in regular and reverse orders have brought him so near to whosoever goes through them and sings them. The predominant verse style in Orissa at that time was the Reeti, the ornamental word-manipulating one, exercising your head more than moving your heart. The contemporary powers that be ardently patronised its adherents. The theme was love at its grossest, and the presentations were verbose at its most grotesque. The other simple and lucid style that had its inception with Sarala Dasa and had revealed its sublimest possibilities with the Panchasakha was almost offi-

cially abandoned by the reeti poets. The continuity of course can be traced in poets like Arakshita Dasa and a few others. Poet Bhima Bhoi actually gave new flourish and dignity to it and occasioned a new homecoming.

Though a little more than a century old, the history of the Mahima upheaval in Orissa is rather shrouded in legends and hearsays more often than not overstated and inflated. Till very recently scholars who had studied it somewhat cursorily said that it was a vestige in a modern garb of Buddhism that had once prevailed so long in Orissa. Another opinion inferred that its tenets were very much influenced by titbits of the Christian religion which was then being preached by the missionaries. The followers belonging to the Mahima fold believe that Shri Mahima Gosain who propounded the new faith and the new way was no other than the Supreme God Himself incarnate upon earth to redeem the latter from the state of decay then almost overtaking its inhabitants. But whatever the sources and the collaborating conditions may be, it remains a fact that the entire event of Bhima Bhoi's flowering up as a poet is deeply associated with his having come in contact with this new religion. It has been aptly observed that the Mahima Dharma was Orissa's response in reaction to the onslaughts of the Christian missionary zeal that came along with the colonial new rulers. Yet Mahima Dharma differs very much from the other many like reactions and movements in contemporary India in that the former appealed most to the lowest strata of society from which majority of its adherents hailed. This indicates that it did have elements in it which reached farthest into the agelong cultural temper of the land. As an instance in contrast, the Brahma Dharma of Bengal was confined to a small aristocracy who were again also urban-based.

The most dominating tone of whatever poet Bhima Bhoi has left for us as a legacy is one of affirmation. The traditional emphasis of most of Indian religion and sadhana has been on

negation, a negation of world and life, getting out of this world in order that one may attain complete bliss somewhere else, at least most assuredly in afterlife. The saints of India in general have gone a very long way in their concern about this world and what it could offer to us mortals if reformed and reordered. Yet the ultimate theme has often been on getting away from it. There are also profuse lamentations in the works of Bhima Bhoi over the degeneration all through. He speaks more about what this world might be if its ways are diverted godwards and hence he sounds so positive and full of hope. He dreams of a world that will be ruled by the laws of the Lord Eternal and where nothing but Supreme Truth will be the ultimate dispenser of things.

Very much in keeping with the Santha tradition in India, Bhima Bhoi spoke against caste and all such social discriminations. Mahima Dharma was also a powerful protest against these distances between man and man. The only distinction worth the name, says Bhima Bhoi, is the one between the male and the female and all the others are arbitrary and hence should be done away with. The Brahmin and the rajah were the characteristic symbols in a society which stood for consideration of pure and impure as well as high and low. The followers of Mahima, therefore, would not accept food from a Brahmin as well as from a king. Boldly proclaims Bhima Bhoi, " I am not a vassal of any ruler nor am I a serf, an obedient servant of any rich man; I obey the commands of only one person and that person is the guru". And for Bhima Bhoi the guru is the supreme Lord Himself. Definitely borrowing an allusion from the Christian conception, Bhima also proclaims that his relationship with the Lord of the world is as between a father and his son. On several contexts he has spoken of this world as the creation of "my father". There should therefore be no doubt that both Mahima Dharma and Bhima Bhoi were derided by the then existing society as Christians, people who were going the wrong way, the ones who did not go by the Vedas and who did

not follow the path that has been followed by people all along the past. Most people who took to this new faith and this new way have been people belonging to the lower castes, the poorer section of the society. The second birth ought to have given them immediate relief from the cruel caste-ridden Hindu society which had been treating them with derogation.

Bhima Bhoi's supreme Reality has been described by him as the unfathomable ocean. He is also Alekha, as no one has ever been able to give a complete written description of Him. He is present so near to any person who aspires for Him and cultivates the right attitude to reach Him. One has to search within and get a touch of Him by experience. He is so near, yet invisible; Yet he is the all-prevading. He is the compassionate and the merciful; even a dead piece of wood can leaf out and bring forth flowers if the Supreme Guru can grant a bit of His mercy. These utterings are Upanisadic, and yet what is more, they have been made in a language which is Bhima Bhoi's very own, full of feeling nuances and yet so simple and colloquial, so straight and unassuming. Bhima Bhoi was indeed compassion personified; The path to attain the bliss of realising that Supreme Reality is what the poet has termed *Asadhana* not bound to any heartless and rigorous routine. One has to be Him in order to attain Him; and all the legion of practices and devices should be able to take you to a point where they will be abandoned and surpassed. And as you approach the Great, Mahima, as the distances are eliminated, promises the poet, you will verily have your own Mahima, greatness, godhood be revealed to you. The poet Bhima Bhoi's concept of the Sadhana often suggests itself to be epistemic, the goal changing in its magnitude and its scope as one also changes one's stance and one's station. To be exact about the language in which he says it, the poet entreats us to seek for a God that is really great, Bada Prabhu, and then summons us to grow in the very quality of our seeking so that it may really deserve him. This should

remind us of Plotinus who had said: Never did the eye see the sun unless it had first become sunlike, and never can the soul have the vision of the first beauty unless itself be beautiful, or, we can as well say with Meister Eckhart that " the eye by which I see God is the same eye by which God sees me".

The seat of the Supreme Lord is Mahanitya Mandala or Mahanitya Bhubana as Bhima Bhoi has called it. This Eternal Abode is beyond the gods, the various deities of contemporary religious worship that have ever been imagined, it all sounds like an epithet of the Kenopanisad; or, we can compare it with an ascent where you have to eliminate all your known formations as you approach Him who is beyond forms. He is Shunya Purusa as the Indian Santha tradition has described it. As poet Bhima Bhoi has elaborated it, Brahma, Vishnu and Shiva, the three familiar gods of the Hindu trinity have so much tried to find their way to him, but have ended in vain; All the several religions have failed in the attempt also. Both the sun and the moon are the two lamps at his temple and the four Vedas are only four steps on the way. And at the sanctum sanctarum as it were, Ananta plays on the Khanjani in adoration, Parama stands in attention with folded hands, Rama and Hari play on the lyre and the flute. Said with a different variety of epithets, Hara(Shiva) is the piece of undercloth wrapped round his waist and Vishnu is the Bibhuti or sacred ash smeared on His body. To give a conclusive account of the entire story, Bhima Bhoi says in one of his books, Vishnus have come in countless numbers, as countless as the leaves on a banyan tree, Narayanas also have followed as onrushes of flood in a river. They all came, had their appearance and had to take leave. Also came so many Ramas and Krishnachandras, they could not stick and had to be given up.

The Panchasakha of sixteen century Orissa had also done away with the familiar pantheon of gods, even one of them had spoken about the *Devanashan Bata* or the primordial tree where

one reaches, after having eliminated all the deities and gods. But the Panchasakha stopped at Lord Jagannatha, the grandest of deities and Lord of the whole world. They thought of him as the Avatarin, from whom according to their conception of the hierarchy, all the other Avataras had come. To be brief, Jagannatha was their Shuya Purusa, the God beyond the gods, the Sahasrara at the peak of all realisation whatsoever. Bhima Bhoi has gone beyond Jagannatha who has been reduced by him to the category of the other gods. The challenging lines of the poet about this theme are the following: if he was verily the Lord of the universe, Jagannatha, then why should he make only one place his place of residence ? Jagannatha should have been fair and equal in his consideration to all in order to deserve his name. But all his greatness remained confined to an area of five krosas. That is why, the Supreme Lord explains, as I became incarnate upon the earth this time in the Kali era, I had to disrobe and defrock him. And Bhima Bhoi adds, people in their foolishness go on wandering in wrong places and would not discover the Reality that is in themselves, for Jagannatha is very much present in their own body; but in their utter consternation they run mainly after an idol and worship it all the time forgetting that it is nothing but a dry log of wood and how can a piece of wood guarantee heaven for you ? No one has been so bold in Orissa and such bold words had never before been uttered. It will be well to mention here that the followers of Mahima Dharma do not recognise Puri as a place of pilgrimage and would not take the prasad offered to Lord Jagannath. Poet Bhima Bhoi as an Adivasi perhaps believed that Jagannatha was originally in possession of Adivasi and was later appropriated cunningly by the high castes of society who feign to have greater claims upon him.

The Mahima Panth consists of two orders, the ones who have renounced the world and the householders, the Sannyasis and the Grhasthas. Poet Bhima was a grhastha, had wife and children. In the Indian tradition which has declared the world

to be an illusion, the sannyasis have for all intents and purposes been lauded as being superior and have always dictated the codes of a religious life to the householders. In the Mahima fold, there is a further division among the renouncers. The senior flank wears a garb made from the bark of the Kumbhi tree while the other has to don ochre pieces of cotton cloth. At one time in the recent past some sadhus of the latter group expressed an aspiration of theirs to be allowed to wear the Kumbhipata when they qualify for it after having advanced sufficiently along the prescribed path. The already seniors would not comply and there was a split and the split has continued. At Joranda, the headquarters of the order, the two groups have chosen to live separately and the stalemate persists.

It seems that the same issue was no less moot also when poet Bhima Bhoi was living. There is no doubt that he came to occupy a very prominent place in the fold because of his literary creations which touched people's hearts and attracted them towards the new dharma. It may also be so that the poet himself had an aspiration to don the Kumbhipata as the senior Sannyhasis, but was refused to do so because of his leading a householder's life and hence was not entitled to the other recognition. Or, because of the insistence of the Sannyasis that they alone had that privilege, the poet from his side decided to refrain in protest. But he had his own reasons and that seems to be significant. He declared he would not wear the Kumbhipata as long as God infinite had not been enthroned as the sovereign ruler of the world which should mean, as long as His justice and his dispensation have not been established here upon the earth. And till that blessed day dawns upon here, he would not renounce the world and ask for his own lift. This again suggests the traditional Santha like pledge that he will very much be in the world, prepare the people of this world for the aspired for state and will not selfishly seek his own salvation. Bhima Bhoi had made Khaliapali, his native place, also his permanent abode from where he functioned till his death Joranda as the

dharma's headquarters has decided to keep itself at a distance from Khaliapali. The dharma's followers do sing the Bhajans written by Bhima Bhoi although, yet the rift does become conspicuous in every other conduct of theirs. A parting of the way is very distinctly marked. One vainly looks for a reason why Bhima Bhoi himself has been disowned by the panth as it were though his songs and other works have not been.

In the very fitness of things the Mahima movement was not meant to be a cult. Every cult all over the world has so distinctly a message at its inception, but somehow in course of time the message is kept to a side by its henchmen and the cult begins to preponderate. The message, if one should conclude, when it loses much of its spiritual potential, degenerates into the pattern of a cult. One may ask, if the Mahima movement also has lost much of its lustre by becoming more and more rigid and insisting about its code of conduct. Whatever that may or may not be, in its time it did serve as a catalyser in the contemporary society and gave it a powerful push. One can compare its impacts with those brought about by Shri Narayan Guru of Kerala who belonged to almost the same decades. It is interesting to see that after the country has attained its political freedom and a social reorganisation seems to be overdue in order that freedom may be complete, more and more people are attracted to the message that Mahima Dharma had once ushered in with, though they are not so serious about its codes and chores. Its essentials are being rediscovered even by those who belong to the higher strata by the elite who would really welcome a change and a realignment in our social relationships. With that, Bhima Bhoi begins to become more and more relevant and whatever he had written and stood for quite a century ago seems to have a relevant message at this moment also. That indeed is the way how a poet and a message become immortalized and alive and are forgotten only at one's peril.

The Mahimā Dharma stands for a new way of social and spiritual living and Bhima Bhoi, its poet, is really more

than a poet though he will always occupy a very prominent place in the realm of Oriya literature. Literature, in the special and parochial meaning of the term was never his very first concern. Bhima Bhoi's real involvement was spiritual, to see that the world is elevated and its people opt for a quality of life that is *more in consonance with what God would always wish this* world to be, and literature, poetry-making was one of the means to bring the essential message home to the conscience of the people of his time. Whatever poet Bhima Bhoi wrote was meant to arouse the people to a totally new dimension of living, of aspiring and reflecting it in their relationships. He protested against the society that was because he visualized one that might be. He wanted the old icons to be abandoned because he longed for the other higher values to be lived.

Thus, literature is only one dimension of Bhima Bhoi's flowering up as a poet. For him, it is just a medium for self-opening and self-surrender. The key note is compassion and a commitment. For one who consecrates the total gamut of his excellence to God also exalts in more and more commitment to the world around him. For him, society also is a part of God's estate and hence has to be fashioned and made instrumental accordingly. God, supreme Reality as the maker, must also have a scheme for the world and it should be the prime mission of a real devotee of His to invest his all for the realisation of that scheme. In this sense, the poet and the devotee becomes an instrument also and that is what Bhima Bhoi was all through.

Compassion deepens into identification. In the process of collaborating with your God to reshape the world, you begin to identify yourself with it. The society in which Bhima Bhoi lived and had his being was anything but an ideal one; Egos seemed to be ruling over it and discriminations loomed large. The whole picture should be very disappointing for any sensitive person that cared for it. All round was decay and dismemberment. Values were on the wane and might seemed to be

right. This was too painful a situation for the sensibility of a poet and a follower of God that Bhima Bhoi was, Even there were lapses in the very religious order to which he belonged and through which he dreamt the millennium would come. With tears in his eyes, Bhima Bhoi implores the Lord of the world to cry a halt and save the world from perdition, for without the world surviving, where would be the place upon which a man of God would stand and function as His messenger, he pleaded. Unlike the other brand who frets and fumes at the lapses and predicts an end of the world while cursing it, Bhima Bhoi takes side with it. The reason is, he is so much with the others. He says, he too is a human being, has been made of bones, blood and flesh as any other and hence he can not stand aloof and indifferent while the whole world languishes in abject misery. His invocation culminates in words which have made Bhima Bhoi immortal not only in Oriya, but in all literature and put him on the side of man: Let me be left condemned in hell, but let the world be redeemed and saved ! These lines written in deep passion elevates Bhima Bhoi to a height where he is no longer a mere poet writing verses as a pastime, no longer a spokesman serving the ends of a particular cult. Cults are really too narrow for those who belong to God and hence they always and so unwittingly transcend the limits of all cults and brands. In fact cults are there only to be transcended by really enlightened souls. The latter do belong to a denomination to start with and in their sojourn from peak to peak go beyond the denominations while still remaining within that denomination. One may compare their attainment with what some psychologists have described as a peak experience. Cults are at their best springboards, allowing us to negotiate the peaks waiting for us.

29.11.95

(Institute of Orissan Culture, ଭୁବନେଶ୍ୱର, ଆନୁକୂଲ୍ୟରେ ଆୟୋଜିତ Mahima Dharma and Minor Religious Cult ସେମିନାର୍‌ରେ ଉପସ୍ଥାପିତ - ଡିସେମ୍ବର, ୧୯୯୫)

□□